T.C.

GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ ANABİLİM DALI

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE KÜRTÇE ANADİLDE EĞİTİM TALEPLERİ: TZP KURDİ ÖRNEĞİ (2006-2011)

DOKTORA TEZİ

Süleyman SIDAL

ŞUBAT 2019

T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ ANABİLİM DALI

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE KÜRTÇE ANADİLDE EĞİTİM TALEPLERİ: TZP KURDİ ÖRNEĞİ (2006-2011)

DOKTORA TEZİ

Süleyman SIDAL

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hakan YÜCEL

ŞUBAT 2019

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın oluşumunda büyük pay sahibi olan, tezimin her satırını büyük bir titizlikle okuyan, eleştiri ve yorumlarıyla beni yönlendiren ve yoğun çalışma temposuna rağmen daima bana zaman ayıran danışman hocam Doç. Dr. Hakan Yücel'e ve altı ayda bir toplanan tez izleme komitelerinde getirdikleri eleştirileri, katkıları ve yorumlarıyla tezin oluşumunda büyük pay sahibi olan değerli jüri üyeleri Prof. Dr. Mesut Yeğen'e, Prof. Dr. Yeşeren Eliçin'e ve şimdi Fransa'da bulunan Doç. Dr. Özgür Türesay'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

2014 yılında bana Gazi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışma imkânı sunan, geniş kütüphanesinden, fikirlerinden ve sohbetinden her daim istifade ettiğim hocam ve abim olarak gördüğüm Prof. Dr. Tevfik Erdem'e ayrıca teşekkür etmem gerekli. Çünkü tüm kapıların yüzüme kapandığı bir zamanda beni hiç tanımamasına karşılık bana bu fırsatı sunmasaydı, muhtemelen bu tezin yazılması mümkün olmayacaktı.

Tez çalışmasının kütüphane ve saha kısmında katkıları ile teze emeği geçen insanlar oldu. Gazi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nden Dr. Yalçın Murgul'a gazete, dergi arşivinden ve henüz yayınlamadığı notlarından istifade etmeme imkân tanıdığı için teşekkür ediyorum. Saha kısmındaysa Hacer Aksoy'a ve Dr. Selman Salim Kesgin'e teşekkürlerimi sunuyorum. Görüşmeler esnasında beni evlerinde misafir eden Ayfer, Adnan, Mehmet, Gülten, Tülay ve Sercan Sıdal'a da konukseverlikleri için teşekkür ediyorum.

Tezin hazırlanışı esnasında bazı teknik konularda yardımını aldığım kişiler oldu. Tez yazma tecrübesi, yazım kuralları ve İngilizce özet konusunda bana yardımcı olan Kütahya Dumlupınar Üniversitesi'nden değerli dostum Dr. Ertuğrul Zengin'e teşekkür ediyorum. Ayrıca Fransızca özet konusunda yardımcı olan güzel insan ve birinci sınıf bir çevirmen olan Ertuğrul Cenk Gürcan'a ve on beş yılı geçen hukukumuz ile her sıkıntımda yanımda olan ve tezin teknik kısımları ile ilgilenen Yunus Emre Özkan'a teşekkür ediyorum.

Her tezin yazım sürecinde bir de psikolojik bir savaş yaşanır. Bu savaşta cesaretlendirici sözleri ile ufuk açan sohbetleri ve dostlukları ile yanımda yer alan Büşra Doruk'a; Galatasaray Üniversitesi'nden Kıvanç Esen'e, Dr. İdil Çetin'e; Gazi Üniversitesi'nden Araş. Gör. Özhan Değirmencioğlu'na, Araş. Gör. Temel Meri'ye ve oda arkadaşım, yaptığımız seyahatlerde, motosiklet yolculuklarımızda yol arkadaşım olan Araş. Gör. Burak Özmen'e teşekkür etmem gerekiyor.

Son olarak maddi, manevi desteklerini hep arkamda hissettiğim aileme teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **ii**
KISALTMALAR ..... **vi**
RÉSUMÉ ..... **viii**
ABSTRACT ..... **xiii**
ÖZET ..... **xviii**
GİRİŞ **1**
BÖLÜM 1 ..... **9**
YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER **9**
1.1.Yeni Toplumsal Hareket Kavramı 9
1.2.Yeni Toplumsal Hareketlerin Ortaya Çıkışı 11
1.2.1.Paris 1968 Öğrenci Olayları 12
1.2.2.1999 Seattle Olayları 16
1.3.Yeni Toplumsal Hareketleri Ortaya Çıkaran Nedenler 18
1.3.1.Bilimsel-Teknolojik Dönüşümler 18
1.3.2.Ekonomi-Politik Dönüşümler 22
1.3.3.Toplumsal-Kültürel Dönüşümler 25
1.4.Yeni Toplumsal Hareketlerin Özellikleri/Ayırıcı Unsurları 29
1.4.1.Aktörler 29
1.4.2.Söylemler 32
1.4.3.Talepler 35
1.4.4.Örgütlenme 37
1.4.5.Araçlar 39
BÖLÜM 2 ..... **43**
DİL HAREKETLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ **43**
2.1. Şiddet İçeren, Siyasal Bağımsızlık Talep Eden İki Örnek: İrlandalılar ve Basklar 43
2.1.1. İrlandalılar 43
2.1.2. Basklar 49
2.2. Siyasal ve Kültürel Özerklik Talep Eden Bir Örnek: Bretonlar 57
2.3. Şiddet İçermeyen Siyasal Bağımsızlık Talep Eden Bir Örnek: Quebecliler 68
2.4. Sistem içi Kültürel Kimliklere Özgürlük Talep Eden Bir Örnek: Chicanolar 74

BÖLÜM 3 86

KÜRT DİL HAREKETİ: KÜRT DİLİNİ KORUMA VE İLERLETME HAREKETİ (TZP KURDİ) ÖRNEĞİ (2006-2011) 86

3.1.Hareket'in Kuruluşu 86

3.1.1. Anadilde Eğitim Taleplerinin Tarihsel Gelişimi 86

3.1.2. Hareket'in Ortaya Çıkışı 107

3.2. Hareket'in Aktörleri 122

3.2.1. Ana Aktörler 122

3.2.1.1. İstanbul Kürt Enstitüsü 123

3.2.1.2. Diyarbakır Kürt Enstitüsü 126

3.2.1.3 Kurd-Der ve Kurdi-Der 127

3.2.2.Destek Veren Aktörler 130

3.2.2.1 Hak-Par ve Hüda-Par 130

3.2.2.2. Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası 135

3.2.2.3. Laz Kültür Derneği ve Kafkas Dernekleri Federasyonu 138

3.2.2.4. ÖDP, ESP, EMEP 144

3.2.2.5. TOBB, TÜSİAD, Helsinki Yurttaşlar Derneği 145

3.3. Hareket'in Söylemleri 149

3.3.1. Siyasi Söylem 150

3.3.2. Ekonomik Söylem 157

3.3.3. Hukuki Söylem 161

3.3.4. Kültürel Söylem 165

3.3.5 Dini Söylem 168

3.3.6. Bilimsel Pedagojik Söylem 170

3.4. Hareket'in Talepleri 178

3.4.1. Temel Talep 178

3.4.2. Bağlantılı Talepler 180

3.4.2.1.Hukuki Alana Dönük Talepler 180

3.4.2.2.Siyasal Alana Dönük Talepler 181

3.4.2.3.Ekonomik Alana Dönük Talepler 183

3.4.2.4.Toplumsal Alana Dönük Talepler 185

3.4.3. Taleplerin Nedenleri 187

3.4.4. Taleplerin Çözüm/Model Önerileri 191

3.4.5. Taleplerin Araçları 196

3.4.6 Taleplerin Politikaları 198

3.5. Hareket'in Örgütlenmesi 201
3.5.1. Örgütlenme Süreci 202
3.5.2. Kurumsallaşma Süreci 206
3.5.3. Örgütlenme Sorunları 210
3.6. Hareket'in Araçları 220
3.6.1. Bilgilendirmeye Yönelik Araçlar 221
3.6.2. Dikkat Çekmeye Yönelik Araçlar 225
3.6.3. Kamuoyu Oluşturmaya Yönelik Araçlar 232
3.6.4. Alternatif Üretmeye Yönelik Araçlar 236
SONUÇ 246
KAYNAKÇA 260
ÖZGEÇMİŞ 287
TEZ ONAY SAYFASI 288

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK Parti : Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP : Anavatan Partisi
BDP : Barış ve Demokrasi Partisi
Bkz. : Bakınız
BM : Birleşmiş Milletler
Bsm. : Basım
CHP : Cumhuriyet Halk Partisi
DDKO : Devrimci Doğu Kültür Ocakları
DEHAP : Demokratik Halk Partisi
DEP : Demokrasi Partisi
DGM : Devlet Güvenlik Mahkemesi
DSP : Demokratik Sol Parti
DTP : Demokratik Toplum Partisi
EMEP : Emek Partisi
ESP : Ezilenlerin Sosyalist Partisi
ETA : Euskadi ta Azkatasuno (Bask Ülkesi ve Özgürlük)
ETH : Eski Toplumsal Hareketler
GSYİH : Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla
HADEP : Halkın Demokrasi Partisi
Hak-Par : Hak ve Özgürlükler Partisi
HDP : Halkların Demokratik Partisi
HEP : Halkın Emek Partisi
Hüda-Par : Hür Dava Partisi
IRA : Irish Republican Army (İrlanda Cumhuriyet Ordusu)
KHK : Kanun Hükmünde Kararname
Kurd-der : Kürt Demokrasi Kültür ve Dayanışma Derneği

Kurdi-der	: Kürt Dili Araştırma ve Geliştirme Derneği
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
OHAL	: Olağanüstü Hal
ÖDP	: Özgürlük ve Dayanışma Partisi
PKK	: Partiya Karkerén Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi)
PNV	: Partido Nacional Vasco (Bask Ulusal Partisi)
RTÜK	: Radyo Televizyon Üst Kurulu
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TH	: Toplumsal Hareket
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TRT	: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
TÜSİAD	: Türkiye Sanayiciler ve İşadamları Derneği
TZP Kurdi	: Tevgera Ziman û Perwerdehiya Kurdî (Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi)
UNESCO	: United Nations Educational Scientific and Cultural Organization
WEF	: World Economic Forum
WSF	: World Social Forum
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu
YTH	: Yeni Toplumsal Hareketler

RÉSUMÉ

Le sujet de la thèse de dissertation intitulée « Les Demandes de langue et d'éducation kurde en Turquie comme un nouveau mouvement social : le cas de TZP Kurdi (2006-2011) » est le mouvement de langue et d'éducation kurdes (établi en 2006) qui réclame l'éducation en langue maternelle kurde en Turquie. Donc, la problématique de la recherche est « comment analyser le Mouvement de langue et d'éducation kurdes en référence aux outils théoriques, historiques et pratiques de la littérature sur les Nouveaux mouvement sociaux (NMS) ».

Tout d'abord, le but de la dissertation est d'examiner le Movement de langue et d'éducation kurdes en Turquie dans le contexte des nouveaux mouvements sociaux. En ce sens, la thèse vise à aborder la question de l'enseignement scolaire ? en langue maternelle dans une perspective sociopolitique, indépendamment des textes juridiques nationaux et internationaux et du système d'éducation et de la réglementation éducative des autres pays. Ayant de l'intention de contribuer à la littérature sur les Nouveaux mouvements sociaux en Turquie, l'auteur de cette thèse étudie d'une manière scientifique ledit Mouvement comme une pratique en soi lequel n'a pas été fait jusqu'au aujourd'hui.

Dans cette perspective, partons le postulat selon lequel le mouvement kurde en Turquie a été abordé en général de point de vue politique, de terreur et de sécurité ; pourtant il a une dimension bien culturelle avec ses plusieurs revendications comme pour le droit à l'éducation en langue maternelle. Force est de constater que cette dimension n'a pas encore été suffisamment analysée. À la suite du « changement de paradigme » au début des années 2000, le mouvement kurde en général s'écarte de l'idée de l'indépendance nationale en faveur de l'adoption d'une politique de coexistence avec les Turcs. Ici, le Mouvement de langue et d'éducation kurdes pourrait être interprété comme une ambition du mouvement kurde en particulier qui vise désormais à démocratiser le pays pour qu'il fournisse un espace de vie aux différentes cultures, langues et identités sur la base des droits de l'homme et de la citoyenneté égale.

La thèse a été élaborée sur une base de travail de littérature, de journaux et d'entretiens en face-à-face. La recherche documentaire se focalise sur des livres, des articles, des rapports et des thèses écrites sur ce sujet. Ce sont les journaux *Özgür Gündem, Birgün*, *Evrensel* et *Yeni Şafak* qui ont été choisis pour la recherche. *Özgür Gündem* a été choisi pour sa proximité et son lien avec le Mouvement. Bien que *Birgün* et *Evrensel* n'aient pas eu de lien organique avec le Mouvement, on a constaté qu'ils ont consacré une certaine place dans leurs rubriques au Mouvement. Et *Yenişafak*, pour sa part, a été choisi pour son opposition au Mouvement. Cette approche a permis à la thèse de présenter différentes perspectives journalistiques. Les autres donnés ont été obtenues par des entretiens menés avec les acteurs principaux du Mouvement, et aussi avec les institutions ou groupes qui soutiennent directement ou indirectement ces acteurs ainsi que les militants qui luttent pour le Mouvement et les personnes qui l'ont déjà étudié. Au cours d'une période de deux ans, des

entretiens en face à face avec trente personnes ont eu lieu à Istanbul, à Ankara, à Diyarbakir, à Mardin et à Van. Istanbul a été choisi non seulement par la raison de l'Institut kurde d'Istanbul, l'une des institutions les plus importantes du Mouvement, mais aussi par la raison de concentration des militants du Mouvement dans la ville la plus peuplée et cosmopolite du pays. La capitale de la République de la Turquie, Ankara a été choisi en raison de la présence de certaines ONG (notamment Ankara Kurd-der, l'un des principaux acteurs du Mouvement) ainsi que des centres des partis politiques. Les provinces comme Diyarbakır, Mardin et Van, où les Kurdes vivent intensément, ont été incluses dans l'étude de terrain sur l'organisation, l'activité et la force sociale du Mouvement. L'auteur a mené une technique d'entretien semi-structuré par sa participation propre, ensuite il a conduit des entretiens approfondis sur les questions ouvertes ainsi que sur les réponses à ces questions. Même si lesdites questions reposaient sur un cadre particulier, les entretiens étaient généralement autorisés à se référer aux sujets différents.

En outre, la présente recherche vise à aborder les aspects sociopolitiques du Mouvement qui était actif dans les années 2006-2011. À cet égard, en tant qu'étude de sociologie politique, la thèse examine le processus d'établissement du Mouvement, avec ses acteurs, ses discours, ses exigences, son organisation et ses moyens d'action. Dans cette perspective, alors que les efforts théoriques et historiques sont faits pour donner un sens du mouvement et établir un contexte historique, la priorité de la thèse est de ne pas mettre en avant un argument théorique ou historique. Ayant l'intérêt principal sur la question de la langue, le Mouvement ait réclamé un statut juridique. Pourtant, la thèse se contente à examiner l'orientation sociopolitique en reconnaissant du coup les aspects linguistiques et juridiques de la question en la matière.

La thèse se compose alors de trois chapitres : Au premier chapitre, le concept de NMS, qui constitue la structure théorique de la thèse, ainsi que son émergence et ses particularités, à savoir ses caractéristiques, sont examinées. Les NMS sont liés à des facteurs tels que l'effondrement du socialisme réel, le changement de la forme de production capitaliste, et les développements vécus dans le secteur des technologies de transport et de communication. Remplaçant les anciens mouvements sociaux (AMS) qui étaient basés sur le travail et la classe ouvrière, et qui, étant pro-révolutionnaires et pro-pouvoir, visaient des transformations économiques, sociales et politiques radicales en exerçant le pouvoir politique directement, le concept des NMS est considéré comme une nouvelle forme qui se façonne sur l'idée que les idéologies et les classes ont déjà perdu beaucoup d'importance.

Il est possible de mentionner plusieurs théories qui examinent et expliquent le phénomène NMS dans la littérature. La théorie utilisée dans le cadre de cette étude est la nouvelle théorie du mouvement social. Cette théorie affirme que les NMS diffère des AMS en raison des divers développements historiques mentionnés ci-dessus, et suggère deux approches fondamentales : l'approche dite culturelle ou « l'approche de rupture », et l'approche dite politique ou « l'approche de continuité ».

L'approche de rupture fait référence à un niveau de différenciation et de transformation tellement aigue qu'aucune continuité entre les AMS et les NMS ne pourrait être envisagée. Cette approche est développée dans la littérature par des sociologues comme A. Melucci, A. Touraine et M. Castells. En conséquence, les NMS, en critiquant l'idéologie socialiste, la modernité et l'État providence, apparaissent comme les mouvements basés sur la classe moyenne et se différencient des anciens mouvements en développant une nouvelle forme d'organisation décentralisée et non hiérarchique. À cet égard, les NMS relèvent à une nouvelle action de la classe moyenne. Ces mouvements ont une attitude critique et réactionnaire vis-à-vis de la politisation de la vie quotidienne, de la bureaucratisation, de la technocratie et de la modernité. Ils s'adressent à un large public. Ces mouvements préfèrent s'exprimer à travers les symboles et les questions culturelles, et non par la production et la distribution. Ils ont un modèle d'organisation participative, égalitaire et sans centre dominant. Ils ne visent pas le pouvoir, ainsi que non plus avoir l'intention de changer fondamentalement la société ou bien de transformer la société selon de grands projets utopiques. En ce sens, ils sont des évolutionnistes, mais pas des révolutionnaires. Agissant à l'intérieur du système, ils sont révélés par des revendications identitaires restreintes (souvent culturelles), visent d'ailleurs une réforme. Ils savent bien utiliser les outils des nouvelles technologies de communication comme instrument pour s'organiser, pour se connaître et enfin, pour passer à l'action. Leur attachement est limité, et ils sont dispersés dès que leurs revendications sont satisfaites dans le cadre du système.

D'autre part, l'approche de la continuité implique que ces mouvements, qualifiés de « nouveaux », ne sont pas nouveaux en fait ; ils ne prennent que des formes différentes, se diversifient et se compliquent dans certains espaces sociaux. Parmi les figures qui adoptent cette approche sont des noms tels que I. Wallerstein et R. Williams. Selon eux, comme il y a beaucoup de similitudes et de relations de continuité entre les NMS et les AMS, il est évident de l'existence d'une continuité entre les NMS et les AMS plutôt qu'une rupture. En conséquence, les revendications des NMS ont été héritées des AMS par une réaction similaire aux problèmes découlant du fonctionnement du capitalisme. De plus, les NMS sont basés sur une alliance de classes telles que les chômeurs, les étudiants, les retraités qui peuvent être considérés comme une continuation des masses des AMS ; et les revendications des NMS sont en grande partie les implications complexes du conflit travail-capital.

À la suite des transformations scientifiques, technologiques, économiques, politiques et socioculturelles, les NMS sont apparus au cours de l'histoire avec les événements de Paris de 1968 et ils se sont différenciés, sous certains points de vue, des AMS. Ces différences sont observées dans les exemples des NMS écologistes, féministes et auto-déterministes: ce dernier n'est pas une vision du monde holistique et des idéaux que les AMS avaient; les NMS mettent l'accent sur les revendications d'identité culturelle plutôt que sur la lutte relevant de l'économie et de la classe; les NMS se réfèrent à des valeurs telles que la justice ou les droits de l'homme et se diversifient en termes d'acteurs, d'organisations et de moyens de lutte qu'offrent les possibilités ouvertes par les technologies de transport-communication. Cependant, au-delà de ces différences, il semble plus raisonnable de supposer que malgré les différences entre les NMS et les AMS en termes d'acteurs, de discours, de demandes, d'organisations et de moyens de lutte, il y a une sorte de « continuité » entre eux au

lieu d'une « rupture » fondamentale, mais sans oublier de prendre en compte la diversification mentionnée en haut. C'est pourquoi l'approche de la continuité est privilégiée dans cette étude.

Dans le deuxième chapitre, après que la structure théorique a été établie, il est prévu de construire un arrière-plan historique à la problématique. Après avoir discuté quelques exemples historiques de la revendication pour l'éducation en langue maternelle, on a étudié les similitudes et les différences de ces exemples avec ledit Mouvement. Les Irlandais de Grande-Bretagne, les Basques d'Espagne, les Bretons de France, les Québécois de Canada et les Chicanos (les Hispaniques) aux États-Unis sont les exemples analysés dans ce chapitre. L'analyse de ces exemples révèle que leurs langues sont devenues minoritaires dans certaines régions géographiques à la suite des développements historiques et ces langues sont devenues se cantonner dans une certaine région géographique. Ces langues, vivant de manière autonome jusqu'au XIXe siècle et profitant du développement naturel au sein de la communauté, ont perdu leur autonomie et leur développement naturel par l'émergence des phénomènes de modernisation, de capitalisme, de centralisation et de construction de la nation. De plus, les mouvements de langue maternelle dans ces pays sont le produit de la réaction à la suppression, l'interdiction, la destruction ou l'assimilation des langues dans le processus d'une politique de construction identitaire homogène par la formation de l'État-nation. Ce processus comprend des pratiques idéologiques qui identifient la langue officielle de l'État avec la civilisation, la modernité, le progrès et la richesse économique, tout en identifiant les autres langues avec des pratiques répressives et violentes telles que la punition et la maltraitance, la barbarie, le conservatisme et la pauvreté. Bien que les mouvements de langue maternelle mentionnés soient apparus comme une réaction à la suppression, à l'interdiction et à l'assimilation par les processus de modernisation, en passant par des phases historiques, ils se sont beaucoup transformés par le temps. Cependant, l'accent mis sur l'ethnicité et la langue maternelle au sein de ces mouvements a continué d'exister. Même si ces exemples semblent avoir suivi un discours authentiquement romantique, un discours nationaliste laïc-moderniste, un discours socialiste et enfin un discours fondé sur l'identité culturelle, leur revendication sous-jacente est restée essentiellement inchangée : Protéger l'identité, la culture, et *a fortiori*, la langue maternelle qui a été considérée comme étant élément le plus important.

Dans le troisième chapitre, basé sur les contextes théoriques et historiques établis dans les deux chapitres précédents, le mouvement de langue et d'éducation kurdes a été profondément analysé. Tout d'abord, le processus d'établissement du Mouvement a été examiné ; et ensuite, les acteurs, les discours, les demandes, l'organisation et enfin les instruments du Mouvement ont été discutés. Depuis la formation du Mouvement TZP Kurdi (Tevgera Ziman ü Perwerdehiya Kurdi) établi par Sami Tan et ses collègues en 2006, ce mouvement est devenu un foyer important pour exprimer les revendications d'éducation en langue maternelle. Le Mouvement, qui a défini comme son objectif la reconnaissance officielle de langue kurde et l'éducation en kurde, a été établi avec les efforts d'un groupe de militants de langue maternelle qui ont réagi à la fermeture des cours privés kurdes par une décision unanime de leurs propriétaires (ces cours eurent été ouverts dans le cadre des lois d'intégration européenne). Coopéré avec d'autres groupes de langue maternelle tels que Lazs et Circassians ainsi qu’avec des syndicats, des organisations d'employeurs,

des organisations non gouvernementales et certains partis politiques, le Mouvement a affirmé que les Kurdes étaient en train de perdre leur langue, leur culture et donc leur identité, en raison de l'enseignement scolaire en turque, les enfants kurdes étaient voués à échouer à l'école. C'est pourquoi le Mouvement a revendiqué pour les Kurdes et les autres minorités en Turquie le droit à l'éducation en langue maternelle, à celui que les principes des droits de l'homme, de la citoyenneté égale, de la culture pluraliste et démocratique les assurent.

Organisé sous la forme de comités et de conseils, le Mouvement, pour réaliser ses revendications, a lutté en faisant appel aux divers moyens d'actions de 2006 à 2011. Il a mis en œuvre certains moyens d'actions tels que des panels, des symposiums, des ateliers pour informer le public ; des réunions, des manifestations et des boycotts pour attirer l'attention du public ; l'utilisation active de la presse et d'Internet pour former une opinion publique ; et enfin, des cours, des crèches et des écoles primaires pour produire des instruments d'enseignement alternatifs.

En somme, le Mouvement de langue et d'éducation kurdes, soutenu et structuré par de multiples acteurs, avec une revendication identitaire culturelle restreinte mais concrète, a émergé, dans le cadre d'un idéal de « coexistence », comme un fruit de la rhétorique « des droits de l'homme et de la citoyenneté équitable ». Ayant une organisation horizontale et flexible et utilisant des moyens non violents, le Mouvement pourrait être évalué, du point de vue de l'approche de la continuité, comme un exemple des NMS.

ABSTRACT

The subject of the dissertation thesis called "Kurdish Language and Education Demands in Turkey in the context of New Social Movements: The Case of *TZP Kurdi* (2006-2011)" is the Kurdish Language and Education Movement which is established in Turkey in 2006 demanding for Kurdish mother tongue education. In this context, the research question of the thesis is "how to analyze Kurdish Language and Education Movement with reference to theoretical, historical and practical tools of New Social Movement (NSM) literature."

The purpose of the dissertation is examining Kurdish Language and Education Movement in Turkey in NSM context. In this sense the thesis aims to approach to the issue of mother tongue education aside from national or international legal texts and system of education and regulations of other countries but from the socio-political perspective. Thus, this thesis intends to contribute to the existing literature by studying the Movement as a practical case per se which has not been studied in the literature.

Within this framework the hypothesis of the thesis is: The Kurdish movement which has been tackled in the axis of terror and security policies and/or portrayed as a political movement has even if a weak but cultural dimension. The Movement raised by particularly the right to mother tongue education and several right claims has not been analyzed sufficiently yet. The Kurdish Language and Education Movement as a result of a Kurdish Movement's "paradigm shift" in the early 2000s departing from the national independency vision and adopting a framework of coexistence with the Turks, should be regarded as a product of a democratizing goal of the Kurdish Movement, that is providing a living space to different cultures, languages and identities on the basis of human rights and equal citizenship.

This dissertation includes literature review, newspaper search and face-to-face interviews. Literature search contains books, articles, thesis, papers and reports which are written on the subject; whereas newspaper search encompasses *Özgür Gündem, Birgün, Evrensel* and *Yeni Şafak* newspapers. *Özgür Gündem* for its closeness and bond to the Movement though *Birgün* and *Evrensel* do not have organic bond but they have given support and space to the Movement in their column. And *Yenişafak* for its opposition to the Movement are selected. Thus, it is aimed to benefit from different perspectives. The information other than literature review and newspaper search is obtained from the interviews. Interviews were conducted with the main actors of the Movement, the institutions or groups that directly or indirectly support these actors, the activists who struggle for the Movement and people who studied on this field. Over a two-year period, face-to-face interviews with thirty people were held in İstanbul, Ankara, Diyarbakır, Mardin and Van. İstanbul has been selected in terms of having the Kurdish Institute of İstanbul, which is one of the most important institutions which occupy the center of the Movement, as well as for having many activists. Ankara has been selected because of the presence of some NGOs, especially *Ankara Kurd-der*, one of the main actors of the Movement, as well as hosting nearly all political party centers. Diyarbakır,

Mardin and Van where the Kurds live extensively were included in the field study in terms of the strength of the Movement with its organization and activity. Semi-structured interview technique, in which the researcher participated, was used in the interviews and in-depth interviews were conducted on the open ended questions and the answers to these questions. Even if the premeditated questions were based on a particular framework, interviews were usually allowed to refer to different topics.

The thesis aims to address the socio-political aspects of the Kurdish Language and Education Movement in Turkey which is active in the years between 2006-2011. In this regard as a political sociology study, the thesis examines the Movement's establishment process, actors, discourses, demands, organization and means of action. In this context, while theoretical and historical efforts are made to make sense of the movement and to establish a historical context, the thesis priority is not to put forward any theoretical or historical argument. In addition, although the language is at the center of the Movement and the Movement demands a legal status thus, recognizing the linguistic and legal aspects of the issue, the thesis limits itself to examining the socio-political orientation of the Movement.

In this manner the thesis consists of three chapters: In the first chapter, the concept of NSM, which constitutes the theoretical structure of the thesis, is examined and the emergence of NSM, its causes and its separating elements, namely its features are discussed. NSM is related with the factors such as the collapse of existing socialism, the change in the form of capitalist production, and the developments in transportation and communication technologies. Replacing Old Social Movements (OSM) which were labor and working-class based, pro-revolutionary and pro-power that aimed at radical economic, social and political transformations and obtaining political power directly, NSM is seen as a new form of social movement in which the ideologies and classes lose importance.

It is possible to mention several theories for explaining the NSM phenomenon in the literature. The theory that is used in the context of this study to explain the Kurdish Language and Education Movement is the New Social Movement Theory. The theory argues that NSM differs from OSM as a result of the various historical developments mentioned above and suggests two basic approaches within itself: The *Cultural Approach* or "*Break Approach*" and the *Political Approach* or "*Continuity Approach*".

The Break Approach refers to a level of sharp differentiation and transformation that any continuity cannot be attributed between the OSM and the NSM. This approach is developed in the literature by social scientists like *A. Melucci, A. Touraine, M. Castells*. Accordingly, the NSM is criticizing the socialist ideology, the modernity and welfare state, emerges as a middle class-based movement, and differentiates from the old movements by developing a new, decentralized and non-hierarchical organization. In this regard, the NSM is related with the new middle class action. These movements have a critical and oppositional attitude towards the politicization of daily life, bureaucratization, technocracy and modernity that they address a broad social context. These movements prefer to resist

through symbols and cultural matters, not through production and distribution. They have a centerless, egalitarian and participatory model of organization. They do not aim at power; they do not intend to change fundamentally or transform society according to great utopian projects. In this sense they are evolutionists, not revolutionaries. They act within the system and are revealed by very limited, often cultural identity claims, and call for reform. They use new communication technologies as an instrumental to organize, become conscious and move into action. Their belonging to the movements is limited to demands and they are dispersed when the demands are met in the system.

The Continuity Approach implies that these movements, which are qualified as “new”, are not new in fact, they only take different forms, change appearance, diversify and complicate in some social spaces. Among the voices of this approach are names such as *I. Wallerstein* and *R. Williams*. According to this approach, because there are many similarities and continuity relations between OSM and NSM, it can be said that there is a continuity relation between NSM and OSM rather than a break. Accordingly, the demands of the NSM were inherited from the OSM as a reaction to the problems arising from the operation of capitalism. In addition, NSM is based on an alliance of classes such as the unemployed, students, retirees, which can be regarded as a continuation of the masses of NSM and their demands are largely the complex mediations of the labor-capital conflict.

As a result of scientific-technological, economic-political and socio-cultural transformations, the NSM emerged in the stage of history with the Paris events of 1968 and differentiated in some points of view from OSM. These are as observed in NSM cases like ecologist, feminist and self determinist, NSMs do not have a holistic worldview and ideals that the OSMs once had; emphasis on the cultural-identity demands rather than class-economic oriented struggle; to refer to values such as justice or human rights and have become more diversified in terms of actors, organizations and means of struggle due to the possibilities offered by transportation-communication technologies. However, apart from these, it seems more reasonable to assume that although there are differences between NSM and OSM in terms of actors, discourses, demands, organizations and means of struggle; they constitute changing and diversifying but a kind of "continuity" relationship, instead of a fundamental "break”. For this reason, continuity approach is preferred in this analysis.

In the second chapter, after the theoretical structure has been established, it is intended to create a historical background. In this regard, some historical examples of claim for education in the mother tongue were discussed and their similarities and differences with the Kurdish Language and Education Movement revealed comparatively. Irish from Great Britain, Basques from Spain, Bretons from France, Quebecois of Canada, and Chicano (Hispanics) in the United States, are the cases analyzed in this chapter. The analysis of those cases reveals that these tongues have been in minority in certain geographical regions as a result of historical developments and are restricted by a certain geographical region. These tongues, living autonomously until the nineteenth century and enjoying natural development within the community, have lost their autonomy and natural development by the

emergence of the phenomena of modernization, capitalism, centralization and nation-building. Moreover, mother tongue movements in these countries are products of the reaction to the suppression, prohibition, destruction or assimilation of the tongues in the process of a homogenous identity creation policy of the nation-state formation. These methods include ideological practices that identify nation-state language with civilization, modernity, progressivity and economic wealth, whereas identify mother tongues with repressive and violent practices such as punishment and ill-treatment, barbarism, conservatism, provincialism and poverty. Although the mentioned mother tongue movements emerged as a reaction to the suppression, prohibition and assimilation of the modernization processes, passing through historical phases, they have changed over time. However, the emphasis on ethnicity and mother tongue within the movement has continued to exist. The mentioned cases seem to have followed an authentic-romantic discourse, a secular-modernist nationalist discourse, a socialist discourse, and finally a cultural-identity based discourse, while the underlying demands generally remain unchanged that are protecting the identity, culture and mother tongue that is considered to be its most important element.

In the third chapter, based on the theoretical and historical backgrounds established in the previous two chapters, the Kurdish Language and Education Movement were analyzed. First of all, the historical evolution of Kurdish demands and then the establishment process of the Kurdish Language and Education Movement were examined. Aftermaths then the actors, discourses, demands, organization and finally the instruments of the Movement were discussed. Since the establishment of the TZP Kurdi Movement (Tevgera Ziman ü Perwerdehiya Kurdi / Kurdish Language and Educational Movement) founded by Sami Tan and his colleagues in 2006, it has become an important focus point for expressing education demands in the mother tongue. The Movement, which emerged for the formal recognition and demands for Kurdish education for the Kurds as a mother tongue, was established with the efforts of a group of mother tongue activists who reacted to the closing of private Kurdish courses within the scope of the European Union integration law in 2005 by a joint decision of their owners. The Movement, which cooperates with other mother tongue groups such as Lazs and Circassians as well as unions, employers' organizations, non-governmental organizations and some political parties, alleges that Kurds have lost their language and culture and therefore their identities rapidly. Additionally, because forced to the Turkish education, Kurdish children have failed in school. For this reason, the Movement claims for Kurds and other mother tongue groups the right to mother tongue education that the principles of human rights, equal citizenship, culturally pluralistic and democratic society involve.

Organized in the form of committees and councils, the Movement has struggled with a variety of actions from 2006 to 2011 to pass this claim to life. In this context, the Movement applied to Tools for Informing such as panels, symposiums, workshops, Tools for Getting Public Attention such as meetings, marches, rallies and boycotts, Tools for Creating Public opinion such as active press and internet use and finally Tools for Producing Alternative Instruments such as courses, kindergarten and primary schools.

Finally, the Kurdish Language and Educational Movement, supported and structured by multiple actors, with its limited and concrete cultural identity claim, emerged in the framework of the ideal of "coexistence" is the outcome of the "human rights and equal citizenship" rhetoric. As a case of having a horizontal and flexible organization and using non-violent means the Movement should be evaluated as an example of the NSM and the continuity approach.

ÖZET

"Yeni Toplumsal Hareketler bağlamında Türkiye'de Kürtçe Anadilde Eğitim Talepleri: TZP Kurdi Örneği (2006-2011)" isimli doktora tez çalışmasının konusu, Türkiye'de 2006'da kurulan ve Kürtçe anadilde eğitim talep eden Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi'dir. Bu bağlamda çalışmanın sorusu, "Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi, literatürde Yeni Toplumsal Hareketler (YTH) olarak nitelendirilen kuramsal, tarihsel ve pratik olgulardan hareketle nasıl analiz edilebilir?" olmaktadır.

Tezin amacı Türkiye'de Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi'ni (Kısaca Hareket olarak geçecektir) YTH bağlamında incelemektir. Tez bu anlamda anadilde eğitim konusunu, ulusal ve uluslararası hukuk metinleri veya farklı ülkelerdeki eğitim sistemi ve mevzuat dışında, sosyo-politik bir bakış açısından ele almayı ve bugüne kadar üzerine herhangi bir çalışma yapılmamış pratik bir deneyim olan Hareket'i incelemek suretiyle literatürdeki bir boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Bu kapsamda tezin ileri sürdüğü hipotez, şöyledir: Türkiye'de şimdiye kadar terör, güvenlik politikaları ekseninde ele alınan ve/veya siyasal bir mesele olarak görülen/gösterilen Kürt Meselesinin cılız da olsa kültürel bir yönü vardır. Başta anadilde eğitim olmak üzere çeşitli hak talepleriyle ortaya çıkan bu hareketin kültürel yönü yeterince incelenmemiştir. Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi, 2000'lerin başıyla birlikte Kürtlerin, bağımsızlık vizyonundan uzaklaşarak Türklerle bir arada yaşama misyonu çerçevesinde Türk devletinin ve toplumunun farklı kültürlere, dillere ve kimliklere insan hakları ve eşit vatandaşlık temelinde yaşam alanı sunacak şekilde demokratikleştirilmesi hedefinin bir ürünü olarak okunmalıdır.

Bu çalışmada literatür taramasına, gazete taramasına ve yüz yüze mülakatlara yer verilmiştir. Literatür taraması konuyla ilgili yazılmış, kitap, makale, tez, bildiri ve raporları içerirken gazete taraması, Özgür Gündem, Birgün, Evrensel ve Yeni Şafak gazetelerini kapsamaktadır. Özgür Gündem, Hareket'e yakınlığı ve Hareket ile olan bağı sebebiyle, Birgün ve Evrensel ise Hareket ile organik bir bağları bulunmamasına karşılık Hareket'e sayfalarında verdikleri yer ve destek nedeniyle, Yeni Şafak ise Hareket'e karşı tutumu nedeniyle taramaya dâhil edilmiştir. Böylece farklı perspektiflerden faydalanmak amaçlanmıştır. Literatür çalışması ve gazete taramasının dışındaki bilgiler ise mülakatlardan elde edilmiştir. Hareket'in ana aktörleri ve bu aktörlere doğrudan ya da dolaylı yoldan destek veren kuruluş, grup; bu konuda mücadele eden aktivistler ve bu konuyla ilgili çalışma yapan kişilerle görüşülmüştür. İki yıllık süreçte İstanbul, Ankara, Diyarbakır, Mardin ve Van'da otuz kişiyle yüz yüze mülakatlar gerçekleştirilmiştir. İstanbul, birçok aktivistin yanı sıra Hareket'in merkezinde bulunan en önemli kurumlardan biri olan İstanbul Kürt Enstitüsü'nün burada olması açısından seçilmiştir. Ankara ise Hareket'in ana aktörlerinden biri olan Ankara Kurd-der başta olmak üzere bazı sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra siyasal parti merkezlerinin burada olması nedeniyle seçilmiştir. Diyarbakır, Mardin ve Van, Hareket'in örgütlenme ve eylemlilik açısından güçlü olduğu ve Kürtlerin yoğun biçimde yaşadığı şehirler olması açısından saha çalışması kapsamına dâhil edilmiştir. Görüşmelerde araştırmacının da katıldığı yarı-yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmış ve ucu açık sorular ve bu sorulara verilen cevaplar üzerinden derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Görüşmeler, genellikle önceden hazırlanmış soruların çizdiği eksene bağlı kalarak yapılsa da konuşmacının farklı konulara da değinmesine müsaade edilmiştir.

Tez çalışması, Türkiye'de 2006-2011 yılları arasında faal olan Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi'nin sosyo-politik yönlerini ele almayı amaçlamaktadır. Bu anlamda tez, bir siyaset sosyolojisi çalışması olarak Hareket'in kuruluş sürecini, aktörlerini, söylemlerini, taleplerini, örgütlenmesini ve kullandığı eylem araçlarını incelemektedir. Bu bağlamda tez, Hareket'i anlamlandırmak ve tarihsel bir bağlama oturtmak amacıyla kuramsal ve tarihsel bir çabayı içermekle birlikte tezin önceliği ortaya ne kuramsal, ne tarihsel bir iddia koymak değildir. Ayrıca Hareket'in merkezinde dile dair bir mesele olmasına ve Hareket, hukuki bir statü talep etmesine karşılık, tez, meselenin dilbilimsel (linguistik) ve hukuki veçhelerini kabul etmekle birlikte kendini Hareket'in sosyo-politik yönünü incelemekle sınırlandırmaktadır.

Bu kapsamda tez üç bölümden oluşmaktadır: Birinci Bölümde tezin kuramsal altyapısını oluşturan YTH kavramı incelenmekte, bu kapsamda YTH'nin ortaya çıkışı, bunun sebepleri ve ayırıcı unsurları yani özellikleri ele alınmaktadır. YTH, reel sosyalizmin çöküşü, kapitalist üretim biçimindeki değişim, ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler gibi faktörlerle ilgilidir. İdeolojilerin ve sınıfların önemini yitirdiği ve artık emek temelli, işçi sınıfına dayanan, devrim gibi köklü ekonomik, toplumsal ve siyasal dönüşümleri hedefleyen ve doğrudan siyasal iktidarı ele geçirmeyi amaçlayan Eski Toplumsal Hareketler'in (ETH) yerini alan yeni bir toplumsal hareket biçimi olarak görülmektedir.

Literatürde YTH olgusunu açıklamaya yönelik farklı birçok kuramdan söz etmek mümkündür. Bu çalışma bağlamında ele alınan ve Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi'ni açıklamakta kullanılan kuram, Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı'dır. Kuram, YTH'nin yukarıda bahsedilen çeşitli tarihsel gelişmelerin sonucunda ETH'den farklılaştığını iddia etmekte, kendi içerisinde iki temel yaklaşım önermektedir: Birincisi *Kültürel Yaklaşım* veya "*Kopuş Yaklaşımı"* diğeri ise *"Siyasal Yaklaşım* ya da "*Süreklilik Yaklaşımı*" dır.

Kopuş Yaklaşımı, ETH ve YTH arasında devamlılık olarak görülemeyecek ölçüde keskin bir farklılaşmadan ve değişimden söz etmektedir. Bu yaklaşımı literatürde *A. Melucci, A. Touraine, M. Castells* gibi isimler dile getirmektedir. Buna göre YTH, sosyalist ideolojinin, modernite ve refah devletinin eleştirisini yapmakta, orta sınıf temelli bir hareket olarak ortaya çıkmakta ve merkezsiz, hiyerarşik olmayan yeni bir örgütlenme biçimi geliştirerek eski hareketlerden farklılaşmaktadır. Bu anlamda YTH, yeni orta sınıf eylemliliğiyle ilgilidir. Bu hareketler, günlük hayatın politizasyonuna, bürokratikleşmeye, teknokrasiye, moderniteye karşı eleştirel, tepkisel bir tutuma sahiptirler. Geniş toplumsal bir bağlama hitap ederler. Hareketler, üretim ve dağıtım üzerinden değil semboller ve kültürel meseleler üzerinden direnmeyi tercih ederler. Merkezsiz, eşitlikçi ve katılımcı bir örgütlenme modeline sahiptirler. İktidarı hedeflemezler, toplumu büyük ütopik projeler dahilinde kökten değiştirmeyi, dönüştürmeyi amaçlamazlar. Bu anlamda devrimci değil evrimcidirler. Sistem içerisinde hareket ederler ve çok sınırlı, genellikle kültürel kimlik talepleriyle ortaya çıkarlar ve reform çağrısında bulunurlar. Yeni iletişim teknolojilerini örgütlenmek, bilinçlenmek ve eyleme geçmek için araçsal olarak iyi kullanırlar. Harekete aidiyetleri taleplerle sınırlıdır ve taleplerin sistem içerisinde karşılanmasıyla dağılırlar.

Süreklilik Yaklaşımı, temelde yeni olarak nitelenen bu hareketlerin aslında yeni olmadığını sadece bazı alanlarda farklı biçimler aldığını, görünüm değiştirdiğini, çeşitlendiğini ve karmaşıklaştığını ifade etmektedir. Bu yaklaşımı dile getirenler arasında *I. Wallerstein* ve *R. Williams* gibi isimler bulunmaktadır. Bu yaklaşıma göre YTH ve ETH arasında bir kopuştan ziyade bir süreklilik ilişkisinden söz edilebilir. Çünkü ETH ile YTH arasında birçok açıdan benzerlik ve devamlılık ilişkisi bulunmaktadır. Buna göre YTH'nin talepleri kapitalizmin işleyişinden kaynaklanan sorunlara bir tepki olarak aslında ETH'den miras alınmıştır. Ayrıca YTH, büyük ölçüde ETH'nin devamı sayılabilecek bir kitlenin işsizler, öğrenciler, emekliler gibi farklı gruplara dayalı olarak sınıflar arası bir ittifak oluşturmaktadır ve talepleri büyük ölçüde emek-sermaye çatışmasının karmaşık dolayımlarından ibarettir.

YTH, bilimsel-teknolojik, ekonomi-politik ve toplumsal-kültürel dönüşümlerin sonucunda ve 1968 Paris Olayları ile tarih sahnesine çıkmış ve ETH'lerden bazı noktalarda farklılaşmıştır: Bunlar, YTH'lerin artık ekoloji, feminizm ve bölgesel özerklik isteyen hareketler örneğinde olduğu gibi, ETH'lerin sahip olduğu bütüncül bir dünya görüşü ve ideale sahip olmamaları; sınıfsal-ekonomik talep eksenli mücadeleden ziyade kültürel-kimlik talepleri eksenli mücadeleye ağırlık vermeleri; adalet ya da insan hakları gibi değerlere referans vermeleri ve ulaşım-iletişim teknolojilerinin sunduğu imkanlar nedeniyle aktör, örgütlenme ve mücadele araçları açısından daha fazla çeşitliliğe kavuşmuş olmalarıdır. Ancak bunların dışında YTH ve ETH arasında aktörler, söylemler, talepler, örgütlenme ve mücadele araçları açısından farklılıklar oluşmakla birlikte bunların esaslı bir "kopuş" şeklinde değil, değişerek ve çeşitlenerek, bir tür "devamlılık" ilişkisi oluşturduğunu kabul etmek daha makul gözükmektedir. Bu nedenle Hareket analiz edilirken süreklilik yaklaşımı tercih edilmiştir.

İkinci Bölümde, kuramsal altyapı oluşturulduktan sonra tarihsel bir arka plan oluşturulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda anadilde eğitim taleplerinin ortaya konulduğu bazı tarihsel örnekler ele alınmış ve karşılaştırmalı olarak Hareket ile benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ele alınan örnekler, Büyük Britanya'dan İrlandalılar, İspanya'dan Basklar, Fransa'dan Bretonlar, Kanada'dan Quebecliler ve Amerika Birleşik Devletleri'nden Chicanolar (Hispanikler) olmuştur. İncelenen örneklere bakıldığında bu hareketler, farklı coğrafyalarda tarihsel gelişmeler sonucu sayıca azınlıkta kalmış ve büyük ölçüde belli bir coğrafi bölgeyle sınırlanmış dillerdir ve 19. Yüzyıla kadar özerk biçimde yaşayan, topluluk içinde doğal gelişiminde seyreden bu diller, modernleşme, kapitalistleşme, merkezileşme ve ulus-inşası gibi fenomenlerin ortaya çıkmasıyla özerkliklerini ve doğal gelişimlerini büyük ölçüde yitirmişlerdir. Ayrıca bu ülkelerdeki dil hareketleri, ulus-devletin kurulması sürecinde, homojen bir kimlik yaratma politikası çerçevesinde adı geçen dillerin bastırılmasına, yasaklanmasına, yok edilmesine veya asimile edilmesine duyulan tepkinin ürünleridir. Bu yöntemler, cezalandırma, kötü muamele gibi baskıcı ve şiddet içeren pratikler kadar, ulus-devlet dilini medenilik, modernlik, ilericilik ve ekonomik zenginlik ile adı geçen dilleri ise barbarlık, tutuculuk, taşralılık ve yoksulluk ile özdeşleştiren ideolojik pratikleri de içermiştir. Bahsi geçen dil hareketleri, modernleşme sürecinin getirdiği bastırma, yasaklama ve asimilasyona karşı tepki olarak ortaya çıkmakla birlikte zaman içerisinde belli tarihsel aşamalardan geçerek değişmiş, dönüşmüş ancak hareketin içindeki etnik bakiye ve dil unsuru var olmaya devam etmiştir. İncelenen örneklerde otantik-romantik bir söylemi, seküler-modernist milliyetçi bir söylem, onu sosyalist

bir söylem ve son olarak kültürel-kimlik temelli bir söylem izlemiş gibi gözükmekle birlikte altta yatan talepler genellikle değişmemiş, kimliğin, kültürün ve onun en önemli unsuru olarak görülen dilin korunması olmuştur.

Üçüncü Bölümde, önceki iki bölümde oluşturulan kuramsal ve tarihsel altyapıdan hareketle Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi, ele alınmıştır. Öncelikle Kürt diline dair taleplerin tarihsel gelişimi incelenmiş ve Hareket'in kuruluş süreci ele alınmıştır. Ardından Hareket'in aktörleri, söylemleri, talepleri, örgütlenmesi ve son olarak başvurduğu araçlar ele alınmıştır. 2006'da Sami Tan ve arkadaşları tarafından kurulan Hareket, kurulduğundan bu yana anadilde eğitim taleplerinin dile getirilmesi adına önemli bir odak noktası haline gelmiştir. Kürt dilinin resmen tanınması ve Kürtlerin kendi anadillerinde eğitim alması talepleriyle ortaya çıkan Hareket, 2005'te AB uyum yasaları kapsamında açılan özel Kürtçe kurslarının bir yıl sonra sahipleri tarafından ortak bir kararla kapatılmasına tepki gösteren bir grup dil aktivistinin çabalarıyla kurulmuştur. Lazlar ve Çerkezler gibi diğer anadil gruplarının yanı sıra işçi sendikalarıyla, işveren kuruluşlarıyla, sivil toplum örgütleriyle ve bazı siyasal partilerle işbirliği yapan Hareket, temelde Kürtlerin kendi anadillerini öğrenemedikleri için dillerini ve kültürlerini, dolayısıyla kimliklerini hızla yitirdiklerini, ayrıca Türkçe eğitime zorlandıkları için Kürt çocuklarının okulda başarısız olduğunu iddia etmektedir. Bu nedenle Hareket, Kürtler ve diğer anadil grupları için insan hakları ve eşit vatandaşlık hukukunun, çoğulcu bir kültürün ve demokratik bir toplumun gereği olarak anadilde eğitim hakkı talep etmektedir.

Komisyonlar ve meclisler şeklinde örgütlenen Hareket, 2006'dan 2011'e kadar çeşitli eylemlerle bu talebin hayata geçirilmesi için mücadele etmiştir. Bu kapsamda panel, sempozyum, çalıştay gibi Bilgilendirmeye Yönelik Araçlara, toplantı, yürüyüş, miting ve boykot gibi Dikkat Çekmeye Yönelik Araçlara, basın ve internet kullanımı gibi Kamuoyu Oluşturmaya Yönelik Araçlara ve son olarak kurs, kreş ve ilkokul gibi Alternatif Üretmeye Yönelik Araçlara başvurmuştur.

Sonuç olarak Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi, farklı kesimlerin desteğini alan, çoklu aktör yapısına sahip, sınırlı ve somut bir kültürel kimlik talebiyle, "bir arada yaşama" ideali çerçevesinde, "insan hakları ve eşit vatandaşlık" söylemiyle ortaya çıkan; yatay ve esnek bir örgütlenmeye sahip ve şiddet içermeyen araçlara başvuran bir örnek olarak YTH bağlamında ve süreklilik yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilebilecek bir hareket olarak karşımıza çıkmaktadır.

GİRİŞ

"Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Türkiye'de Kürtçe Anadilde Eğitim Talepleri: TZP Kurdi Örneği (2006-2011) isimli tez çalışması, Türkiye'de 2006-2011 arası faal olan Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi'ni kendine konu edinmektedir. Bu çalışmanın amacı Hareket'i literatürde Yeni Toplumsal Hareketler olarak yer alan toplumsal olgular bağlamında incelemek ve analiz etmektir. Çalışmanın cevap aradığı soru, "Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi, Yeni Toplumsal Hareketler (YTH) bağlamında nasıl ele alınabilir?" şeklinde formüle edilebilir.

Tez çalışmasının odak noktasında anadilde eğitim talepleri ile kamusal alana çıkan Hareket vardır. Bu anlamda tez, Hareket'i merkeze almakta, anadilde eğitim taleplerini de bu Hareket örneği üzerinden anlamaya çalışmaktadır. Bu anlamda çalışma, bir siyaset sosyolojisi çalışması olarak tasarlanmış ve anadilde eğitim meselesinin hukuki, pedagojik ve dilbilimsel yönlerini de kabul etmekle birlikte kendisini Hareket'i sosyo-politik anlamda incelemekle sınırlandırmıştır. Bu nedenle çalışma, gerekmedikçe meselenin bu yönlerini göz ardı etmekte, analizini bu çerçeve ile sınırlandırmaktadır.

Tez çalışması olarak bu konunun seçilmesinin bazı sebepleri bulunmaktadır. Bu konunun seçilmesinde tezin yazarı açısından bazı olaylar etkili olmuştur. İlk olarak 2000'li yılların başında anadilde eğitim talepleri ilk defa bazı üniversitelerde öğrencilerin anadilde eğitim talep eden dilekçeleri yönetime sunmaları ve ardından yaşanan olaylar basına yansımıştır. Bu kapsamda yaşanan tartışmaları basından ve üniversite çevresinde sürüp giden tartışmalardan görüldüğü üzere genellikle meselenin siyasi bir mesele olarak kodlandığını ve bunun siyasi konumlar üzerinden keskin ayrımlara dayalı olarak haklı veya haksız bulunduğunu görülmüştür. Bu noktada tartışmanın ekseninin genellikle "bölücülük", "terör", "güvenlik" gibi kavramlar üzerinden veya Marksist sınıf kavramı üzerinden yürütüldüğü fark edilmiştir ve her iki açıklama biçiminin de mevzubahis olayı açıklamakta yetersiz kaldığı sezinlenmiştir. Ancak bu olayın o zamanlar başka türlü nasıl açıklanabileceği konusunda bir fikri olmayan yazarın ve bir açıklama bulması için doktora

çalışmalarına başlaması gerekmiştir. Doktora ders döneminde aldığı derslerden biri olan Toplumsal Hareketler dersinde yeni bir toplumsal eylem biçiminden söz edilmiştir. O zamanlar mevcut literatür çoğunlukla yabancı kaynaklıydı ve yeterince heyecan verici olmakla birlikte Türkiye'ye yansımaları konusunda literatür tatmin edici olmaktan uzaktı. Bu anlamda eski paradigmalar ve açıklamalar sürüp giderken konu özellikle etnik ve dilsel meseleler olunca bu konularda çalışma isteksizliği olanca ağırlığıyla kendini hissettiriyordu. Öte yandan dilekçe eylemleri ve ardından dile getirilen anadilde eğitim talepleri, 2004'te açılan ve bir yıl sonra ortak bir kararla kapatılan Kürtçe kursları ve okul boykotları gibi toplumun dikkatini çeken eylemler gerçekleşiyordu. Dolayısıyla yazarın ilgisi yeniden bu konuya yönelmiş ve ders kapsamında yaptığı araştırmada bu konuda yazılmış çok az şey olduğunu, anadilde eğitim taleplerini dile getiren TZP Kurdi örneği üzerine ise hiçbir çalışma olmadığını fark ettiğinde bu konunun incelenmeye değer olduğu kanaatine varmıştır.

Türkçe literatüre bakıldığında anadilde eğitim ile alakalı birkaç tez çalışması olduğu görülmektedir ve bunların genellikle dilbilim, eğitim veya halkla ilişkiler alanlarında yapılan tezler çıkarıldığında genellikle hukuk veya uluslararası ilişkiler alanında yazılan tezler olduğunu anlaşılmaktadır. Bunlardan bir tanesi Hazal Sürmeli'nin 2015 yılında Hukuk alanında yazdığı "Anadilinde Eğitim Hakkı" isimli çalışmadır. Bu tez, bir hukuk tezi olarak anadilde eğitim meselesinin bireysel, kolektif veya toplumsal bir hak olup olmadığı tartışması ekseninde anadilde eğitim hakkının uluslararası ve ulusal mevzuatta nasıl yer aldığını ve Türkiye'de uygulanabilirliğini tartışmaktadır. Bir diğeri Sefa Seçen'in "Anadilde Eğitim ve Türkiye Uygulaması" isimli Yüksek lisans tezidir. Bu tez genel olarak azınlık hakları, anadil ve anadilde eğitim hakkı ile Türkiye ve bazı Avrupa ülkelerindeki anadilde eğitim hakkı uygulamaları mukayeseli olarak incelenmiştir. Bu çalışma anadilde eğitim meselesini azınlık hakları ve hukuku üzerinden ele almış ve deskriptif biçimde hukuki uygulamaları incelemiş ve Türkiye'ye uygulanabilirliğini tartışmıştır. Bu anlamda anadilde eğitim taleplerini bir azınlık statüsü üzerinden tartışmak gibi bir hataya düşmüş ve meselenin diğer yönleri ile ilgilenmemiştir.

Bir diğer çalışma, Mehmet Ali Kaçmaz'ın "Yönetici ve Öğretmenlerin anadilde eğitime dair görüşleri" isimli yüksek lisans tezidir. Bu çalışma da MEB'e bağlı okullardaki yöneticilerin ve öğretmenlerin anadilde eğitim ile ilgili görüşleri

anket yoluyla toplanmış ve yine azınlık hakları üzerinden incelenmiştir. Bu kapsamda önceki tezdekine benzer biçimde ulusal ve uluslararası hukuk mevzuatına ve farklı ülkelerdeki uygulamalara değinilerek anket sonuçlarına yer verilmiştir.

Bu anlamda tezlerin, birçok tekrar içeren, deskriptif ve orijinal olmayan çalışmalar olmasının yanı sıra anadilde eğitim meselesini özellikle –Kürtçe söz konusu olduğunda- azınlık hukuku üzerinden ele almak gibi bir yanlışa düştüğü görülmektedir.

Bunun dışındaki literatüre bakıldığında anadilde eğitim ile alakalı son yıllarda yazılan kitap ve makalelerin sayısında bir artış göze çarpsa da bu çalışmaların (kaynakçada görüldüğü üzere) dilin yapısı, gelişimi, dilin tarihi, hukuksal statüsü gibi meselelere odaklandığı ve hukuki, pedagojik ve lingüistik alanlarında daha çok yoğunlaşıldığı görülmektedir. Dahası bu çalışmaların birçoğunda da meselenin genellikle tarafgir ve sert politik ayrımları ve pozisyonları esas alan bir perspektiften ele alındığı görülmektedir. Bu kapsamda İrfan Sönmez'in kitaplaştırdığı "Anadilde Eğitim, Milliyetçilik ve AB Hukuku" isimli tez çalışması, anadilde eğitim meselesini "terör", "güvenlik" ve "bölünme" üzerinden siyasi bir sorun olarak kodlayan ve bahsedilen sert politik ayrımlar üzerinden meseleyi açıklayan çalışmalara bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Adı geçen tezlerde ortaya konulan çaba, uluslararası ve ulusal mevzuattan hareketle dile getirilen argümanlara karşı argümanlar üretme çabası olarak okunabilir. Bu açıdan mevcut literatürde görece objektif ve bilimsel bir yaklaşıma sahip eserlere ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır.

Mevcut literatür, yeni ve doğal olarak yetersiz ve kanımızca yanlış ve/veya tarafgir/objektif olmayan yaklaşımlara sahiptir. Bu anlamda çalışma, anadilde eğitim meselesini konusu, ele alışı, açıklama biçimi ve yöntemi ile farklılaştığı iddiasındadır. Bu bağlamda çalışma, anadilde eğitim meselesini azınlık değil eşit-kurucu, anayasal vatandaşlık ilişkisi üzerinden okumayı önermektedir. Anadilde eğitim meselesini, hukuki, pedagojik veya linguistik değil sosyo-politik açıdan ele almayı tasarlamaktadır. Anadilde eğitim meselesini literatürde hakkında herhangi bir çalışma bulunmayan Hareket pratiği üzerinden ele alması açısından bir boşluğu

doldurduğu ve bu konuda mülakatlar vasıtasıyla sahadan toplanan veriler ve bunların analizi üzerinden ele alması açısından mevcut literatüre bir yenilik getirdiği iddiasındadır.

Bu çalışmada ileri sürülen hipotez şudur: Türkiye'de şimdiye kadar terör, güvenlik politikaları ekseninde ele alınan ve/veya siyasal bir hareket olarak görülen Kürt Hareketi'nin cılız da olsa kültürel bir yönü vardır ve başta anadilde eğitim olmak üzere çeşitli hak talepleriyle ortaya çıkan bu hareketin kültürel yönü yeterince incelenmemiştir. Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi, 2000'li yılların başında ortaya çıkan "paradigma değişimi" sonucunda Kürtlerin, bağımsızlık vizyonundan uzaklaşarak Türklerle bir arada yaşama misyonu çerçevesinde Türk devletinin ve toplumunun farklı kültürlere, dillere ve kimliklere insan hakları ve eşit vatandaşlık temelinde yaşam alanı sunacak şekilde demokratikleştirilmesi hedefinin bir ürünü olarak okunmalıdır.

Çalışmada kullanılan kuram, Yeni Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı'dır. Kuram, temel olarak 1968 Paris öğrenci olayları ile birlikte toplumsal eylemlilik biçiminde bir değişim yaşandığını ve bu değişimin yeni bir toplumsal hareket tipi ortaya çıkardığını iddia etmektedir. Bu kapsamda ETH ile YTH arasında ciddi ayrımlar ve dönüşümlerin ortaya çıktığını; bununda toplumsal eylemlilik açısından aktör, söylem, talep, araçlar ve örgütlenme açısından kendini ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Yeni Toplumsal Hareketler kuramı, bahsedilen farklılıkları ve dönüşümleri okuma ve açıklama çabası açısından kendi içerisinde iki temel yaklaşıma ayrılmaktadır:

Kopuş Yaklaşımı, olarak isimlendirilen yaklaşım temel olarak ETH ve YTH arasında devamlılık olarak görülemeyecek ölçüde keskin bir farklılaşmadan ve değişimden söz etmektedir. Bu yaklaşımı literatürde *A. Melucci, A. Touraine, M. Castells* gibi isimler dile getirmektedir. Bu yaklaşıma göre YTH, Marksizmin, reel sosyalizmin, modernite ve refah devletinin eleştirisini yapmakta, orta sınıf temelli bir hareket olarak ortaya çıkmakta ve merkezsiz, hiyerarşik olmayan yeni bir örgütlenme biçimi geliştirerek eski hareketlerden farklılaşmaktadır. Bu anlamda YTH, yeni orta sınıf eylemliliğiyle ilişkilendirilmektedir. Bu hareketler, günlük hayatın politizasyonuna, bürokratikleşmeye, teknokrasiye, moderniteye karşı eleştirel,

tepkisel bir tutum geliştirmektedirler. Geniş toplumsal bir bağlama hitap etmeyi amaçlamaktadırlar. Hareketler, üretim ve dağıtım üzerinden değil semboller ve kültürel meseleler üzerinden direnmeyi tercih ederler. Bu anlamda kültüralist bir yapıya sahiptirler ve kendilerini kültürel kimlik talepleri üzerinden var etmektedirler. Merkezsiz, eşitlikçi ve katılımcı bir örgütlenme modeline sahiptirler. İktidarı hedeflemezler, toplumu büyük ütopik projeler dahilinde kökten değiştirmeyi, dönüştürmeyi amaçlamamaktadırlar. Bu anlamda reformist ve sistem içi hareketler olarak görülebilirler. Kültürel kimlik politikaları konusunda değişim ve reform ekseninde örgütlenmektedirler. Yeni iletişim teknolojilerini örgütlenmek, bilinçlenmek ve eyleme geçmek için araçsal olarak iyi kullanırlar. Harekete aidiyetleri taleplerle sınırlıdır ve taleplerin sistem içerisinde karşılanmasıyla dağılırlar.

Süreklilik Yaklaşımı, ise farklılaşma ve dönüşüm olgusunu eski ile yeni arasındaki radikal bir kopuş olarak değil tersine bir süreklilik, devamlılık ilişkisi içerisinde okumayı önermektedir. Bu yaklaşıma göre temelde yeni olarak nitelenen bu hareketlerin aslında yeni olmadığını sadece bazı alanlarda farklı biçimler aldığını, görünüm değiştirdiğini, çeşitlendiğini ve karmaşıklaştığını söylemek mümkündür. Bu yaklaşımı dile getirenler arasında *I. Wallerstein* ve *R. Williams* gibi isimler bulunmaktadır. Süreklilik yaklaşımı, devamlılık ilişkisini çeşitli düzeylerde ele almakta ve bu ilişkinin özellikle aktör, talep ve mücadele yöntemleri açısından daha belirgin olduğu iddiasını öne sürmektedir. Süreklilik yaklaşımına göre YTH'nin talepleri kapitalizmin işleyişinden kaynaklanan sorunlara bir tepki olarak aslında ETH'den miras alınmıştır. Ayrıca YTH, büyük ölçüde ETH'nin devamı sayılabilecek bir kitlenin işsizler, öğrenciler, emekliler gibi farklı gruplara dayalı olarak sınıflar arası bir ittifak oluşturmaktadır ve talepleri büyük ölçüde emek-sermaye çatışmasının karmaşık dolayımlarından ibarettir.

Buna göre tez çalışmasında öne sürülen kuramsal iddia şu şekilde formüle edilebilir: YTH, bilimsel-teknolojik, ekonomi-politik ve toplumsal-kültürel dönüşümlerin sonucunda ve 1968 Paris Olayları ile tarih sahnesine çıkmış ve ETH'lerden bazı noktalarda farklılaşmıştır: Bunlar, YTH'lerin artık ekoloji, feminizm ve bölgesel özerklik isteyen hareketler örneğinde olduğu gibi, ETH'lerin sahip olduğu bütüncül bir dünya görüşü ve ideale sahip olmamaları; sınıfsal-

ekonomik talep eksenli mücadeleden ziyade kültürel-kimlik talepleri eksenli mücadeleye ağırlık vermeleri; adalet ya da insan hakları gibi değerlere referans vermeleri ve ulaşım-iletişim teknolojilerinin sunduğu imkanlar nedeniyle aktör, örgütlenme ve mücadele araçları açısından daha fazla çeşitliliğe kavuşmuş olmalarıdır. Ancak bunların dışında YTH ve ETH arasında aktörler, söylemler, talepler, örgütlenme ve mücadele araçları açısından farklılıklar oluşmakla birlikte bunların esaslı bir "kopuş" şeklinde değil, değişerek ve çeşitlenerek, bir tür "devamlılık" ilişkisi oluşturduğunu kabul etmek daha makul gözükmektedir. Bu nedenle Hareket analiz edilirken süreklilik yaklaşımı tercih edilmiştir.

Bu kapsamda çalışma, üç bölümden oluşmaktadır: Birinci Bölümde tezin kuramsal altyapısını oluşturan YTH kavramı incelenmekte, bu kapsamda YTH'nin ortaya çıkışı, bunun sebepleri ve ayırıcı unsurları yani özellikleri ele alınmaktadır. Bu bağlamda farklı kuramsal yaklaşımlara kısaca değinildikten sonra Hareket'i açıklamakta kullanılan süreklilik yaklaşımına yer verilmektedir. Süreklilik yaklaşımı, aktör, söylem, talep, araç ve örgütlenme olmak üzere beş parametre üzerinden ele alınmakta ve ETH ile YTH arasındaki farklılaşma ve dönüşümün yapısı karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir.

İkinci Bölümde, kuramsal altyapı oluşturulduktan sonra tarihsel bir arka plan oluşturulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda anadilde eğitim taleplerinin ortaya konulduğu bazı tarihsel örnekler ele alınmış ve karşılaştırmalı olarak Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi ile benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ele alınan örnekler, Büyük Britanya'dan İrlandalılar, İspanya'dan Basklar, Fransa'dan Bretonlar, Kanada'dan Quebecliler, Amerika Birleşik Devletleri'nden Chicanolar (Hispanikler) olmuştur. Bu örnekler hem genel tarihsel gelişmeler açısından hem de kendi özgün tarihsellikleri içerisinde ele alınmaya ve buradan hareketle dünyanın farklı ülkelerindeki dil hareketlerinin yapısı ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Üçüncü Bölümde, önceki iki bölümde oluşturulan kuramsal ve tarihsel altyapıdan hareketle Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi, ele alınmıştır. Öncelikle Kürtçe taleplerinin tarihsel gelişimi ve Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi'nin kuruluş süreci incelenmiş, ardından Hareket'in aktörleri, söylemleri,

talepleri, örgütlenmesi ve son olarak başvurduğu araçlar süreklilik yaklaşımının ileri sürdüğü iddialar üzerinden ele alınmış ve tartışılmıştır.

Bu çalışmada yöntem olarak literatür taraması, gazete taraması ve yüz yüze mülakatlar kullanılmıştır. Literatür taraması konuyla ilgili yazılmış, kitap, makale, tez, bildiri ve raporları içermektedir. Literatür taraması özellikle tezin kuramsal altyapısını, dil hareketlerinin tarihsel gelişimini açıklarken kullanılmıştır. Kürtçe dil taleplerinin tarihsel gelişimini anlamak için 1908'den günümüze yayınlanan gazete ve dergiler konu bağlamında taranmıştır. Tarama, Jin, Dicle-Fırat, Deng, Özgürlük Yolu, Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi, Roji Kurd, Hetawi Kurd, Roja Welat, Tekoşin, Pale ve Serxwebun isimli gazete ve dergileri kapsamaktadır. Hareket'in ortaya çıkış, kuruluş, örgütlenme ve faaliyete geçme süreci ise 2005'ten günümüze yayınlanan ulusal gazeteler üzerinden incelenmiştir. Gazete taraması, Özgür Gündem, Birgün, Evrensel ve Yeni Şafak gazetelerini kapsamaktadır. Özgür Gündem, Hareket'e yakınlığı ve Hareket ile olan bağı sebebiyle, Birgün ve Evrensel ise Hareket ile organik bir bağları bulunmamasına karşılık Hareket'e verdikleri yer ve destek nedeniyle, Yeni Şafak ise Hareket'e karşı tutumu nedeniyle taramaya dâhil edilmiştir. Böylece farklı perspektiflerden faydalanmak amaçlanmıştır. Literatür çalışması ve gazete taramasının dışındaki bilgiler ise mülakatlardan elde edilmiştir. Bu sayede literatürde yer almayan veya basına yansımayan bilgilerin tamamlanması ve Hareket'e dair içeriden bilgi edinilmesi amaçlanmıştır. Hareket'in ana aktörleri ve bu aktörlere doğrudan ya da dolaylı yoldan destek veren kuruluş, grup; bu konuda mücadele eden aktivistler ve bu konuyla ilgili çalışma yapan akademisyen ve/veya araştırmacılarla görüşülmüştür. İki yıllık süreçte İstanbul, Ankara, Diyarbakır, Mardin ve Van'da otuz kişiyle yüz yüze mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeye katılan kişilerin 28'i erkek, 2'si kadın olup yaş ortalaması 44,7 dir. Bunlardan 2'sinin eğitim durumu lise, 18'inin lisans, 3'ünün yüksek lisans, 7'sinin doktora olarak belirtilmiştir. Eğitim görülen alanlara bakıldığında ise katılımcıların 13'ü Türk Dili Edebiyatı, Sosyal Bilgiler ve İngilizce öğretmenliği gibi alanlardan mezun iken diğer katılımcıların iktisat, işletme, hukuk, kamu yönetimi, mühendislik ve sinema radyo televizyon gibi farklı alanlarda eğitim aldığı görülmektedir. Katılımcıların mesleklerine bakıldığında 4 kişinin aktif siyaset içerisinde yer aldığı, 13'ünün sivil toplum kuruluşlarında profesyonel yönetici

ve/veya üye olduğu, geri kalanların aktivist, kursiyer, kurs eğitmeni gibi mesleklere mensup olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların 3'ünün Türk, 2'sinin Çerkez, 1'inin Laz; 24'ünün ise kendini Kürt olarak tanımladığı kaydedilmiştir.

Saha araştırması esnasında bazı sorunlar yaşanmıştır. Bunlardan ilk olarak uzun yıllar tarihsel olarak "terör" ve "güvenlik" bağlamında ele alınan ve çoğunlukla araştırılması "sakıncalı" gözüken bir konuda araştırma yapmanın verdiği zorluklar bu çalışmada da yaşanmıştır. Bu zorluklar, dönemin koşulları ile birlikte daha da çetrefil hale gelmiştir. Özellikle siyasal konjonktürün değişmesi ve 2016 sonrasında OHAL ilanı birlikte ortaya çıkan yeni koşullarda bazı kurumların kapatılması, bazı kişilerin tutuklanması ve bazılarının bu koşullarda görüşmekten kaçınması ve görüşmeler esanasında çeşitli kaygılarla bilgi vermekten imtina etmesi nedeniyle bilgi toplama konusunda güçlüklerle karşılaşılmıştır. Bu kapsamda görüşülen kişilerden bazıları gerçek isimlerinin kullanılmasını istemediği için takma isimler kullanılmıştır. Görüşmecilerin tam listesi kaynakça kısmında yer almakta olup tek isimli olanlar gerçek ismi yerine takma isim kullanılan kişilerdir. Görüşmelerde araştırmacının da katıldığı yarı-yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmış ve ucu açık sorular ve bu sorulara verilen cevaplar üzerinden derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler, genellikle önceden hazırlanmış soruların çizdiği eksene bağlı kalarak yapılsa da konuşmacının farklı konulara da değinmesine müsaade edilmiştir. Elde edilen bilgiler ve izlenimler, betimleyici ve yorumlayıcı biçimde kullanılmıştır.

Çalışmanın henüz yeni sayılabilecek ve kamuoyunun ilgisini ve tepkisini çeken Hareket hakkında zihinlerde oluşan sorulara kısmen cevap niteliği taşıması ve bundan sonraki dönemde Hareket'i anlamak adına yapılacak bilimsel çalışmaları teşvik edici rol oynaması ümit edilmektedir.

BÖLÜM 1

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER

Bu bölümde Yeni Toplumsal Hareketler (YTH) incelenecektir. Bu kapsamda öncelikle Toplumsal Hareket (TH) kavramı açıklanacak ardından, YTH'nin ortaya çıkış süreci, tarihsel gelişimi ve nedenleri araştırılacaktır. Son olarak YTH'nin özellikleri/ayırıcı unsurları Eski Toplumsal Hareketler (ETH) ile karşılaştırmalı olarak incelenecek ve bu inceleme daha sonra tezin konusunu oluşturan Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi'ni incelerken de kullanacağımız aktör, söylem, talep, örgütlenme ve araçlar gibi parametreler üzerinden tartışılacaktır. Bu bölümün amacı Hareket'i anlamaya ve açıklamaya yönelik kuramsal çerçeveyi oluşturmaktır.

1.1.Yeni Toplumsal Hareket Kavramı

YTH ne demektir? YTH kavramı, 1968 Paris Öğrenci Olayları'ndan sonra Avrupa'da ortaya çıkan ve dünyanın farklı bölgelerine yayılan toplumsal hareketleri tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Toplumsal hareketler literatüründe farklı tarihsel dönemlerde ortaya çıkan köylü isyanları, burjuva hareketleri ve sınıf hareketleri gibi hareketlerden sonraki bir dönemi ifade etmekte ve bahsi geçen toplumsal hareketlerden hem tarihsel hem de karakteristik olarak farklı bir hareket tipini temsil etmektedir. Bununla birlikte YTH'nin kendinden önce gelen toplumsal hareketlerle bazı ortak noktaları bulunmaktadır (Touraine, 1997: 89-91):

Öncelikle Toplumsal Hareket (TH) nedir? TH, kolektif, topluca gerçekleştirilen bir eylemdir ve belli alanlarda gerçekleştirilen sistematik baskı ve sınırlandırma biçimlerine karşı bir direniştir. Bu anlamda ortak çıkarlara sahip olduğu düşünülen farklı grupların kendi aralarında işbirliği ve dayanışma içerisine girmesidir. Bu ortak özellikler, TH'nin, isyanın (ayaklanma) ve devrimin doğasında bulunan temel özelliklerdir. Ancak TH, isyandan farklı olarak belli bir siyasal izlenceye [amaç, program, ajanda] sahiptir ve asgari bir örgütsel devamlılık içermektedir (Touraine, 1997: 89-91). Oysa isyanlar, belli bir programa ve asgari örgütlenmeye sahip

gözükmemekte, baskı ve şiddete tepki olarak ortaya çıkmakta, genellikle yakıp yıkıp yağmaladıktan sonra hızla sona ermektedir (Berce, 2003:9-10). Buna karşın TH, belli bir hak talebi ortaya koymakta ve modern toplum değerlerini sahiplenmektedir. Bunları sahiplenmeyen, modern toplumu ortadan kaldırmayı savunan veya eskiye dönüşü vazeden örnekleri TH olarak görmek mümkün değildir. Ayrıca TH, evrensel olarak nitelendirilen ve modern toplumun temel değerleri olarak görülen özgürlük, eşitlik, adalet gibi değerlere dayalı bir söyleme sahiptir. Bu anlamda isyanlarda net, somut bir talepten çoğunlukla söz edilememekte ve/veya talep edilenler modern toplumsal yapıyı ortadan kaldırmayı ve daha eski bir döneme dönüşü arzulamaktadır (Goldstone, 2003:9). Belli bir toplumsal-siyasal program, asgari bir örgütlenme, devamlılık ve somut bir hak talebi TH'yi, isyandan ayırıcı unsurlar olmakla birlikte devrimde de görülen özellikler olarak TH ile devrimi ayırmak için yeterli değildir. Bu noktada TH, devrim kavramından farklı olarak demokratik yol ve yöntemleri savunmakta, askeri yöntemleri ve şiddetin her türlüsünü ilke olarak dışlamaktadır. Oysa devrim, genellikle askeri yöntemleri, silahlı mücadeleyi ve şiddet kullanımını prensip olarak reddetmemekte ve kurulu düzen ile ilişkisi yapıcı bir dönüşümden öte onu kısmen veya tamamen yıkmak veya ortadan kaldırmak üzerinden belirlenmektedir (Skocpol, 2004: 25-26). Bu anlamda TH, devrime kıyasla daha az yıkıcı, radikal ve şiddet içeren bir yapıya sahiptir.

Bu kavramsallaştırma, hareket, isyan ve devrim arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları görmek açısından işlevsel olmakla birlikte pratikte gerçekleşen olaylarda bu ayrımlar bu kadar net değildir. Örneğin 1899-1900 yılları arasında Bohemya, Polonya ve Bulgaristan'da köylüler, toprak reformu amacıyla isyan ederlerken, Çin ve Rus devrimlerinin de ana devrimci unsuru köylülerdir. Meksika'daki Zapatista Devrimi'nin lideri de bir köylüdür ve Küba Devrimi'nde şeker kamışı üreten yarı köle işçiler ve köylüler, önemli rol oynamıştır (Türkdoğan, 2013: 47, 59, 69, 77, 82). Yine Fransız Devrimi'nde önemli rol oynayan kalabalıkların gerçekten bir burjuva devrimi gerçekleştirmek istedikleri kuşkuludur. Benzer biçimde TH'nin ve devrimlerin en başından belli bir siyasal programa sahip oldukları da soru işaretidir, bazen bir isyan zaman içerisinde örgütlü, programlı bir devrim veya toplumsal harekete dönüşebilir, bunun önünde bir engel yoktur. Ayrıca TH ve devrim arasındaki farklardan biri olarak görülen şiddet kullanımı da pratikte bu kadar net biçimde ayırt edilemeyebilir. Örneğin sonraki bölümde inceleyeceğimiz dil

hareketleri örneklerinde de görüleceği üzere kimlik ve dil hareketleri, kültürel hareketler olarak tanımlanırken bu hareketlerin içinde şiddete başvuran kesimler de aynı talepleri ve mücadeleyi sahiplenmektedir. Kavramsal olarak sistematik şiddet uygulayan bir topluluk veya örgüt, toplumsal hareket sınıflamasının dışında tutulurken pratikte bu ayrım o kadar kolay değildir. Örneğin İspanya'da Baskların dillerini ve kimliklerini korumak için mücadele ettiğini ifade eden ETA'nın üyeleri hem siyasal bir mücadelenin hem de kültürel bir mücadelenin içinde yer almaktadır. ETA'yı tanım gereği bir toplumsal hareket olarak kabul etmek mümkün gözükmese de Bask Dil Hareketi'nden tamamen ayırmak da bir o kadar zordur. Benzer bir durumun, Kürt Dil Hareketi ve PKK için de geçerli olduğu söylenebilir.

1.2.Yeni Toplumsal Hareketlerin Ortaya Çıkışı

YTH ne zaman ortaya çıkmıştır? TH'nin bu bağlamda tarih sahnesine çıkışının 1789 Fransız İhtilali ile olduğu söylenmektedir. Bu sav, 1789'da Fransa'da gerçekleşen devrimle birlikte modern siyasal iktidarın ortaya çıktığı ve modern burjuva toplumunun inşa edildiği iddiasına dayanmaktadır (Aster, 2004: 43, 48). Böylece başta Fransa olmak üzere diğer Avrupa ülkelerinde önceki dönemde görülen, amaçsız, örgütsüz, bilinçsiz kitlelerce (tebaa) gerçekleştirilen yıkıcı isyanların da giderek yerini belli bir amaca, örgüte ve bilince sahip kitlelerce (vatandaş) gerçekleştiren (Bookchin, 2012: 355-404) ilkesel olarak şiddet içermeyen, demokratik hak ve özgürlüklere dayalı, sistem içi hareketlere bıraktığı iddia edilmektedir.

Bu anlamda YTH'nin 1789 Fransız Devrimi'nin getirdiği yeni toplumsal, siyasal ve ekonomik düzende, ulusal düzlemde, fikir özgürlüğü, ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, özel mülkiyet ve seçme-seçilme hakkı gibi ideallere yönelik, dilekçe, protesto, halk ayaklanması gibi yöntemlere başvuran ve literatürde *Yurttaş Hareketleri* olarak nitelendirilen TH'leri ve daha sonra 1946'da II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle başlayan dönemde uluslararası düzlemde, sanayileşme süreciyle birlikte işçilerin ana aktör olarak ortaya çıktığı ve emeğe dönük talepleri dillendirdiği, grev, lokavt, yürüyüş gibi sendikal yöntemlere başvuran ve literatürde *Sınıf Hareketleri*

olarak nitelendirilen TH'leri miras aldığı ve onlardan sonra gelen yeni dönemin karakteristiğini yansıttığı söylenebilir (Jasper, 2002: 30-31).

1.2.1.Paris 1968 Öğrenci Olayları

YTH'nin 1968 Paris Öğrenci Olayları ile birlikte tarih sahnesine çıktığı ifade edilmektedir. 1968 yılının Mayıs ayında öğrenciler, Charles De Gaulle iktidarına karşı Sorbonne Üniversitesi'nde başlayan ve kısa sürede büyüyüp yayılan bir protesto başlatmışlardır. Öğrencilerin talepleri, başlangıçta polisler tarafından tutuklanan öğrencilerin serbest bırakılması, polisin üniversitelerden çekilmesi ve Sorbonne ve Nanterre üniversitelerinin yeniden açılmasıyla sınırlıdır. Ancak iktidarın sert tepkisi, olayların büyümesine yol açmıştır. Kısa sürede harekete işçilerden de destek gelmiş ve grevlerle, fabrika işgalleriyle protestolar sertleşmiştir (Kalouche, Mielants, 2008: 221-223).

Heller ve Feher'e göre 1968 Hareketi, TH tarihinde yeni bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. İlk olarak hareketin aktörleri, burjuvalar veya sendikalar ya da işçi sınıfı değil, üniversite öğrencileridir. Üniversite öğrencilerini böylesi bir hareket başlatmaya sevk eden sebeplerden biri de onların yaşam koşullarındaki değişikliklerdir. 68'i gerçekleştiren kuşak, I ve II. Dünya Savaşı'nı yaşamamış, 1929 Bunalımı'nı görmemiş, savaş sonrası iktisadi ve sosyal gelişmenin ve bolluğun içine doğmuş bir kuşak olarak önceki kuşağın -yani savaşı, devrimi ve sınıf mücadelelerini gören kuşağın- değer yargılarını ve politik tutumunu anlamlı bulmamıştır. Bu bağlamda istekleri sınıf hareketindeki gibi daha fazla refah ve ekonomik haklar değildir. Onların özgürlük ve anlam arayışı önceki kuşaktan felsefi biçimde köklü bir kopuşu temsil etmektedir. Çünkü bu kuşak, önceki kuşağın ekonomik taleplerinden, materyalist değerlerinden farklı olarak kültürel kimlik talepleriyle ön plana çıkmış ve özgürlük meselesini de bu minvalde önceki kuşaktan farklı bir düzleme taşımışlardır (Heller & Feher, 1993: 199-200).

1968 Hareketi'nin söylemine bakıldığında öne çıkan tema, siyasal iktidar ve reel sosyalizm eleştirisi olmuştur. Bu bağlamda hem Batı demokrasilerindeki

sosyalist ve komünist partilerin duruşu hem de Doğu Avrupa'da ve SSCB'deki reel sosyalizm eleştirilmiştir. Bu sebeple 68 Hareketi, anti-Stalinist ve anti-Ortodoks bir tavır geliştirmiş, belli bir parti veya ideoloji üzerinden birleşmemiştir. Özellikle Frankfurt Ekolü'nün Marksizm ve modernlik eleştirisi 68 Hareketi'nin fikirsel altyapısında etkili olmuş ve Marcuse'ün işçi sınıfının düzenle bütünleşip, devrimci vasfını yitirdiği vurgusu ön plana çıkmıştır:

> "İşçi sınıfının büyük bir kesiminin kapitalist toplumla bütünleşmesi, yüzeysel bir görüngü değildir; kökleri altyapının kendisinde, tekelci kapitalizmin ekonomi politiğinin içindedir. Metropol işçi sınıfına artık kar, yeni-sömürgeci sömürü, askeri bütçe ve devasa devlet ödenekleriyle sağlanan yararlar. Bu sınıfın zincirlerinden başka kaybedecek çok şeyi olduğunu söylemek belki kaba bir ifade olacaktır ama bu aynı zamanda doğrudur da."(Marcuse, 1998: 13).

Habsbawm'a göre yerleşik sol, 68 Hareketi'nde herhangi bir rol oynamamıştır, hatta aksine Paris olayları esnasında Fransız Komünist Partisi'nin tutumu, olumsuz olmuştur. Böylece Fransız Komünist Partisi, öğrencilerin de iddia ettiği gibi statükocu ve düzen yanlısı tavrını ortaya koyarak bir anlamda yerleşik, eski solun başarısız ve yeni gelişmeleri okumak konusunda yetersiz olduğunu tescillemiştir. Öğrenci hareketinin önde gelen isimlerinden Daniel Cohn-Bendit ile konuşan Jean Paul Sartre'ın bile, çok fazla yorum yapmadan sadece röportaj yapıyormuş edası ile konuşması yerleşik solun tutumuna yönelik çarpıcı örneklerden biri olarak görülebilir (Habsbawm, 2010: 259). Bu sebeple 68 Hareketi'nin gözünde düşman artık bir "sınıf" değil, "bürokratik sistemin" kendisidir. Bu nedenle 68 Hareketi, sınıf hareketinden farklı olarak siyasal iktidarı hedeflememektedir çünkü siyasal iktidarı ele geçiren işçi sınıfının da öyle ya da böyle bürokratikleşerek tutucu hale geldiğini düşünmektedir (Habsbawm, 2010: 264). Hareketin amacı bu anlamda, kendi yaşam tarzlarına müdahale edilmemesini, bastırılan, yasaklanan kimliklerinin özgürce ifade edilmesini sağlamak olmuş, bu minvalde farklı etnik, cinsel ve dinsel kimliklere sahip kişiler, birlikte mücadele etmişlerdir.

Üstelik 68 Hareketi, yöntem açısından da öncekilerden farklı hareket etmektedir. Hareket'e göre silahlı mücadele ile gelişmiş toplumlarda siyasal iktidarı devirmek mümkün değildir ve şiddet, kurulu düzenin silahıdır, üstelik kısa vadede

etkili olsa dahi uzun vadede karşı şiddet üretmekten öteye bir sonuç doğurmamaktadır. Bu nedenle daha fazla insanı içine alabilecek, barışçıl yöntemler önem kazanmıştır. Dahası işçi sınıfı, devrim uğruna bireysel özgürleşmeden, bireysel mutluluktan uzaklaşmıştır. Oysaki bireysel özgürleşme olmaksızın toplumsal özgürleşme mümkün değildir. Bu nedenle Marcuse, "Aşağıdan Devrim" kavramıyla gelişen iletişim teknolojilerinin de yardımıyla hiyerarşik, merkezi, bürokratik, katılaşmış yapıları (ABD'nin Tekelci kapitalizmi ve SSCB'nin barbar sosyalizmi) aşağıdan, ademi merkezi bir örgütlenme ile yıkmak gerektiğini ifade etmektedir (Marcuse, 1998: 43).

Bu anlamda Habsbawm'a göre 68 Hareketi, hiyerarşi karşıtı, kültürel talepleri önceleyen ve bireysel özgürlük fikrini, toplumsal özgürlükten ayırmayan bir hüviyete sahip olarak diğer hareket kalıplarından farklılaşmıştır (Habsbawm, 2010: 260). Meiksins-Wood'a göre 68 Hareketi'nin, kısa vadede başarısız olduğu düşünülse de yarattığı etki uzun süreli ve büyük olmuştur. Refah devletinin yarattığı nüfus artışına karşılık yeterli istihdam üretememesi, gençler arasında işsizlik ve geleceğe dönük umutsuzlukla birleşmiş hem kapitalizme hem de komünizme olan inanç sarsılmıştır (Meiksins-Wood, 2011: 29). Bu durum, yeni bir toplumsal aktörün öncü rol oynadığı, farklı amaçlar, hedefler, söylemler ve örgütlenme ve mücadele stratejisine sahip yeni bir toplumsal hareket tipinin ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır.

1968 Paris Olayları, Fransa ile sınırlı kalmamış başta Avrupa olmak üzere ABD ve Türkiye'de de etkili olmuş, bazı TH'leri etkilemiştir. Ancak farklı coğrafyalarda rejimin açıklığı, sivil toplumun örgütlülük düzeyi ve siyasal kültüre göre farklı bağlamlar ve sonuçlar üretmiştir. ABD'de Martin Luther King öncülüğünde ırk ayrımcılığı karşıtı Medeni Haklar Hareketi ve ikinci bölümde ayrıntılı olarak inceleyeceğimiz Meksikalı-Amerikalıların Chicano Hareketi, Paris Olaylarından etkilenmiş ve onun YTH biçimiyle benzerlikler göstermiş ve ırk ayrımı, kimliklerin tanınması ve dilsel asimilasyon gibi konularda önemli kazanımlar elde etmişlerdir. Buna karşılık görece daha kapalı rejimlere sahip Doğu Avrupa'da farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır.

68 Hareketi, Doğu Bloğu ülkelerinde kapalı rejimlerin çökmesinde önemli rol oynamıştır (Halmai, Laczo, 2014: 259-266). Bunlardan biri olan Yugoslavya'da komünist rejim sayesinde eğitim seviyesi daha önce görülmemiş şekilde yükselmiş ve rejimin yaygın rüşvet, yolsuzluğa dayalı bürokratik yapısı, gençleri harekete geçirmiştir. İlk öğrenci hareketi 1968 Haziran ayında, Paris olaylarının başlamasından bir ay sonra Belgrat'ta başlamıştır. Sadece yedi gün süren eylemler, tıpkı Paris'te olduğu gibi öğrencilerin talepleri, rejim tarafından orantısız bir şiddetle karşılanınca protestocuların sayısının ve toplumsal tabanının genişlemesiyle ve hareketin kitlesel bir protestoya dönüşmesiyle sonuçlanmıştır. Öğrenciler, temel olarak bürokratik imtiyazların kaldırılmasını, daha fazla özerklik ve daha eşit ve adil yaşam koşulları sağlanmasını talep etmişlerdir. (Zubak, 2014: 397- 412). Zubak'a göre Yugoslavya 68 yıkıcı, devrimci ve marjinal bir hareket olmaktan ziyade sistemi revize etmeye çalışan ve reform isteyen bir harekettir. Fransa 68'den farklı olarak sosyalizmi eleştirmek ve ortadan kaldırmak gibi bir amaçları yoktur aksine sosyalizmi reforme etmek isteği baskındır. Ancak başarısızlığa uğramasının daha önemli bir sonucu olmuştur. 1971 yılında Zagreb'de başlayan öğrenci hareketi, artık "toplumsal eşitlik" değil "ulusal eşitlik" talep etmektedir ve Hırvat Öğrenci Hareketi'nin temel amacı doğrudan siyasal iktidar üzerinde güç-etki sahibi olmaktır. Bu anlamda Belgrat 68'den farklıdır. Sosyalist değillerdir ve iktidarı ele geçirmeyi amaçlamaktadırlar (Zubak, 2014: 412-422). Bu gelişme, bölgede uzun yıllara dayanan etnik mücadelenin başlangıcı olarak görülmektedir.

68 Hareketi'nin Doğu Avrupa'ya yansıması Yugoslavya ile sınırlı olmamıştır. 1980'lerle birlikte özellikle Gorbaçov'un şeffaflık (glasnost) ve yeniden yapılanma (perestroyka) politikasıyla birlikte azalan SSCB baskısı üzerine Doğu Avrupa'da birçok öğrenci hareketi baş göstermiş ve Polonya, Macaristan, Doğu Almanya ve Çekoslovakya'da komünizm karşıtı hareketler güçlenmiştir. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla ve 1991'de SSCB'nin çöküşüyle sonuçlanan süreç, ardında etnik milliyetçiliğin büyüdüğü bir coğrafya bırakmıştır (Daniels, 2003: 261).

Bu gelişmelerin Türkiye'ye yansımaları ise farklı şekilde gerçekleşmiştir. 68 Hareketi, Türkiye'deki 68 Hareketi'ne de ilham verse de iki hareket birbirinden farklı cereyan etmiştir. Türkiye'deki 68 Hareketi, Kemalist rejimin eğitim

reformunun bir sonucu olarak alt ve orta sınıfların eğitim düzeyinin yükselişi ile yakından bağlantılıdır. 1960-1978 arası Türkiye'de üniversite öğrencisi sayısı 63.000'den 298.000'e çıkarak neredeyse beş kat artış göstermiştir (Fırat & Emiroğlu, 2014: 383). 1940 ve 50'lerdeki eğitim stratejisi, 68 kuşağının oluşmasına zemin hazırlarken 1961 sonrası gelişen sınıf hareketlerinin de uzantısı olarak görülebilir.

Olaylar ABD'nin Vietnam İşgali ile başlamış, 1968 yılı Mayıs ayında "NATO'ya Hayır" kampanyaları ve üniversite boykotları ile sürmüştür. Temmuz ayında ABD donanmasına ait 6. Filo'nun İstanbul'a gelmesiyle olaylar büyümüş ve bunun üzerine yapılan polis müdahalelerinde şiddetin artması ve bazı öğrencilerin ölümü üzerine kitleselleşmiştir. Paris 68 Hareketi, temelde siyasal iktidar ve reel sosyalizm eleştirisi yapan ve tek bir parti veya ideoloji çatısı altında toplanamayacak, bürokratikleşme, hiyerarşi, kapitalizm, militarizm ve ırkçılık karşıtı bir tavra sahip ve kimlik taleplerini önceleyen eğitimli bir orta sınıf hareketi olarak karşımıza çıkmıştır. Buna karşılık Türkiye'de 68 Hareketi, sol, sosyalist fikirlere yakın hatta ağırlıklı olarak Marksist-Leninist bir ideolojiye sahip, reel sosyalizm, hiyerarşi, militarizm eleştirisinden yoksun, doğrudan siyasal iktidarı ele geçirmeyi hedefleyen bir alt ve orta sınıf hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Polis şiddeti eleştirilmesine karşın boykot ve sivil itaatsizlik gibi eylemlerin yanı sıra şiddet içeren yöntemler kullanmaktan çekinilmemiştir. Hiyerarşi ve örgütlenme vurgusu ön plana çıkmaktadır. Partiler ve örgütler, (Fikir Kulüpleri Federasyonu, Dev-Genç, TİP gibi) önemlidir ve silahlı kuvvetler, "zinde güçler" olarak kodlanmış ve mücadelenin önemli bir aktörü olarak görülmüştür (Börekçi, 2011: 267-268). Bu anlamda Türkiye'de 68 Hareketi, bürokrasi karşıtı, hiyerarşi karşıtı ve anti-militarist değildir ve talepler, temelde ekonomik ve siyasal haklar noktasında yoğunlaşmıştır. Anti-emperyalizm ve bağımsızlık kavramları öne çıkmıştır (Börekçi, 2011: 293).

1.2.2.1999 Seattle Olayları

1968 Paris Öğrenci Olayları ile ortaya çıkan YTH, 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve ardından hız kazanan küreselleşme süreci ile yeni bir evreye girmiş ve bu yeni evre kendini 1999 Seattle Olayları ile belli etmiştir. Neoliberal küreselleşmenin en önemli aktörlerinden biri olan Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO)

toplantısını protesto etmek isteyen binlerce kişi Seattle'da gösteriler yapmış ve göstericiler, toplantıları engelleyince acil durum ilan edilmiş ve bölgeye sevk edilen polisler ile göstericiler arasında uzun süren çatışmalar yaşanmıştır (Jordan, 2002: 63).

Seattle'da ortaya çıkan "Küreselleşme Karşıtı Hareket," aslında bu süreçte ortaya çıkan işsizlik, yoksulluk, kuzey-güney uçurumu, gıda güvenliği, çevrenin korunması gibi talepler içeren (Foran, 2014: 103) YTH'lerin yanı sıra işçiler, sendikacılar, sosyalist ve komünistler ile anarşistler gibi ETH'lerin üyelerini de içinde barındırmıştır (Rucht, 2003: 222). Bunun yanı sıra Seattle olaylarında farklı olan, birbirini tanımayan binlerce insanın kısa sürede bir yere toplanabilmesi ve bunun için özellikle cep telefonu ve kısa mesajları etkin bir şekilde kullanması olmuştur. Teknolojik gelişmenin TH üzerindeki etkisinin ilk defa görüldüğü yer olması bakımından Seattle önemli bir dönüm noktasıdır. Üstelik Seattle 99, tıpkı Paris 68 gibi birçok "neoliberal küreselleşme karşıtı" eyleme ilham vermiştir. 2000'de Prag ve 2001'de Cenova'da yapılan protestolar Seattle'dan etkilenmiştir (Yıldırım, 2013: 105). 2002 yılında Porto Allegre'de, her yıl İsviçre'nin Davos kentinde yapılan Dünya Ekonomik Forumu'na (WEF) alternatif olarak Dünya Sosyal Forumu (WSF) organize edilmeye başlanmıştır. Bu, neoliberal küreselleşme karşıtı hareketin gerçekleştirdiği zamanın en büyük, en geniş kapsamlı ulus-aşırı toplantısı olarak tarihe geçmiştir. Tek ortak noktaları neoliberal küreselleşme politikalarına karşı olmaları olan forum, geleneksel hale getirilerek her yıl farklı bir şehirde düzenlenmeye devam etmiştir (Martin, 2008a: 5).

Seattle ve WSF, tek başına bir TH olarak nitelendirilememekle birlikte TH'lerin içerisinde birlikte yan yana aktığı bir nehir yatağı gibi görülebilir (Schönleitner, 2003: 147). Bu durum, TH'lerin 2000'lerle birlikte teknolojiyi ve küreselleşmenin nimetlerini daha büyük bir ittifak ve mücadele alanı oluşturmak için kullanmaya başladığını göstermektedir (Clark & Themudo, 2003: 112). Bu mücadele alanı, birçok ülkede devam eden yaygın ekonomik ve siyasi krizlerle birlikte genişlemiştir. 2008 Krizi sonrası Yunanistan'da; 2010'da Tunus, Mısır, Cezayir, Bahreyn ve Yemen'i içine alan Arap coğrafyasında Arap Baharı ile 2011 yılında İspanya'da İndignados (Öfkeliler) Hareketi ile ve ABD'de Occupy Wall Street (Wall Street'i İşgal Et) ve 2013'te Türkiye'de Gezi Parkı olayları ile devam etmiştir.

1.3.Yeni Toplumsal Hareketleri Ortaya Çıkaran Nedenler

YTH neden ortaya çıkmıştır? 1968'le başlayıp 1999 sonrası yeni bir evreye giren YTH'lerin, arkasındaki nedenlere bakıldığında literatürde farklı dönüşümlerin etkilerinden bahsedilmektedir. Bunlar, Bilimsel-Teknolojik alandaki dönüşümler, Ekonomi-Politik alandaki dönüşümler ve Toplumsal-Kültürel alandaki dönüşümler olarak sıralanabilir.

1.3.1.Bilimsel-Teknolojik Dönüşümler

İlk olarak YTH'nin ortaya çıkmasında sanayi toplumundan bilgi (enformasyon) toplumuna geçişin yarattığı bilimsel ve teknik dönüşümün rol oynadığını söylemek mümkündür. Daniel Bell, bu geçiş sürecinin 1950'lerle başladığını ifade etmektedir. 1950'lerle birlikte sanayi toplumu yerini sanayi-sonrası topluma veya enformasyon toplumuna bırakmıştır. Buna göre sanayi toplumunun üretim temelli ekonomik yapısı giderek ulaşım, iletişim, finans, sigortacılık ve emlak gibi sektörlerin ana sektörler haline geldiği ve en önemlisi bilginin merkezi güç olduğu bir yapıya dönüştükçe enformasyon da maddi sermayenin yerini almıştır. Artık sanayi sonrası toplumda hammaddelerin makineler aracılığıyla maddi ürünlere dönüşmesi önemini yitirmiş bunun yerini bilgi (enformasyon) ve yenilik (inovasyon) üretimi almıştır. Bu süreçte bilim adamları, teknik ve entelektüel birikime sahip profesyoneller, mühendislerin ve niteliksiz veya yarı-nitelikli emek gücünün üretim sürecindeki ayrıcalıklı konumunu ortadan kaldırmaya başlamıştır (Bell, 1973: 11).

Bell'e göre bu süreç akıp gelen bir ilerleme hikâyesinin son perdesini temsil etmektedir. Sanayi devrimi ile kas gücü önemini yitirmiş daha sonra elektrik ile birlikte rutin zihinsel güç önemsizleşmiş ve bilgisayarın gelişi ile birlikte insan beyni süreçteki merkezi rolünü yitirmiştir. Bu dönemde bazı iş kolları ortadan kalkmış, emeğin bazı türleri işlevsizleşmiş ama bazı yeni iş kolları ortaya çıkmış ve bazı emek türleri teknolojinin yardımıyla daha kalifiye hale gelirken bazı yeni emek türleri belirmiştir (Kumar, 1999: 21). Örneğin radyo, televizyon ve bilgisayar gibi

teknolojilerin gelişmesiyle, bilgi üretimi ve bilgi paylaşımı artmış, bilginin aktığı mecra genişlemiş, bilgi akış hızı artmış ve bu sayede içinde yaşanılan dünya mekânsal olarak küçülmüş ve daha kontrol edilebilir hale gelmiştir. Özellikle bilgi paylaşımının miktar ve hız olarak artışı, küresel bir pazar ekonomisinin inşa edilebilmesi ve daha sorunsuz biçimde işleyebilmesini mümkün kılmıştır.

Alvin Toffler, Future Shock [*Gelecek Şoku*] isimli çalışmasında, 1950'lerle birlikte artan bilgisayarlaşma ve iletişim ve ulaşım teknolojilerinin gelişiminin, toplumsal alanda hızlanma ve değişime; artan hızın, "devamlılık" ve "istikrar" duygusunu alt üst ederek bireysel ve toplumsal düzlemde "belirsizlik ve öngörülemezlik" hissine yol açtığını ifade etmektedir (Toffler, 1970: 22). Drucker'a göre belirsizlik ve öngörülemezlik, bilgi toplumunun temelinde yatan özelliktir. Bilginin ve teknolojinin hızı, devrimci potansiyeli, çoğu zaman tahmin edilemez sonuçlara yol açabilmektedir. Örneğin 1950'lerde ABD'de televizyon ortaya çıktığında birçok kişi kitabın ortadan kalkacağı kehanetinde bulunmuştur. Ancak kitabın en çok alındığı toplumsal kesim olan kolej ve üniversite öğrencilerinin sayısı 1950'lerden bu yana üç ile beş kat arası artmasına karşılık sadece ABD'de basılan kitap miktarı o zamandan bu yana on beş ile yirmi kat arasında artış göstermiştir (Drucker, 2014: 123). Toffler'a göre bu belirsiz bir mali durum, kaygan bir sosyal statü ve belirsiz bir gelecek tahayyülü, insanın kullandığı ürünlerle geliştirdiği kısa süreli tüketim ve sonrasında vazgeçme (kullan-at) ilişkisinin, çevresindeki diğer insanlarla da geçici, devamlılık içermeyen, yüzeysel ve tüketim odaklı bir ilişki kurmasına yol açmaktadır. (Toffler, 1970: 68). Bu yeni ilişki biçiminin, sanayi toplumunun köklü, sınıfsal aidiyetleri veya yüz yüze, samimi ilişki modelini ve kamusal alan üzerinden ortak bir mekân paylaşımını ve dayanışma hissini büyük ölçüde aşındırdığı söylenebilir. Drucker'a göre bu dönüşüm, var olan toplumsal yapıyı, normları, değerleri, gelenekleri ve statüleri ortadan kaldırabilecek, değersiz ve önemsiz hale getirebilecek "yıkıcı" bir potansiyeli içinde taşımaktadır:

> "[sanayi-sonrası] toplumun kuruluşları, bu yüzden sürekli olarak toplumu sarsacak, düzensizleştirecek, istikrarsızlaştıracaktır. Beceri ve bilgi talepleri değişecektir. Teknik üniversiteler tam kendilerini fizik öğretmeye hazırladıkları sırada bizim ihtiyacımız genetik oluverecektir. Bankalar, tam kredi analizlerini hazır etmişlerken, yatırım uzmanları gerekecektir. Şirketler, yerel toplumların

> ekmek parası kazandığı fabrikaları kapayacak, mesleğini uzun yıllar boyunca öğrenmiş model tasarımcılardan vazgeçip bilgisayar simülasyonu bilen 25 yaşında gençlere dönecektir… İşte bu tür değişikliklerin her biri toplumu sarsacak, tedirgin edecek, sürekliliğine darbe vuracaktır." (Drucker, 1994: 90-91).

Ancak öte yandan gelişen bilgi teknolojileri, önceki dönemin bilgi ve üretim süreci üzerindeki bazı kesimlerin tekelini ortadan kaldırma potansiyeline sahiptir. Bu potansiyelin, bilgi üretiminin artması, gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte bilgiyi sınırlı biçimde üretip kendi tekellerinde tutan kesimlerin iktidarı üzerinde yıkıcı bir rol oynamak suretiyle özgürleştirici bir misyon yüklenmesi kuvvetle muhtemeldir. Bu anlamda bilgi, eski hiyerarşileri yıkmak suretiyle daha eşit ve adil bir toplum yaratılması, daha şeffaf, hesap veren bir organizasyon oluşturulması ve daha az tahakküme meyilli bir iktidar inşasında "büyük eşitleyici" rolü oynayabilir (Drucker, 2013: 90). Enformasyon Teknolojilerinin gelişimi, var olan hiyerarşileri ve tekelleri kaldırmak suretiyle mevcut ayrıcalıkları ortadan kaldırabileceği gibi fırsat eşitliğini sağlamak ve geliştirmek gibi bir potansiyele de sahiptir. Gelişen bilgi teknolojileri sayesinde eğitim ve öğretim olanaklarının yaygınlaşması ve mekân engeline takılmaksızın dünyanın en ücra köşelerine kadar bilgiyi taşıyabilmesi artık mümkündür (Drucker, 2014: 117).

Toffler'a göre yaşanan bilimsel-teknik dönüşüm, yarattığı hız, esneklik ve gevşek bağlar nedeniyle (dikey) hiyerarşinin, katı, bürokratik yapıların üzerine inşa edildiği zihniyeti güçsüzleştirmekte, hiyerarşinin yerine giderek daha fazla yatay ve geçici ilişkilerin (ad-hocracy) almasıyla bireysel ve toplumsal sorunların daha demokratik biçimde çözümünü mümkün kılmaktadır (Toffler, 1970: 78). Ayrıca, bilgisayar ve otomasyon teknolojilerinin temel insani ihtiyaçların giderilmesine yönelik üretim meselesini büyük ölçüde çözmesi beklendiği için insanların bu sayede daha az çalışma saatlerine ve daha fazla boş zamana sahip olması beklenmektedir. Böylece daha fazla boş zamana sahip olan bireyler de bu zamanlarını kendileriyle ve ortak, toplumsal meseleler ile ilgili sorunların çözümü için bir araya gelerek "gönüllü birlikler" kurmak için kullanabilirler (Kumar, 1999: 28). Zorunluluk hissetmeden, belli bir hiyerarşinin dayatması olmadan, bireysel ve ortak sorunları halletmek gibi görece barışçıl ve insani taleplerle kişilerin çoğulcu ve demokratik şekillerde bir araya gelmesi, örgütlenmesi, belli projeler geliştirmesi, farkındalık yaratması ve toplumu ve iktidarları çözüm konusunda seferberliğe çağırması bu bilimsel-

teknolojik dönüşüm sayesinde daha kolay gerçekleştirilebilmektedir (Drucker, 1996: 209-210).

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki dönüşümün YTH üzerinde etkisi bir gerçekliktir. Özellikle 1999 Seattle Olaylarında eylemcilerin cep telefonları ve kısa mesajlar ile haberleşmeleri daha önce görülmemiş bir yenilik olarak eylemcilere önemli bir avantaj sağlamış, yine internet teknolojileri sayesinde ulusal ve uluslararası düzeyde haberleşme, örgütlenme ve eyleme geçme imkânları artmış, yerleşik basın ve medya kuruluşlarına uygulanan sansür ve oto-sansürün aşılmasında ve kamuoyu oluşturulmasında bu dönüşümün etkileri büyük olmuştur (Yıldırım, 2013: 105). Kürt Dil Hareketi'nde de görüleceği üzere internet kullanımı sayesinde ulusal basında yer alan kısıtlamalar *de facto* olarak aşılmış ve birçok site sayesinde elektronik ortamda dil eylemcilerinin bilgi paylaşımında bulunması ve dil öğrenimi/öğretimi mümkün olmuştur. Ancak bununla birlikte bilgi ve teknoloji üretiminin büyük ölçüde askeri kurumlar, özel şirketler ve devlet üçgeninde yoğunlaştığı ve üretilen bilginin belli amaçlara ve belli sınırlandırmalara (filtrelere) uğrayarak ve genellikle belli bir bedel karşılığında sunulduğu, bu noktada teknolojinin, hiyerarşileri ve tekelleri ortadan kaldırma potansiyelinin sınırlı olduğu unutulmamalıdır. Dahası hiyerarşik yapıların da bu sürecin tamamen dışında bir pozisyonda olmayıp aksine devletin, özellikle gelişen ulaşım ve iletişim teknolojilerini birey ve toplum üzerindeki iktidarını genişletmek yönündeki araçlara uygulayarak çok daha sofistike (karmaşık) ve muktedir bir pozisyona yükseldiğini de not etmek gereklidir. Bu da pratikte YTH açısından bilgi kirliliği ve rejim tarafından takip ve fişlenme gibi sonuçlara yol açmakta, yeni sansür ve denetim biçimlerinin de aynı teknolojiler tarafından geliştirilmesine yol açmaktadır.

Üstelik düşünürlerin sözünü ettiği, demokratikleşme, fırsat eşitliğinin sağlanması ve gönüllülük ilişkilerinin hâkim olduğu adil bir toplum ideali, birçok açıdan eleştiriye açıktır. Çünkü teknoloji üretimi ve dağıtımı, toplumsal temelde olduğu gibi ülkeler düzeyinde de eşit biçimde dağılmamıştır. Yani bilgi ve teknoloji üretimi, belli ülkelerde yoğunlaşırken geri kalan ülkeler bu sürecin büyük ölçüde dışında kalmıştır. Teknoloji üreten ülkeler ve bunu pasif biçimde alan ülkeler ayrımı, var olan yapının işleyişi ve devamı açısından dönüştürücü bir görünümden uzaktır.

Bu noktada yabancı dil bilgisi, elektriğe ve internete erişim kadar boş vakte sahip olmak gibi imkânlar sınırlıdır. Örneğin İngilizce bilmeyen, elektriğe ve internet bağlantısına sahip olmayan bir ülkedeki bireylerin veya vize uygulamasına tabi – Türkiye gibi- ülkelerdeki eylemcilerin uluslararası hareketlere katılımı bu açıdan sınırlıdır.

1.3.2.Ekonomi-Politik Dönüşümler

YTH'nin ortaya çıkmasında rol oynayan ikinci etmen, ekonomi-politik alanda yaşanan dönüşümlerdir. Bu dönüşümler özellikle 1929 Bunalımı ile başlayıp II. Dünya Savaşı ile devam eden tarihsel sürecin ardından uygulamaya konulan Keynesyen ekonomi politikaları ve sosyal devlet uygulamaları çerçevesinde genişleyen bürokratik mekanizmanın ve sosyal demokrasinin krizden çıkış stratejileri ile ilişkilendirilmektedir.

Jessop'a göre 1970'lere kadar kapitalizm, büyük fabrikalarda, geniş, örgütlü emeğe dayalı, standart ve seri üretime dayanan fordist model etrafında işlemiştir. Bu model, emeğin yeniden ve istikrarlı biçimde üretimine dayalı, güçlü ve büyük bir bürokratik yapının öncülüğünde ulus-devlet ölçeğinde uygulanan sosyal refah devleti politikaları ile belirginlik kazanmıştır (Jessop, 2006). Fordist model, 1945-1973 yılları arasında ekonomik, toplumsal ve siyasal veçheleri olan bir üretim ve birikim modelidir. Modernleşme, gelişme ve refah devleti söylemleri ile birlikte kullanılmış, temelde reel üretime dayalı ve bu üretimi, kitlesel ve seri üretim modeli ve emekle sermayenin mekânsal birlikteliğinin rasyonel bir organizasyonla bir araya getirildiği bir ilkeye dayalı olarak işlemiştir. Ağır sanayi üretimi, fabrikalaşma ve kentleşme gibi olgularla ilişkili olmuştur (Gorz, 2001: 44). Fordist model, mekâna bağlı, reel üretim ve sermaye ve emeğin fabrika mekânında bir araya getirilmesiyle elde edilen reel kârlara dayalı bir birikim modeli öngörmesi sebebiyle hem sermayenin hem emeğin üretim sürecine katılmasını zorunlu kılmıştır. Bu olgu, özellikle emeğin üretim ve birikim sürecinde önemli bir rol oynamasına ve bu sayede toplumsal bir güç haline gelmesine olanak tanımıştır (Harvey, 1999: 152). Bu dönem sınıf hareketlerinin ortaya çıktığı ve toplumsal açıdan güçlü olduğu dönemdir.

Ancak fordist modelin 1970'lerle birlikte krize girdiği görülmektedir. Bunun arkasında 1973'te yaşanan enerji krizinin payı büyüktür. Ayrıca artan enerji maliyetlerinin yanı sıra sendikalar vasıtasıyla örgütlenen emekçilerin ücretlerinde indirime karşı çıkması ve grev marifetiyle emek maliyetlerinin düşürülmesine engel olması fordizmin krizinde önemli rol oynamıştır. Bunun yanı sıra sosyal, refah devleti uygulamaları çerçevesinde gerçekleştirilen altyapı yatırımları ve diğer sosyal devlet uygulamaları nedeniyle artan kamu harcamalarının sebep olduğu kamu açıkları ve ekonomik durağanlıkla (stagnasyon) birlikte baş gösteren fiyat artışının (enflasyon) neden olduğu stagflasyon olgusu, fordist modelin uygulanmaya devam etmesini zorlaştırmıştır (Munck, 2002: 60-61). Harvey'e göre 1973'e kadar büyük ölçüde başarıyla işleyen fordist model, artık sürdürülemez hale geldiğinde kapitalist sistem yeni bir üretim ve birikim modeli arayışına girişmiştir. İlk örnekleri İtalya'nın güneyinde görülen yeni bir model olan Post-fordist model, daha sonra Almanya ve ABD gibi ülkelere de yayılarak kapitalizmin bu krizden çıkış stratejisinin yeni adı olmuştur (Harvey, 1999: 163).

Post-fordizm, fordizmin, mekâna bağımlı, seri ve katı kitlesel üretim biçimini, gelişen bilgisayar, otomasyon, ulaşım ve iletişim teknolojilerinin de bahşettiği yeni olanakları da kullanarak farklı bir biçime dönüştürmüştür. Sermaye, yükselen enerji ve emek maliyetlerinden kaçınmak için büyük kentlerden ve fabrika üretiminden uzaklaşarak yerele, taşraya, gelişmemiş güney bölgelere, daha ucuz enerji ve örgütsüz ve daha az kalifiye olduğu için daha ucuza çalışabilecek durumda olan emeğe yönelmiştir. Bu sayede sermayenin giderek yerele kaydığını ve üretimin ademi merkezileştiğini söylemek mümkündür. Küçük bir mekânda (evde, atölyede), az sayıda işçi çalıştıran ve genellikle belli bir alanda uzmanlaşmış ve ileri teknoloji ile donatılmış firmaların yatay koordinasyonunu esas alan Post-fordist üretim modeli, küçük, taşeron firmalara üretilen mal ve hizmetlerin biraya getirilmesi esası üzerine inşa edilmektedir. Taşeron firmalar, genellikle ucuz, yenilikçi ve kısa sürede ihtiyaçlara ve zevklere göre uyumlulaştırılabilir bir mal ve hizmet yelpazesi sunmaktadırlar (Hardt & Negri, 2001: 307-308).

1980 sonrası dönemde SSCB'nin çöküşü ve küreselleşme sürecinin hız kazanmasıyla birlikte Post-fordist model, yaygınlık kazanmış, tüm dünyanın küresel, tek bir pazar haline getirilmesi hedefiyle uyumlulaştırılmıştır. Taşeronlaşma, esnek üretim modeli ve finans kapitalin yükselmesiyle borsalar aracılığıyla reel bir üretim olmaksızın elde edilen, spekülatif ve sanal olarak nitelendirilebilecek yüksek kârlara dayalı birikim modeli giderek yaygınlaşmıştır. Bu süreçte uluslararası işbölümünün artışı ile artık bir mal veya hizmetin üretim süreci birçok ülkeye yayılmış ve bu süreci kontrol eden Çok Uluslu Şirketler ve bu şirketlere kredi ve teşvikler sunan Uluslararası Fon Kuruluşları ortaya çıkmıştır (Kumar, 1999: 69). Post-fordist üretim biçimiyle birlikte ortaya çıkan esnek üretim ve birikim sistemi, toplumsal alanda sınıf bilincinin ve sınıfların öneminin kaybolmasıyla kendini göstermiştir. Emek, üretimden gelen gücünü zaman içinde yitirdiği için artık üretin süreci üzerindeki hâkim rolünü yitirmeye başlamış ve bu sebeple sermaye küreselleşirken, emek yerele mahkûm hale gelerek etkisizleşmiştir. Bu noktada sermaye, artık emeğin yeniden üretim maliyetlerini karşılamak istemediği için devletin sosyal alandan çekilmesini talep etmiştir. Böylece sınıflar arası uzlaşıyı tesis eden ve sosyal devlet uygulamalarıyla emeğin sağlığı, eğitimi ve yaşam koşullarıyla ilgilenen devlet, bu alandan hızla çekilerek bu alanları piyasaya açmaya başlamıştır (Anderson & Meiksins-Wood,1999: 35). Bu durum, sınıf hareketlerinin giderek güçsüzleşmesi ile sonuçlanmıştır. 1980'lerde İngiltere'de Thatcher döneminde uygulanan politikalar ve Maden İşçileri Sendikalarının başarısız olan grevleri buna örnek olarak gösterilebilir.

Bu geri çekiliş, siyasal alanda ulus-devlet olgusunun zayıflaması ve küresel ve yerel güçler tarafından egemenlik alanının sınırlandırılması olgusuyla sonuçlanmıştır (Jessop, 2009: 190). Çünkü ulusal pazar ve sermaye üzerindeki gücünü yitiren devlet, artık emeğin yeniden üretim sürecinden çekildikçe vatandaşların ihtiyaçlarını ve taleplerini karşılayamadığı için ciddi bir meşruiyet sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu noktada ulusal ideolojinin de ekonomik gücün yitirilişine binaen kan kaybettiği ve ulusal kimliğin kapsayıcı ve bütünleştirici tek kimlik olma tekelini giderek yitirdiğini ifade etmek mümkündür (Bauman, 2000: 58). Ortak, birleştirici ulusal kimliğin giderek daha fazla sorgulandığı bu dönemde önceki dönemde bastırılan, yok sayılan veya asimile edilen farklı kültürel, dinsel, etnik ve cinsel kimliklerin kamusal alana geri döndüğünü görmek mümkündür. Bu yeni dönemdeki parçalılık, heterojenlik, rastlantısallık, belirsizlik gibi temalar,

kimliklerin geri dönüşüyle yakından bağlantılı olarak kimlik siyasetinin güçlenmesine ve YTH olarak nitelendirilen yeni eylem biçimlerini ortaya çıkmasına yol açmıştır (Eagleton, 1999: 10).

Nitekim Türkiye'de Kadın Hareketinin, Alevi Hareketinin ve Kürt Hareketinin -başta dil talepleri olmak üzere- kültürel-kimlik taleplerini, 1980'lere değin sınıf hareketi içerisinde dile getirirken 1980'lerden sonra sınıf hareketlerinin düşüşüne binaen daha özerk bir konuma geldiği söylenebilir. Ancak ekonomi-politik dönüşümlerin bu kadar keskin bir geçiş yaşadığı savı tartışmalı gözükmektedir. Pratikte fordist üretim ve onun sonuçları varlığını korumaktadır. Örneğin fast food sektöründe halen fordist üretim modeli işlemektedir. Ayrıca bazı ülkelerde sosyal devlet uygulamaları ve sendikalar büyük ölçüde işlerliğini korumaktadır. Bunlardan biri de sonraki bölümde incelenen Kanada Quebec örneğidir. Quebec'te dilin korunması konusunda halen büyük ölçüde devlet kaynakları seferber edilmekte; sosyal devlet uygulamaları kültürel kimlikleri kapsayıcı biçimde uygulanmaya devam etmektedir. Ayrıca YTH'nin, büyük ölçüde bu dönüşümler tarafından belirlendiği iddiası, bu hareketlerin sistem üzerindeki baskısının, eylemlerinin ve taleplerinin etkisini göz ardı etmekte, hareketlerin ekonomi-politik dönüşümler tarafından belirlendiği kadar, bu dönüşümlere yol açtığı savını göz ardı etmektedir.

1.3.3.Toplumsal-Kültürel Dönüşümler

YTH'nin ortaya çıkışına yol açan üçüncü etmen, toplumsal-kültürel dönüşümler olabilir. Bu dönüşümler, aydınlanmacı değerlerin, meta-anlatıların (ideolojilerin) ve hepsinin ilişkili olduğu modernliğin krizi ile ilişkilendirilmekte bu bağlamda modernliğin ürettiği emperyalizm, soykırım, asimilasyon ve çevre felaketi gibi sorunlara çözüm üretme stratejileri ile bağlantılandırılmaktadır.

Modernlik, genellikle Rönesans ve Reformla birlikte 18. Yüzyılda güç kazanan aydınlanma düşüncesinin getirdiği esaslar ve 1789 Fransız İhtilali ile Sanayi Devrimi'nin yarattığı değişimlerle özdeşleştirilmektedir. Modernlik, bu anlamda ortaçağın geleneksel değerlerine, kilisenin hâkim olduğu politik ve toplumsal düzene

ve geçimlik, tarımsal ve kırsal ekonomik modele karşı aydınlanma değerlerini, hümanizmi, anayasal eşitlik ve vatandaşlık kavramını temsil etmektedir. Ulus kimliğinin ve egemen ulus devletlerin hâkim olduğu seküler bir politik ve toplumsal düzen ile şehirlere yayılmış, makineleşmiş, artı-değer üretimine dayalı kapitalist bir ekonomik model anlamına gelmektedir (Hollinger,2005: 4-10).

Modernliğin, akıl aracılığıyla dünyanın işleyişine egemen olan doğa yasalarını keşfetmesi ve bütünün (hakikat) maddi bilgisine erişmesi ideali, bir yönüyle aklın önünde engel teşkil eden ve onun saf biçimde bütünün bilgisini keşfetmesine engel olan din, gelenek gibi engellerden kurtulması gerektiği iddiası beraberinde sekülerleşme ve laikleşme hareketlerini getirirken bir yönüyle de doğada olduğu düşünülen bütünlük anlayışının insanlık için de geçerli olması gerektiği iddiasıyla birlikte bütünleştirici, tektipleştirici, homojenleştirici bir tutum almasına yol açmıştır (West, 1998: 272). Böylece modernliğin, akla ve bilimlere duyulan sınırsız güven, doğa yasalarını keşfetme, dünyaya hâkim olma ve ilerleyip, bütünlüğe ulaşma ülküsü, beraberinde rasyonelleşme, sekülerleşme, bürokratikleşme ve merkezileşme sürecini getirmiştir (Çiğdem, 2012: 115, 158). Ancak modernlik projesi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra geldiği nokta itibariyle kitlesel yok oluşlarla sonuçlanan savaşlara yol açan, milliyetçilik, emperyalizm ve sömürgecilik ile savaş sürecinde yaşanan işgal, soykırım (Holocaust) ve asimilasyon ile nükleer silahlanma ve çevre felaketlerden sorumlu tutulmuştur. Bazı düşünürlerce bu durum, modernliğin ve onu yaratan toplumsal-kültürel değerlerin krizi olarak nitelendirilmiştir (Bkz. Bauman, 2007).

Frankfurt Ekolü'nün aydınlanma aklını eleştirmesi, modern aklın arkasındaki aydınlanma felsefesi ve onun öne sürdüğü aydınlanma aklı denen şeyin, bir mit olduğu iddiasına dayanmaktadır. Potansiyel olarak herkeste bulunduğu kabul edilen mükemmelleştirilebilir aklın pratikte tam tersi, insanın başta yaşama özgürlüğü olmak üzere birçok özgürlüğünü fiilen ortadan kaldıran ve toplumları köleleştiren bir yol izlediği ve modernlik projesinin getirdiği yıkımların sorumlularının başında geldiği eleştirisi öne sürülmüştür (Adorno ve Horkheimer, 2010: 16). Akıl gibi modernliğin önemli bir unsuru olan ilerleme kavramı da eleştirilmiş ve ilerlemenin de tıpkı akıl gibi mitleştirilerek bir tür kadere dönüştürüldüğü ve insanın kaderinin

ilerlemek, modernleşmek olduğunu ve başka bir tercih şansı olmadığı anlatılmıştır. Modernliğin bir başka krizi, evrensellik iddiasında bulunmasından kaynaklanmıştır. Modernlik, kendi içerisinde belli bir kültürün, belli değerlerin ve belli tarihsel gelişmelerin ürünü olan normları, evrensellik iddiası çerçevesinde tüm dünyaya yayması, aydınlanma değerlerinin tarafsız akıl, nesnel bilgi ve bilim ile pozitivist dünya görüşünün yarattığı doğa kanunları çerçevesinde işleyen toplumsal kurallar ve ilerlemenin kaçınılmazlığı gibi iddialar öne sürmüştür (Benhabib, 1999: 52). Üstelik Frankfurt Ekolü'nün de vurguladığı gibi bu evrensellik iddiası, emperyalizm ve sömürgecilik siyasetiyle ilişkili olarak etnik temizlik, soykırım ve asimilasyonu beraberinde getirmiştir. Bu efsaneleştirme, pratikte meta-anlatıları, ideolojileri getirmiş ve bu ideolojiler, rasyonellik, bilimsellik ve evrensellik iddiasıyla birlikte kendini meşrulaştırmıştır.

Modernliğin, evrensellik iddiası ve evrensellik iddiasını meşru kılacak meta-anlatılar üretmesi, yine araçsal akıl ve pozitivist düşünceyle de yakından bağlantılı olarak evrensel kategoriler ortaya koymasına yol açmıştır. Yıktığı geleneksel değerlerin yerini alması beklenen ırk, ulus veya sınıf gibi evrensel olduğu iddia edilen kategoriler aracılığıyla toplumlar analiz edilmeye, dönüştürülmeye ve yeniden tasarlanmaya çalışılmıştır (Touraine, 2002: 117). Bu durum, modernliğin, var olan topluluklara farklı gözlerle (örneğin kabileleri ırk olarak görmek gibi) bakmak, onları belli bir ortak aidiyetin bir parçası olarak resmetmek (Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk milleti gibi) ve onlardan yeni bir kategori yaratmak (saf Alman ırkı gibi) gibi politikalara yönelmesine yol açmıştır. Bu kategoriler, var olan toplulukları belli kalıplara oturtma, onları dönüştürme, homojenleştirme, eğitme, terbiye etme ve onlara belli misyonlar yükleme gibi yöntemlerle birlikte milliyetçilik, etnik temizlik, ulus-devlet kurma mücadelesi, soykırım, sömürgeleştirme gibi olgulara sebep olmuştur. Modernlik projesinin idealize ettiği rasyonel, medeni, gelişmiş ve ilerlemiş, evrensel değerlere dayalı, hümanist toplumlardan müteşekkil büyük resme uymayan bir yapı ortaya çıkarmıştır (Parekh, 2002: 232-236).

Albert Einstein'in 1916 yılında geliştirdiği Genel Görelilik Kuramı ve Werner Heisenberg'in 1927 yılında ortaya attığı Belirsizlik İlkesi, o zamana değin genel kabul görmüş olan Newton fiziğindeki öngörülebilirliği ve kesinliği sorgulanır

kılmıştır. Bu durum, doğa bilimlerinde bile kesin, tam, net bir ölçüm yapılması mümkün değilken insani bilimlerde de böyle bir şeyin mümkün olmamasının doğal olduğu sonucuna götürmüştür (Serdar, 2001: 22).

Bu gelişmelerin yanı sıra toplumsal ve siyasal alanda da modernliğin öngördüğü sonuçlar gerçekleşmemiştir. Örneğin makineleşme ve endüstrileşme ile birlikte insanların daha az çalışıp daha fazla boş zamana sahip olacağı ve daha müreffeh koşullara kavuşacağı iddiası gerçekleşmemiştir. Aksine makineleşmeyle işini kaybedenlerin ve işini kaybetme korkusuyla daha az ücretle, daha kötü koşullarda daha fazla çalışan işçilerin olduğu bir dünya ortaya çıkmıştır. Toplumsal alanda örneğin aşırı nüfus artışının bir krizle sonuçlanacağını öngöre Malthus'çu yaklaşım da; siyasal alanda işçilerin gelişmiş kapitalist ülkelerde örgütlenip devrim yoluyla sosyalist bir düzen kuracaklarını öngöre Marx'çı yaklaşım da gerçekleşmemiştir. Bu gelişmeler bazı düşünürlere göre aslında bilimsel çıkarsamalarla insanlığa yön verilemeyeceğini, tarihin belli bir yönünün -ileri doğru veya değil- olmadığını ve neden-sonuç ilişkisi içerisinde yapılan "bilimsel öngörülerin" toplumların gelişimini her zaman açıklayamadığını göstermektedir. (Bauman, 2000: 35).

Bu ve bunun gibi gelişmeler, modernliğin değerlerine ve kurumlarına olan inanç ve güvenin sarsılmasıyla sonuçlanmıştır. Artan ulaşım ve iletişim teknolojileri ile kapitalizmin yarattığı " belirsizlik ve güvensizlik" hissiyle birlikte bireyci eğilimler artış göstermiş bu da pratikte kamusal alanın özel alan lehine küçülmesi ve kamusal insan tipinin çöküp yerini özel alanda farklı kimlikleri ve tercihleriyle yer alan yeni bir insan tipine bırakmasıyla sonuçlanmıştır. Modernliğin ortaya koyduğu "bilimsel" gerçekliğe olan inanç ortadan kalktıkça farklı gerçeklikler ortaya çıkmış, bu bağlamda ulus ve sınıf gibi kategoriler eski güçlerini yitirmeye başlamıştır (Sennett, 1996: 370). Bu süreçte ortak kimliklerin de aşındığı söylenebilir. Ortak bir hakikatin yokluğunda ve farklı ve çoklu hakikatlerin varlığında ortak bir hakikat üzerine inşa edilmiş kimliklerin ve aidiyetlerin de aşınması doğal görülebilir (Bauman, 1998: 189). Böylece toplumun içerisindeki farklı topluluklar ve bireyler, modernlik sürecinde bastırılan, yok edilen veya asimile edilen farklı kimlikleri, çoğullukları yeniden keşfetmektedir. Günümüzde yaşanan etnik, dinsel ve cinsel

kimliklerin yeniden keşfi ve kimlik talepleri temelinde örgütlenen YTH, bu sürecin uzantıları olarak okunabilir (Cahoone, 2001: 274-275).

Modernliğin düşünsel ve pratik sonuçları açısından sorunlara yol açtığı görülse de modernliğin krize girdiği, çöktüğü veya öldüğü savı literatürde halen tartışmalıdır. Ayrıca milliyetçilik başta olmak üzere modern ideolojilerin gücünü kaybettiği düşüncesi de SSCB sonrası dönemde Balkanlar ve Orta Doğu'ya bakıldığında tartışmalı gözükmektedir. Ulus ve sınıf kavramlarının itibarı azalmış olsa da YTH içerisinde bu fikir ve taleplerin varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Dahası modernliğin değerlerinin mitik (efsanevi) yönü eleştirilirken ve akıl, ırk, ulus, sınıf gibi kavramların yarattığı sorunlar eleştirilirken kimlik kavramının da toplumsal ve siyasal açıdan yaratacağı muhtemel sorunlar göz ardı edilmemelidir.

1.4.Yeni Toplumsal Hareketlerin Özellikleri/Ayırıcı Unsurları

Tarih sahnesine Paris 1968 Hareketi ile çıkan ve bilimsel-teknolojik, ekonomi-politik ve toplumsal-kültürel dönüşümlerin sonucu olarak görülebilecek YTH'lerin özellikleri, kendini diğer TH'lerden ayıran unsurlar nelerdir? Bu soruya YTH ile ETH arasında aktörler, söylemler, amaçlar, talepler, örgütlenme ve araçlar üzerinden yapılacak bir karşılaştırma ile cevap vermek mümkündür.

1.4.1.Aktörler

YTH ve ETH, bir hareket içerisinde yer alan eylemcileri yani aktörleri, rasyonel, bilinçli ve belli bir amaca yönelik olarak yani hesaplı hareket eden bireyler olarak görmekte, bu anlamda aktörü irrasyonel, bilinçsiz, kontrolsüz ve tehlikeli olarak gören geleneksel yaklaşımdan ayrılmaktadır (Olson, 1965). Buna göre aktörler, verili çevre koşulları içerisinde ve buna göre oluşturulmuş bir örgütlenme ile hareket eden, modern toplumun değerlerine ve kurallarına uygun biçimde belli talepleri dile getiren ve bu talepler çerçevesinde belli bir dönüşüm projesi öneren bilinçli aktörlerdir (Cohen, 1999: 115). Ancak YTH, aktör anlamında ETH'den bazı farklılıklara sahiptir. ETH'nin aktörleri, büyük ölçüde ulus ve sınıfa dayalı biçimde

hareket ederken YTH aktör düzeyinde ulus ve sınıf gibi kategorileri aşarak uluslararası ve sınıflar-arası ve/veya sınıflar-üstü bir yapıya bürünmüştür. Buna göre ETH, aktörleri ulusal ölçekte hareket eden ve sınıfsal kaygıları esas alan ve belli, somut bir örgütlenmeye (sendika, parti) sahip aktörler olarak görece homojen bir yapıya sahipken; YTH'de bu aktör yapısının bahsedilen dönüşümler eşliğinde değiştiği, giderek daha heterojen ve hem ulusal hem sınıfsal açıdan daha fazla çeşitlilik ihtiva eden bir konuma dönüştüğü iddia edilmektedir (Della Porta, Diani, 1999: 25).

ETH açısından ulusal ölçekte gerçekleştirilen sınıfsal mücadelenin aktörleri doğal olarak o sınıfa mensup ve sınıf bilinciyle hareket eden aktörlerdir. Bu aktörler, sınıf bilinciyle, sınıfsal çıkarları üzerinde bir araya geldiği diğer kişilerle doğal olarak birlikte hareket etmektedir. Bu anlamda bu mücadeleye katılmanın önkoşulu o sınıfa dâhil olmak ve sınıf bilincine sahip olmaktır. Bu, aktörleri benzeştiren ve mücadele sürecinde homojenleştiren bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Bu sınıfa mensup olmayan ve bu bilinçle hareket etmeyen veya sınıfsal mücadeleye iştirak etmeyen aktörler, doğal olarak mücadelenin dışında veya karşısında kalmaktadır. Bu kapsamda sınıfsal mücadelenin farklı kesimlerce destek ve sempati görmesi mümkündür ancak asli veya ana aktörlerinin sınıf eksenli olduğu gerçeği değişmemektedir. Buna karşılık nükleer silahlanma veya savaş karşıtı ya da ırk-cinsiyet ayrımcılığı ile mücadele eden bir YTH'de verilen mücadele ulusal ölçeği aşmakta, küresel ve/veya insani düzeyde bir soruna yönelik olmaktadır. Bu durum sınıfsal bir mücadele ölçeğini aşmakta, farklı uluslara ve sınıflara mensup bireyleri mücadelenin içine çekmektedir. Bu nedenle aktörlerin homojenliği de azalmakta farklı ülkelerden farklı sınıflardan insanlar mücadelenin aktörü haline gelmektedir. Bu nedenle ETH'nin ana aktörü olan işçi sınıfının yerini YTH'de görece genç yaşta, eğitimli bir orta sınıf almakta ve bu orta sınıf kendini sınıfsal açıdan değil kültürel açıdan kimlikler ve tercihler üzerinden tanımladığı için aktör düzeyinde bir farklılaşma, heterojenleşme ve çoğulculaşma ortaya çıkmaktadır (Rosenau, 1998: 268).

Bu iddia, aktör düzeyindeki değişimin "kopuş" şeklinde olduğu savına dayanmaktadır. Ancak pratikte bu iddianın gerçekliği şüphelidir. Çünkü YTH içinde

yer alan aktörlerin kendilerini sınıflara göre tanımlamadığı söylenebilirse de bu, aktörlerin sınıfsallıktan tamamen bağımsız olduğunu göstermemektedir. Nitekim birçok YTH, aktör düzeyinde incelendiğinde ETH'nin tabanını oluşturan aktörlerin burada da var oldukları görülmektedir. Örneğin 1999 Seattle Olayları'nda işçiler, sendikalar, komünist ve sosyalist parti üyeleri de yer almış ve öğrenciler ve diğer aktörlerle birlikte mücadele etmişlerdir. Örneğin 2002'de düzenlenen Dünya Sosyal Forumuna katılanların % 25'i Svil Toplum Örgütleri, % 22'si Sendika, % 10'u Siyasal Parti, %' 4'ü Memur, % 4'ü Vakıflar, % 13'ü toplumsal hareket temsilcisi, % 10'u Eğitim kurumları, % 2'si Girişimci kuruluşlar, % 1'i Dini kuruluşlar, % 8'i ise diğer kuruluşlardan gelmektedir. % 38'i Hispanik, % 53'ü kadın, % 75'i üniversite öğrencisi veya mezunu, % 51'i 39-55 yaş aralığında kişilerden oluşmaktadır (Schönleitner, 2003: 137-138). Dolayısıyla YTH'nin ETH'ye kıyasla aktör düzeyinde heterojen ve çoğulcu bir yapıya büründüğü ancak bu aktör yapısının ETH'den esaslı bir kopuş şeklinde değil daha çok bir devamlılık içerisinde olduğunu ve aktörlerin sınıfsallığını tamamen yitirmediğini söylemek mümkündür.

Offe'ye göre YTH, ETH'nin tabanından mülhemdir ve YTH'nin tabanını teşkil eden unsurlar, genç, eğitimli profesyonellerin başını çektiği yeni orta sınıfın yanı sıra eski orta sınıftan gelen işçiler ve piyasa dışı aktörler olan öğrenciler, işsizler, ev hanımı ve emekliler gibi kesimlerden oluşmaktadır. ETH kadar sınıfsal bir homojenlikten söz etmek mümkün değilse de bu aktörlerin belli bir sınıfsallıktan tamamen bağımsız olduğunu da kabul etmek imkânsızdır. Dolayısıyla YTH, temelde yeni orta sınıf hareketi, sınıf lehine olmayan ama özünde bir sınıfsallık içeren bir sınıf politikası gütmektedir. Yani sınıfsal dolayımları temsil etmektedir (Offe, 1999: 66-68). Balibar ve Wallerstein bu olguyu şöyle ifade etmektedir:

> "Sınıfların kaybolması", kimlik ya da töz kayıpları, hem bir gerçek hem de bir yanılsamadır. Bir gerçektir, çünkü uzlaşmazlığın fiili olarak evrenselleşmesinin sonu, bir yandan işçi sınıfının öte yandan burjuva devletin yaklaşık bir yüzyıldır ulusal burjuvazileri ve proletaryaları görece birleştirdikleri yerel kurumsal biçimleri yıkarak, evrensel bir sınıf mitini geçersizleştirmeye varmıştır. Yine de bir yanılsamadır, çünkü sınıfların "tözsel" kimlikleri toplumsal aktörlerin pratikleri karşısında bir sonuç olmaktan öteye gidememiştir ve bu bakış açısıyla yeni bir şey yoktur; o "sınıfları" kaybetmekle aslında hiçbir şey kaybetmedik. Bugünkü "kriz", sınıf mücadelesinin belirlenmiş pratiklerinin ve temsil biçimlerinin krizidir; bu haliyle önemli tarihsel sonuçları olabilir. Ancak

uzlaşmazlığın kendisinin yok olması değildir; ya da sınıf mücadelesinin uzlaşmaz biçimleri dizisinin sonu değildir" (Balibar, Wallerstein, 2007: 217-218).

Bu açıdan YTH içerisinde yer alan aktörler, kendilerini sınıfsal kimlikleri ile tanımlamasalar bile dile getirdikleri sorunlar ve talepler, onların benzer bir sınıfsallığa müdahil olduğunu kanıtlamaktadır. Örneğin kadın hareketi, kadın emeğinin sömürülmesinden, çevre hareketi, çok uluslu şirketlerin politikalarından, etnik hareketler, etnik ayrımcılığa bağlı olarak ortaya çıkan yoksulluktan ne kadar ayrıştırılabilirse bu aktörler de birbirinden o kadar farklı aktörlerdir denilebilir. Benzer biçimde Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi de kültürel kimlik temelli olması nedeniyle belli bir sınıfsal aktöre dayanmamakla, farklı sınıflara mensup aktörlerce desteklenmekle birlikte dil meselesinin ve dil hareketinin taleplerinin Kürt kimliğinden ve Kürtlerin sınıfsal meselelerinden tamamen bağımsız olmadığı ifade edilebilir.

1.4.2.Söylemler

YTH'nin ETH'den, ortaya koyduğu söylemler açısından da farklılaştığı ifade edilmektedir. Buna göre ETH'nin sınıf temelli, sınıf çıkarlarına uygun ve genellikle devrimci bir söylem ortaya koyduğu söylenirken YTH'nin kültürel kimlik taleplerine dayalı evrimci, reformist, ılımlı bir söylem ortaya koyduğu iddia edilmektedir.

Touraine'e göre ETH, sınıf temelli hareketler olduğu için kazanımları sınıfla sınırlı, grup tabanlı, sınıfa dayalı bir politika izlemektedir. Bu anlamda sınıfsal çıkarları maksimuma çıkarmayı hedefleyen materyalist değerler üzerinden hareket etmektedirler ve tüm toplumu tek-tipçi bir yapı içerisinde dönüştürecek ütopik düşüncelere (örneğin proletarya diktatörlüğü gibi) sahiptirler. Özellikle Marksist ideolojinin de etkisiyle sınıf çıkarlarının çatışmacı ve uzlaşmaz olduğu ön kabulünden hareketle çözümün ancak (siyasal-ekonomik) devrimle gerçekleşeceği kabul edilmektedir. Buna karşılık YTH, Marksizm'in ön kabulleri konusunda şüphecidir ve çıkarların uzlaşmaz ve çatışmacı biçimde olduğunu kabul etmediği gibi devrimin sorunlar konusunda nihai çözüm getireceğine olan iyimserliği de

paylaşmamaktadır. Bu nedenle sınıfsal bir söylem yerine ortak, insani değerler üzerinden bir söylem inşa etmekte ve çıkar yerine değer tabanlı, insani değerlere dayalı bir söylem geliştirmektedir. (Touraine, 2002: 140). Bu değerler çoğunlukla materyalist (daha fazla ücret gibi) olmaktan ziyade post-materyalist (temiz hava, barış, kadın hakları gibi) niteliğe sahiptirler ve amaçlanan, farklı kesimlerden daha fazla insanı bir araya getirecek kapsayıcılıkta bir söylem üretmektir. Gerçi bu söylemlerin "yeni" olduğu savı iddialı gözükmektedir. Offe'ye göre "yeni" olarak nitelendirilen bu değerleri, modern siyasal düşüncenin ve felsefenin içerisinde bulmak mümkündür. Dolayısıyla modernliği eleştiren YTH'ler, yine modern felsefi ve siyasal düşüncenin değerlerini esas almaktadırlar:

> "Değerlerin "yeniliği" açısından bakarsak günümüz sosyal hareketlerinde en az yeni olanın bu hareketlerin değerleri olduğu iddia edilebilir. Çünkü bireysel özgürlük, eşitlik, katılım, barış ve dayanışmacı toplumsal örgütlenme gibi taleplerin ve ahlaki prensiplerin yeni bir tarafı yoktur. Yeni sosyal hareketlerin katılımcıları tarafından savunulan tüm bu değerler ve ahlaki normlar, iki asrın modern politik felsefelerinde (ve estetik teorilerinde) mevcuttur; burjuvazi ile işçi sınıfının ilerlemeci hareketlerinden miras alınmıştır. Bu devamlılık, yeni sosyal hareketlerin ne "postmodern" (henüz toplumun geneli tarafından paylaşılmamış yeni değerleri vurgulaması anlamında) ne de "premodern" (rasyonalite öncesi romantik bir geçmişin kalıntılarına dayanma anlamında) olmadığını göstermektedir." (Offe, 1999: 75-76).

Pratikte 68 Paris Olaylarında, 99 Seattle Olaylarında ve WSF eylemlerinde veya yerel ekolojik hareketlerde sınıfsal söylemlerin tamamen terk edilmediğini, bunun yeni biçimlerde ifade edildiğini ve genellikle yeni söylemlerle birlikte ifade edildiğini görmek mümkündür. Örneğin WSF'de nükleer karşıtı eylemciler ile anarşistler ya da maden işçileri sendikası, sosyalist partiler veya küresel firmalardan zarar gören tarım işçileri birlikte hareket etmektedirler (Muro, 2003: 150). Bu anlamda YTH'nin yeni bir söylem oluşturmaktan ziyade pratikte eski ve yeni söylemlerin bir arada yer aldığı ve eklektik denilebilecek bir "söylem koalisyonuna" sahip olduğu ifade edilebilir.

YTH'ler söylemsel düzeyde, ETH'den farklı olarak reformist, ılımlı bir yapıya sahip olarak çözümün keskin dönüşümlerle, geçişlerle değil, zamana yayılmış ve toplumun farklı kesimlerinin rızasına dayalı tabandan geliştirilen çözümlerle

olması gerektiğini savunmaktadır. Bu anlamda YTH'nin söylemleri, bazı açılardan radikal, ütopik gibi gözükse de YTH'lerin bu radikalizmi Cohen'in deyimiyle "kendini sınırlandırmış radikalizm" biçimindedir. Örneğin çevreci hareketin "sıfır emisyon" veya "tüm nükleer santrallerin kapatılması" ya da "kapitalist üretim biçiminin sınırlandırılması" gibi söylemleri bir yanıyla radikal bir söylemin, öte yandan bunun hem üreticiler, hem tüketiciler, hem yöneticiler hem sivil toplum tarafından ortak bir tartışma ve uzlaşma ile çözümlenmesini istemeleri reformist, uzlaşmacı söylemin göstergesidir. Bu bağlamda, ETH'lerin ütopik söylemlerinden farklı olarak YTH'ler toplumsal ve siyasal sistemle bütünleşme ve onu tek-tipçi ve baskıcı bir birlik içerisinde eritmek yerine toplumsal farklılıkları korumaya ve farklılıkların zarar görmeden bir arada yaşamasına olanak tanıyan bir söylemi ön plana çıkarmaktadır (Cohen, 1999: 110-111). Bu açıdan "sınıf çatışması" ve "sömürü" temelli söylemin yerine YTH'lerde "adaletsizlik" ve "insan haklarına aykırılık" söylemi ön plana çıkmaktadır. Böylece hem daha geniş düzeyde bir aktör katılımı hedeflenmekte böylece demokratik meşruluğun daha da artarak şiddet içeren radikal çözümlerden ziyade barışçıl çözümler konusunda otoritenin ikna edilmesinin daha kolay olacak düşünülmektedir. Örneğin Arap Baharı'nın sloganı, "özgürlük (hürriyet), eşitlik (müsavat) ve onurdur (haysiyet)" (Bozarslan, 2012: 19). Olaylar esnasında Tahrir Meydanı'nda kılınan Cuma namazında Kıptilerin, Müslümanları korumak amacıyla etraflarında insan zinciri oluşturdukları görülmüştür (Bayat: 2015: 334). Benzer bir örnek Gezi Parkı'nda da yaşanmış, Ramazan ayı dolayısıyla İstiklal Caddesi boyunca "iftar sofrası" kurulmuştur. Bu bir yanıyla YTH'lerin eski ayrımları, kalıpları aşma çabasının, öte yandan barışçıl ve insancıl yaklaşımla toplumsal sempatiyi ve desteği seferber etme isteğinin sonucu olarak yorumlanabilir.

Hareket özelinde de kültürel kimliğin doğuştan ve doğal bir kimlik olduğu, bu anlamda anadilin insani bir olgu olduğu ve anadilde eğitim almanın temel bir insan hakkı olduğu buna karşılık anadilde eğitim yasağının ciddi bir insan hakları ihlali olarak geniş çaplı bir adaletsizliğe ve "mazlumiyete" yol açtığı söylemi dillendirilmektedir. Ancak öte yandan kültürel kimliklere dayalı bir söylemin bir yandan adalet ve insan hakları söylemi üzerinden kitleleri bütünleştirici yönünün yanı sıra kimliğin kendine özgülüğü, diğerlerinden farklılığı üzerindeki vurgusu nedeniyle de ETH'den farklı bir tür ayrışmaya yol açma ihtimali de vardır. Bu özellikle YTH'lerin ortaya çıkışında önemli rol oynayan toplumsal-kültürel

dönüşümlerde dile getirilen modernliğin kriziyle ilişkili olarak evrensel değerlerin yerine göreceli olanları; toplumsal değerler yerine bireysel ve/veya topluluğa dair olanları getirmek suretiyle mikro-milliyetçi ayrışmalara veya yeni-kabileci bir söyleme de açık kapı bırakıyor gibi gözükmektedir. Bu anlamda demokratik, reformist, ılımlı ve çoğulcu gözüken YTH'nin söylemleri aynı şekilde hem birleştirici hem de kültürel, kimliklere vurgusu, onun doğal bir olgu olduğunu ve temel bir var oluş biçimi olduğunu iddia etmesi ile ayrıştırıcı ve parçalayıcı bir işlev görebileceği düşünülebilir.

1.4.3.Talepler

YTH'nin ETH'den amaçları ve bu amaçlar dairesinde dile getirdiği taleplerle de ayrıştığı kabul edilmektedir. Bu anlamda ETH, daha iyi ücret, sosyal haklar ve siyasal temsil talep ederken ve bu talepleri, çatışan sınıf çıkarlarının uzlaşmayacağından hareketle sosyal ve siyasal devrime gidiş sürecini hızlandırma amacına yönelik talep etmektedir. YTH ise bireysel ve topluluğa dair kültürel kimlik talepleri ile sınırlı ve toplumsal ve siyasal yapıyı dönüştürmek ve özellikle modernleşme sürecinde bastırılan, yok sayılan ve asimile edilmeye çalışılan kimliklerin kabulü, ifade edilmesi ve daha fazla yaşam alanı bulmasına yönelik talepler öne sürmektedir. Bu anlamda ETH, temelde "bölüşüm sorunu" ile ilgili talepler dile getirirken ve "emeğinin sömürülmesine" karşı mücadele ederken; YTH, kimlik sorunu ile ilgili talepler dile getirmekte ve "yaşam alanının işgaline" karşı mücadele etmektedir (Dickens, 2004: 239).

Bu açıdan ETH, ekonomik, siyasal ve sosyal birçok talebi bir arada dillendirirken, YTH, sınırlı, somut ve çoğunlukla -Nükleer Santraller kapatılsın gibi- tek bir taleple ortaya çıkmaktadır. Bu talep, genellikle siyasal bağımsızlık ve devrim yerine sistem içi düzenlemelerle çözülmesi istenen taleplerdir ve bu talepler ETH'den farklı olarak doğrudan bireylerin çıkarlarıyla ilişkili olmak zorunda değildir Örneğin anadilde eğitim talebini desteklemek için Kürt olmak zorunlu değildir. Yine 1994'te Bergama'da başlayan siyanürle altın aranmasına karşı harekete iştirak edenlerin hepsi bölgede yaşayan ve bu tehlikeden zarar gören köylüler değildir. Talepler de sistematik, bütüncül değildir. Genellikle tek, somut bir talep ileri

sürülmektedir (Erol, 2008: 204-232). Ancak taleplerin tamamen sınıfsal taleplerden soyutlandığı ve kültürel taleplerle sınırlandığı iddiası abartılmamalıdır. Çünkü çoğu örnekte bu taleplerin birbirinin içine geçtiği görülebilmektedir. Bu anlamda 2005 yılında Paris Banliyö Olaylarında isyancıların hem ırkçılığa, polis şiddetine, etnik ve dinsel ayrımcılığa karşı hem de yoksulluğa, işsizliğe ve kötü yaşam koşullarına karşı talepleri olmuştur. Bu talepleri, salt sınıfsal talepler veya kimlik talebi olarak ayırmak mümkün gözükmemektedir (Çetinkaya, 2014: 10-11).

Talep konusunda bir başka farklılık muhatap açısından oluşmaktadır. ETH taleplerini dile getirirken ve siyasal örgütlenmeyi yani devleti muhatap alırken YTH, öncelikle toplumu muhatap almaktadır. Bu anlamda ETH, kurumsal yapının dönüşümünü öncelerken YTH zihinsel yapının dönüşümünü daha fazla önemsemektedir. Bu nedenle eylemlerini öncelikle toplumu etkilemek, bir konuda farkındalık yaratmak ve toplumu çözüm konusunda ikna ve seferber etmek noktasında yoğunlaştırdığı iddia edilebilir. Bu anlamda YTH'nin, ETH'den farklı olarak siyasal iktidarı ele geçirmek gibi bir amacı olmadığı söylenebilir. Daha çok kendi bireysel ve topluluksal tercihlerini özgürce yaşama, topluma kabul ettirme ve farklılıkları ile birlikte diğerleri ile bir arada yaşama talebi vardır.

Bu noktada YTH'nin dile getirilen taleplerle bir dönüşüm yaratabilme imkânı sorgulanabilir. ETH'den farklı olarak kapsamlı, köklü bir değişim ideali, radikal bir devrim ve siyasal iktidarı ele geçirme amacı olmaksızın YTH'nin dönüştürücü kapasitesi zayıf görünebilir. Bahsi geçen sorunların, modernliğin ve onun ürünü olan kapitalizmin yarattığı sorunlar olduğu ön kabulüyle kapitalizmin toplumsal ve siyasal veçheleri değişmedikçe, ortadan kalkmadıkça gerçekçi ve kalıcı bir çözümün ortaya çıkmayacağı eleştirisi getirilebilir. Hatta tek tek bireysel ve topluluksal sorunlarla ilgili tekil taleplerle mücadelenin toplu bir mücadeleye engel olacağı ve tam da YTH'nin vurguladığı bir arada farklılıklarla yaşamaya dayalı demokratik toplum idealini ortadan kaldırarak bireylerin ve toplumun farklı kesimleri arasına kültürel duvarlar örebileceği ihtimali akla gelebilir. Bu probleme dair Türkiye'de 1980 öncesi sınıf hareketi içerisinde yer alan Kürt, Laz ve Çerkezlerin, 1980'lerden sonra sınıf hareketinin düşüşüyle ayrıştığı ancak 2000'lerle birlikte yeniden bu kez farklı kimlikleri üzerinden ama yine ortak değerler (insan hakları ve demokratik bir

toplum) ve ortak bir talep (anadilde eğitim hakkı) etrafında bir araya gelmeye çalıştığı ancak pratikte bunun pek mümkün olmadığı not edilmelidir.

1.4.4.Örgütlenme

YTH ile ETH'nin örgütlenme açısından ortak özelliği, tüm TH'ler için söylenebileceği üzere belli bir örgütlülüğe sahip olmasıdır. Bu örgütlülük için iç ve dış koşulların uygun olması gereklidir (Buechler, 2000: 35): İç koşullar açısından bir TH, belli sayıda insan, para ve mekân gibi kaynaklara erişmek zorundadır. Bu anlamda TH'nin oluşumu sömürü ve adaletsizliğe direnmek kadar bu direnişi örgütlemek için gereken toplumsal ve ekonomik kaynağa da erişebilme imkânını gerektirmektedir (Zald, McCarthy, 2003: 171). Dış koşullar açısından ise siyasal örgütlenmenin ve hukuk kurallarının bir TH oluşumuna müsaade etmesi gereklidir (Tilly, 2003: 21, 30). Yani politikacıların, bürokratların ve yargının ifade ve örgütlenme özgürlüğünü koruması zorunludur. Aksi takdirde bir TH'den ziyade bir devrimden söz edilebilir (Tarrow, 1996: 54, 56). Bununla birlikte ETH ve YTH arasında örgütlenme biçimi açısından bir farklılaşmadan söz edilebilir. ETH'nin amacının, siyasal iktidarı ele geçirmek olduğu (Huntington, 2003: 37) ve temelde mücadelesini devlete karşı verdiği görülmektedir. Bu sebeple ETH, tıpkı muhatap aldığı ve ele geçirmek istediği yapı gibi hiyerarşik bir örgütlenmeye gitmiştir. Siyasal parti, sendika gibi kurumsal yapılar içerisinde merkezi ve hiyerarşik bir örgütlenme biçimiyle siyasal alanda mücadele, ETH'nin karakteristik örgütlenme şeklidir. Buna karşılık YTH, refah devleti ve reel sosyalizm deneyimlerinden görüldüğü gibi devlet iktidarını ele geçirmenin yeterli olmadığını ifade ederek asıl dönüşümün toplumsal alanda gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Amaç kültürel değişimdir (Martin, 2008b: 295). Bu sebeple mücadelelerini, yatay, adem-i merkeziyetçi, enformel ve geçici (ad-hoc) örgütlenme biçimiyle sivil toplum alanında vermeyi tercih etmektedirler. Bu anlamda YTH, devlet iktidarını ele geçirmek yerine, sivil toplum alanında bir hegemonya tesis etmeyi amaçladığı için böylesi esnek bir örgütlenme şeklini tercih etmektedir (Rosenau, 1998: 235). ETH, bu sebeplerle karizmatik liderler öncülüğünde hiyerarşik, bürokratik, kurumsal yapılar içerisinde hareket ederken; YTH'nin, bunun yarattığı mahzurlara karşı esnek ve çoklu-geçici liderliğe dayalı bir yapı sergilediği ifade edilmektedir (Diani, 2003: 48-51). Bu olgu

Kürt Dil Hareketi'nin örgütlenmesinde de görülmektedir. Kurulan komisyonlarda ve meclislerde göze çarpan bir lider veya katı bir hiyerarşi görülmemekte, eş başkanlık, başkan yardımcılığı gibi pozisyonlardaki kişiler, kısa süreli görevler üstlenip belli bir rotasyon içinde değişmektedir.

Gönüllü katılıma dayanan ad-hoc biçimde, hızlı kümülatif, spontane, pragmatik örgütlenme biçimi, gelişen ulaşım ve iletişim teknolojilerinin de yarattığı bilimsel-teknolojik dönüşümün bir sonucudur. Bu anlamda teknoloji kullanımı, ETH ve YTH'yi birbirinden farklılaştıran bir diğer özelliktir. ETH, yüz yüze, kamusal alanda bir araya gelen somut kolektif yapılara sahipken YTH'de somut, yüz yüze ilişki kurmak, diğer üyelerle tanışıklık düzeyi düşüktür (Terranova, 2004: 153). Bunun sebebi YTH'nin gelişen iletişim ve ulaşım teknolojilerini daha etkin kullanmaları sebebiyle mekânsal olarak bir araya gelmeden iletişim kurmayı ve örgütlenip seferberlik başlatmayı gerçekleştirebiliyor olmalarıdır. Bu anlamda ETH'den farklı olarak YTH, kısa zamanda büyük kalabalıkları seferber edebiliyor olmakla birlikte üyeler arasındaki ilişki, tanışıklık ve karşılıklı fedakârlık hisleri daha gevşek olduğu için hareketler aynı hızla dağılabilmektedir (Castells, 2002: 137).

2009 yılında Yunanistan'da ekonomik krize karşı protestolar, 2010'da Arap Baharı olaylarını etkilemiş, Arap Baharı olaylarında kullanılan söylemler, yöntemler ve araçlar (Tahrir Meydanı'nı işgal etmek gibi) (Atacan, 2014) aynı dönemde ABD'de finansal krize tepki olarak büyüyen Occupy Wall Street Hareketi'ne ilham vermiştir (Castells, 2013: 141-147). Bu olayda işgal edilen Zucotti Park, daha sonra 2013'te Türkiye'de Taksim Gezi Parkı işgalini etkilemiştir. Bu anlamda uluslararası etkileşim ve dayanışma ağları bir yanıyla gevşek, geçici ağlar gibi gözükse de etkileri hızlı olmakta ve yayılma potansiyeli daha büyük görünmektedir. Üstelik bu ulaşım ve iletişim teknolojileri, YTH'yi kaynaklara erişim açısından da ETH'den farklılaştırmakta, örneğin bir sendika, üyelerinin aidatları ve bağışlarıyla finansman sorununu çözmeye çalışırken bir YTH, sokakta, sanal ortamda üye kaydı, gönüllü hizmeti veya bağış kampanyası yaparak finansman sorununu daha çeşitli yollarla çözme imkânına sahiptir. Ekolojik sorunlarla ilgilenen Greenpeace örgütü, bunun örneklerinden biri olarak gösterilebilir.

ETH ve YTH arasındaki örgütlenme açısından görülen durum pratikte bazı açılardan sınırlıdır. İlk olarak ad-hoc, yatay ve gönüllü örgütlenme olgusu ideal olmakla birlikte pratikte birçok YTH, asgari bir hiyerarşiye sahiptir. Bu hiyerarşi, ETH'deki kadar katı olmasa bile bu, örgütlenmenin içerisindeki belli bir hiyerarşik ilişkinin varlığını ortadan kaldırmamaktadır. Bu açıdan YTH'lerde bile bir çekirdek kadronun varlığından söz etmek mümkündür. Bu çekirdek kadro, hareketin bir yandan örgütlenme, finans gibi sorunlarını çözme konusunda yükü omuzlarında tutarak, hareketle geçici, yüzeysel ilişki kuran kitlelerin ilgilenmek istemediği sorunları çözerek hareketin devamlılığını sağlamakta, öte yandan hareketin temel stratejilerini, söylemlerini de doğal olarak belirlemekte ve eylemlilik biçimlerinde son kararı veren ayrıcalıklı bir pozisyonda bulunmaktadırlar. 2013 yılında tamamen kendiliğinden gelişen ve giderek kitlesel bir hale gelen Gezi Parkı Olayları'nda bile böylesi bir çekirdek kadronun varlığı görülebilir. Gezi Parkı Platformu adlı grup, bir yanıyla parktaki eylemcilerin temel ihtiyaçlarını gidermek için gerekli işleri organize ederken öte yandan eylem ve güvenlik güçleri ile ilişkiler gibi kararlarda etkili olmuştur. Benzer bir çekirdek kadro, Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi örneğinde de karşımıza çıkmaktadır.

1.4.5.Araçlar

YTH ile ETH'nin kullanılan araçlar açısından da farklılaştığı iddiası dile getirilmektedir. Bu iddiaya göre ETH, siyasal iktidarı muhatap almakta, hareketin başarısını bu anlamda siyasal iktidar tarafından muhatap alınmak koşuluna bağlamaktadır. Bu sebeple siyasal iktidarla görüşme, pazarlık, seçim, grev gibi geleneksel yöntemlere başvurulmaktadır. Üyelerinden bireysel ve kolektif katılımın yanı sıra duygusal ve fiziksel aidiyet talep etmektedir. YTH ise siyasal iktidardan ziyade toplumu hedeflemekte, bu sebeple toplumun ilgisini ve sempatisini çekmek için ılımlı, zeki ve barışçıl gösteriler düzenlemektedirler (Della Porta, 2003:130). Örneğin 2011 yılında İspanya'da ortaya çıkan, büyük ölçüde 25-35 yaş aralığında, üniversite mezunu, işsiz gençler tarafından başlatılan Öfkeliler Hareketi, tıpkı Arap Baharı'nda Tahrir Meydanı'nın işgal edilip burada yaşanmaya başlanılması gibi, işgal ettikleri alanda yaşamaya başlamış, forumlar düzenlemiş, tartışmalar ve eğlence

etkinlikleri gerçekleştirerek "nasıl yaşamak ve yönetilmek istedikleri" sorusuna yanıt aramışlardır (Castells, 2013: 109, 115). Benzer şekilde 2013 Taksim Gezi Parkı olayları esnasında da işgal edilen parkta çadırlar kurulmuş, burada yaşamaya başlayan insanlar, birlikte kitap okuma etkinliği, müzik ve dans gibi etkinlikler gerçekleştirmiş, "Duran adam" Erdem Gündüz örneğinde olduğu gibi farklı protesto biçimleri geliştirmişlerdir (Bkz. Kongar & Küçükkaya, 2013).

Bu farklılığın bir uzantısı olarak YTH, üyelerinden Melucci'nin deyimiyle tam anlamıyla harekete fiziksel ve duygusal aidiyet hissetmelerini beklememekte, yarı-zamanlı bir aktivizmi ve geçici-işlevsel bir bakışı yeterli bulmaktadır (Melucci, 1999: 89-92). Çünkü YTH üyeleri, birden fazla kimliğe sahiptir ve harekete kişisel sorunlarının çözülmesi için geçici bir araç veya platform gözüyle bakmaktadır. Aidiyet hissi, ETH üyeleri kadar köklü ve tam zamanlı değildir (Young, 2015: 76). Taksim Gezi Parkı olaylarında yer alan eylemcilerin, genellikle gündüz okula veya işe gidip akşam parka geldikleri ifade edilmekte; farklı siyasi bağlantılara sahip kişilerin yanı sıra daha önce hiçbir protesto eylemine katılmayan ve hiçbir örgüte üye olmayan gençlerin varlığı görülmektedir (Bkz. Çolak 2014).

Bu bağlamda YTH'lerin önceliği devlet değil toplum olduğu için toplumu sorun ve talepler konusunda bilinçlendirecek, etkileyecek ve dönüştürecek eylemler tercih edilmektedir. Bu konuda YTH'lerin toplumu etkilemek için konferans, sempozyum, bildiri, basın açıklaması gibi yöntemlere; soruna ve taleplere dikkati çekmek için toplu dilekçe sunma, boykot, yürüyüş, protesto eylemleri gibi demokratik toplum kurallarına uygun, ilke olarak şiddet içermeyen eylemlere ve sorunun çözümü konusunda ise çeşitli sivil toplum projeleri gerçekleştirerek çözüm konusunda model veya seçenek sunma gibi inisiyatiflere başvurdukları söylenebilir. Bu anlamda YTH'nin hem sorunun hem değişimin hem de çözümün muhatabı olarak toplumu görmesi nedeniyle ETH'den farklı olarak sadece sorunu ortaya koyup çözüm beklemekle kalmayıp kendi alternatifini de üreterek bunu sivil toplumun imkânları ile hayata geçirmek konusunda daha aktif bir pozisyona sahip olduğu iddia edilebilir.

Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi'nin de bu kapsamda konferans, sempozyum, basın açıklaması gibi bilgilendirme yöntemlerine başvurdukları; soruna dikkat çekmek için kampanyalar gerçekleştirdiği; 2010 yılında eğitim-öğretim yılı başında bir haftalık okul boykotu ve 2006-2011 yılları arasında çeşitli tarihlerde "anadilde eğitim" isteyen yürüyüş ve protesto eylemleri gerçekleştirdikleri; süreç içerisinde dil kursları, kreşler, okuma yazma etkinlikleri ve AB destekli projelerle Kürtçenin öğrenilmesi ve öğretilmesiyle ilgili sivil inisiyatifi harekete geçirmeye çalıştıkları görülmektedir. Ancak bununla birlikte YTH ve ETH arasında mücadele yöntemleri açısından ciddi bir kopuşun olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. ETH ile YTH arasında farklı örgütlenme biçimleri, teknoloji kullanım düzeyi ve protesto biçimleri olmakla birlikte bunlar sanıldığı kadar büyük farklılıklar oluşturmamaktadır (Gerbaudo, 2014: 43). Halen siyasal katılım, sendikal mücadele ve grev gibi yöntemler önemli rol oynamakta ve birçok YTH, bu süreçlere katılmakta ve bu örgütlenmelerle dayanışma ilişkisi içerisine girmektedir (Della Porta, 2003: 112-113). Dahası YTH'nin kullandığı yöntemler de yine ETH'nin yöntemlerinden mülhemdir ve YTH, eski yöntemleri, bilmedikleri, umursamadıkları için değil aksine zamanında denenmiş ve büyük ölçüde başarısız olduğu veya istenilen sonucu getirmemiş olmasından dolayı kullanmamayı tercih etmektedirler (Offe, 1999: 79). Clemens'in de vurguladığı gibi YTH'nin yöntemleri de ETH'den kopuk değil aksine onların olumlu ve olumsuz deneyimlerini içeren mirasını devralarak birikimli biçimde ilerlemektedir (Clemens, 1996: 207). Ayrıca toplumun öncelikli olarak muhatap alınması konusunda kısmen bir farklılaşmadan söz etmek mümkünse de bu YTH'nin siyasal iktidar ve bürokratik mekanizmalarla hiç ilişki kurmadığı anlamına gelmemektedir. Aksine siyasal iktidarlarla ilişki kurulmaktadır. Belki bu konuda ulus-devletin küreselleşme sürecinde eski gücünü yitirmesi ve ulus-üstü örgütlerin ve uluslararası sivil toplumun güç kazanmasının bir etkisi olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte ulus-üstü yapılar da (AB, BM gibi) siyasal ve hiyerarşik örgütlerdir ve hem bu yapılara hem de uluslararası ve yerel topluma verilen öncelik de yönetsel mekanizmanın toplumsal baskı vasıtasıyla dönüştürülmesini amaçladığı için bir yönüyle dolaylı da olsa siyasal örgütlenmenin muhatap alındığının göstergesi olarak yorumlanabilir.

Bu bağlamda Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi'nde de mücadele araçlarıyla öncelikli olarak toplumun muhatap alındığı ve onun dönüştürülmek

istendiği söylenebilirse de “anadilde eğitim hakkını” uygulamaya geçirecek olan yapı siyasal örgütlenmedir. Özellikle 2004’te özel Kürtçe kurs deneyiminde görüldüğü gibi ulus-üstü bir örgütlenme olan AB’nin isteği ve uluslararası sivil toplumun desteği olmasına; ulusal mevzuatın buna uyumlu hale getirilmesine karşın fiiliyatta bürokrasi, buna ikna olmayıp karşıt bir tutum aldığı için kursların açılması engellenmiş veya geciktirilmiştir.

Sonuç olarak YTH, bilimsel-teknolojik, ekonomi-politik ve toplumsal-kültürel dönüşümlerin sonucunda ve 1968 Paris Olayları ile tarih sahnesine çıkmış ve ETH’lerden bazı noktalarda farklılaşmıştır: Bunlar, YTH’lerin artık ekoloji, feminizm ve bölgesel özerklik isteyen hareketler örneğinde olduğu gibi, ETH’lerin sahip olduğu bütüncül bir dünya görüşü ve ideale sahip olmamaları; sınıfsal-ekonomik talep eksenli mücadeleden ziyade kültürel-kimlik talepleri eksenli mücadeleye ağırlık vermeleri; adalet ya da insan hakları gibi değerlere referans vermeleri ve ulaşım-iletişim teknolojilerinin sunduğu imkanlar nedeniyle aktör, örgütlenme ve mücadele araçları açısından daha fazla çeşitliliğe kavuşmuş olmalarıdır. Ancak bunların dışında YTH ve ETH arasında aktörler, söylemler, talepler, örgütlenme ve mücadele araçları açısından farklılıklar oluşmakla birlikte bunların esaslı bir “kopuş” şeklinde değil, değişerek ve çeşitlenerek, bir tür “devamlılık” ilişkisi oluşturduğunu kabul etmek daha makul gözükmektedir.

BÖLÜM 2

DİL HAREKETLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Bu bölümde anadilde eğitim talebiyle ortaya çıkan ve farklı tarihsel koşullar içerisinde mücadele veren bazı dil hareketleri incelenecektir. Bu bölümde incelenen ülke örnekleri şunlardır: Britanya'dan İrlandalılar, İspanya'dan Basklar, Fransa'dan Bretonlar, Kanada'dan Quebecliler ve ABD'den Chicanolar'dır. Bu örneklerin sahip olduğu koşullar, dil mücadelesinin ortaya çıkışı ve gelişimi, aktörler, söylemler, talepler, örgütlenme ve araçlar üzerinden tarihsel gelişimi içerisinde karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Bu bölümün amacı Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi'ni anlamak ve açıklamak için gerekli tarihsel çerçeveyi oluşturmaktır.

2.1. Şiddet İçeren, Siyasal Bağımsızlık Talep Eden İki Örnek: İrlandalılar ve Basklar

2.1.1. İrlandalılar

İrlandalılar, İskoçlar ve Galliler gibi Kelt kavimlerinden biri olarak Britanya adasında yaşamaktadır. Roma İmparatorluğu döneminde adaya göç ettiği düşünülen İrlandalılar uzun süre özerk biçimde yaşamışlardır. 18. Yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte sanayi devriminin etkileri artmış ve İrlanda adasında İrlanda dili, hâkimiyetini giderek kaybetmiştir. 19. Yüzyılın ortalarına kadar İrlandaca, Kuzey İrlanda'da yaygın kullanılan ilk dildir ancak bu tarihten sonra bölgeye İngiliz eğitim kurumlarının gelmesiyle İrlandaca yasaklanmış; İngilizce eğitim, mecburi kılınmıştır. İrlandaca, "geri, yetersiz ve vahşi bir dil" olarak yaftalanmış, İngilizce, "ileri, yetkin bir medeniyet dili" olarak kodlanmıştır. İngilizce, iyi bir iş ve yaşam için de elzem olarak gösterilmiş ve bu nedenle ailelerin çocuklarına İngilizce öğretmeleri gerektiği, İrlandaca öğretmenin çocuğun geleceği için zararlı olduğu fikri aşılanmıştır (Carnie, 1995: 3).

İrlanda sorunu, Protestanların İrlanda'ya yerleştirilmesi ile başlamıştır (Addison, 2002: 74). İngiltere, Protestanlık aracılığıyla Katolik İrlandalıların dilini ve kültürünü asimile etmek istemiştir (Joseph, 2004: 213). 1801'de kabul edilen Union Act [Birlik Yasası] ile İrlanda İngiltere'ye bağlanmıştır. Böylece birlik yanlısı Protestanlarla bağımsızlık yanlısı Katolikler arasında bir mücadele başlamıştır (Gürses, 1998: 103). Bu bağlamda İngiltere'de Protestanlığın yayılması ile Katolikler baskı altına alınmış, okulları kapatılmış, eğitim yapmaları ve aynı zamanda ibadet dilleri olan İrlandaca yasaklanmıştır. İrlandalıların ellerindeki mal ve topraklar alınmış ve göçe zorlanmışlardır. Birçoğu ABD'ye göç etmiştir. Böylece İrlanda dilinin ve kimliğinin homojen ve korunaklı yapısı ortadan kaldırılmak istenmiştir (Özçağatay, 1998: 29). 1846-47'deki kıtlık, İrlanda tarihi açısından önemli sonuçları olan bir olaydır ve İngiltere kıtlıkla mücadele etmeyerek İrlandalıların ölmesine, göç etmesine büyük ölçüde sebep olmuştur (Carnie, 1995: 3). Bu durum Katolik kilisesine yapılan baskı sonucunda artan göç ve işsizlik nedeniyle insanların diğer bölgelere gitmesiyle İrlandaca, çok kısa sürede bölgede anadil vasfını kaybetmiş ve İngilizcenin hâkimiyeti altına girmiştir (Özçağatay, 1998: 43).

Tüm bu gelişmelere tepki olarak ortaya çıkan İrlanda Dil Hareketi, hem Katolik mezhebinin, hem İrlanda dilinin, kimliğinin ve cumhuriyet idealinin sembolü ve temsilcisi olmuştur (Townshend, 2002: 11). 1892 yılında kurulan *Celtic League* [Kelt Topluluğu] bu idealler çerçevesinde William Neilson, Douglas Hyde ve Einnon MacNeill tarafından kurulan ilk örgüt olmuştur (Carnie, 1995: 4). Kurucuları din adamları ve dilbilimi veya folklor alanında çalışmalar yapan akademisyenlerdir. Bu minvalde *Kelt Cephesi* kurulmuş ve İrlandalılar, Galliler ve İskoçlar, İngilizler karşısında hayatta kalınacaksa bunun bir kültür savaşı ile olacağı ve kültür savaşının en önemli unsurunun dil olduğu vurgulanmış, bu kapsamda öncelikle İngilizceden kurtulmak gerektiği öne sürülmüştür (Kaya & Aydın, 2013: 34). Kısa sürede 600 şube açan Cephe, dilden, kültüre, spora kadar her alanda İngiliz etkisini silmeyi ve Kelt dilini ve kültürünü korumayı amaçlamıştır. 1879'da okul saatleri dışında İrlandaca öğrenilmesine izin verilen düzenlemeden sonra İrlanda Dil Hareketi, bunun çocuklar için işlevsiz ve gereksiz bir yük olarak görüleceğini öne sürerek müfredata dâhil edilmesini istemiştir. Bu durum ancak 1900 yılında belli sınırlandırmalar ve şartlarla gerçekleşmiş ve böylece okul saatlerinde İrlandaca eğitim verilebilmesi bazı fiziksel koşullara bağlı olarak mümkün olmuştur. Ancak İrlanda okulları henüz

İrlanda siyasal bağımsızlığını kazanmadığı için bu okulların arkasında kamusal destek bulunmadığı ve sistemli bir eğitim planlaması ve politikası oluşturulmadığı için genellikle yoksul ve fiziki şartları yetersiz olduğu için bu uygulama büyük ölçüde hayata geçmemiş İngilizcenin hâkimiyeti fiilen devam etmiştir (Özçağatay, 1998: 54; Carnie, 1995: 4).

İrlanda Dil Hareketi, savaş esnasında Almanya ile irtibata geçmiş ve onlardan destek alarak bağımsızlığını kazanmak istemiş ancak başarılı olamamıştır (Özçağatay, 1998: 63). Birinci Dünya Savaşı bitiminde İrlanda'da seçimler yapılmış, güçlenen işçi hareketinden çekinen Katolik kilisesi, daha çok milliyetçi eğilimleri ile ön plana çıkan avukat, öğretmen gibi mesleklere sahip kişilerden oluşan *Sinn Fein* Partisi'ni desteklemiş ve parti seçimlerde 73 milletvekili çıkarmıştır. Seçilenler, Londra'ya gitmek yerine Dublin'de kendi meclislerini kurma kararı almışlardır. Bu meclisi tanımayan İngiltere, bölgeye asker sevk etmiştir (Özçağatay, 1998: 62). Bu dönemde *Irish Republican Army* [İrlanda Cumhuriyet Ordusu], daha çok bilinen adıyla IRA kurulmuş ve kültürel mücadele dönemi, yerini bağımsız bir cumhuriyet ideali için gerçekleştirilen silahlı mücadele dönemine bırakmıştır (Özçağatay, 1998: 63). 1920'de İrlanda Hükümet Yasası ile Dublin ve Belfast'ta iki ayrı yönetim kurulmuştur. Dublin meclisinde Katolikler, Belfast'takinde Protestanlar çoğunluktadır. Devam eden çatışmalar nihayet 1921'de ateşkes ile bitmiş ve Sinn Fein Partisi ile İngiliz devleti masaya oturmuş ve sonunda İrlanda'nın dominyon statüsünde olması kararlaştırılmıştır. Bu kararla birlikte IRA'nın "bağımsız birleşik İrlanda" ideali gerçekleşmemiş, iki devletin varlığıyla ada bölünmüştür.

İrlanda Dil Hareketi, 1922'de Serbest İrlanda'nın ve Kuzey İrlanda'nın kurulması ile yeni bir evreye geçmiştir. 1922'den sonra İrlanda dili, okullarda her gün en az bir saat okutulmakla zorunlu kılınmıştır. İç savaşın ardından (dil hareketi mensupları her iki cephede de vardır) 1937'de İrlanda dili "birinci resmi dil" olarak İngilizce ile birlikte resmi dil statüsüne kavuşmuştur. Artık İrlanda dilinin desteklenmesi için kamusal kaynaklar seferber edilebilmektedir ve bu dil planlamasının yapılması ve finansmanı açısından önemli bir fark yaratmıştır. Ancak İrlandacanın ulusal dil olarak kabul edilmesine karşılık İngilizce yönetim dili olarak kalmış ve İngilizcenin hâkim pozisyonu sürmüştür. Fiilen İrlanda dilinde eğitim,

Katolik okullarında ve bazı özel okullarda verilmeye devam etse de buralar yoksul bölgelerde oldukları ve verdikleri eğitimin iyi bir kariyer ve yaşam imkânı sağlamayacağı gerekçesiyle çok tercih edilmedikleri ifade edilmektedir (Carnie, 1995: 4). Bu noktada bir benzerini Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi'nde de gördüğümüz seçilmiş yöneticilerle, aktivistler arasında dil konusunda bir öncelik ve hassasiyet farklılığı oluştuğu düşünülmektedir. Örneğin 1920'lerde kurulan yayın organı *Radio Eirann* [İrlanda Radyosu] RE bile ağırlıklı olarak İngilizce yayın yapmaktadır. 1930-1940 arası dönemde RE'de yer alan İrlandaca yayın oranı % 4, buna karşılık İngilizce yayın oranı % 96 olmuş, 1950'lere gelindiğinde bu oran % 9'a yükselmiştir (Watson, 2002: 743).

1960'ların başına kadar İrlanda Dil Hareketi sessizlik içindedir ve Dublin yönetiminin gerçekleştirdiği sınırlı düzenlemelerle yetinilmektedir. Ancak 1960'lara gelindiğinde Medeni Haklar Kampanyası ile birlikte bu sessiz dönem bitmiş ve aktif mücadele başlamıştır. Kampanyanın başlamasıyla Ekim 1968'de Katolikler ve Protestanlar arasında çatışmalar yeniden başlamıştır (Bosi, 2012: 255). 1922'den sonra düşüşe geçen IRA yeniden ortaya çıkmış ve bu kez sol bir söylemle İrlanda'nın bağımsızlığını ve sosyalist bir cumhuriyet idealini savunmuştur. (Addison, 2002: 75). İrlanda'da dil sadece kültürel bir olgu olarak görülmemiş, bunun yanı sıra politik bir mesele olarak görülmüş ve siyasal ve askeri mücadelenin içerisinde bir dil hareketi ortaya çıkmış ve dil aktivistleri genellikle bu mücadelenin tarafında yer almışlardır. Bu nedenle zaman zaman IRA, Sinn Fein ve dil hareketi birbirinin içine geçmektedir. Buna karşılık İngilizler, dil olgusunu sadece kültürel bir olgu olarak görmekte ısrar etmektedir. 1971'de Britanya Parlamentosu'nda yapılan Eğitim düzenlemesi ile İrlanda dilinin öğretilmesinin kültürel bir hak olduğu ancak Britanya'daki öncelikli eğitim ve öğretim dilinin İngilizce olduğu ifade edilmiştir (Kaya & Aydın, 2013: 36). Benzer bir bakışın Kürtlerle Türkiye devleti arasında da oluştuğu ve 2000'ler boyunca devlet yöneticilerinin resmi söyleminde de görüldüğü ifade edilebilir.

İrlandaca yayın yapan bir radyo ve tv kanalı o dönemki İrlanda Dil Hareketi'nin en önemli taleplerinden biri olmuştur. Ancak uzun süre bu talep ciddiye alınmamıştır. Başta devlet kanalında sınırlı ve kimsenin izlemediği düşük bütçeli programlar yapılmış bunlar genellikle gece geç saatlerde yayına konulmuştur. Bütçe

ve kalite nedeniyle izleyicilerin ilgisini çekmeyen amatörce yayınlar olarak görülmüştür. Bu nedenle de İrlandalılar daha çekici gözüken İngilizce yayınları tercih etmişlerdir (Watson, 1996: 258).

İrlanda Dil Hareketi'nin o dönemki en önemli eylemlerinde biri 1969'da bir grup aktivistin, İrlanda dili için gösterilere başlamasıyla gerçekleşmiştir. Aktivistler, *Saor Radio Connemara* [Connemara Özgür Radyosu] SRC isimli korsan bir radyo kanalı kurmuşlardır. Radyo kısa süre içinde resmi makamlarca kapatılsa da İrlandaca yayın talebi daha ciddiye alınmaya başlamıştır. Bu talep, devlet kanalı RTE içinde çözümlenmeye çalışılmış ve RTE içinde ayrı bir radyo kanalı olarak RnaG kurularak 1972'de yayına başlamış ve birkaç yıl içinde tüm ulus çapına yayılmıştır (Watson, 2002: 744-745). Yayın konusunda bir başka mecra, televizyon yayını olmuştur. İrlanda Dil Hareketi, İrlandaca yayın yapılmasının dil için gerekli olduğunu vurgulamış ve -1970'lerde tv yayınlarında İrlanda diline %3 ayrıldığı düşünüldüğünde- bu talebin haklı ve meşru bir talep olduğunu ifade etmiştir. Televizyon yayını talebi, öncelikle devlet kanalı RTE'de yayın oranının yükseltilmesi, daha sonraysa sadece İrlanda dilinde yayın yapan ayrı bir kanalın açılması yönünde gelişmiş ancak RTE bu talepleri o dönemde ciddiye almamıştır (Watson, 2002: 746).

1983'te IRA liderinin İngiliz devleti ile anlaşmasından ve aynı yıl Sinn Fein Partisi'nin genel başkanı olmasından sonra İrlanda Dil Hareketi de yeni bir evreye geçiş yapmıştır. IRA'nın silahlı eylemleri devam etse de 1990'lara doğru etkinliği ve 1960'lar ve 1970'lerde oldukça yüksek olan taban desteği (White, 1989: 1287-1297) düşmüştür (Özçağatay, 1998: 170). Çünkü 1990'larla birlikte Soğuk Savaş bitmiş, IRA'nın uluslararası desteği azalmış ve İspanya'daki Bask ve Katalan örneklerinde görüldüğü gibi silahlı mücadele sonunda bağımsızlık değil en fazla özerklik elde edilebilmiştir. Bundan sonra örgüt, 1995 ve 1998'de başarısızlıkla sonuçlanan iki ateşkes ve müzakere girişiminde bulunmuştur (Addison, 2002: 103-107). Bu gelişmeler sonucunda, İrlanda Dil Hareketi, silahlı mücadeleden politik ve sivil mücadele yöntemlerine doğru kaymıştır. Bu dönemde öne çıkan en önemli eylem, 1987'de bir grup dil aktivistinin, korsan bir yayın istasyonu kurarak illegal yayın yapmaya başlaması olmuştur. Yayın uzun sürmemiş 1988'de sona ermiş ancak bu

kez aktivistler 1989'da bir baskı grubu kurup *Feachtas Náisiúnta Teilifíse* [Ulusal Televizyon Kampanyası] FNT adıyla bir sivil kampanya başlatmışlar, sadece İrlanda dilinde yayın yapılan bir kanalın açılması için RTE'ye baskı yapmaya devam etmişlerdir (Watson, 1996: 259). Dil aktivistlerinin mücadeleleri sonucunda 1988'de Radio and Tv Act [Radyo ve Televizyon Yasası] ile tüm yayın lisanslarını sağlayan kamu otoritesi, yayın kanallarına İrlanda dilini ve kültürünü muhafaza misyonunu yüklemiştir (Holmes & Moriarty & Pietikainen, 2009: 234). 1989'da İrlandaca, modern bir eğitim dili olarak kabul edilmiş, 1992'de kurulan Entegre Eğitim Faaliyetleri Kurumu ile kültürel, dini ve dilsel karşılıklı anlayış ve saygı temelinde bir eğitim sistemi kurulması amaçlanmıştır (Kaya & Aydın, 2013: 35).

1999'da ise bu dilin eğitim alanında kullanımı için gerekli kurumsal altyapı ihdas edilmiş ve nihayet 2000 yılında İrlanda ve İngilizce eşit statüye kavuşmuşlardır. Ancak yasal statüye karşılık halen fiiliyatta İngilizce, İrlanda'nın kamusal işlerinde ve eğitim politikasında belirleyici pozisyona sahiptir. Bununla birlikte bugün İrlanda'da İrlandaca eğitim veren kilise okullarının yanı sıra İrlandaca ve İngilizce eğitim veren iki dilli okullar mevcuttur. Bu okulların öğretmen ihtiyacını gideren sertifika programları ve başta Dublin Üniversitesi olmak üzere İrlandaca üzerine akademik çalışmaların yapıldığı programlar bulunmaktadır (Kaya & Aydın, 2013: 35-36). 1996 yılı itibariyle TG4 isimli sadece İrlanda dilinde yayın yapan televizyon kanalı dil aktivistlerinin baskıları sonucunda yayına başlamış yine devlet radyosu bir kanalını sadece İrlandaca yayına ayırmıştır (Watson, 2002: 747).

İrlanda Dil Hareketi, siyasal bağımsızlığın kazanılmasıyla kamu kaynaklarıyla desteklenmiş ve hem kurumsal hem toplumsal destek açısından başarılı bir deneyim olarak görülebilir. Ancak öte yandan İrlanda nüfusunun sayısal olarak artmasına ve İrlanda dilinin kamusal kaynaklarla desteklenmesine karşın İrlanda dilini konuşanların oranı düşmektedir. 2016 nüfus sayımına göre ülkenin nüfusu 4.761.000 kişi olup bunların 1.700.000'i İrlanda dilini konuşabildiğini ifade etmesine karşılık gündelik hayatta İrlanda dilini kullananların sayısı 73.000 kişidir. 2011'de bu sayı 80.000 idi (Linehan, 2017). Bunun nedenlerine bakıldığında İngilizcenin küresel olarak artan ekonomik, siyasi ve kültürel hâkimiyeti karşısında İrlandacanın işlevsiz, ikincil bir pozisyonda kalması kadar asimilasyoncu söylemin getirdiği "köylülüğün,

dinsel bağnazlığın ve fakirliğin dili İrlandaca" algısının kırılamaması (Carnie, 1995: 9) ve tarihsel gelişmeler sonucunda kıtlık ve göç gibi sebeplerle oluşan kayıp nesiller yüzünden dilin doğal alanının bozulması ve kuşaklar arası aktarımının kesintiye uğraması gibi faktörler karşımıza çıkmaktadır.

İrlanda örneği, 1920'lerde kendilerini asimile etmek isteyen bir ulus-devlete karşı bağımsızlık mücadelesi vermesi ve bu süreçte siyasal bağımsızlık hedefiyle silahlı mücadeleye başvurması ve üretilen söylemler ve karşı söylemler açısından Kürt örneği ile benzeşmekteyken bu bağımsızlığı 1922'de kısmen-ikiye bölünerek-elde etmesiyle ve bundan sonra kimliğini, kültürünü ve dilini kamusal kaynaklarla finanse edip, yönlendirmesi açısından Kürt örneğinden ve diğer örneklerden farklılaşmaktadır.

2.1.2. Basklar

Basklar, İspanya ve Fransa'da yaşayan bir halktır. Bask dili, bu bölgede konuşulan ve dilbilimcilere göre İspanyolca, Portekizce ve Fransızca gibi bölgede konuşulan diğer dillerle hiçbir akrabalığı olmayan hatta Hint-Avrupa dil ailesine de mensup olmayan bir dildir (Payne, 1971: 32). Baskların bu bölgeye nereden ve ne zaman geldikleri tam olarak bilinmemekle birlikte Bask dilinin Gürcü diliyle akraba olabileceği ve Baskların Kavimler Göçü esnasında Kafkasya bölgesinden bugün yaşadıkları bölgeye göç etmiş olabilecekleri tahmin edilmektedir (Sanz, 2000: 27). Basklar, Roma İmparatorluğu döneminden 19. Yüzyılın ortalarına değin bölgede özerk bir şekilde yaşamışlardır. Kendi parlamentoları, askeri güçleri, yargısal ve mali yetkileri olduğu bilinmektedir ve Katolik kilisesine bağlıdırlar (Özçer, 2011). Tıpkı İrlandalılar gibi Basklar da 1800'lerin başında bölgenin sanayileşmesi ve dışarıdan işçi göçü almaya başlamasıyla özerkliklerini yitirmişler ve İspanyol hâkimiyetine girmeleriyle birlikte Bask dili yasaklanmıştır (Gürses, 1998: 137). Bunun üzerine Basklılar, hem sanayileşme ile gelen işçi göçüne hem de Madrid yönetiminin ayrıcalıklarını ve özerkliklerini tamamen ellerinden almasına, dillerinin ve kimliklerinin yasaklanmasına milliyetçi bir tepkiyle karşılık vermişlerdir (Payne, 1971: 22).

1877-1883 yılları arasında faal olan *Euskara* Kuruluşu bu tepkinin ilk adımını oluşturmuştur. Kuruluşun en temel amacı, yasaklanan Bask dilinin yok olmasına engel olmak, onu korumaktır. Çünkü Basklılar, artan göçle birlikte dilin kullanımında ciddi bir gerileme olduğunu ve buna engel olmazlarsa Bask dilinin, başta İspanyolca olmak üzere diğer diller tarafından yok edileceğini düşünmektedirler (Moreno & Arriba & Serrano, 1997: 3). Bu örgütlenmenin yaklaşık 300-400 kişilik bir üye topluluğu vardır ve halk desteğinden yoksun bir seçkin hareketi vasfı taşımaktadır. Bu seçkin hareketinin üyeleri, daha çok liberaller, Katolik din adamları, akademisyenler ve gazeteciler gibi gözükmektedir. Söylemleri daha çok göçmenlik ve sanayileşme ile merkeziyetçi devlet politikalarına tepki üzerinden oluşturulmuş ve özerklik talepleri ile ön plana çıkmıştır (Conversi, 1990: 53). Bu kuruluşun üyeleri, daha sonra 1895'te *Partido Nacional Vasco* [Bask Ulusal Partisi] PNV'yi kurmuşlardır. Bu parti, genel olarak Fransız Devrimi'ne ve onun getirdiği aydınlanma, modernlik, ilerleme gibi ilkelere tepki göstermektedir. Aydınlanma karşıtı tavrının arkasında dinsel ve etnik unsurların bir tür bileşimi biçiminde var edilmeye çalışılan bir Bask kimliği bulunmaktadır. Parti üyelerinin Bask dilinin korunmasına ve gelişmesine özel bir önem atfettikleri, bölgede daha çok kilisede ibadet dili olarak kullanılan Baskçanın ulusal, gelişkin ve kullanışlı bir dil olması için çalışmalarda bulundukları ifade edilmektedir (Özçer, 2011).

Euskara hareketinin öncülerinden ve PNV'nin kurucusu olan Sabino Arana, Bask dilinin taşıdığı dezavantajları fark etmiştir. Baskçanın bizzat kendi halkı tarafından bile çok fazla kullanılmayan, yazılı geleneğe sahip olmayan ve İspanyolca ile sınırlı etkileşimi nedeniyle taşrada izole bir alanda konuşulduğu için basit, kuralları olmayan geleneksel bir köylü dili olması hüviyetinden kurtarmaya çalışmıştır (Payne, 1971: 39). Bu minvalde, Baskça ile ilgili ilk kapsamlı dil çalışmalarını yapmış, Bask dilinin gramer kurallarını oluşturmaya çalışmış, dilin gelişimi için yeni sözcükler türetmiş veya diğer dillerden ödünç almış ve Bask Dil Akademisi'ni kurmuştur. 1879'da ise Bask dili, şiiri, şarkıları üzerine bir folklor festivali düzenlenmesine öncülük ederek bunların derlenmesi için çalışmalar yürütmüştür (Mar-Molinero, 2000: 48). Buna rağmen PNV'nin parti yazışmalarının veya Bask milliyetçilerinin yayınlarının İspanyolca olduğu, Fransa'da yaşayan

Baskların % 80'ninin aralarında Fransızca anlaştıkları görülmüştür (Conversi, 1990: 53, 59). Benzer bir durum, İrlandalıların ve Kürtlerin kurdukları örgütlerde ve partilerde de görülmektedir. Bu nedenle Arana'nın öncülüğündeki hareket, Baskçanın içinden bulunduğu konumdan dolayı milliyetçi anlayışlarını sadece dile dayandırmanın yeterli olmadığını ırka dayandırmanın da gerekli olduğunu düşünmüş ve toplumsal destekleri daha sınırlı olduğu için şiddet içeren eylemlere girişmiştir (Conversi, 1990: 60). Yine bu süreçte 1916-1936 arasında verilen İrlanda bağımsızlık mücadelesinin de Basklılara ilham ve heyecan verdiği ve hareketin şiddet içeren yöntemleri benimsemesinde etkili olduğu söylenebilir (Conversi, 1993: 251-252).

1923 yılında Monarşik Restorasyon ismi verilen dönem, Primo de Rivera'nın iktidarı ele geçirmesiyle sona ermiş ve 1931'e kadar sürecek olan askeri diktatörlük dönemini başlatmıştır. Bu dönem, askeri dikta rejimi altında hızlı bir sanayileşme, modernleşme ve merkezi devlet iktidarının güçlenip kurumsallaştığı bir dönem olarak ön plana çıkmış; azınlıklara uygulanan tavizsiz politikalarla etnik problemlerin tohumlarının atıldığı bir dönem olmuştur (Moreno & Arriba & Serrano, 1997: 3). İspanya bu yedi yıllık süreçte I. Dünya Savaşı'na katılmamış, 1931'de ise diktatörlük sona ermiş ve cumhuriyet rejimi kurulmuştur. Sol partilerden kurulu olan cephe hükümeti, Katalan, Bask ve Galiçyalılara özerkliklerini iade etmiştir. Ancak Bask milliyetçileri, bu hükümetle işbirliğine yanaşmayı tercih etmemiştir. Katolik ve milliyetçi tutumları nedeniyle sosyalistlere destek vermekten kaçınan Basklılar, bu dönemde ırkçılığa varan bir söylem geliştirmiş ve "Basklıların İspanya'nın gerçek sahipleri olduklarını ve sosyalist partiyi destekleyen diğer halkların ve özellikle göçmen işçilerin buraya sonradan geldiklerini ve onları burada yabancı olarak gördüklerini" ifade etmişlerdir (Moreno & Arriba & Serrano, 1997: 4). "Özerkliğin yeterli olmadığını, Bask ırkının özgür ve bağımsız, farklı bir ırk olduğunu, bunun da en büyük kanıtının bölgede kullanılan diğer hiçbir dille akrabalığı olmayan Bask dili olduğu" iddia edilmiştir. Sonunda İspanya'da ayrılıkçı talepler öne süren Katolik-milliyetçi ve "Bölgeselciler" olarak adlandırılan bir kesim ile birlik yanlısı sekülersosyalist ve "Birlikçiler" olarak adlandırılan diğer bir kesim oluşmuş ve bu ayrışma 1936'da başlayan İspanya İç Savaşı ile sonuçlanmıştır (Özçer, 2011). İç Savaş esnasında özerk bir Bask Cumhuriyeti kurulmuş ancak sekiz ay süreyle yaşayabilecek olan bu örgütlenme, İç Savaşı sonunda galip gelen General Franco

güçlerince ortadan kaldırılmıştır. Böylece PNV öncülüğündeki Bask Dil Hareketi, varlığını 1939'a yani İspanya İç Savaşı'nın sonuna kadar sürdürmüş ve 1939'da diktatörlüğünü ilan eden ve hem sosyalistlere hem de özerklik ve ayrılık yanlısı milliyetçilere taviz vermeyen Franco yönetiminin başlamasıyla bu dönem sona ermiştir (Gürses, 1998: 137).

1939-1975 yılları arasındaki dönem, General Franco Diktatörlüğü olarak da adlandırılan dönemdir ve Franco, anti-komünist ve anti-bölgeselci bir tutuma sahip olarak Cumhuriyet ile getirilen tüm özerklikleri ve ayrıcalıkları kaldırmış, tüm bölgesel diller yasaklanmıştır (Benavent & Candela, 2010: 215). Breton ve Katalan milliyetçileri, bu dönemi "kültürel soykırım" dönemi olarak adlandırmaktadır. 1939'da Katalanların % 90'ı Katalanca anlayıp konuşabilirken bu oran Franco döneminin sonu olan 1975'te % 60'a düşmüştür (Miller & Miller, 1996: 117). Franconun ayrılıkçıları ve sosyalistleri temizleme misyonu ile Bask Dil Hareketi, bir sessizlik dönemine girmiştir. Tasfiye, baskı ve asimilasyona rağmen Bask Dil Hareketi, 1950'lerin başında yeniden ortaya çıkmış ancak biçim ve söylem değiştirmiştir. 1952'de Bilbao kentinde üniversite çevresinde toplanan bir grubun "*Ekin*" (Yapmak) isimli bir dergi çıkarmasıyla yeni bir dönem başlamıştır (Gürses, 1998: 138).

Bu grup, önceki dönemdeki hareketi ve onun ana örgütü olan PNV'yi "tutucu, romantik ve ırkçı" olmakla suçlamıştır. Arana'nın temsil ettiği, ırksal üstünlüğe, kan ve soya dayalı Bask kimliği tezini eleştirmişlerdir. Bu görüşe göre Bask olduğunuzu kanıtlamak için en az dört kuşak geriye giden bir Bask soyadına sahip olmanız gerekmekteydi (Payne, 1971: 50). Üstelik bu yaklaşım, faşizme ve totalitarizme de sempati duymuştur. Bu nedenle Bask kimliği de eski yaklaşımdan vazgeçip bu yeni koşullara uyum sağlamalıdır. Artık Basklı olmak demek, ırk, soy veya kanla ilgili değildir, sadece dille ilgilidir. Basklı olmak için Baskça konuşuyor olmak gerekli ve yeterlidir (Conversi, 1993: 254). Irkçı yaklaşımdan kültüre dayalı bir dil milliyetçiliğine geçişi savunan bu grup, çoğunlukla genç, idealist, eğitimli öğrenciler, akademisyenler ve entelektüellerin yanı sıra Katolik kilisesi içerisinde yer alan milliyetçi din adamlarından oluşmuştur. Onlara göre ırkçı tezler, ayırıcı idi oysa Baskların birleşmeye ihtiyacı vardır o nedenle Hareketin söylemi de kültürel

ortaklıkları, benzerlikleri vurgulayan birleştirici ve kapsayıcı bir hale getirilmek istenmiştir (Conversi, 1990: 62).

Bu grup, daha sonra PNV'den ayrılan bazı kişilerin de katılımı ile 1959'da *Euskadi ta Azkatasuno* [Bask Ülkesi ve Özgürlük] isimli örgütü, bilinen adıyla ETA'yı kurmuştur. ETA'ya göre Bask kimliğinin varlığı, Bask dilinin varlığa bağlıdır ve Bask dili öldüğü gün yani Basklılar artık kendi anadilleri yerine İspanyolca veya Fransızca konuşmaya başladıkları gün artık ırk, soy veya kan bağı olsun veya olmasın artık Basklılar olmayacaklardır (Urla, 1993: 109). Katolik kilisesi de Bask milliyetçiliğini desteklemiş, ETA militanlarının büyük kısmı, 60 ve 70'lerde kiliselerdeki açık ve gizli toplantılarda yetişmiştir (Gürses, 1998: 139). Aslında Franco, komünistlere karşı kilisenin desteğini almış ancak Basklı genç rahipler, kilisede ibadet dili olarak Baskçanın yasaklanması ile muhalif konuma gelmişler ve ETA militanlarına yardım etmişler hatta onları ideolojik olarak yetiştirmişlerdir. ETA militanları kilisede bir yandan gizli toplantılar gerçekleştirip eylem stratejilerini belirlerken öte yandan çocuklara *ikastolo* [okul] denilen gizlenmiş sınıflarda Baskça öğretilmiştir (Bothen, 2014: 36). ETA, çocukların anadillerinin unutmaması için Basklı ailelerle iletişime geçmiş ve anadilin kimlikle olan ilişkisi ile ilgili propaganda yapılmış, militanlara bunun önemi ile ilgili broşürler dağıtılmış, yetişkinler içinse gece okulları teşkilatlandırılmıştır. (Urla, 1993: 114).

Franco 1975'te ölmeden önce kendinden sonra monarşik bir rejimin devam etmesi gerektiğine karar vererek yerine Kral Juan Carlos'u seçmiştir. Ancak Carlos, Franco öldükten sonra kademeli olarak demokrasiye geçiş kararı almıştır. İlk olarak 1976'da siyasi faaliyet yasağı kaldırılmış, genel siyasi af ilan edilmiş ve sürgündeki eski liderlere ülkeye dönüş yolu açılmıştır. Ardından yeni bir anayasa yapılması için çalışmalar başlatılmış bu çalışmalara komünist parti ve örgütler hariç farklı toplumsal kesimler dâhil edilmeye çalışılmıştır. PNV de dâhil bölgesel partiler yeniden kurulmuş ve 1977'de seçimlere gidilmiştir (Özçer, 2011). 1977 seçimleri sonucunda oluşan meclis, yeni anayasayı yapan kurucu meclis olarak kabul edilmiş ve yapılan anayasa 1978'de oylanarak % 90 oranında evet oyuyla kabul edilmiştir (Gürses, 1998: 140). 1978 Anayasası ile birlikte, İspanya devletinin resmi dili İspanyolca olarak kabul edilmiş ancak iki yıl sonra 1980'de ülke 17 özerk bölgeye

ayrılmış ve her bölgeye İspanyolca dışında ikinci bir resmi dil belirleme imkânı sunulmuştur. Böylece bölgesel özerklik hakkına uzun bir aradan sonra kavuşan Bask bölgesi, kendi bölge meclisini, yerel polis teşkilatını kurma, "bölgesel" dili de İspanyolcanın yanında kullanma ve eğitim dili olarak öğretme imkânına sahip olmuştur (Guibernau, 2006: 62). Yine bu dönemde Bask Kraliyet Akademisi kurulmuş ve Baskçanın standartlaştırılması ve eğitim dili olabilmesi için gerekli altyapı çalışmaları (öğretmen, ders materyali, gramer kitapları v.s.) yapılmaya başlanmıştır (Zubieta, 2010: 238). Ayrıca özerkliğin elde edilmesinin ardından ilk Baskça yayın yapan radyo da yayın hayatına başlamıştır (Holmes & Moriarty & Pietikainen, 2009: 230).

1990 sonrası Bask Dil Hareketi, özerk bölgesel yönetimin kontrolünde ve AB'nin ortaya koyduğu ölçütler ve hukuki düzenlemeler ekseninde yeni bir evreye girmiştir. Bölgede her kademede çift dilli eğitim sunulmaktadır, ancak uzun süre pratikte, özel okullar eliyle sürdürülen anadil eğitimi, bölgesel hükümetin kurulması ile devlet okullarında da hayata geçmiş, şu anda kamu ve özel okullarda entegre bir sistem bulunmaktadır. Bölgesel yönetimin kurulmasından önceki dönemde Baskça eğitim yetersiz ve kalitesiz idi, bu durum, büyük ölçüde yetişmiş öğretmen açığından kaynaklanmıştır, hatta Bask üniversiteleri de bir süre bu ihtiyaca cevap vermekte yetersiz kalmıştır. Ancak bölgesel yönetim, kurulduktan sonra bu sorunlar kamusal destek ve eğitim seferberliği çağrısıyla çözülmüştür. Bu kez de bazı pedagojik problemler yaşanmış, başta sadece Baskça öğretilmeye çalışılmış ancak başarılı olamadığı anlaşılınca çift dilli modele yeniden dönüş yapılmıştır. Bugün İspanya'da öğretmenler iki dili de iyi bilmek zorundayken öğrenciler istedikleri dilde eğitim alma hakkına sahiptirler. Mevcut durumda, Bask bölgesinde üç farklı eğitim modeli bulunmaktadır: Tamamen anadilde (Baskça) eğitim (1) Tamamen İspanyolca eğitim (2), Eşit oranda İki dilli eğitim (3). Fiilen bugün İspanya'da eğitim gören insanların % 50'si iki dilli eğitim almakta ve en az iki dil konuşabilmektedir (Kaya & Aydın, 2013: 41).

Anadilde eğitimin yanı sıra ilk Baskça tv olan ETB kanalı, 1983'te yayına başlamıştır. İki dilde yayın yapan kanalda (Baskça ve İspanyolca) İspanyolca, haber bültenleri ile sınırlı olarak kullanılmıştır ve kanal hem Bask dilinin gündelik

kullanımının artması hem standartlaşması, hem de kelime haznesinin gelişmesi açısından faydalı olmuştur. 1986'da kanal ikiye ayrılmıştır: ETB-1 sadece Baskça, ETB-2 sadece İspanyolca yayına başlamıştır. ETB-1, 1993'e kadar İspanyolca altyazılı olarak yayın yaptıktan sonra bu uygulama da kaldırılmış, sadece ve altyazısız Baskça yayın yapılmıştır. İlk kanalın Bask dilini koruma ve geliştirme, ikinci kanalın ise bilgilendirme ve toplumsal entegrasyon amacına yönelik yayın yaptığı ifade edilmiştir. ETB-1 anadilde eğitimde kullanılan Batua lehçesini kullanmış ve yaygınlaştırmış, bir anlamda eğitimi destekleyici bir işlev görmüştür. İncelenen tüm ülke örneklerine benzer biçimde insanlar Baskça konuşmayı utanılacak bir olgu olarak görmekten vazgeçmelerinde ve dilin halk nazarında görünürlük ve itibar kazanmasında Baskça tv yayınının da faydası olduğu kabul edilmektedir (Holmes & Moriarty & Pietikainen, 2009: 230-231).

Radyo ve tv yayının yanı sıra Baskçaya görünürlük ve itibar kazandırma çabası, bölgesel yönetime mensup siyasetçilerde ve kamu yöneticilerinde de görülmektedir. Yöneticilerin, resmi ve gayrı resmi toplantılarda İspanyolca bilmelerine rağmen ısrarla Baskça konuştukları ve toplantılarda İspanyolca çeviri yapacak bir tercüman bulundurmayı ve Baskçası yeterli olmayanların bile konuşmaya başlarken birkaç kelime Baskça ederek söze başlamayı tercih ederek Baskça konuşmayı özendirdikleri ifade edilmektedir (Urla, 1993: 115). Mar-Molinero'ya göre, 1978'den sonra İspanya, merkeziyetçi bir devletten Avrupa'nın en ademi-merkeziyetçi devleti haline gelmiştir. Bugün Katalonya veya Bask bölgesinde bu yerel dilleri dükkânlarda, belediye binasında, mahkemelerde (Baskça bilmeyenlere tercüman tahsis edilmektedir), konser salonlarında duymak mümkün ve bu dilleri bilmeden bu bölgede yaşamak eskisine kıyasla zor hatta imkânsız gözükmektedir (Mar-Molinero, 2000: 88).

Bugün Bask bölgesel yönetimi, bölgesel dilleri korumak ve yaygınlaştırmak adına bölgesel dillere, İspanyolca aleyhine ayrıcalık tanıyan bir yaklaşım sergilemektedir. Mevcut durumda ülkenin % 72'si İspanyolca, % 16'sı Katalanca, % 6'sı Galiçya dili, %3'ü de Baskça konuşmaktadır (Kaya & Aydın, 2013: 38). Ancak Baskçanın durumu hala sorunlu gözükmektedir. İki dilli anadilde eğitim uygulamasına ve Baskçanın kamusal ve toplumsal alanda yaygınlaştırılmasını

sağlayan bilinçlendirme çalışmalarına, medya kampanyalarına, reklamlara (Sanz, 2000: 38) rağmen 2000 yılı itibariyle Basklıların sadece % 25'i Baskça konuşabilmektedir. Üstelik bu insanlar, farklı lehçeler kullanmaktadır ve standart hale getirilmek istenen ve eğitim dili olarak da kullanılan Batua lehçesini anlamamaktadır (Mar- Molinero, 2000: 90). Bu oran 2015 itibariyle biraz artmış ve % 27 civarına yükselmiş olmakla birlikte halen yeterli gözükmemektedir (Balter, 2015).

Baskça eğitimin sonuçlarına bakıldığında La Calle ve Miley'in yaptığı bir araştırmaya göre yaşadığı yeri eski kuşak "bölge" olarak (% 82) nitelendirirken Baskça konuşabilen yeni kuşak, ulus ve/ veya ülke (% 77,3) olarak nitelendirmektedir (La Calle & Miley, 2008: 716). Yani yeni kuşak dil ile siyasal kimlik arasında eski kuşağa nazaran daha pozitif bir ilişki kurmaktadır. Buna karşılık Moreno, Arriba ve Serrano'nun yaptığı bir başka araştırma, bu yeni kuşağın eski kuşaktan farklı olarak çiftdilli (İspanyolca-Baskça) olduğunu ve bu çift dilli oluşlarının çoklu kimliklere yol açtığını iddia etmektedir (Moreno & Arriba & Serrano, 1997: 14). Dolayısıyla Baskça eğitimin, Bask kimliği üzerinde bir yanıyla sahiplenme ve etnik bilinç kazanma etkisi olduğunu öte yandan bu etkinin çokdillilik olgusuyla birlikte bir arada yaşama hedefine aykırı sonuçlar ortaya koymadığı söylenebilir.

Katalonya tek başına İspanya'nın GSYİH'inin %20'sini üretmektedir. Bask bölgesi Katalonya kadar gelişkin ve zengin olmasa da iki bölge de iç ve dış göçmenlerin, iş gücünün ilgisini çekmektedir (Nagel, 2002:3) ve gelişen ulaşım ve iletişim teknolojileri ile bu bölgenin yakın gelecekte daha heterojen bir kompozisyona bürünmesi ve İspanya'daki muhafazakâr parti ve sendikaların bölgesel özerkliği ve anadilde eğitimi "bölücü" olarak nitelendirmeleri (Benavent & Candela, 2010: 215) Baskçanın önündeki sorunlardan bazılarıdır.

Bask Dil Hareketi, tarihsel gelişimi açısından özellikle darbe ve diktatörlük deneyimi açısından Kürtlerin deneyimiyle benzerlik göstermekte, amaçladığı önce bağımsızlık sonra özerklik perspektifiyle benzeşmekte, özerklik ve AB üyeliği

sürecinde elde edilen kazanımlar açısından Kürtlerden farklılaşmaktadır. Bununla birlikte Bask deneyimi, Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi'nce en çok incelenen, örnek alınan bu anlamda harekete en fazla ilham veren deneyim olarak görülebilir.

2.2. Siyasal ve Kültürel Özerklik Talep Eden Bir Örnek: Bretonlar

Bretonlar, Fransa'da genellikle Britanny veya Bretagne denilen bir bölgede yaşayan ve Fransız kültüründen farklı bir topluluktur. Bretonların, Kelt kökenli bir topluluk olup tarihsel olarak bu bölgeye Roma İmparatorluğu zamanında göçlerle geldikleri düşünülmektedir (Mendel, 2004: 65). Daha sonra bu bölgeden Britanya adasına doğru göçen diğer Kelt toplulukları ile akrabadır ve bu nedenle Bretonların dili olan Bretonca Galce ve İrlandaca ile yakın akrabadır (Timm, 2001: 449).

Bretonların yaşadığı bölge, 1789 Fransız İhtilali'ne değin özerk bir bölge olmuştur Ancak Fransız İhtilali ile birlikte ulus inşa süreci, ulus-devlet ve milliyetçilik gibi kavramların güçlenmesi ile bu durum 19. Yüzyılın başından itibaren değişmeye başlamıştır (Cole, 2006: 33). Fransa'da 1870'lerden sonra modernleşme, ulus inşa süreci ve modern bir ulus-devlet kurma politikası ekseninde daha önce kendi bölgelerinde özerk biçimde yaşayan farklı topluluklar idari olduğu kadar dilsel ve kültürel açıdan baskı altına alınmış ve Fransız dili ve kültürü içerisinde asimile edilmeye çalışılmıştır (Mendel, 2004: 67). 18. yüzyılla birlikte demiryolunun ve ticaretin yayılması ile Fransızca yayılmış, diğer diller, giderek üst zümreler tarafından veya aile içerisinde sınırlı olarak konuşulan dillere dönüşmüştür (Kaya & Aydın, 2013: 48). Bu anlamda Breton bölgesi, tarımsal ve görece yoksul bir bölge hüviyetine sahiptir ve Fransa'da aydınlanma değerlerinin karşısında duran Katolik inancına bağlı bir bölge olarak Fransızların gözünde "dönüştürülmesi gereken" bir bölge ve topluluk olarak görülmüştür. Üstelik Katolik inancı gereği bölgede doğum oranları yüksektir ve bu nedenle Bretonların sayıca artma ihtimali de endişelerden birini oluşturmuştur (Blum, 2002: 187).

Diğer örneklerde de görüldüğü üzere ulus (Fransız) kimliği ve dili, bu bağlamda medenileşme, özgürleşme, köylülükten, taşra tutuculuğundan, yoksulluktan ve tüm bu unsurların getirdiği acıdan ve geri kalmışlıktan kurtulmanın yolu ve aracı olarak lanse edilmiştir. Buna karşılık yerel-etnik (Breton) kimlik ve Bretonca ise Fransız kültüründe "bağnazlığın, aptallığın, yobazlığın ve fukaralığın" sembolü olarak görülmüştür (Mendel, 2004: 69).

Bu dönemde sanayileşme ve kapitalizmin gelişimi ile iç ve dış göç olgusu artış göstermiş, böylece yerel dillerin homojen bir topluluk içerisinde korunmasını ve yaşatılmasını sağlayan toplumsal yapı büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. 1872-1911 yılları arasında yaklaşık 330.000 Breton'un iş arama amacıyla Fransa içerisinde başkent Paris'e, Fransa dışında ise ABD ve Kanada gibi ülkelere göç ettiği tahmin edilmektedir. Bu göçler, Bretonların yaşadığı bölgedeki homojenliği bozduğu gibi, Bretonların nüfusunun da önemli ölçüde azalmasına yol açmıştır (Le Nevez, 2006: 115). Ayrıca I. Dünya Savaşı'nda askere alınan Breton'lara Fransız bayrağı taşıttırılmış, Fransız üniforması giydirilmiş, anavatanı savundukları söylenmiş, Fransızca öğretilmiş ve özgür Fransız vatandaşları oldukları anlatılmıştır. I. Dünya Savaşı'nda 250.000 kadar Breton'un hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir. Ölenler kadar ölmeyip savaştan dönenler de artık eski Bretonlar değildir. Ulus, milliyetçilik ve vatandaşlık gibi kavramlarla tanışmışlar, Fransızca öğrenmişler, şehit veya gazi olmuşlar ve madalyalar almışlardır (Le Nevez, 2006: 115). Milli eğitim politikası ise sayıları azalan ve giderek Fransızlaşan Breton kimliğini dönüştüren bir başka güçlü etmen olmuş, Breton çocuklarının tek dilli ve zorunlu eğitim uygulamasıyla Fransızlaşması sağlanmıştır (Le Nevez, 2006: 116). Okulda sınıf içerisinde veya bahçede Bretonca konuşan çocuklar fiziksel olarak cezalandırılmış aynı zamanda psikolojik olarak da aşağılanmıştır. Benzeri örneklerine Galler ve İrlanda örneklerinde ve Türkiye'de Kürt, Laz ve Çerkez örneklerinde de rastladığımız bir uygulama olarak Bretonca konuştuğu tespit edilen bir öğrencinin boynuna bir odun parçası veya üzerinde aşağılayıcı ifadeler yazan bir plaka asılmış ve bu öğrenci bütün gün o şekilde dolaşmak zorunda bırakılmıştır. Bu öğrenci, bu nesneden ancak bir başka Bretonca konuşan kişiyi görüp, öğretmene veya müdüre şikâyet ettiği takdirde kurtulabilmiştir. Böylece bu nesne bir diğer çocuğa geçmekte ve döngü bu şekilde devam etmektedir. Muhbirliğe zorlanan veya arkadaşlarının içinde aşağılanan

Bretonlarda kendi dillerine ve kimliklerine karşı utanç duymuşlardır (Mendel, 2004: 69).

Bretonlar, dillerinin ve kimliklerinin giderek yok olduğunu fark ederek direniş göstermişlerdir. Bretoncada hareket (movement) anlamına gelen *Emsav* adı verilen Breton dilini ve kültürünü koruma ve geliştirme hareketi ortaya çıkmıştır. Geçmişten bugüne üç farklı dönemde ortaya çıkan ve farklı aktörlere, söylemlere, örgütlenme biçimlerine ve mücadele stratejilerine sahip ancak tek, ortak bir amacı olan üç Emsav'dan söz etmek mümkündür (Mendel, 2004: 70).

Birinci Emsav, 1840'larda ortaya çıkmıştır ve Bretonların o tarihe kadar sahip oldukları özerkliklerinin merkezileşme politikalarıyla ellerinden alınmasına ve dillerinin yasaklanıp kültürlerinin yok edilerek zorla veya gönüllü biçimde Fransızlaştırılmalarına; resmi söylemde "Bretonların aslen Fransız; Bretoncanın Fransızcanın bozuk bir lehçesi" olduğu iddiasına tepki olarak ortaya çıkmıştır. (Bu iddia, Kürtlere "dağ Türkü" ve Kürtçeye yönelik "Türkçenin bozuk bir lehçesi" diyen devlet söylemini akıllara getirmektedir.) Birinci Emsav, böylesi bir ortamda var olan koşulları korumaya yönelik bir tepkidir. Kültürün ve dilin korunması, Bretonlara bir dil ve kültür bilinci kazandırılması ve Bretonların eski özerk koşullarına geri dönmesini amaçlayan bir harekettir (Le Nevez, 2006: 129). 1898'de Breton Bölgesel Topluluğu'nun kurulması, bu bölgede politik ve ekonomik reformları savunan bir karşı çıkışın başlangıcı olmuştur. Bu hareketin liderleri Bretoncanın bölgedeki okullarda okutulması gerektiğini belirtmişlerdir. Ateşli tartışmalar sonunda Bretoncayı savunanlar topluluktan çekilmiş ve topluluk 1911 de dağılmıştır (Timm, 2001: 449). Hareketin aktörleri, Breton bölgesinin güçlü aileleri, aristokratik kişiler ve Katolik kilisesine mensup din adamlarıdır. Bu anlamda mevcut modernleşme ve uluslaşma sürecine muhalif olan kişilerdir ve söylemleri otantik, yerel, kültürel ve dinsel değerlere referans veren daha çok "romantik" olarak nitelendirebileceğimiz kültürel söylemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kitle desteği sınırlı bir seçkin hareketi olarak yaygın bir örgütlenme gerçekleştiremediği gibi artan sanayileşme ve göç olgusuyla da birlikte etkisini yitirmiş ve başarılı olamamıştır (Mendel, 2004: 70).

İkinci Emsav ise I. Dünya Savaşı sonrası dönemde 1920'lerde ortaya çıkmıştır. Bu hareket, ilkinden farklı olarak statükocu veya muhafazakâr değildir. Savaş sonrası dönemde Fransız milliyetçiliğinden etkilenen Bretonların, Breton milliyetçiliğinin bir ürünüdür. Hareket, diğer Emsav'lar gibi Breton dilini ve kültürünü yüceltmekte, temel amaçlarının Bretoncayı ve Bretonların varlığını sürdürmek ve geliştirmek olduğunu ifade etmektedir. Hareketin içinde Birinci Emsav'da da var olan Breton aristokratları, Katolik papazları gibi kişilerin yanında artık sanayileşme ve modernleşmenin sonucu olarak burjuva sınıfına mensup kişiler ve seküler entelektüeller de vardır. Bu kişiler savaşı görmüş, Fransa'nın ve Avrupa'nın diğer bölgelerinde bulunmuş ve dünya algıları öncekilerden farklı olarak yaşadıkları bölgenin sınırlarını aşmıştır. Aktör anlamında İkinci Emsav'da modern ve geleneksel aktörlerin bir arada olduğu söylenebilir. Bu aktör yapısı, hareketin söylemlerini de etkilemiş, söylemler, birincisinden farklı olarak modernist, milliyetçi ve politik söylemler olarak dönüşmüştür. Hareket için dil, sadece kültürel kimliğin, yerel, otantik, doğal olanın bir ifadesi değil aynı zamanda ve hatta daha fazla bir ulus bilinci ve kimliği yaratmanın ve siyasal bağımsızlığın bir unsuru ve aracı olarak görülmüştür (Le Nevez, 2006: 129).

İkinci Emsav içerisinde öne çıkan ve hareketin lideri olarak görülen Roparz Hemon bu açıdan hareketin karakteristiğini ortaya koymaktadır. İngilizce öğretmeni, orta sınıf seküler ve entelektüel bir kişilik olarak, Hemon, Bretonca üzerine dilbilim çalışmaları yapmış, Bretoncayı modern, standart yazılı bir dil haline getirmek için uğraşmıştır (Timm, 2001: 451). Aynı zamanda militan bir Breton milliyetçisi olarak Breton bölgesinin bağımsızlığı için mücadele etmiş ve bu konuda 1925'ten itibaren bir gazete çıkarmıştır (Le Nevez, 2006: 130). Hemon önderliğindeki ikinci Emsav, Bretoncayı standart, kullanışlı modern ve milli bir dil haline getirmek suretiyle Bretonların Fransızlardan ayrı bir ulus olduklarını ve kendi kaderlerini tayin hakkı çerçevesinde ayrı bir ulus devlet kurabileceklerini kanıtlamak istemişlerdir (Timm, 2000: 148). Bu minvalde önce Vichy Hükümeti ile ilişki kurmayı ve özerkliklerini kazanmayı denemişler, Vichy Hükümetinin yerel yönetim reformu hareket açısından hayal kırıklığıyla sonuçlanınca, bağımsızlığa ulaşmak amacıyla ve Fransız devletini güçsüz düşürmek niyetiyle 1930'lardan itibaren faşist örgütlerle ilişkiye geçmiş ve

işbirliğine gitmiştir. Fransa'nın Almanya tarafından işgaline de destek veren Breton milliyetçileri, Fransız Direniş Hareketi mensuplarıyla çatışmış ve ciddi kayıplar vermiştir (Mendel, 2004: 70). II. Dünya Savaşı'ndan Nazi Almanya'sının ve Faşist İtalya'nın yenilgiyle çıkmasıyla birlikte Fransa, Breton milliyetçilerini sistematik biçimde temizlemiş ve Hemon'un İrlanda'ya sürgün edilmesi (Hornsby, 2005: 194) ile İkinci Emsav dönemi, sona ermiştir.

Ancak Hareketin tamamen ortadan kalktığını veya başarısız olduğunu söylemek mümkün değildir. 1880 yılında *Ferry Kanunları* ile getirilen laik, zorunlu, parasız milli eğitim modeli ile birlikte sadece Fransızca eğitim verilmiş, Bretonca tamamen yasaklanmıştır. Ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra Bretonların kendi dilleri konusunda talepleri olduğu görülmüş ve bu konuda adım atılmıştır. Bu kapsamda ilk defa 1951'de *Deixonne Kanunu* ile kamu okullarında haftada iki saatle sınırlı olmak koşuluyla Bretonca derslerin verilmesinin önü açılmıştır. Böylece 1880'den bu yana tam 71 yıl süren Bretonca yasağı sona ermiştir. Ancak bu adım, sembolik bir düzeyden öteye geçmemiş, okullarda ve kamuda Fransızcanın hâkimiyeti sürmüş ve Breton milliyetçilerinin büyük ölçüde temizlenmesi ile Breton Dil Hareketi, sessiz bir döneme girmiştir (Le Nevez, 2006: 169). II. Dünya Savaşı sonrası başlayan sessizlik dönemi Paris Mayıs 1968 olayları ile sona ermiş ve Breton dilini koruma ve geliştirme Hareketi yeniden ortaya çıkmış ve 1970'lerden günümüze değin uzanan Üçüncü Emsav dönemi başlamıştır.

Bu hareketin başlıca aktörleri, ne fakirliği ne de savaşı hatırlamayan gençlerden oluşmaktadır ve çoğunlukla şehirli, eğitimli, orta sınıfa mensup tüketiciler olarak ön plana çıkmaktadırlar. Bu kuşak, eski geleneklere, otantik adetlere ve dini, muhafazakâr değerlere önem veren ilk kuşaktan ve siyasal bağımsızlık peşinde koşan, modernist, militan olan ikinci kuşaktan farklılaşmıştır. Bu anlamda ne "asrısaadete dönüşü" ne de "bağımsız bir ulus devleti" öncelikli olarak arzulamamışlardır. Bunun yerine dil ve kültürlerinin modern ulus devletin politikaları nedeniyle hızla yok olduğunu ve çok kültürlü ve demokratik, çoğulcu bir toplum adına bunların korunmasının ve geliştirilmesinin bir gereklilik ve vatandaşlık hakkı olduğunu iddia etmişlerdir (Le Nevez, 2006: 139). Üçüncü Emsav, modernleşmeye, onun getirdiği medenilik, ilerleme gibi değerlere karşı şüpheci ve

sorgulayıcı bir tavır geliştirilmiştir. Hareketin belli bir lideri ve katı bir hiyerarşisi bulunmamaktadır. Farklı stratejiler ve eylemlilik biçimlerine sahip aktivistleri bir araya getiren ortak nokta Breton dilinin ve kültürünün korunması ve geliştirilmesi olmaktadır (Le Nevez, 2006: 140).

Üçüncü Emsav, Breton dil ve kültürüne yaptığı vurguyu sanat, edebiyat ve tiyatro gibi alanlara da taşımış ve bu mecralarda Breton dilinin ve kültürünün gelişmesi için ürünler vermişlerdir. Harekete göre özellikle sanayileşme, göç ve savaşlarla birlikte kuşaklar arası dilsel-kültürel aktarım akamete uğramış ve dil doğal gelişim sürecinin dışında bırakılarak ölüme terk edilmiştir. Bunu önlemenin iki yolu vardır: Birincisi Bretonca, araştırılmalı, öğrenilmeli ve okullarda öğretilmelidir; ikincisi Bretonca günlük hayatta, özellikle ekonomik, toplumsal ve idari alanlarda etkili biçimde kullanılmalı, böylece işlevselleştirilmelidir (Le Nevez, 2006: 140). Roparz Hermon'un dil çalışmalarını esas alan Breton dili çalışmaları 1970'lerden bu yana Breton dilinin araştırılması, kurallarının belirlenmesi, standart hale getirilerek okullarda öğretilebilir hale gelmesi için üniversite düzeyinde devam etmekte (Hornsby, 2005: 194), üniversitelerde bu amaçla kurulan Breton Çalışmaları kürsülerinde buna yönelik araştırmaların yanı sıra öğrenci yetiştirilmektedir. Bu çalışmalara Breton bölgesinde bulunan Rennes Üniversitesi öncülük etmiştir (Timm, 2001: 451).

1951'den beri yürürlükte olan Deixonne Kanunu ile haftada en fazla iki saatle sınırlı, işlevsel olmayan ve öğrenciler için bir tür yük gibi görülen Bretonca dersi, Üçüncü Emsav aktivistlerinin eylem ve talepleriyle yeniden gözden geçirilmiştir. 1975'te yasa, önceden bölgesel yani nerede konuşuluyorsa orada uygulanırken artık tüm Fransa çapında, uygulanabilir hale getirilmiştir. Bu ders, önceleri sadece ilkokullarda devletin müfredatı incelemesi ve onaylaması şartıyla mümkün olurken daha sonraları 1975'te bakalorya sınavının bir parçası haline getirilmiş ve kısmen işlevsellik kazanmıştır (Mendel, 2004: 71). Anadilde eğitim talepleri ise kabul görmemiştir. Buna karşılık -Türkiye Cumhuriyeti'nin Balkanlardaki ve Batı Avrupa'daki Türklere yönelik yaklaşımına benzer biçimde- Fransız devleti, Kanada'da yaşayan ve Fransızca konuşan Quebec bölgesinin anadilde eğitim ve

özerklik gibi taleplerini resmi olarak desteklerken Bretonların taleplerini kabul etmemiştir (Mendel, 2004: 72).

Üçüncü Emsav'ın en büyük kazanımı 1977 yılında Galler örneği esas alınarak oluşturulan *Diwan* isimli okulların açılması olmuştur. Bu okullar, Bretonca için bir dönüm noktası olmuş, kısa sürede yayılmış ve büyümüştür. Özel okul statüsünde olduğu için herhangi bir kamu yardımı almayan okullar, tamamen kendi üyelerinin ve bağışçıların katkılarıyla finanse edilmiştir. Sunduğu tüm hizmetler ücretsiz olan okullarda tamamen Bretonca eğitim verilmiştir. 1980'lerde eğitim programını geliştirme ve genişletme çalışması yapan bu okullar, 39 okula, 5 koleje ve 1 liseye sahip ve burada Bretonca ile birinci yabancı dil olarak Fransızca öğretilmektedir. Diwan okulları, kamusal fonlardan yararlanmak için kamu okulu statüsüne geçmek için başvuru yapsa da kabul edilmemiştir. Çünkü Fransa yasalarına göre kamu okullarında eğitim en az %50 Fransızca olmak zorundadır. Bu şart gerçekleşmediği sürece bu okullar, özel okul statüsünde kalmaya devam etmek zorundadır. Ancak Hareket'e göre bu, pratikte eşitlik değil, eşitsizlik doğurmaktadır çünkü Fransa gibi merkezileşmiş, üniter bir idari yapıya sahip ülkelerde yerel dillerin kendi kaynakları ile hayatta kalması mümkün değildir (Mendel, 2004: 74).

Oysa Breton Dil Hareketi'ne göre özel okullar geçici bir çözümdür. Bretoncanın kendi başına ayakta kalması ve öğrencilere kamu okullarında haftada iki saat öğretilmesi ile yaşaması mümkün değildir. Kamunun desteği ve teşviki gerekmektedir. Bu nedenle yapılan baskılar sonucunda 1978 yılında Bretonlar için bazı düzenlemeler içeren *Kültürel Şart* imzalanmıştır. Bu şart ile kamu okullarında sekizinci sınıftan bakalorya seviyesine kadar süren özel bir Breton eğitim sınıfı oluşturulmuş ve Bretonca başlı başına bir ders pozisyonuna yükseltilmiştir. Ancak aynı yıl bu sınıfa kayıt yapan öğrenci sayısında önceki yıllar Bretonca öğrenenlere kıyasla ilköğretim seviyesinde % 50, lise seviyesinde % 20 düşüş yaşanmıştır (Mendel, 2004: 71). Harekete göre bu talep azalmasının nedeni, uygulamanın okullara geç bildirilmesi, okulların bu konuda önceden bir hazırlığının bulunmaması, bu dersi yürütecek Bretonca öğretmenlerini yetiştirecek programların kısıtlı olması ve Bretonca öğretecek öğretmenlerin tam zamanlı olarak istihdam edilmemesi gibi sebeplerdir (Mendel, 2004: 71). Dolayısıyla kamu otoritesi, ön hazırlık yapmaksızın

uygulamayı hayata geçirerek Bretoncaya olan talebin çok olmadığını, böylece anadilde eğitim talebinin toplumsal meşruluğunun sanıldığı kadar yüksek olmadığını kanıtlamak istemiştir. (Benzer bir durum, Türkiye'de 2004'te yasalaşan özel Kürtçe kursları ve 2012'deki Kürtçe seçmeli ders uygulamasında da yaşanmıştır).

Harekete göre sadece Bretoncanın öğretilmesi yeterli değildir, sadece bir ders olarak okutulan bir dil, yaşayamaz, bu nedenle günlük hayatta da işlevsel hale getirilmelidir. Bu talep, radyo ve tv yayını için yapılan bir baskıya dönüşmüş ve nihayetinde 1978'de imzalanan Kültürel Şart kapsamında haftada birkaç dakikalık ve düzensiz biçimde verilen Bretonca yayın, yerini devamlı ve daha fazla süreli yayına bırakmıştır. Yine de Bretonca radyo ve tv yayını 1998 yılına değin yılda 85 saatle sınırlı ve Pazar sabahı, gece geç saatler gibi atıl saatlerde yayınlanan ve çocukların ya da gençlerin ilgisini çekmeyecek, genellikle haberlerle sınırlı bir kamusal yayın politikası geçerli olmuştur (Moal, 2000: 85). 1998 yılında Avrupa'nın önemli medya patronlarından ve Breton kökenli bir işadamı uzaya yolladığı uydu sayesinde Bretonca yayın yapan bir televizyon kanalı izlenebilir hale getirmiştir. *Tv-Breizh* isimli bu kanal aynı zamanda Rupert Murdoch ve Silvio Berlusconi gibi medya patronları tarafından da desteklenmiş, kanal, yayın akışında çocuklar için çizgi filmlere, Breton kültürü ve tarihi ile ilgili programlara ve başlangıç seviyesinde Bretonca öğreten dil programlarına yer vermiştir (Moal, 2000: 86-87). İmzalanan Şart ile kültürel kuruluşlar ihdas etme imkânı doğmuştur. Bu imkân, dilin ve kültürün yaşatılması için gerçekleştirilen faaliyetlerin daha organize biçimde yürütülmesine ve Hareket'in kurumsal bir yapıya bürünmesine imkân tanımıştır. Bu kapsamda 1999'da kurulan *Breton Dil Ofisi*, özellikle Bretoncanın korunması ve yaşaması konusunda faaliyetler yürüten bir örgüt olarak ön plana çıkmaktadır. Dil Ofisi, Breton dilini konuşanların sayısı, yaşı, eğitim durumu, şehirlere göre dağılımı gibi sosyolojik yapısını araştırmakta; kültürel mirasın araştırılması ve korunması ile ilgili çalışmalar yapmakta; dilin terminolojisinin, standardizasyonunun sağlanmasını, çeviri, basım yapılmasını desteklemekte ve etkinliklerle, kampanyalarla kullanımını ve görünürlüğünü arttırmaya çalışmaktadır (Le Nevez, 2006: 248-249).

Üçüncü Emsav, geçmişe kıyasla ciddi mesafe kat etmiş gözükmektedir. Bretonca yasağı okullardan kalkmıştır. Bugün Fransa'da eğitim sistemi içerisinde üç

farklı tipte Bretonca eğitim yapan okullar bulunmaktadır: Kamu okullarında iki dilli eğitimle (*Div-Yezh*) bu okullarda bugün 3000'in üzerinde öğrenci eğitim görmekte ve Fransızca ve Bretonca eşit olarak iki dilli eğitim almaktadırlar. Katolik kilisesine ait okullarda (*Dihun*) ise 2800 civarında öğrenci eğitim almakta, dini eğitim Bretonca verilmektedir ve bu okullar Katolik kilisesinin denetimindedir. Tamamen Bretonca eğitim veren özel-yerel topluluk okullarında (*Diwan*) Bretonca eğitim verilmektedir. Diğer okullara kıyasla kontenjanları daha azdır. Yaklaşık 2700 öğrenci bu okullara kayıtlı gözükmektedir. Bu nedenle daha seçkin okullar olduğu ve sınavlarda üstün başarı gösterdiği görülmektedir. Bu okullar halen taleplerine karşın kamu okulu statüsüne kabul edilmedikleri için özel okul statüsündedirler ve kendi kendilerini finanse etmektedirler (Le Nevez, 2006: 173).

Bunun yanı sıra artık, radyo ve tv yayını hem özel hem kamu kanalında verilmektedir ve Bretonca basın yayın faaliyetleri gelişmeye devam etmektedir. Bretonların yaşadığı bölgede, bugün sokakta, işyerlerinde Bretonca daha sık duyulmakta, menüler, tabelalar, iş ilanları ve reklam panoları Bretonca ve Fransızca olmak üzere iki dilli olarak yazılmaktadır ((Le Nevez, 2006: 163). Bu fiziksel gelişmelerin yanı sıra psikolojik gelişmeler de Hareket açısından önemli kazanımlara sahiptir. Hornsby'e göre daha eski kuşaklar, asimilasyon politikası nedeniyle Bretonca konuşmaktan utanmış, çocuklarına herhangi bir ayrımcılığa uğramasınlar diye kendi anadillerini öğretmekten kasıtlı olarak kaçınmış ve Breton kimliğini saklamışken bugün yeni kuşak bu dili ve kimliği utanmadan, gurur duyarak ve atalarının ve kendi kimliğinin bir parçası olarak vurgulamaktadır. Önceleri Bretonca, taşrada, alt sınıftan eğitim almamış kişilerin kendi aralarında, çoğunlukla aile veya akraba içerisinde, gündelik meselelerle sınırlı olarak Fransızca sözcüklerle karıştırarak sadece konuştuğu ama okuyup yazamadığı bir dilken; bugün Bretonca okulda ve okul dışında çocukların ve gençlerin kendi aralarında, arkadaşları ile ve diğer insanlarla araya Fransızca sözcükler sıkıştırmaksızın konuştuğu ve çoğunun aynı zamanda okuyup yazabildiği bir dil haline gelmiştir (Hornsby, 2005: 195-196). Üstelik Bretoncayı okulda öğrenen bu kuşak, AB üyesi bir ülkede yaşayan ve çok dilli ve kimlikli bir kuşak olarak Bretoncaya önceki kuşaklardan çok daha farklı bakabilmektedir. Genellikle Fransızcayı ve İngilizceyi de konuşabilen, eğitimli ve daha çok seyahat eden ve/veya internet kullanımı sayesinde daha fazla insanla etkileşime geçen bir yaşam tarzına sahiptir (Le Coadic, 2000: 26). Yapılan bir

araştırmaya göre Bretonca konuşan bu yeni kuşağın % 60'ı üniversite eğitimi almış ve %73'ünün yaş ortalaması 50'nin altındadır. Bu nedenle Bretoncaya bakışları önceki kuşakların militan milliyetçiliğinden veya siyasal bağımsızlık hedeflerinden farklılaşmış gibi gözükmektedir (Hornsby, 2005: 212). Bu konuda 2001 yılında yapılan bir araştırmaya göre Bretonlara kendilerini nasıl tanımladıkları sorulduğunda %2 Breton/Fransız değil; %15 Fransızdan çok Breton; %57 eşit olarak hem Fransız hem Breton; %17 Bretondan çok Fransız; %7 sadece Fransız/Breton değil; %2 bilmiyorum demiştir (Cole, 2006: 47). Yani görüldüğü gibi yerel/etnik aidiyetler ve diller ulusal kimliğe ve dile çoğunlukla rakip olmaksızın birlikte var olabilmekte, yeni Breton kuşağı çok dilli ve kimlikli bir var oluş sergilemektedir.

Bu kazanımlara karşılık halen Fransa'da yönetim anlayışında merkeziyetçi ve üniter zihniyetin güçlü olduğu görülmektedir. Fransa devleti, anadilde eğitim taleplerini Fransız kimliğini, vatandaşlık anlayışını ve üniter yapıyı bozucu, ayrıştırıcı hatta bölücü talepler olarak nitelendirmiş ve bu taleplerin yerine getirilmesinin Fransa'da yeni azınlıklar yaratacağını öne sürerek bu taleplerin Fransa anayasasına aykırılığı iddiasını gündeme taşımıştır (Hornsby, 2010: 173). Bu tutum AB üyesi olan Fransa'da AB'nin tepkisini çekmiş ve Fransa, önce 1999'da *Avrupa Bölgesel Azınlık Dilleri Şartı* imzalanmış, 21 Temmuz 2008'de anayasa gözden geçirilmiş ve "bölgesel diller, Fransa tarihinin mirasına aittir" denilmiştir (Kaya & Aydın, 2013: 48). Ancak azınlık kavramı veya resmi dil kavramı kullanılmamaya devam etmiş, anayasaya aykırılık gerekçesiyle Fransızca dışında dillerde eğitim yapan okullara hiçbir finansal destek verilmemiş, bu nedenle bu okullar, maddi sıkıntı ve eleman eksikliğiyle ilgili sorunlar yaşamıştır. 2008'den sonra Fransızcanın yanı sıra "Fransa dilleri" ifadesiyle "Fransa yurttaşları tarafından geleneksel olarak konuşulan ve hiçbir devletin resmi dili olmayan bölge ve azınlık dilleri" olarak tanımlanarak anadilde eğitimin önü açılmıştır (Hornsby, 2010: 181).

Bugün üniversitelerde Bretonca çalışmaları varsa da okullarda henüz yaygın bir anadilde eğitimden söz edilememektedir. Bu durumun arkasında Fransa devletinin, bu kimliklere karşı şüpheci ve bunları ulusal birliği ve "tarafsız kamusal alanı" bozucu olarak gören bakışının payı büyüktür. Halen etnik sayıma dayalı istatistiksel verilerin toplanmaması bu bakışın bir tezahürü olarak yorumlanabilir

(Cole, 2006: 45). Yine 2002'de Dil öğretmeni yetiştirme programından Bretoncanın bir lehçesi çıkarılınca bu dilin öğretmenleri işsiz kalmakla yüzleşmiş ve protestolar sonucunda Rennes Üniversitesi'nde yeniden program açılmıştır. Yine 2002'de kapatılan Bretonca dil çalışmaları ile ilgili bazı alanlar uzun süren protestolar sonucunda ancak 6 yıl sonra 2008'de yeniden açılmıştır. Dolayısıyla halen Breton Dil Hareketi, rejim nezdinde meşru bir pozisyona gelmemiş bu nedenle güvenli bir statüye erişmesi mümkün olmamıştır. Bu bir yanıyla Bretoncanın geleceğini belirsizliğe iterken öte yandan bu tutum, Dil Öğretmeni Yetiştirme Programı'nın kapatılması örneğinde olduğu gibi dil aktivizmini de canlandırmıştır. Kapatılan bölümde eğitim alan öğretmen adayları bir anda dil aktivistleri haline gelmiş ve dil hareketine katılmışlardır (Nolan, 2011: 98). (Benzer bir durum, Türkiye'de 2005 yılında kendi sahipleri tarafından kapatılan Kürtçe kursları nedeniyle iş bulamayacağını düşünen eğitmen ve kursiyerlerin dil aktivisti haline gelmesinde de görülmüştür.)

Bretonların, özellikle halen hayatta olan eski kuşağın Breton diline ve kimliğine olumsuz bakışı ve Fransızlaşmaya veya Fransızcaya karşı halen sürdürdükleri ayrıcalıklı ve üstün pozisyon, bu ebeveynlerin çocuklarını bu okullar yerine Fransızca eğitim veren okullara yollamaları Bretonca eğitim talebinin toplumsal tabanını eritmektedir. Bu olgunun arkasında halen Bretonlar arasında tarihsel olarak Fransızcanın, iyi eğitim almanın, devlet memuru olmanın, iyi ücretli işlerde çalışmanın ve toplumda itibar görmenin yegâne anahtarı olduğu algısının sürmesi olabilir. Le Coadic'in 2000 yılında yaptığı bir araştırmada görüldüğü üzere, Breton çocuklar kendi dillerini konuşan birini duyduklarında cinsellikle ilgili bir eğitim dersinde verdikleri tepkiye benzer tepkiler vermişlerdir. Gülmüş, utanmış, şaşırmış veya kızarmışlardır. Çünkü bu çocukların birçoğunun ailesi evde Bretonca konuşmasına karşın onlara konuşmayı yasaklamıştır. Çünkü onların eğitim alıp iyi işler yapması için iyi birer Fransız olmaları ve aksansız biçimde Fransızca konuşmaları gereklidir (Le Coadic, 2000: 23-24). (Benzer bir deneyimi Türkiye'de AB projesi çerçevesinde okullarda Kürtçe ders veren öğretmenler de yaşamışlardır, çocukların ebeveynlerinin Türkçe bilmemesinden utanç duydukları, evlerinde konuşulan dili ilk defa bir öğretmenin ağzından işittiklerinde önce şaşırdıkları, sonra gülüp, utandıkları iddia edilmiştir. (Önen, 22.12.16 tarihli görüşme).

Bretonca, 1886'da 1982.000, 1928'de 1.150.000; 1952'de 700.000; 1983'te 604.000; 1991'te 250.000; 1997'de 240.000; 1999'da 304.000 kişi 2003'te 240.000 kişi tarafından konuşulmaktadır (Nunez, 2010: 42; Le Nevez, 2006: 152). Bu rakam 2016 tarihli bir rapora göre 200.000 kişiye düşmüştür (Language Report on Breton, 2016). Bretonca eğitim imkânlarının artmasına karşılık 2003 yılı itibariyle Breton nüfusu yaklaşık 2,8 milyon kişiyken, Bretonca eğitim gören öğrenci sayısı sadece 6703 kişidir (Le Nevez, 2006: 169) Bu rakam 2016 itibariyle 15.000 kişiye ulaşmıştır (Language Report on Breton, 2016). Bu durum, halen Bretoncanın % 92,5 aile içinde; % 4,5 kurslarda/okulda öğrenildiği verisiyle birlikte düşünüldüğünde (Hornsby, 2005: 192) artan iç ve dış göçle birlikte Breton bölgesindeki heterojenleşmenin Bretoncanın gelecekte var olmasının önündeki en büyük meydan okumalardan biri gibi gözükmektedir.

Breton Dil Hareketi, Kürt Dil Hareketi ile özellikle mücadele ettikleri üniter devlet yapısı, siyasi ve idari zihniyet açısından önemli benzerlikler göstermekte; Fransa devletinin ve bürokrasisinin zihniyeti, bakış açısı, söylemleri ve uygulamaları Türkiye devletininkilerle benzeşmektedir. Buna karşılık Fransa'nın AB üyesi olmasının getirdiği avantajların sağladığı kazanımlar açısından iki hareketin farklılaştığı söylenebilir.

2.3. Şiddet İçermeyen Siyasal Bağımsızlık Talep Eden Bir Örnek: Quebecliler

Quebec örneği, Amerika kıtasının keşfinden sonra Kanada toprakları üzerinde İngiliz ve Fransız emperyalizmi arasındaki tarihsel bir mücadelenin ürünüdür (Wallace, 1975: 218). Bir süre Fransa ve İngiltere hâkimiyetine giren bölgede 1774 Quebec Antlaşması'na dayanarak 1775'te Kanada, Yukarı Kanada (Ontario) ve Aşağı Kanada (Quebec) olarak fiilen ikiye bölünmüş, bu bölünme 1791'de yapılan yeni anayasa ile resmi statü kazanmıştır. Quebecliler, 1791 Anayasası ile kendi parlamentolarını kurmuşlardır. Quebec Dil Hareketi'ne göre bu tarih, Quebec'in resmi kuruluş tarihidir (Gürses, 1998: 122). 1824'te yapılan antlaşma ile İngiliz Kraliyet okullarına karşı Fransızların Katolik Kilisesi okulları kurulmuştur. Böylece

1960'lara değin Katolik Kilisesi, Fransızcanın ve Quebec kimliğinin kurumsal ve sembolik koruyucusu haline gelmiştir (Kaya & Aydın, 2013: 51). 1841'de İngiltere, Union Act [Birlik Yasası] ile iki bölgeyi birleştirmiş ve nihayetinde 1867'de Union Act'i iptal edip Kanada'yı İngiltere'ye bağlı bir federal devlet haline getirmiştir (Kalaycı, 2010: 158-163). Kanada Federasyonu'nun kurulması ile Kanada'nın modernleşmesi de başlamış ve bürokratikleşme, teknoloji ve eğitimin yaygınlaşması ile taşrada ve geleneksel ortamda konuşulan Fransızca, İngilizce karşısında giderek gerilemiştir. Sadece birkaç kuşak içinde çocuklar Fransızca yerine daha çok İngilizce konuşmaya başlamışlar ve bu gelişmeler Quebec Dil Hareketi'nin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Fenwick, 1981: 204). 1931 yılında Kanada bağımsızlığını kazanmış ancak dış politikada İngiltere'ye bağlı kalmıştır. Bu durum 1982 Anayasası ile değişmiş ve Kanada devleti, tamamen bağımsız bir devlet haline gelmiştir (Kalaycı, 2010: 169). 1931'den sonra Quebec bölgesi giderek sanayileşmiş bu da bölgeye farklı dillere mensup toplulukların göçünü hızlandırmıştır. Artan göçmen sayısı ile birlikte Quebec'in korunaklı sosyal dokusu da değişmeye başlamış ve göçmenlerin iş ve eğitim olanakları açısından İngilizceyi tercih etmesi ve ABD'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra büyük bir ekonomik ve siyasi güç haline gelmesi nedeniyle Quebec bölgesi İngilizce karşısında asimile olma sorunuyla yüzleşmiştir. Fransızca, İngilizce karşısında tercih edilmeyen bir dil oldukça Fransızca yoksulluğun, eğitimsizliğin dili haline gelmiş ve Fransızca konuşanlar, iyi eğitim, iş ve yaşam olanaklarından dışlanmışlardır (Kalaycı, 2010: 181-182).

1960'lara kadar Quebec Dil Hareketi ortaya çıkmamıştır. Bölgede belli bir eğitim politikası belirlenmemiş, özellikle okullar Katolik ve Protestan mezheplerine göre düzenlenmiş ve eğitimin içeriği Quebec'te kilise tarafından belirlenmiştir. Hatta 1943 yılına kadar Quebec'de zorunlu eğitim yoktur (Kalaycı, 2010: 173). Ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra yeni bir kuşak yetişmiştir (Beland & Lecours, 2005b: 186). Bunlar, kendilerini artık "Fransız asıllı Kanadalılar" olarak değil "Quebecliler" olarak tanımlamaktadırlar ve hem İngiliz kültürünün ve dilinin hâkimiyetine hem de Katolik kilisesinin tutumuna karşı tepki duymaktadırlar ve Quebec'in gelişip, modernleşmesini ve sekülerleşmesini savunmaktadırlar (Fenwick 1981: 204). 1960'da Liberal Parti'nin iktidara gelmesiyle *Quiet Revolution* [Sessiz Devrim] olarak isimlendirilen dönem başlamıştır. Bu gelişme Quebec Dil Hareketi'nin ortaya çıkmasındaki en etkili faktör olmuştur. Çünkü bölgesel yönetim vasıtasıyla ekonomi

ve altyapı geliştirilmiş ve sessiz bir modernleşme süreci başlamıştır. Fransız dil ve kültürünün koruyuculuğunu üstlenen Katolik kilisesinin etkinliği bu dönemde azaltılmış (Seljak, 1996: 111) ve Katolik, muhafazakâr milliyetçi, cemaatçi ve yüzünü Vatikan'a dönmüş, ruhban sınıfından kişilerin önderlik ettiği Fransız-Kanadalı kimliği yerini seküler, modern, orta sınıf, eğitimli, hırslı ve dil milliyetçisi Quebecli kimliğine bırakmıştır (Beland &Lecours,2005a: 685).

Quebec Dil Hareketi böyle bir ortamda, seküler, orta sınıf entelektüeller öncülüğünde -İrlanda Dil Hareketi gibi- kamusal ve kurumsal desteği arkasına alarak gelişmiştir. Bu kapsamda 1963'te Kanada'da *İkidillik ve İki Kültürlülük Kraliyet Komisyonu* kurulmuştur. Ardından 1964'te kurulan Eğitim Bakanlığı ile Katolik kilisesinin eğitim alanındaki hâkimiyeti kırılmış ve eğitim kurumları yeniden düzenlenmiştir (Kalaycı, 2010: 183). Öte yandan 1965'te Quebec, mali özerkliğini elde etmiş ve böylece yoksulluk ve eşitsizlikle mücadele ederek Fransızca "yoksulluğun ve yoksulların dili" imajından kurtarılmak istenmiştir (Beland & Lecours,2005a: 686). 1966'da "özel statü" talebi federatif yapıya aykırı olduğu gerekçesiyle merkezi hükümet tarafından reddedilmiştir (Gürses, 1998: 125). Buna rağmen Quebec bölgesel yönetimi, kamulaştırmalara ve altyapı yatırımlarına yönelmiş, özellikle büyük hidroelektrik santralleri yaptırarak Quebec bölgesinin kalkınması amaçlanmıştır (Seljak, 1996: 110). Kamusal destek ve teşvikle Quebeclilerin yatırımları desteklenmiş, kamuda ve özel sektörde Fransızca konuşanların istihdamı arttırılmış ve böylece ekonomik alandaki İngiliz hâkimiyeti kırılmaya çalışılmıştır. 1955'de 28.000 Quebecli, devlet memuru iken 1960'da bu rakam 70.000'e çıkmıştır (Rocher, 2002: 5). Kanada devleti de bu yatırımları, ayrılıkçı talepleri azaltacağı ve Quebec'in birlik içinde kalmasını sağlayacağı gerekçesi ile desteklemiştir (Guibernau, 2006: 54).

1963'te *Front de Liberation du Quebec* [Quebec Kurtuluş Cephesi] FLQ isimli silahlı bir örgüt kurulmuş; Marksist tezlerle hareket eden ve ABD'deki medeni haklar hareketinden etkilenen örgüt, ayrılıkçı taleplerle şiddet eylemleri gerçekleştirmiştir. 5 Ekim 1970'te Britanyalı ticaret diplomatı ve Quebec Çalışma Bakanı'nın kaçırılması ve Bakan'ın öldürülmesiyle sonuçlanan bir eylem gerçekleştirmiştir (Byrne & Carter, 1996: 12). Ancak örgüt, halk desteği görmediği

için başarılı olamamıştır. 1968'de *Quebec Partisi* (PQ) kurulmuştur. Parti orta sınıf, eğitimli ve mali kaynaklardan yeterince faydalanmadığını düşünen enteljansiyanın mali ve kültürel taleplerini temsil etmiş ve zaman zaman bağımsızlık söylemini dillendirmiştir. Parti, 1970'de % 23, 1976'da % 41 oy alarak bölgesel hükümeti kuracak güce erişmiştir (Gürses, 1998: 126).

1969'da buna uygun olara *Resmi Diller Yasası* çıkarılmış ve Kanada'nın iki resmi dili olduğu anayasaya eklenmiştir. Böylece tüm federal kurumlarda iki dilde çalışma ve hizmet zorunluluğu getirilmiştir. Ancak Quebec Dil Hareketi, bunun yeterli olmadığını Fransızca konuşanların Quebec'te yoğunlaştığını ve İngilizce konuşanlara kıyasla çok az olduğunu bu nedenle iki dilliliğin yeterli olmayacağını Quebec'te tek resmi dilin Fransızca olması gerektiğini iddia etmiştir. Bu nedenle 1969'da bölgesel hükümet, Fransızcayı kamu işlerinde öncelikli konuma taşıyan bir uygulama hayata geçirmiş ancak eğitim kurumlarını bunun dışında tutmuştur (Kalaycı, 2010: 200-201). 1974'te Quebec hükümeti, "Bill 22" adlı *Resmi Dil Yasası* ile iki dilin eşit statüsünü kaldırmış ve Fransızcayı Quebec'in tek resmi dili kabul etmiştir. Böylece hem Fransızca ekonominin dili hem de eğitimin dili olmuştur (Shapiro & Stelcner, 1997: 116). Hatta İngilizce bilen ve bunu kanıtlayanlar dışında herkes zorunlu olarak –göçmenler de dâhil- Fransızca eğitime tabi tutulmak istenmiştir. Bu Kanada'nın geri kalanında "kültürel soykırım" olarak eleştirilmiştir (Kalaycı, 2010: 206). Quebec Dil Hareketi de bu tutumu desteklemiştir. Örneğin 1976 yazında Montreal havalimanında ticari hava hizmetleri, Quebecli hava trafik kontrolörlerinin çalışma dili olarak Fransızcayı kullanmalarına izin vermediği için işçiler eyleme gitmiştir, bir haftalık eylem, hava trafiğinde aksamaya yol açmış, dönemin Kanada Başbakanı, eylemi "30 yıldan bu yana karşılaşılan en bölücü eylem" olarak nitelendirmiştir (İnal, 2012b: 112).

1976'da "Bill 101" adlı dil düzenlemesi onaylanmıştır. Bu yasa ile PQ hükümeti, Fransızcayı bölgede resmi dil, eğitim ve ekonomi dili haline getirmiştir. Böylece kamuda, mahkemelerde ve okullarda Fransızca zorunlu hale getirilmiştir. Kanada hükümeti ile çatışma yeniden yükselmiş, İngilizce eğitimin bölgedeki okullarda sınırlandırılması tepki çekmiştir. Ancak Quebec Dil Hareketi'ni destekleyen, eğitimli, milliyetçi, orta kesim, Fransızcanın işlevselliğinin ve itibarının

artmasıyla daha iyi kariyer imkânlarına kavuşmuştur (Rocher, 2002: 8). Tüm bunlara karşın Quebec ekonomisinde Fransızcanın önemi artsa da İngilizcenin hâkimiyetinin kırılması mümkün olmamış, ayrıca düzenlemeden sonra İngilizce konuşanlar Quebec'ten göç etmeye başlamışlar kısa sürede İngilizce konuşanların % 12'si (yaklaşık 131.000 kişi) Quebec'ten ayrılmıştır. Sermaye de Montreal'den Ontario'ya doğru kaymış ve eyaletin finans merkezi olarak görülen Montreal bu süreçte hızla fakirleşmiştir. Kanada devleti de bu uygulamayı ayrılığa doğru bir hamle olarak görmüş ve bölgeye yönelik kamu yatırımlarını azaltmıştır. Böylece hem kamu hem özel yatırımlar Quebec dışına yönelmiş ve Quebec giderek fakirleşerek kültürel ve ekonomik önemini hızla yitirmiştir. Tüm bu gelişmeler karşısında orta sınıf, eğitimli kesim, ayrı bir ulus devlet çözümünü desteklerken; işçiler, göçmenler ve yoksullar, birlik içinde kalma talebini destekler gözükmüştür (Kalaycı, 2010: 215).

Quebec Dil Hareketi'ne göre Sessiz Devrim'in tüm kazanımlarına rağmen Fransızca halen kırılgan bir statüye sahiptir ve İngilizcenin eğitim, kültür ve ekonomi alanındaki hegemonyası kırılamamıştır (Shapiro & Stelcner, 1997: 117). Örneğin Quebec'te toplam nüfusun % 10'unu teşkil eden İngilizler-protestanlar, Quebec ekonomisinin ana sektörlerini kontrol etmektedir. Bu nedenle eşitliğe dayalı iki dilli düzenlemeler, Fransızcanın aleyhine sonuç doğurmaktadır. İngilizce küreselleşme ile giderek güçlendiği için yasal korumaya ihtiyaç duymamaktadır. Oysa Fransızcanın daha fazla korunmaya, desteğe ve ayrıcalığa ihtiyacı vardır (Wallace, 1975: 218). 1982'de Kanada yeni bir anayasa yapmıştır ve 1982 Anayasası'na göre;

- İngilizce ve Fransızca eşit statüde resmi dillerdir, Parlamento ve halk düzeyinde eşit derecede statülere sahiptir.
- İngilizce ve Fransızca devlet hizmetlerinden faydalanırken eşit statüye sahiptir
- Parlamentoda her iki dilde kullanılabilir
- Kanunlar, tüzükler her iki dilde yazılıp basılmalıdır
- Mahkemelerde her iki dilde işlem yapmak mümkündür
- 200 azınlığa sahip Kanada'da azınlıkların eğitim hakkı anayasal güvence altındadır

- Fransız veya İngiliz çocukların azınlıkta bulundukları bölgede anadillerinde eğitim alma hakları vardır ve bu kamu fonlarıyla sağlanması garanti altındadır.
- Diğer dilde (İngilizce eğitim alanlar/Fransızca eğitim alanlar) eğitim alanlara temel düzeyde İngilizce/Fransızca eğitim verilir. Bunun amacı toplumsal iletişimi güçlendirmek ve pratik hayattaki sorunların önüne geçmektir (Kaya & Aydın, 2013: 54).

Ancak Quebec Dil Hareketi, bu şartlardan tatmin olmamış 1987'de *Meech Lake Antlaşması* ile Kanada'da iki farklı ulusun varlığının kabulünü önermiş ancak Kanada hükümeti bunu kabul etmemiş fakat Quebec bölgesinde Fransız dil ve kültürünün korunması konusunda güvence vermiştir (Gürses, 1998: 130). Bugün Kanada, idari açıdan 10 eyalete ve 3 özerk bölgeye ayrılmış; 30 milyonluk nüfusunun % 28'i İngiliz, %23'ü Fransız, % 15'i diğer Avrupa ülkeleri, %'si 2 Aborijin, % 26'sı Asyalı-Arap-Afrika kökenli bir ülkedir. Mevcut durumda 300 farklı dil konuşulmakta, eğitim sistemi de bu çok dilli yapıyı kısmen de olsa yansıtmaktadır (Cameron-Reid, 2010: 91). Örneğin 2002'den bu yana Çinli çocuklara ilköğretim düzeyinde Çince eğitim sağlanmaktadır. Ayrıca Yahudi ve Müslüman okullarında 3 dilli eğitim verilebilmektedir (Taylor, 2013: 249, 253).

Kanada, 1980 sonrası neoliberal dönüşümden görece az etkilenmiş, halen sosyal devlet anlayışını muhafaza eden ve çok dilliliğin ve çok kültürlü yapının kamusal olarak desteklenmesi gerektiğini düşünen bir yönetim felsefesine sahiptir (Beland & Lecours, 2006: 83-84). Buna rağmen Quebec Dil Hareketi, halen Fransızcanın İngilizce karşısında yeterince korunaklı bir alana sahip olmadığını ve özellikle küreselleşme süreci ve artan göçmenlik gibi faktörlerin de İngilizce lehine sonuçlandığı iddia etmekte (Sarkar & Allen, 2007: 117-118) ve Fransızca için daha fazla ayrıcalık talep etmektedir. Kanada'da Fransızca konuşanların oranı 1959'da % 29 iken 2000 yılında %23'e düşmüştür. Buna karşılık Kanada devleti de federatif yapının korunmasını öncelikli olarak görmekte ve bu taleplere temkinli yaklaşmaktadır (Kalaycı, 2010: 218).

Quebec'te yapılan bir araştırma, 1980 sonrası iki dilli ve kendini Quebecli olarak nitelendiren genç bir kuşağın ortaya çıktığını iddia etmektedir (Sarkar & Allen, 2007: 121). Bu kuşağın Quebec kimliğini sahiplenmekle birlikte - Fransızca konuşanların % 62'si kendini Quebecli olarak nitelendirmektedir- önceki kuşağın ayrılıkçı taleplerine daha soğuk baktığını ifade etmektedir (Meadwell, 1993: 218). 2016 nüfus sayımına göre Quebec halkının % 43'ü hem Fransızca hem İngilizce konuşurken anadili İngilizce olanların sayısı ve nüfusa oranı giderek artmakta 2016 itibariyle % 10'a ulaşmakta, bunun yanı sıra ne Fransız ne de İngiliz kökenli olmayan 7 milyona yakın kişinin de öncelikle İngilizce konuştuğu görülmektedir (Scott, 2017). Bu durum bir yanıyla Fransızca konuşanları endişelendirirken giderek daha fazla oranda iki dilli hale gelen yeni kuşağın Kanada'da artan diğer etnik kimlik ve dil taleplerini (Kanada yerlileri ve göçmenler) de içine alan yeni bir dil mücadelesi kurgulaması beklenebilir.

Bugün bakıldığında Quebec, kendi parlamentosuna, kamusal güce sahip, özerk bir yapı olarak anadilde eğitim sunabilen başarılı bir dil hareketi örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. İrlandalılar, Basklar ve Bretonlar gibi Quebeclilerin de dillerini ve kimliklerini savunan partileri vardır. Bu anlamda siyasal bir örgütlenme çatısına sahip olmuşlardır ve kitlesel destek ile kurumsal kapasite açısından dönüştürücü bir potansiyele sahip olmuş ve bu potansiyeli özellikle 1960'lardaki Sessiz Devrim süreciyle birlikte büyük ölçüde seferber edebilmiştir (Meadwell, 1993: 203-204). Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi de bölgesel-özerk yönetim olmaksızın Kürtçenin gelişmeyeceği savlarını dile getirirken en çok Quebec örneğine referans vermekte ve iki ulus, tek devlet çözümü açısından Quebec deneyimini işlevsel görmektedir. Ancak Quebec örneği, barışçıl yöntemleri ile İrlanda, Bask ve Kürt örneklerinden farklılaşmaktadır.

2.4. Sistem içi Kültürel Kimliklere Özgürlük Talep Eden Bir Örnek: Chicanolar

Chicanolar veya Hispanikler, ABD'de yaşayan etnik topluluklardan biridir ve Chicano, Meksika kökenli ebeveynlerin ABD'de doğan çocukları için kullanılan ve genellikle olumsuz anlamlar da yüklenen bir kavramdır. Chicanolar, 1960'ların sonuna kadar resmiyette beyaz ırka mensup sayılmıştır ancak bu beyazların onları

böyle gördüğü anlamına gelmemiştir. 1920'lerde Meksikalılar, beyaz sayıldıkları ve beyazlarla aynı statüye sahip oldukları iddiasına karşın resmi belgelerde "İspanyol ırkı", "İspanyolca konuşan ırk" veya "İspanyol soyadlı beyazlar" gibi isimlerle yer almıştır (Haney-Lopez, 2001: 205-206).

Chicano (Hispanik) Dil Hareketi, birinci bölümde YTH'nin ortaya çıktığı dönemde artan toplumsal hareketliliğin sonuçlarından biridir. Daha geniş olarak literatürde Meksikalı-Amerikalı Medeni Haklar Hareketi olarak da isimlendirilen hareketin en önemli taleplerinden biri de anadilde eğitim talebidir. Hareket, 1960'larda yükselmiş ve 1970'lerin sonlarına doğru düşüşe geçmiştir. Hareket, etnik ayrımcılığa karşı ortak mücadele temelinde, karmaşık ve birçok farklı çıkar grubu veya aktörü (çiftçiler, öğrenciler, politikacılar) içeren bir hüviyete sahiptir ve sosyal yardıma, eğitime ve siyasal haklara dair bir dizi talep dile getirmiştir (Bhatnagar, 1983: 60).

Bu hareketin tek bir lideri olmamıştır, birçok aktör, harekete liderlik etmiştir, Meksiko'da Reies Lopez Tijerina, arazi hakları mücadelesini üstlenirken, birkaç yıl içinde bir hareket aktivisti haline gelmiş ve Washington'da düzenlenen 1967 tarihli "Fakir Halk Yürüyüşünü" desteklemiştir. Texas'da Doktor Hector P. Garcia, Amerikan GI Forum'u kurmuş sonrasında Birleşik Devletler Medeni Haklar Komisyonu'na katılmıştır. Cesar Chavez ise çiftlik çalışanlarıyla birlikte şehirli gençlik arasında kimlik bilincinin yükselmesi için mücadele vermiş ve *La Raza Unida Partisi'ne* katılmıştır (Sleeter & Grant, 1987: 421).

Sosyal meselelerin yanı sıra Meksikalı kadınların sorunlarına yeterince dikkat çekilmediği gerekçesiyle kadınlar da bu hareketin içerisinde yer almış ve sonunda 1975'te *Comisión Femenil Mexicana Nacional* [Meksikalı Kadınlar Ulusal Komisyonu] ihdas edilmiştir. Bu yeterince İngilizce bilmediği için sosyal hayattan dışlanan kadınların haklarının ön plana çıkması ve Madrigal vs. Quilligan davasına konu olduğu üzere çiftdilli rıza formları ve zorunlu sterilizasyon- doğum, kısırlaştırma ve evlat edinme/ verme gibi meselelerde kadınların açık rızası

olmaksızın yapılan uygulamaları öne çıkarmıştır (Urrieta, 2004: 4; Garcia, 1989: 218-220).

Hareket, başta Güneybatı olmak üzere Sacramento, Los Angeles, San Antonio, Houston, Las Vegas, Chicago, Denver Dallas gibi yerler olmak üzere yirmiye yakın kentte örgütlü ve etkili olmuştur. Hareketin tek bir eylem stratejisi yoktur. Farklı bölgelere göre farklı stratejiler belirlemiştir. Örneğin Texas gibi nüfus çoğunluğu fazla olan yerlerde örgütlenip yerel seçimlerde siyasal propagandaya yönelirken, California gibi sayıca daha az ve dağınık oldukları bölgelerde diğer etnik ve kültürel gruplarla (Afro-amerikalılar, Amerikalı Japonlar, Amerikan yerlileri ve savaş karşıtı beyazlar) dayanışma içerisine girerek daha çok ırkçılık karşıtı kültürel propaganda yapma yönünde hareket etmişlerdir. Bu anlamda coğrafi olarak hareketin tek bir merkezi ve tek, merkezden belirlenmiş bir gündemi bulunmamaktadır. Yine bazı bölgelerde çiftçilerin, işçilerin ağırlığı göze çarparken Güney California gibi yerlerde, üniversite öğrencileri ön plana çıkmıştır, bu anlamda klasik bir hiyerarşinin bulunmadığı söylenebilir (Escobar, 1993: 1491, 1511).

1960'ların sonuna doğru, dünyadaki gençlik hareketlerinin de etkisiyle Chicano öğrenciler, üniversitelerde eylemlere ve protestolara girişmişlerdir. Bunda 1960'larda nüfus olarak hızla büyüyen ve genç olan Hispanik nüfusunun da etkisi vardır. 1960'da 5,6 milyonluk bir nüfusa sahip olan Chicanoların 1,5 milyonu California da yaşamıştır (Escobar, 1993: 1488-1490). Bir önceki kuşak dil bilmeden, zorlu göçler sonucunda gelmiş ve en kötü şartlarda yaşamak, düşük ücretli ve güvencesiz kötü işler yapmak zorunda kalmıştır. 1929 bunalımında işsizlikten sorumlu tutulmuşlar, savaş sonrası dönemde de yüksek işsizlik, kötü konutlar, suç ve eğitimsizlik ile yüzleşmişlerdir (Hurtado & Gurin, 1987: 2-3, 13). Dolayısıyla Hareket, tüm bunlara bir tepkinin ürünü olarak görülebilir.

Chicano dili, bu kişilerin kimliklerinin ayırıcı bir unsuru olarak ön plana bilinçli olarak çıkarılmıştır. İşçiler ile eşgüdümlü kitlesel gösteriler ve grevler düzenlenmiştir. 1968'de Denver ve Los Angeles'ın doğusunda 1970'te Los Angeles şehrinde büyük gösteriler düzenlenmiştir. Bu eylemler, başka yerlere de yayılmıştır.

1978'de benzer grev ve gösteriler Houston'da gerçekleştirilmiştir (Haney-Lopez, 2001: 219-226). Bu gösterilerde öğrenciler, yeterli kalitede eğitim alamadıklarını, eğitimin içeriğinin kendi dil ve kültürlerinin yanı sıra Meksikalıların tarihini yok sayan bir anlayışa sahip olduğunu ve Chicano dilinin öğretilmesi için devletin finansal destek vermesi gerektiği gibi eleştiri ve talepler dile getirmişlerdir (Solorzano & Yosso, 2000: 37-39).

United Mexican American Students [Birleşik Meksikalı-Amerikalı Öğrenciler Birliği], the *Brown Berrets* [Kahverengi Bereliler], ve *Movimiento Estudiantil Chicana/o de Aztlan* [Aztlan Chicano Hareketi], hareketin öncüsü örgütlerdir. Hareketin aktivist kadrosunu, çoğunlukla bu örgütlerde yer alan gençler oluşturmaktadır. Bunlar genellikle öğrenciler ve öğretmenlerdir (Foley & Valenzuela, 2005: 246). Bir araştırmaya göre hareketin içinde yer alan Afro-Amerikalı aktivistlerin yaş ortalaması 28, beyaz aktivistlerin 38 iken Hispanik aktivistlerin yaş ortalaması 22'dir (Aranda, 1971: 105).

Chicano Dil Hareketi, temel olarak eğitim ile ilgili sorunları dile getirmekle birlikte bunun yanında savaş karşıtı, ırkçılık karşıtı ve kapitalizm karşıtı sloganlar da kullanmıştır. Bir yanıyla yoksulluk, gelir adaleti ve ekonomik gelişme gibi ETH benzeri söylemleri dile getirirken öte yandan dil ve kültür gibi YTH benzeri söylemleri de gündeme getirmiştir (Grinberg & Saavedra, 2000: 428). Dil, kimlik ve milliyetçilik temaları üzerinden kendi kültürünü yaşatma ve geliştirme misyonu Hareketin öncelikleri arasındadır. Bu dönemde Hareketin içindeki öğrenciler, bir yandan çiftçilerle birlikte 1967'de Üzüm Boykotu gerçekleştirirken (Totti, 1987: 538) öte yandan tiyatro, edebiyat, şiir, grafitti, resim, dans, müzik gibi alanlarda eserler vererek kültürün varlığını, zenginliğini kanıtlamak kadar onu yaşatmak ve geliştirerek çağdaş bir konuma oturtma çabası içinde olmuşlardır (Moran, 1987: 339). Bu bağlamda Hareket, başta siyahî hareket olmak üzere diğer etnik kimlik hareketleri ile dayanışma ve ortak eylemler gerçekleştirirken öte yandan Katolik kilisesinin de desteğini görmüştür (Escobar, 1993: 1499).

Chicano Dil Hareketi, sistem içi, demokratik usullerle mücadeleyi önceleyen reformist bir hareket hüviyetine sahiptir (Urrieta, 2004: 3; Nieto, 2004: 23). Hareket bu nedenle demokratik biçimde örgütlenmeye ve propaganda faaliyetlerine öncelik vermiştir. Chicano basın yayın faaliyetleri, hareketin ayrılmaz bir parçasını teşkil etmiş, özellikle dil, tarih ve edebiyatının öne çıkmasının yanında pratik olarak iletişim ve haberleşme gibi işlevler üstlenmiştir. Merkez ve yerel arasında Chicano kimliği etrafında birleşilmesi ve ortak standart bir dilin inşası açısından önemli rol oynayan Chicano basını, 1969'da *The Chicano Press Association* [Chicano Basın Birliği] CPA çatısı altında bir araya gelerek ulusal kimliğin oluşumunda önemli rol oynamıştır. Sadece California'da o dönem 20'den fazla gazete yayını bu çeşitliliği göstermektedir. Ayrıca üniversite kampüslerindeki Chicano öğrenciler, kendi öğrenci gazetelerini kurmuşlar ancak bunlar çok uzun ömürlü olmamış, bir iki yıllık yayın hayatından sonra kapanmış veya diğer daha geniş yayın organları ile birleşmişlerdir. Toplamda 300'den fazla büyük orta ve küçük ölçekli gazete ve derginin hareketle bağlantılı olduğu ifade edilmektedir (Totti, 1987: 539; Castaneda, 2006).

Hareketin toplumsal ilgiyi çekmesi 1968'de Doğu Los Angeles'da gerçekleştirilen Öğrenci Grevi ile olmuş, bu greve yaklaşık 10.000 öğrenci katılmış, eylem kısa zamanda kitlesellik kazanarak bölgedeki diğer okullara da yayılmış ve ulusal basının ilgisini Chicanolara ve taleplerine çekmiştir. Üstelik okul idaresinin ve polisin öğrencilere karşı sert ve şiddet içeren müdahalesi televizyonlara yansıdıkça Hareket'e katılım ve destek de artmıştır (Haney-Lopez, 2001: 207). Bu ilk protesto değildir. Daha evvel de bu bölgede şikâyetler, protestolar olmuş ancak karşılık alınamamıştır. Ama bu kez öğrenciler kitlesel protestolar eşliğinde resmi makamlara aralarında daha küçük sınıflar ve çift dilli eğitim ve Chicano tarihine daha fazla yer verilmesi gibi isteklerin de bulunduğu 36 maddelik bir talep listesi sunmuşlardır (Solorzano & Delgado, 2001: 308-309).

Hareket, Öğrenci Grevinden sonra *Black Student Union* [Siyahî Öğrenci Birliği] ile birlikte bir başka eylem gerçekleştirmiştir. 20 Mayıs 1968'de Washington Üniversitesi başkanının makam odasını basan aktivistler, dört saat boyunca odayı işgal ederek başkanın üniversite ile ilgili kendileriyle görüşmesini talep etmişlerdir. Beyaz ırka mensup olmayanların, istihdam ve ücretlerinde artışın yanı sıra eğitim

imkânlarının geliştirilmesini talep etmişlerdir. O yıl içerisinde istihdam oranı % 35 artış göstermiştir (Castaneda, 2006).

Öğrenci grevinin yakaladığı ilgi ve başarının ardından hareket içinde daha kapsamlı bir örgütlenmenin gerekliği kararlaştırılmış ve birçok farklı öğrenci örgütü birleşerek *Aztlan* adında birleşik bir öğrenci örgütlenmesi kurmuştur. The Brown Berrets grubu, öğrenciler içinde önemli bir örgüt olarak ön plana çıkmıştır. Grup, çiftçi ve işçi liderleri ile ilişki içinde olmuş ve bir kahve dükkânı açarak burayı hem para kazanmak ve çiftçilerle dayanışmak için hem de yönetsel karargâh ve insan hakları aktivistlerinin konuşması ve tartışması için kullanmıştır. Polis fiziksel şiddete, izleme ve fişleme gibi yöntemlere başvurmuş, bu da Brown Berrets üyelerinin radikalleşmesine yol açmıştır. Liderlerden biri olan Chavez "reformist aktivistler iken hukukun verdiği gücü kötüye kullananlar nedeniyle biz de militanca bir tavır takınmak zorunda kaldık" demiştir (Haney-Lopez, 2001: 231-236).

Bir sonraki büyük eylem, 1972'de Brown Berrets öncülüğünde Beacon Hill ilkokulu'nun işgali olmuştur. Chicano öğrenciler, İngilizceyi ikinci dil olarak öğrenmeleri konusunda imkânların geliştirilmesini talep etmiş ve öğrencilerin farklı okullara dağıtılmak ve anadilleri unutturulmak suretiyle asimile edilmelerini protesto etmişlerdir. İşgal bir seneye yakın sürmüştür. Bu esnada Hareket, protestoculara, yiyecek, içecek ve ısınma gibi şeyler tedarik etmiş, protestocular, elektriği ve suyu kesilen okul binasında dönüşümlü nöbet tutmuşlardır. Sonunda yerel yönetimler ve okul idaresi ile masaya oturulmuş ve böylece talepler dikkate alınıp muhatabını bulmuştur. Beacon Hill işgal eylemi ile birlikte Chicanolar, yerli Amerikalılar başta olmak üzere birçok farklı etnik grupla ilişki ve ittifak kurmak yoluyla mücadele cephesini genişletmiştir (Castaneda, 2006). Hareket, amacını "her türlü, ırksal, etnik, cinsel, dinsel ve ekonomik ayrımcılığa karşı mücadele etmek" olarak belirlemiş ve bu tür ayrımlara uğrayan bireyleri ve örgütleri ittifaka çağırmıştır. Hareket, Orta ve Güney Amerika'da da ittifak aramıştır. Burada yaşanan depremler için yardım toplayan Hareket aynı zamanda, Güney Amerika'dan kaçan sığınmacılar ve sürgündekiler (Nikaragua'daki ABD destekli Somoza diktatörlüğünden kaçanlar) için yardım ve dayanışma programları düzenlemiştir. Ayrıca Hareket'e sempati ile

yaklaşan ve Somoza diktatörlüğünü yıkan Sandinista hükümetiyle de ilişki kurmuştur (Castaneda, 2006).

Hareket, Chicanoların daha iyi koşullarda eğitim alması ve dillerinin, kültürlerinin tanınması ve korunması konusunda bazı kazanımlar elde etmiştir. İlk olarak 1964 yılında *Yurttaşlık Hakları Kanunu* ile "çift dilli eğitim, bir insan hakkı" olarak kabul edilmiştir (Grinberg & Saavedra, 2000: 426). 1965'te *The Bilingual Education Act* [İki Dilli Eğitim Yasası] imzalanmış ve başta Chicanolar, olmak üzere anadili İngilizce olmayanlar için ilk ve orta dereceli okullarda federal bütçe destekli olarak yerelde iki dilli eğitim imkânları sunulmaya başlanmıştır (Kaya& Aydın, 2013: 29). 1968'de *Mexican American Legal Defense and Educational Fund* [Meksikalı Amerikalı Yasal Savunma ve Eğitim Fonu] MALDEF kurulmuştur. Bu kuruluş, Chicanoların uğradığı ayrımcılık, kötü muamele ve işkence gibi durumları takip etmiş ve Chicanoların haklarını savunmuştur. Özellikle Hareket'in içerisinde yer alan birçok örgüt, politik, hukuki mücadele ve yerel liderlerin eğitimi gibi konularda bu örgütten yardım almıştır (Escobar, 1993: 1513). 1968 yılında Kongre, Hareket'in eylemleri üzerine "iki dilli eğitim yasasını" çıkarmış ve okulları iki dilli eğitim konusunda teşvik etmiştir, 1974'te Anayasa Mahkemesi, buna ek olarak öğrenciler arasında ayrımcılığı yasaklayan bir karar alarak bunu güçlendirmiştir. 1975 yılında iki dilli eğitime karşı çıkan eyaletlerdeki okullara devlet yardımının kesileceği duyurulmuştur (Kaya& Aydın, 2013: 29). Ancak tüm bu kazanımlara ve örgütlü mücadeleye karşın 1980'lerde SSCB'nin çöküşü ve Soğuk Savaş'ın bitişi ile birlikte koşullar değişmiştir. Özellikle Amerikan toplumunda yükselen yeni muhafazakârlığın da etkisiyle ırkçı ve göçmen karşıtı söylem, giderek büyümüş ve Reagan iktidarıyla daha fazla sesini duyurur hale gelmiştir. Reagan, 1980'lerin sonunda bakışını şöyle ifade etmiştir:

> "iki dilli eğitim kavramı, açıkça ve kesinlikle Amerikan değerlerine aykırı ve yanlıştır; çünkü bu insanların kendi anadillerini öğrenmeye devam etmelerini sağlayarak yeterince İngilizce öğrenmelerine ve dışarı çıkıp istihdam piyasasına dâhil olmalarına engel olmuş oluruz…" (Baker, 1993: 254).

Reagan sonrası dönemde de bu olumsuz tutum değişmemiş, Başkan George Bush, Aztlan başta olmak üzere Chicano Dil Hareketi'nin örgütlerini "komünist,

ırkçı teröristler" olarak nitelendirmiştir (Urrieta, 2004: 2). Bu söylem, Türkiye'de 2001'de Kürtçe anadilde eğitim talep eden dilekçeleri üniversitelere sunan öğrencilerin dönemin hükümet temsilcileri ve ordu tarafından "bölücü teröristler" olarak nitelendirilmesini akla getirmektedir.

1990'larda "*English Only Movement*" [Sadece İngilizce Hareketi] isimli hareket, akademisyenler ve bazı sivil toplum kuruluşları nezdinde popülerlik kazanmış ve temelde Chicano Dil Hareketi'ne karşı İngilizcenin akıcı ve yeterli biçimde konuşulması için sadece İngilizce öğretilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Bu sayede bu kişilerin okulda, kamusal alanda ve istihdam piyasasında diğerleri ile rekabet edebilmesi mümkün olabilir ve böylece göçmenlerin de entegrasyonu gerçekleşebilir denilmiştir (Baker, 1993: 255; Roth, 1996: 13). Bu karşı hareketin bazı toplumsal yansımaları olmuştur. 1988'de Colorado'da okul otobüslerinde sadece İngilizce konuşulması kuralı getirilmiş ve şoför bunu sağlamakla yükümlü kılınmıştır. New York'ta meslektaşlarıyla İspanyolca konuşan bir avukatın çalıştığı firmayla ilişiği kesilmiş, bir hastanede Afro-Amerikalı bir hastane çalışanı, Filipince konuşan bir hemşireyi dava etmiştir. 1997'de eczanede İspanyolca konuşan bir Porto Rikolu çalışanı, Anglo-Amerikalı beyaz bir müşteri "bir Amerikalının işini elinden alıyor, Amerika'da bir Amerikan şirketi için çalışıyor ve buna karşılık İngilizce konuşmuyorsunuz" diyerek işverene şikâyet etmiştir (Zentella, 1997: 77). 1996'da Kaliforniya Eyaleti 227 nolu yasa değişikliği ile kademeli olarak göçmenlerin Amerikan toplumuna entegrasyonunu olumsuz yönde etkilediğini ifade ettikleri çift dilli eğitimi kaldırma kararı almıştır (Darder, 2010: 35). 1998 yılına kadar 24 eyalet İngilizceyi resmi dil olarak kabul ettiklerini duyurmuştur. 1998'de California, 2000'de Arizona, 2001'de Colorado eyaletleri, devlet okullarında iki dilli eğitimi yasaklamışlardır. 2001'de George W. Bush yönetimi, iki dilli eğitim yasasını hükümsüz kılan bir yasayı yürürlüğe koymuştur (Kaya& Aydın, 2013: 29).

Bugün Chicano Dil Hareketi'nin çift dilli eğitime kavuştuğu, üniversitelerde 1993'ten bu yana Chicano dil ve kültürünü araştıran kürsülere sahip olduğu ve bazı üniversitelerin (örneğin Los Angeles ve Texas Üniversiteleri) Chicano kökenli öğrencilere üniversiteye kabulde pozitif ayrımcılık uyguladığı ve koşulların 1960'lara kıyasla iyileştiği söylenebilir (Urrieta, 2004: 5). Öte yandan yapılan bazı

çalışmalar, Chicanoların halen eğitim koşullarının derslik, öğretmen ve ders materyali açısından beyazların okullarından daha kötü durumda olduğunu; üniversiteye katılım ve bununla bağlantılı olarak iyi işlere katılım oranının halen oldukça düşük olduğunu iddia etmektedir (Valencia, 1991: 7-14). Üstelik 2000 yılı itibariyle nüfusun % 82'si İngilizce, % 10,7'si İspanyolca, % 3,8 Hint-Avrupa dilleri, % 2,7'si Asya-Pasifik dillerini konuşmaktadır (Kaya& Aydın, 2013: 27). Ve Chicanoların % 95,7'sinin İngilizceyi "iyi, çok iyi ve mükemmel" derecede konuşmalarına (Barker & Gilles, 2001: 16) rağmen Amerikan toplumunda göçmenlere karşı olumsuz bir tavır giderek yükselmektedir. Bazı kesimler, tekrar tek dilli eğitimin hâkim kılınmasını istemekte ve çok dilli eğitimin masraflı, entegrasyona zarar veren ve göçmenleri yoksulluğa iten bir durum yarattığı iddiasını dile getirmektedir (Chavez, 1996: 9-11; Moser, 2002: 14). Bu iddianın arkasında Chicanoların nüfuslarının artış hızı ve yakın gelecekte beyazları geçme ihtimalinin yarattığı korkunun da payı olabilir. Çünkü rakamlara göre ABD'de 1979-2007 arasında İngilizceden başka bir dil konuşan nüfus sayısı 3,8 milyondan 10,8 milyona çıkmıştır (%9'dan % 20'ye). 1986'da ABD'de Latin kökenlilerin % 60'ını Chicanolar oluşturmuş ve sayıları 2014 tarihli nüfus sayımına göre 50 milyonu aşmıştır (Krogstad & Lopez, 2015). Yapılan nüfus tahminlerinde Latin nüfusunun 2030 itibariyle beyaz nüfusu geçeceği görülmekte (%33 beyaz, %44 latin, %6 siyah, %16 Asyalı, %1 diğerleri) ve bu durum ekonomiyi, siyaseti ve kültürü büyük ölçüde ellerinde tutan beyaz Amerikalıları endişelendirmektedir (Valencia, 1991: 16). (Benzer bir endişenin nüfus artış hızı Türklerden fazla olan Kürtler için de geçerli olduğu söylenebilir).

Yakın gelecekte bu nüfus kompozisyonunun değişimine bağlı kaygıların yanı sıra Chicanoların okullaşma oranı ve ortalama eğitim düzeyi giderek yükselmektedir. Örneğin 1993'te % 22 olan üniversite veya yüksekokula kayıt oranı, 2014'te % 35'e ulaşmıştır. Bunda Chicanoların kendi okullarının ve daha iyi yaşam koşulları için eğitime verdikleri önemin artmasının rolü büyüktür. Ancak okulların fiziksel kalitesi ve yetiştirdiği öğrencilere sunduğu olanaklar halen siyahîlerden daha iyi olmakla birlikte beyazlardan daha kötü durumdadır. (Krogstad, 2016). Bu gibi gelişmelerle yeniden İngilizce vasıtasıyla asimilasyon politikalarının gündeme gelmesi ve elde edilen kazanımların kaybedilmesi ihtimali (Barker, Gilles, 2001: 5-10) söz konusudur.

Chicano Dil Hareketi, incelenen diğer örneklerden farklı olarak YTH hüviyetine en yakın örnek olarak görülebilir. Bu anlamda Kürt Dil Hareketi'nin özellikle 2000'lerle birlikte gerçekleştirdiği dönüşümü açıklamak açısından Chicano Dil Hareketi'nin pratikleri önemlidir. Ancak Kürtlerle Chicanolar, hem tarihsel geçmiş, ABD devleti ile kurulan ilişki biçimi açısından hem de ABD'nin yönetim zihniyeti, idari yapılanması ve kültürel haklara karşı bakışı açısından farklılaşmaktadır.

Bu bölümü sonlandırıp Hareket'in ayrıntılı incelenmesine geçmeden önce genel bir değerlendirme yapmak gerekirse incelenen örneklere bakıldığında bu hareketler, belli coğrafyalarda tarihsel gelişmeler sonucu sayıca azınlıkta kalmış ve büyük ölçüde belli bir coğrafi bölgeyle sınırlanmış dillerdir. 19. Yüzyıla kadar özerk biçimde yaşayan, topluluk içinde doğal gelişiminde seyreden bu diller, modernleşme, kapitalistleşme, merkezileşme ve ulus-inşası gibi fenomenlerin ortaya çıkmasıyla özerkliklerini ve doğal gelişimlerini yitirmişlerdir.

Ayrıca bu ülkelerdeki dil hareketleri, ulus-devletin kurulması sürecinde, homojen bir kimlik yaratma politikası çerçevesinde uygulanan baskı, yasaklama ve asimilasyon uygulamalarına duyulan tepkinin ürünleridir. Bu yöntemler, cezalandırma, kötü muamele gibi baskıcı ve şiddet içeren pratikler kadar, ulus-devlet dilini medenilik, modernlik, ilericilik ve ekonomik zenginlik ile adı geçen dilleri ise barbarlık, tutuculuk, taşralılık ve yoksulluk ile özdeşleştiren ideolojik pratikleri de içermiştir.

Bahsi geçen dil hareketleri, zaman içerisinde belli tarihsel aşamalardan geçerek değişmiş, dönüşmüş ancak hareketlerin içindeki etnik bakiye ve dil unsuru var olmaya devam etmiştir. İncelenen örneklerde otantik-romantik bir söylemi, seküler-modernist milliyetçi bir söylem, onu sosyalist bir söylem ve son olarak kültüralist bir söylem izlemiş gibi gözükmekle birlikte altta yatan talepler genellikle değişmemiş, kimliğin, kültürün ve onun en önemli unsuru olarak görülen dilin korunması olmuştur.

Modernleşmeye karşı tepki olarak ortaya çıkan dil ve kültürü koruma hareketlerinde ilk örnekler, genellikle romantik, kültürel, taşralı-muhafazakâr tepkiler, aristokratik ve dindar entelektüeller önderliğinde seçkin hareketi şeklinde göçmenlere ve sanayileşmeye tepki olarak ortaya çıkmıştır Bu hareketlerin çoğunda mezhep farklılığına dair (Katolik &Protestan) bir ayrışma da söz konusudur. Bu anlamda Kürtçe örneğinden farklı olarak dinsel-mezhepsel bir ayrım da göze çarpmaktadır. Daha sonra I. Dünya Savaşı sonrası dönemde kısmen sekülerleşerek modern bir dil milliyetçiliğine dönüşmüştür. Bunlar genellikle şiddet içeren yöntemleri önceleyen ve bağımsızlık ve/veya özerklik gibi siyasi taleplerle birlikte yürüyen hareketler halini almıştır. Modernist, kentli, seküler, milliyetçi ve militarist eğilimli ve avukat, doktor, mühendis gibi mesleklere üye bir entelektüel kuşağı öne çıkmış ve öncekilere kıyasla kitleyle ilişki kurabilmişlerdir.

1960 ve 70'lerle birlikte dil hareketlerinin yeniden dönüştüğü ve orta sınıf ve daha çok öğretmen ve öğrencilerden oluşan kentli entelektüeller öncülüğünde, özerklik talepleri ve dili ve kimliği koruma talepleri çerçevesinde geliştiği söylenebilir. Örneklerde de görüldüğü üzere dili korumak için eğitim, tv, basın yayın, kamusal alanda kullanım, ekonomi gibi taleplerle ortaya çıkmış ve eşit vatandaşlık hakları için pozitif ayrımcılık ve kamusal/sivil toplum desteği için meşru araçlarla mücadele etmeyi tercih etmişlerdir. Bu örneklerin hepsinde –ABD'de Chicano Hareketi ve Türkiye'de Kürt Hareketi hariç- dil hareketi, bölgesel/ yerel kamu otoriteleri tarafından desteklenmiştir. Bu noktada yapılabilecek bir başka tespit ilk bölümde bahsedilen iç örgütlenme düzeyi ve siyasal sistemin açıklık/kapalılık düzeyinin dil hareketleri arasında önemli farklılıklara yol açtığıdır. Buna göre siyasal sistem açıksa ve hukuka dayalı bir idare varsa meşru bir toplumsal hareket inşa edilebilmektedir. Bu nedenle İrlanda, Bask ve Kürt örneklerinde görüldüğü üzere siyasal sistemin müsaade etmediği durumlarda bir toplumsal hareket oluşturmak mümkün olmamış IRA, ETA ve PKK gibi silahlı örgütler mücadeleye müdahil olmuştur. Ayrıca sistemin açıklık/kapalılık düzeyi hareketin iç örgütlenmesini de etkileyerek ciddi bir fark oluşturmuştur. Bu anlamda İrlanda'nın bağımsızlığını, Quebeclilerin, Baskların ve Bretonların özerkliğini kazanması ciddi bir fark

yaratırken bu anlamda Kürtler, dil hareketi geliştirmek anlamında geç kalmış ve ciddi bir kazanım elde edememiştir.

1980 sonrası Soğuk Savaş'ın sonunun gelmesi ve AB gibi ulus-üstü kurumların gelişmesiyle dil hareketleri giderek daha küresel hale gelmiş, üyeleri iki dilli, çok kimlikli hale gelmiş politik taleplerden ziyade kültürel kimlik taleplerine daha fazla önem vermeye başlamıştır. Bu süreç Kürtler, için 90'ların sonu ve 2000'lerin başıyla birlikte gelişmeye başlamıştır.

2000'lerle birlikte incelenen örneklerde görülen ortak sorun, dil hareketinin ciddi kazanımlar elde etmesine ve kamusal desteğe karşın bahsi geçen dillerin halen yok olma tehlikesinden kurtulamamış olmalarıdır. Özellikle 1980 sonrası yükselişe geçen neoliberal ekonomi politikaları ve yeni muhafazakâr siyasetin de etkisiyle sosyal devletin küçültülmesi, artan işsizlik ve savaşlarla birlikte göç olgusu ve buna bağlı yükselen yabancı düşmanlığı gibi olgular, yerel dillerinin korunmasını güçleştirmiş gibi gözükmektedir. Kürtler için de 90'larda yaşanan zorunlu göçlerle, şehirleşme ve eğitim düzeyinin yükselmesiyle birlikte benzer bir sorun orta vadede gözükmektedir ve Kürt entelektüellerinin dili merkeze alan bir toplumsal hareket kurgulamak istemesinin arkasında da bu gelişmelerin yarattığı endişeler görülmektedir.

BÖLÜM 3

KÜRT DİL HAREKETİ: KÜRT DİLİNİ KORUMA VE İLERLETME HAREKETİ (TZP KURDİ) ÖRNEĞİ (2006-2011)

Bu bölümde tezin konusunu oluşturan Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi incelenecektir. Bu kapsamda Hareket'in kuruluş süreci ele alınacak ardından tezin birinci bölümünde ele alınan aktör, söylem, talep, örgütlenme ve araçlar gibi parametreler üzerinden Hareket'in yapısı analiz edilecektir. Bu bölümün amacı birinci bölümde ele alınan YTH kuramlarından Süreklilik Yaklaşımı çerçevesinde ve ikinci bölümde ele alınan tarihsel gelişmelerin ışığında Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi'ni anlamak ve açıklamaktır.

3.1.Hareket'in Kuruluşu

Hareket'in kuruluşunu anlamak için dil taleplerinin ne zaman ve nasıl ortaya çıktığını ve tarihsel olarak nasıl bir gelişim gösterdiğini öncelikle ortaya koymak gereklidir. Bu nedenle Hareket'in kuruluşundan önce kısaca Kürtçe anadilde eğitim taleplerinin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e doğru tarihsel gelişiminin bir özetini sunmak gerekmektedir.

3.1.1. Anadilde Eğitim Taleplerinin Tarihsel Gelişimi

Anadolu'nun yerleşik halklarından Kürtler, 16. Yüzyıldan itibaren bölgede Şii İran ile Sünni Osmanlı Devleti arasında bir tampon bölge olarak fiilen özerk biçimde yaşamışlardır (Arfa, 1991: 28). Ancak fiili özerklik durumu, 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin merkezileştirme politikalarına yönelmesiyle akamete uğramış, II. Mahmut döneminde bölgede fiili iktidar odakları olan beyler (mirler) lağvedilerek yerlerine merkezden atanan profesyonel yöneticiler getirilmiştir (Kutlay, 2012: 7). Osmanlı Devleti, 1889 yılında Hamidiye -1908'den sonra Aşiret ismini almış- Alayları'nı (Bozarslan, 2003: 845) ve yine aynı dönemde 1892'de İstanbul'da Aşiret Mektebi'ni kurarak önde gelen Kürt beylerinin çocuklarını Türkçe ve Fransızca

eğitime tabi tutmuş, Harbiye ve Mülkiyeye göndererek devlete bağlama amacı gütmüştür (Kutlay, 2012: 131).

Bu okullarda yetişen Kürt entelektüel kuşağı, Kürt dilini ve kültürünü koruma konusunda ilk adımları atmıştır. Kürtlerin ilk yayın organı olan Kürdistan gazetesi 1898'de yayınlanmaya başlamıştır. Mısır'da Mikdat Mithat Bedirhan tarafından yayınlanmaya başlayan Kürdistan gazetesi, (Kürdistan, 1991: 59-60), ilk dört sayısı Kürtçe, sonraki sayıları Kürtçe-Türkçe çıkan bir yayındır (Issı, 2013: 133). Kürtçe, tıpkı Türkçe gibi Arapça ve Farsçanın etkisi altında olduğu için ve Kürtlerde sözlü kültürün hâkimiyeti nedeniyle Kürtçenin yazılı bir dil olması daha geç gerçekleşmiştir. İlk Arapça gazetenin 1828, Türkçe gazetenin 1832, Farsça gazetenin 1848 yılında çıkmasına karşılık ilk Kürtçe gazetenin 1898 yılında çıkması bunun bir göstergesidir. Gerçi Kürt coğrafyasında matbaa daha önceden kurulmuş olsa da (1865-66 Bitlis, 1868-Diyarbakır, 1889-90-Van) buralarda basılan eserler Osmanlıcadır (Kutlay, 2012: 55-59). Bu nedenle Kürdistan gazetesinin Kürtler ve Kürt Hareketi için önemi büyüktür. Gazete, liberal, burjuva değerlere ve Abdülhamit istibdadına karşı hürriyeti savunan bir perspektife sahiptir. Kürtlerin, geri kaldığına ve kasıtlı olarak Türkler tarafından cahil bırakıldığına vurgu yapılmakta; Kürtlere çocuklarını eğitim kurumlarına yollamaları çağrısında bulunulmaktadır (Kürdistan, 1991: 115-116). Bu anlamda dönemin Jön Türk düşünürleri ile benzer bir düşünce yapısına sahip oldukları söylenebilir. Kürdistan gazetesinde anadilde eğitime dair, pek fazla yazı bulunmamaktadır. Çünkü Osmanlı Devleti'nde devlet memurları dışında kimsenin Türkçe bilmek zorunluluğu yoktur ve hâlihazırda medreselerde Kürtçe eğitim verilmektedir ve Kürtçe konuşmak henüz hiçbir şekilde sınırlandırılmamıştır.

1908 Devrimi, Kürdistan gazetesindeki yazılarda açıkça görüldüğü gibi Kürt entelektüelleri açısından sevindirici bir olay olarak görülmüştür. Bu dönemde Kürtlerin kendi kaderlerini Osmanlı Devleti'nin hayatta kalmasına bağladıkları ve bu nedenle İttihatçılara –ki bunların ikisinin Kürt kökenli olup fakat Kürt milliyetçisi olmadığı ifade edilmektedir- ve II. Meşrutiyet'in kurulmasına destek verdikleri görülmektedir (Ramsaur, 2011: 34). 1902'de Paris'te yapılan İttihat ve Terakki Cemiyeti Kongresi'ne Abdurrahman Bedirhan'ın da katılması ve birkaç Ermeni

delegenin Türkçe bilmemesi nedeniyle kongrenin Fransızca yapılmasına içerlemesi bunun güzel bir örneğidir (Uçarlar, 2012: 268).

1908'den sonra kısa süreliğine de olsa Kürt ve Türk dernekleri arasında iyi ilişkiler oluşmuş hatta Hamdullah Suphi'nin Türk Ocakları, bazı Kürt derneklerine aynı mekânda faaliyet göstermeyi bile teklif edebilmiştir (Malmisanij, 2002: 14). Devrim sonrası dönemde Kürt Hareketi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni desteklemiş, buna karşılık İttihatçılar da Kürtlere belli konularda özgürlük sözleri vermişlerdir. Bu sözlerden biri de "Kürtçe lisan ile maarif" sözüdür (Malmisanij, 2002: 25). Bu minvalde 1908 Devrimi'nden aylar sonra Diyarbakır Cezaevi'nden 79 tutuklunun serbest bırakılması esnasında Jandarma müdürü Mazhar Efendi'nin Türkçe, Peyman gazetesinin imtiyaz sahibi Şükrü Efendi'nin aynı konuşmayı Kürtçe olarak yaptıkları halka sesleniş konuşmasında şu ifadeler yer almaktadır:

> "Meşrutiyet, ağalığı lağvetti, beyliği kaldırdı. Bugünden itibaren beyle hamal birdir. Ağalık yoktur, aşiretlik yoktur… O zaman padişahımız Abdülhamit idi. Abdülhamit bahtsızdı. Abdülhamit haindi, zalimdi. Bugünkü padişahımız Sultan Mehmet Reşat Han'dır. Sahib-i din-ü imandır… adildir… Biz şimdi büyük bir aşiretiz. İslam, Hıristiyan her kim gönülden, vicdandan Osmanlı ise bizim aşiretimize mensuptur… Kürtlerin yalnız bir derdi vardır, o da cehalettir. Bu derdin dermanı okumak, yazmak, dünyayı öğrenmektir. Bundan böyle Kürtçe kitaplar yazılacak, Kürtçe gazeteler neşrolunacak. Mekteplerde Kürt lisanıyla ilim ve marifet öğrenilecek. O zaman Kürtler de zengin olacaklar, bahtiyar olacaklar…" (Malmisanij, 2002: 26-28).

1908'de kurulan derneklerden biri de Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti'dir. Cemiyet, II. Meşrutiyet rejimini desteklemekte, Kürtlerin Osmanlı Devleti çatısı altında özerk biçimde yaşamasını savunmaktadır. Genel olarak İttihat Terakki Cemiyeti ile iyi ilişkilere sahiptir. Cemiyetin kuruluş amaçlarından biri "Kürtlerin maarifinin geliştirilmesi" olup cemiyet, İstanbul'da Meşrutiyet adında bir okul açmıştır (Tunaya, 1988: 411). Cemiyetin aynı adı taşıyan bir gazetesi de vardır ve 1908-1909 yılları arasında faaliyet göstermiş, günümüze sadece dokuz sayısı ulaşabilmiştir. Dergide Kürtlerin varlığı, dili, tarihi ve kültürü üzerine yazılar kaleme alınmıştır. Genel olarak bakıldığında Osmanlıcı vizyon, kültürel özerklik talepleri ve modernleşmeci bir zihniyetin yazılara hakim olduğu görülmektedir: Örneğin

Babanzade İsmail Hakkı, Kürtlük, Müslümanlık ve Osmanlılık kimliklerinin iç içe geçtiğine vurgu yapmaktadır:

> "Osmanlı kitlesinin en müstahkem ve en sağlam bir burç ve istihkâmını oluşturan bu temiz ve erdemli halk, her şeyden önce Müslümandır. Ondan sonra, milletlerin yaşam nedeni ve dünyanın mutluluk nedeni olan meşrutiyet kuralları içinde hilesiz, gizli hesapsız, öz bir Osmanlıdır. Üçüncü derecede de Kürddür… Osmanlılık Kürdlüğü ve Kürdlükde karşılıklı olarak Osmanlılığı içermiş, bu iki sözcüğün içeriği mutlak olarak iç içe geçmiştir. Allah saklasın, Osmanlılık ortadan kalksa, Kürdlükten de eser kalmaz; Allah göstermesin, Kürdlük ortadan kalksa ve adı sanı belirsiz bir duruma gelse, Osmanlılık da zayıf ve perişan olur…" (Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi, 1908/1: 7-8)

Gazetede eğitim olarak geri kalmış Kürtlerin eğitiminin Türkçe mi Kürtçe mi olması gerektiği, tartışması yapılmaktadır. Bu noktada Kürtçenin eğitim dili olma yeterliliğine sahip olup olmadığı tartışması da gündeme gelmektedir. Babanzade, İttihat ve Terakki'nin Kürtleri eğitim yoluyla asimile etmek istediğinin farkındadır:

> "Eğitim… dile bağlıdır. Osmanlılığın en önemli bir direğini oluşturan Kürd halkı böyle paslı ve çürük kalırsa, üzerine yaslanan Osmanlılık da, Allah korusun, yıkılır. Kürdleri, Lazları, Arnavudları Türkleştirmek ya da Araplaştırmak gibi bir gerek ve düşünce akla gelebilirse de, dünya dünya olalı bir halkın dilinin böyle kökünü kurutacak hiç bir yöntem, ne kadar zalimce ve kahredici olursa olsun, henüz keşfedilmemiş olduğundan, böyle bir girişim, anlamsız ve saçma bir şeyle uğraşmaktan başka yarar sağlayamaz. Ne gerek, bilgisizliğin en yoğun döneminde bile Osmanlı İmparatorluğundaki milletlerin hiç biri varlık ve kimliğini kaybetmedi. Kürdçe, binlerce yıldan beri bu durumuyla sürüp gidiyor. Ne İranlılar, ne Romalılar, ne Araplar, ne Tatarlar, ne Türkler zamanında bu dil yabancılaşmamıştır; tam tersine, bu dili konuşanlar, istilacılarınkine benzer daha büyük bir yetenekle günden güne dört tarafa yayılmışlardır. Demek istiyorum ki, bir dil, dilbilgisi kitaplarına ve sözlüklere sahip olmasa dahi varlığını korur" (Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi, 1908/3: 2).

Öte yandan Babanzade, Kürtçe anadilde eğitimin faydalarına dikkat çekmekte ve Kürtçenin eğitim yapılabilecek gelişkin bir dil olduğunu ancak yetişmiş insan ve materyal eksiğinin bulunduğunu ve bunun Kürtçe maarifle birlikte çözülebileceğini vurgulamaktadır:

> "Şimdi, bir varsayım olarak bir Kürd çocuğunu ele alalım. Bu çocuğun köyünde anadilinden başka bir şey konuşulmuyor. O köyde bir Türk Okulu açarsak ve

sonra da çocuğu basamak basamak hep Türkçe öğretirsek ileriye götürürsek, aslında o çocuk sonunda yine adam olur, zekâsı varsa yüksek bir mertebeye de yükselir. Ne var ki, bilimlere ulaşmanın aracı olan dil öğrenimi uğrunda, ömrünün değerli yıllarından birkaçını kaybetmiş olur. Bu Kürd, kendi dilinde çeşitli bilim ve teknikler üzerine eserler bulsa ve Kürdçe öğretim yapılan bir okula devam etse, kuşku yok ki daha çabuk yetişir, öğrenimi daha eksiksiz olur ve Osmanlı ailesinin daha değerli bir parçası olur. Onun için, Kürd yurttaşlarıma, her şeyden önce düzgün bir dile sahip olmalarını büyük bir önemle tavsiye ederim. Önce bu dilin bir dilbilgisi kitabı, bir de sözlüğü yapılsın. Ondan sonra Kürd halkının bir tarihi kaleme alınsın. Daha sonra da, ne kadar dağınık ve yazılmamış şiirler ve edebi eserler varsa, hepsi derlenip yazılsın…" (Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi, 1908/3: 2).

Ancak, gazete yazarlarının hepsi Babanzade ile aynı fikirde değildir. Kürtçe anadilde eğitim için gerekli alt yapının olmadığını, bunun ciddi zaman kaybına yol açacağını ve Kürtçenin pratikte işlevsel ve faydalı olmadığı için onun yerine ortak dil olan Türkçe ile eğitim yapılmasının doğru olacağını ifade edenler de vardır. Burada bir yönüyle parçalanma korkusu öte yandan modern bir ulus devlet inşa etme isteği görülebilir. Bunlardan biri olan Erzincanlı Hamdi Süleyman, şöyle demektedir:

"Okullarda Kürdçe öğretim için elimizde hiç bir aracın bulunmaması ve bulunmasının da pekgüç olması dolayısıyla, görüşümce Türkçe olarak ders okutulmaya başlamalı. Bu konuda ayrıntılı açıklamalar yapmaya gerek görmeyecek, bunu akıl terazisine vuracak olan düşünce sahiplerine bırakırım. Tabii Türkçe öğretimin devamı, birçok yarar sağlayabilir. Birincisi, Osmanlı genel dili Türkçe olup, her zaman hakların savunulması ve diğer işler için başvurmak zorunda bulunduğumuz Osmanlı Hükümetinde bütün işlemler Türkçe dili üzerine yapılıyor. Türkçe bilmeyen bir kişinin Hükümet dairelerinden birisine başvurduğu zaman ne gibi güçlüklere uğrayacağı, ufak bir düşünmeyle anlaşılır. Mutlaka bir çevirmene ihtiyaç duyacaktır. Böylece işini başka birisine gördürmüş bulunacak ki bu da çoğunlukla istenene uygun çıkmaz. İkincisi, vatan görevinin gereği olarak herhalde zorunlu olan yüce askerlik mesleğine girişte, yine Türkçeye şiddetle ihtiyaç duyacak ve birçok güçlüğe uğrayacaktır. Üçüncüsü, Kürdçe ne bir dilbilgisi, ne bir sözlük ve ne de diğer bir kitabımız bulunmadıktan başka, bunları meydana getirmekteki büyük güçlükler de düşünülmeye değer. Kürd dilini hakaret gözüyle görüyorum sanılmasın. Ancak bu konuda harcanacak çabanın zaman kaybından ibaret kalması olasılığı karşısında ruhum derinden etkilenmektedir. İşte bunu gizleyemiyorum. Şimdi varsayalım ki öğretim Kürdçe başlasın. Bilmem ki bu, düşünüldüğü kadar kolay mıdır? Çünkü her öğretim aracından yoksun olan bir dilin öğretiminin başlangıcı son derece zor, belki de olanaksızdır; öğretim araçlarının hazır edilmesi ise, birçok fedakârlığa katlanılmasıyla birlikte çok zaman harcanmasını gerektirir. Bununla birlikte elde edeceğimiz yararlar, harcayacağımız emeklere denk düşebilecek mi' Oysa Kürd dilinin öğretimine harcamayıp da bize bir şey kazandıramayacak olan bu uzun süreyi Türkçe öğretimine harcarsak, her şeyi öğreneceğimiz ve çok şey

> kazanacağımız kuşkusuzdur. Şimdi, genel duruma göre öğretim Türkçe üzerine yapılmalı. Hatta mümkün olsa da bütün Osmanlılar bir dil, Türkçe konuşsalar, ne kadar gelişme eserleri görülecek! Şurasını da açıklayayım ki, geçmişlerimizin hatırası olan Kürd dilinin ortadan kalkmaması için de, Kürdistan'da açılacak okullarda özel olarak Kürdçeyi öğretmek için Kürdçeyi bilen zatlardan oluşan bir komisyon oluşturularak bir dilbilgisinin, bir sözlüğün ve diğer gerekli kitapların hazırlanması yolunda bu komisyonun çabalarını arzu ederiz; hatta Kürdistan'ın geçirmiş olduğu durumları ve Kürdleri anlatan mükemmel bir tarih hazırlamasını da istirham eder ve başarıları için samimi bir dille duacı olduğumuzu bildiririz... O halde Kürdler de aynı şekilde, daha da büyük ölçüde bir çabayla bu dilin öğretilip yaygınlaştırılmasına çalışmalıdırlar. Zaten bir memurluğa atanma ya da bir yüksekokula giriş de mutlaka Türkçe bilmeye bağlıdır. Şu halde Kürdler için Türkçe öğretimden, daha çok sağlıklı feyiz ve yükselme yolu olamaz." (Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi, 1909/8: 2-3).

Bu dönemde Kürtler, Osmanlı siyasi birliği içinde kalarak, kültürel kimliklerini korumak ve başta Türklerle birlikte olmak üzere bir arada ancak özerk biçimde yaşamak idealini dile getirmekte ve kültürel kimliklerini korumak için eğitim vasıtasıyla gelişmek, modernleşmek ve Osmanlı Devleti'nin modernleşme sürecinin bir parçası ve aktörlerinden biri olmak istemektedirler. Ancak bu barışçıl dönem uzun sürmemiş, bir yıl sonra 1909'da İstanbul'daki tüm Kürt derneklerinin ve eğitim kurumlarının kapatılmasıyla sona ermiştir. 1898'de yayına başlayan Kürdistan gazetesi de 31 Mart 1909 olayları akabinde kapatılmıştır. İttihat Terakki Cemiyeti'nin müstebit eğilimlerini güçlenmesi ve 1913'ten itibaren Türk milliyetçisi bir tutum sergilemesi, Kürt Hareketi'nin Osmanlıcılık vizyonundan uzaklaşmasına yol açmıştır (Kutlay, 2014b: 134).

Bu geçişin ilk izleri 1912 yılında kurulan Kürt Talebe Hevi [Umut] Cemiyeti ile görülmektedir. Cemiyet, genel itibariyle Kürt milliyetçisi bir söyleme sahip olmasına karşılık ayrılıkçı bir vizyona sahip gözükmemektedir. Cemiyetin yayın organı Roji Kurd ve Hetawi Kurd'da bunun yansımalarını görmek mümkündür. Bu yayınlarda yazarlık yapanların başında gelen Babanzade İsmail Hakkı, Kürtlerin kendi anadillerinde eğitim yapma talebinin, ayrılıkçılık anlamına gelmediğini, bilakis Kürtlerin cehaletinin hızla ortadan kaldırılmasını sağlamak suretiyle Osmanlı kimliğinin güçlenmesine imkân sağlayacağını vurgulamaktadır:

“Türk'ün Kürd'e, Kürd'ün Türk'e, Arap'ın Kürde, dil konusunda muhalefet değil, yardım etmesi bir gereklilik, bir dini farz halini alır. Çünkü Kürd'ün dil açısından dil yüzünden toplumsal bakımdan ve uygarlık açısından yükselmesiyle bütün İslamiyet ve dolayısıyla Türk, Arap ve diğerlerine de iyi olur… Dili derlemek hiçbir zaman Frenklerin "nasyonalite" denilen milliyetçilik fikrini ortaya çıkarmak değildir. Milliyetçilik fikrini gütmek zaten þer'an men edilmiştir.” (Roji Kurd, 1913/2: 5-6).

Roji Kurd ve onun devamı olan Hetawi Kurd dergilerinde, Kürtlerin varlığını, ayrı bir dile, kültüre sahip olduklarını kanıtlamaya çalışan yazılara rastlanmaktadır. Bu yazılarda Kürtlerin milli tarihlerinin yazılmasına, bunun yapılabilmesi için Kürtlerin tarihi ve kültürel malzemesinin derlenip toparlanmasına ve Kürt dilinin standart bir hale getirilerek ulusal bir dil haline getirilmesi için alfabeye, gramer kitaplarına, sözlüklere ve okullara ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Mevlanazade Rıfat, bunu şu sözlerle vurgulamaktadır:

“… Evvela Kürtleri uyandırmak, onlara varlıklarını, hayat haklarını tanıttırmak, ilerleme yoluna koymak için dil gereklidir. Dili iyileştirmek (ıslah) dili genelleştirmek, maksada hizmet edici kılmak da (kurallarına uygun biçimde) yazmakla olur. Kürt dilini hakkı ile yazmak ve kolayca bellemek, belletmek için de eski harflerimizin yani Urdu harflerinin diriltilmesi ve iyileştirilmesi (düzeltilmesi) gereklidir… Eski harflerimizi diriltebilir ve düzeltebilirsek ve bu harfler ile ilkel durumda bulunan kavmimize yeni yönteme uygun olarak okuma ve kural (dilbilgisi) kitapları ile bir sözlük armağan edebilir isek gayemize varma yolu açılmış demektir…” (Hetawi Kurd, 1913/2: 2-3).

Ancak mütareke dönemiyle birlikte Osmanlı Devleti’nin yıkılacağının anlaşılması ve bölgede bir Ermeni Devleti’nin kurulması ihtimalinin gerçeklik kazanması, Kürtlerin de kendi kaderlerini ellerine alma ve bağımsızlıklarını kazanma yoluna gitmelerine yol açmıştır. Bu dönemde son ayakta kalan imparatorluklar olan Avusturya-Macaristan, Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu’nun hepsi dağılmanın eşiğindedirler (Brubaker, 1995: 105). Özellikle Habsburg hanedanlığının yönetimindeki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu altındaki Çekler, Lehler, Sırplar gibi unsurlar, milliyetçi bir bilinç geliştirmiş, bağımsızlık hedefine yönelmişlerdir (Roshwald, 2001: 15-16). Bu dönemde milliyetçi ayrımların büyük ölçüde dil üzerinden gerçekleştiği ve dil milliyetçiliğine dayalı bu ayrımlar üzerinden siyasal bir özne yaratılmaya ve bu siyasal öznenin bağımsız olma rüştüne sahip olduğu

kanıtlanmaya çalışıldığı görülmektedir (Inglehart ve Woodward, 1967: 28). Kürtler de Avrupa'daki bu gelişmelere yabancı değillerdir. 1913'ten sonra başlayan İttihat Terakki'nin fiili diktatörlüğünün, mütareke döneminde ortadan kalkmasıyla Kürtler, yeniden örgütlenmeye ve yayınlar çıkarmaya başlamışlardır. Ortadan kalkan korku ve sessizlik kadar devlet nizamı da olduğu için Kürt Hareketi artık kendi kaderini Osmanlı Devleti'nin kaderine bağlamaktan vazgeçmiş, Amerikan başkanı Woodrow Wilson'un ortaya koyduğu kendi kaderini tayin hakkı (self determinasyon) ilkesi çerçevesinde bağımsız, modern bir milli devlet kurmak için siyasal eylemliliğe yönelmişlerdir (Tunaya, 1986: 189).

Bu eylemliliğin en önemli odak noktası, Kürt Teali Cemiyeti'dir. Cemiyetin kuruluş nizamnamesinden ziyade eylemlerinden çıkarılabilen milli-bağımsız bir Kürt devleti ideali, cemiyetin yayın organı olan Jin Dergisi'ndeki yazıların ortak noktası ve amacı olarak görülebilmektedir. Örneğin M.M. imzalı "Edebiyatı Kürdiyeden Bazı Numuneler" başlıklı yazıda Kürtlerin siyasal bir yapı kurabilecek tarihselliğe, dile ve kültüre sahip olduğunu kanıtlama çabası görülmektedir (Jin, 1918/2: 236) ve dergi, özellikle Kürtlerle Türkleri, aynı soya mensup olarak gösteren İttihatçı görüşe karşı kanıt üretme çabası içindedir. Cemiyetin Kürtçe alfabe, gramer kitabının yanı sıra Ehmede Hani'nin Kürtçe eseri Mem-u Zin'i basması ve Kürtçe maarifi cemiyet programına alması böylesi bir çabanın sonuçları olarak okunmaya müsaittir. Ayrıca Jin dergisinde, Kürtlerin Kürtçe konuşmalarına rağmen kendilerini halen Kürt görmemeleri ve Kürtçe yerine Türkçe yazmayı tercih etmeleri eleştirilmekte, bunun arkasında Kürtlerin eğitimsiz bırakılması kadar lehçelerin çokluğunun, bir lisan birliğinin olmamasının ve seçkinler ile halk arasındaki dil ve kültür kopukluğunun varlığı zikredilmektedir (Özcan, 2013: 51, 84, 86).

Jin'in bu anlamda siyasal bağımsızlık için öncelikle milli bir topluluk kurmak gerektiğini ve bunun dil, kültür, tarih birliği yaratmaktan ve bunun yolunun da modern, milli bir eğitim sistemi kurmaktan geçtiğini vurgulaması, Kürt milliyetçiliğinin, Ermeni ve Türk milliyetçiliğinden etkilendiğini göstermektedir. Bu vizyon, bazı dış gelişmelerle de desteklenmektedir. Örneğin 22 Ekim 1913'te İran ve Türkiye arasında kalan boş bölgede kontrolü ele geçiren Simko Ağa'nın Hoy kentinde bir Kürt Okulu açmasının ve burada Kürtçe ve Rusça eğitim alan zeki Kürt

gençlerini Moskova'ya yüksek tahsil yapmaya göndermesinin (Celil, 2007: 85-88) Anadolu'daki Kürtleri de kültürel bağımsızlık yolunun önce siyasal bağımsızlıktan geçtiği fikrine yönlendirdiği düşünülebilir.

Siyasal bağımsızlık vizyonu, bazı tarihsel gelişmelerle (Bkz. Yeğen, 2012: 17-18) birlikte başarısızlığa uğramıştır. Bu süreç sonunda Kürtler, Türklerle birlikte hareket etmiş ve başta Mustafa Kemal olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosu tarafından "kültürel ve idari özerklik" sözü verilerek ve "eşit-kurucu unsur" olarak kabul edilecekleri umuduyla siyasal bağımsızlık projesini bir süreliğine bir kenara bırakmışlardır (Beşikçi, 1990: 17). Ancak işbirliği ve yeniden bir arada yaşama vizyonu Cumhuriyet rejiminin kurulması, hilafetin kaldırılması ve 1924 Anayasası'nın ihdası ile başlayan yeni dönemde "Kürt kimliğinin inkârı" ve "Kürtlerin Türk kimliği içerisinde eritilerek asimile edilmesi" politikasıyla çıkmaza girmiştir. Yeni rejimin ihdası ile birlikte Kürt entelektüellerinin bir kısmı tutuklanmış, bir kısmı ise sürgüne gönderilmiştir. Böylece Kürt Hareketi'nin, entelektüel kanadı, yurtdışına taşınmıştır. 1920'de Koçgiri, 1925'te Şeyh Sait, 1930'da Ağrı ve 1938'de Dersim İsyanları, Türkiye Cumhuriyeti'ne ve Kürt politikasına yönelik başarısız direnişler olarak kalmıştır (White, 2012: 126) .

1939-1959 arası dönemi, Kürt Hareketi açısından bir sessizlik dönemi olarak nitelendirmek mümkündür (Bozarslan, 2003: 850). Bu yirmi yıllık zaman boyunca Kürtler, Mesut Yeğen'in ifadesiyle Türkiye Cumhuriyeti, tarafından uygulanan "tedip, tenkil ve temsil" politikasına maruz kalmışlardır (Yeğen, 2011: 27-33). Bu dönem, bir yönüyle Kürtlerin, "Türkiyelileşmesine" yol açarken öte yandan Kemalist, eğitim yoluyla modernleşme politikası nedeniyle "orta sınıflaşarak" yeni bir entelektüel kuşağın oluşmasına da olanak tanımış (Kirişçi ve Winrow, 2011: 104) ve Kürt Hareketi'nin 1960 Darbesi'nden sonraki dönemde yeniden ivme kazanmasına imkân vermiştir.

Tek Parti döneminin 1950'de sona ermesiyle Kürt Hareketi, canlanmaya dair ilk emareleri göstermiştir. 1925 sonrasında Kürt örgütleri üzerindeki baskı ve Kürtçe yasağı DP döneminde hafiflemiştir. Bu ortamda 1950 yılında "İleri Yurt" ve "Şarkın

Sesi" gibi Kürt dergileri yayınlanmaya başlamıştır. (Kutlay, 2012: 28-29). Eğitimli, orta sınıf yeni bir kuşak oluşmuş ve bunlar, dönemin önde gelen dergilerinde "Doğu Sorunu" ve "Doğulu Kimliği" üzerinden Kürt meselesini yeniden tartışmaya açmıştır. Musa Anter, Canip Yıldırım, Ali Karahan, Faik Bucak, Naci Kutlay, Ziya Şerefhanoğlu ve Mustafa Ekinci gibi çoğunlukla üniversite eğitimine sahip, avukat, doktor, muhasebeci gibi orta sınıf mesleklere sahip bu yeni kuşak, Kürt Hareketi'ni Türk solundan etkilenerek "az gelişmişlik, geri kalmışlık" gibi sorunlar üzerinden "ekonomik ve kültürel kalkınma" perspektifinden ve sosyalist-ulusalcı bir söylemle tartışmışlardır (Kutlay, 2014b: 315). Beşikçi'ye göre 1960-70'li yılların Kürt entelektüelleri, sosyalizm nedeniyle enternasyonal olmayı önemsemekte, dil, kültür, gelenek gibi konuları "milliyetçi-sağ temalar" olarak yaftalayıp bu konulara yeterince önem atfetmemektedirler (Beşikçi, 1991: 24). Bu dönemin başlangıcı, Canip Yıldırım ve Yusuf Azizoğlu ile birlikte İleri Yurt dergisini çıkaran Musa Anter'in Kürtçe kaleme aldığı "Kımıl" isimli şiirin davalık olması (Kutlay, 2014a: 74) ve ona destek veren kişiler ile birlikte "Kürtçe konuşup şarkı söyleyerek, radyo dinleyip şiir okuyarak bölücülük yapmak" suçlaması nedeniyle tutuklandıkları ve tarihe "49'lar Olayı" olarak geçen hadise olmuştur (49'lar Davası Gerekçeli Karar, 1963: 17). Tutuklananlar mahkemeye çıkarılmayı beklerken 27 Mayıs 1960 Darbesi gerçekleşmiş ve daha sonrasında bir kısmı kısa süreli cezalara çarptırılmış, diğerleri ise serbest bırakılmıştır (Anter, 2013: 159).

1960 Darbesi, bir yanıyla Kürt kimliğini inkâr politikasını sürdürmüş, darbe önderi Cemal Gürsel bir mitingde seslendiği Kürtlere "size Kürt diyenlerin suratını tükürün" demiş ve Kürtlerin eğitim yoluyla asimilasyonu politikasının bir devamı niteliğinde görülebilecek olan yatılı bölge okullarının (YİBO) 1961'de kurulmasına ön ayak olmuştur (Marcus, 2009: 46). Ancak öte yandan darbe sonucu yapılan anayasa ise Kürtlerin yeniden harekete geçmesine imkân tanıyan bir ortamın oluşmasına zemin hazırlamıştır. 1961 Anayasası'nın da etkisiyle artan ifade ve örgütlenme özgürlüğü ortamında yayın faaliyetine girişen Kürt entelektüelleri, siyasal olarak farklı partiler içinde yer alsalar da genellikle sol örgütlerin çatısı altında TİP gibi partilerde yer almayı tercih etmişlerdir. Bu durum, Türk solunun, Kürt kimliğine ve Kürt Hareketi'ne diğer görüşlere nazaran daha sempatiyle bakması ve Kürtlerin mağduriyetlerini inkâr etmeyip taleplerine hak vermeleriyle

açıklanabilir. Musa Anter, anılarında bu faydacı tercihi benzer şekilde açıklamaktadır:

> "[B]u arkadaşlarla aramızda daima bir fikir ayrılığı vardı. Tabi bu ayrılığımız Kürt meselesi üzerineydi… Ama denebilir ki "Peki senin fikirlerini benimsemeyen bu adamlarla ne diye ilişkilerini sürdürdün?" Ne yapabilirdim? Türkiye'nin diğer tüm politik kanatları faşist ve Kürt davasında düşmanca bir ortaklık içindeydiler. Turancılar, Kemalistler aynı fikirdeydiler. Hiç olmazsa bunlar doğru yalan, "ileride kazanırsak haklarınızı veririz" diyorlardı. Yani hiç olmazsa, gasp edilen haklarımızın varlığını kabul ediyorlardı."(Anter, 2013: 220).

Kürt Hareketi içinde yer alanların hepsi bu nedenle sosyalist değildir. Ilımlı, liberal veya dindar Kürtler de vardır ve bunlar zaman zaman farklı yayın organları içerisinde atışmış ve çeşitli polemiklere girmişlerdir. Musa Anter, Mustafa Kemal'in ekibinden olan Ahmet Hamdi Başar'ın çıkardığı, ılımlı, liberal "Barış Dünyası" isimli derginin ikinci sayısında Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'deki Kürtler için Kürtçe sözlük, gramer kitabı, Kürtçe radyo ve Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesindeki Kürt askerleri Kürtçe askeri eğitime tabi tutmak gibi tekliflerinin Türkiye Cumhuriyeti tarafından reddedildiğini vurgulayarak (Anter, 2013: 187) şöyle demektedir:

> "… Niçin anadili Kürtçe olan ve bundan başka dil bilmeyen vatan çocuklarımıza kendi anadillerini öğretecek okullar açmıyalım? Niçin bu dilin edebiyatını, filolojisini bölgenin üniversitesi araştırmasın? Niçin… Kürtçe tedrisat yapılmasın? Niçin Kürtçe gazete çıkmasın, mahalli bir radyo istasyonu Kürtçe neşriyat yapmasın?" (Anter, 2014b: 83)

Buna karşılık sol düşüncenin önde gelen dergilerinden Doğan Avcıoğlu'nun Yön Dergisi'nde yazan Sait Kırmızıtoprak ise Anter'in bu yaklaşımını, bir okuyucu mektubu vasıtasıyla kültürel haklar üzerinden "Kürtçülük" yapar gibi gözüküp emperyalizme ve asimilasyonculuğa hizmet etmekle suçlamaktadır (Anter, 2014a: 87-89).

Kürt Hareketi'nin bu dönemde Türk solu ile ittifakının bazı sonuçları olmuştur. Birincisi, bağımsızlık bir proje olarak ya gerçekçi görülmemekte ya da yüksek sesle dillendirilememektedir. İkincisi, kullanılan terimler, daha çok sol jargondan ödünç alınmakta ve etnik kimliklerden ziyade sınıfsal aidiyetlere vurgu yapılmaktadır. Kürt sorunu yerine "Doğu Sorunu" ve Kürt yerine "Doğulu" ifadesi kullanılmakta ve mesele, ekonomik geri kalmışlık, emperyalizm, sömürü gibi kavramlar üzerinden ele alınmakta ve sosyalist devrim sayesinde hem ekonomik hem de kültürel-kimlik sorunlarının çözüleceği varsayılmaktadır. 1962'de yayınlanmaya başlayan Dicle-Fırat Dergisi ile 1963'te yayınlanan Deng Dergisi, bu yaklaşımın örnekleri olarak incelenmeye değerdir. 1962'de başlayıp sekiz sayı yayınladıktan sonra kapatılan Dicle-Fırat Dergisi'nde Musa Anter ve Edip Karahan isimleri ön plana çıkmıştır. Dergi, çoğunlukla Doğulu ve Doğu sorunu kavramını kullansa da dergideki bazı yazılarda Kürt ifadesine rastlanmaktadır.

Derginin birinci sayısında Edip Karahan "neden çıkıyoruz" başlıklı yazısında derginin çıkış amacını "Doğu'nun ekonomik ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunmak" olarak ifade etmektedir (Dicle-Fırat, 1962/1: 4). Faşizm ve emperyalizm karşıtlığının vurgulandığı yazılarda Türk solu ile ittifakın da bir sonucu olarak milli birlik ve bütünlük temalarına rastlanmakta, hatta derginin ikinci sayısının kapağında 10 Kasım nedeniyle "Atatürk'ün aziz hatırasının önünde saygıyla eğiliriz" ifadesi görülmektedir (Dicle-Fırat, 1962/2: 1). Musa Anter'in derginin dördüncü sayısında yer alan "uyanalım ya" isimli yazısında da görüleceği gibi Deng Dergisi'nin, farklı kültürel toplulukların özgürce bir arada yaşadığı bir devlet ve toplum" idealine sahip olduğu ifade edilebilir (Dicle-Fırat, 1963/4: 7). Dergide, Hamit Mazıdağlı'nın "Hani Vaizler [Vaazlar] Kürtçe Veriliyordu" ve "Bazı Noktalar" isimli yazılarında da görüleceği üzere asimilasyon ve Kürtçe konuşmak üzerindeki baskılar, yasakçılık, olarak eleştirilmekte ve Kürtlerin kendi dillerini, kültürlerini ve kimliklerini korkmadan yaşayabilecekleri, koruyabilecekleri ve geliştirebilecekleri bir Türkiye'de yaşamak istedikleri belirtilmektedir (Dicle-Fırat, 1963/7: 1). Mazıdağlı, "Bazı Noktalar" adlı yazısında "Kürtlerin, Türkçe konuşmayı reddetmediklerini; sadece Türkçe konuşmayı reddettiklerini" ifade etmesi bu durumun bir yansıması olarak görülebilir (Dicle-Fırat, 1963/8: 1). Dergi, Kürtçe anadilde eğitimin bir hak olduğunu derginin sekizinci sayısında Dicle-Fırat imzalı "Dicle-Fırat Okuyucularına" isimli yazıda da belirtmiştir:

> "Biz Kürtçe mecmua, gazete çıkmasını istiyoruz, Kürt okullarının açılmasını istiyoruz. Dicle-Fırat'ın gayesi Doğunun ekonomik ve kültürel kalkınmasıdır. Kültürel kalkınma mefhumunda yukarıda geçen gazete, mecmua ve mekteplerin dâhil olduğu aşikârdır." (Dicle-Fırat, 1963/8: 8).

Deng Dergisi'nin ise 1963 yılında başladığı yolculuğu kısa sürmüş, ilk iki sayısı yayınladıktan sonra üçüncü sayısına matbaada polis tarafından el konulmuştur. Dergi, Dicle-Fırat çizgisinde, demokratik, özgür bir ülkede farklı kültürel toplulukların bir arada yaşama ülküsünü vurgulamaktadır. Bu minvalde derginin birinci sayısında imzasız "Çıkarken" isimli yazıda Türklerin ve Kürtlerin milli mücadelede birlikte yan yana savaştıklarına ve Kürtlerin bizzat Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından eşit-kurucu unsur olarak tanındıklarına vurgu yapılmakta, milli birlik fikrinin, kültürel hak ve özgürlüklere dayalı olarak geliştirilebileceğine vurgu yapılmaktadır (Deng: 1963/1: 22). Dergi, ikinci sayısında imzasız çıkan "Sevmek için Bilmek Lazım" adlı yazıda da görüldüğü üzere Kürt kültürünün yok olmaması için mücadele eden bir grup üniversite öğrencisinin çabalarının ürünüdür. Hem bölücü hem de komünist olmakla itham edilmemek için kullanmaya özen gösterdiği demokrat ve ılımlı söylemin sonucu olarak başta anadilde eğitim olmak üzere kültürel hak taleplerinin bölücülük anlamına gelmediğini vurgulama ihtiyacı hissetmektedir (Deng, 1963/2: 3).

Türk solu ile birlikte girilen ittifak, TİP ile perçinlenmiştir. TİP, içerisinde Sadun Aren, Mihri Belli, Mehmet Ali Aybar gibi Türk solunun ünlü isimleri ile Canip Yıldırım, Naci Kutlay, Kemal Burkay, Tarık Ziya Ekinci, Mehdi Zana, Tahsin Avcı, Zülfikar Tigrek, Burhan Cahit Ünal gibi Kürt solunun ünlü isimlerini barındırmıştır. Bu grup, parti teşkilatı içindeki sendikacılar, aydınlar ve doğulular ittifakı içerisindeki doğulular hizbini temsil etmiştir ve Yaşar Kemal de onları dışarıdan desteklemiştir (Kutlay, 2012: 34). Bu sebeple Kürt Hareketi, kendini büyük ölçüde TİP mücadelesi içinde var etmeye çalışmış ve TİP'in Türk solcuları da diğer parti ve sol örgütlere nazaran Kürt meselesine daha duyarlı olmuştur (Alış, 2012: 76). 1965 yılındaki seçim başarısının ardından 1969'daki kongrede "Kürtlerin varlığının ve Kürt sorununun" kabul edilmesi bunun göstergelerinden biridir (Aydınoğlu, 2007: 336). Ancak TİP ve genel olarak Türk solu üzerinde artan baskıya

karşılık Kürt Hareketi'nin de daha fazla söz hakkı talebi, Türk solunun, Kürt Hareketi'ni daha fazla bünyesinde taşıyamamasıyla ve Kürt Hareketi'nin kendi örgütlenmesini kurma yoluna gitmesiyle sonuçlanmıştır (Güneş, 2013: 128). Bu dönemin canlı tanıklarından olan Mehdi Zana, anılarında önceleri TİP'e katılması için baskı yapanların daha sonra "Türkçeniz düzgün ve yeterli değil" diyerek kendini parti yönetim organlarından dışladığını ifade etmektedir (Zana, 1991: 184).

Bu kapsamda ilk olarak Irak Kürdistan Demokrat Partisi ile ilişkili Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi kurulmuştur. Kürt Hareketi'nin ilk illegal partisi olan bu parti ve TİP, 1967'de Doğu Mitingleri'ni düzenlemişlerdir. Doğu Mitingleri, (13.03.1967) Silvan, (03.09.1967) Diyarbakır, (24.09.1967) Siverek, (08.10.1967) Batman, (15.10.1967) Tunceli, (22.10.1967) Ağrı, (18.11.1967) Ankara'da gerçekleştirilmiş ve büyük ses getirmiştir. Bu mitinglerden birinde konuşan Mehdi Zana, şunlardan yakınmaktadır:

> "Ama bakıyoruz ki İstiklal Harblerinde, Çanakkale'de, Sakarya'da şurada, burada canını veren doğulu Kürt kardeşlerimiz, henüz lisanlarıyla konuşamamakta, radyo hakkı verilmemekte, basın, okul hakkı verilmemekte…" (Güneş, 2013: 123).

İsmail Beşikçi'ye göre Doğu Mitingleri, yok sayılan Kürtlerin ve onların nüfus artışı, işsizlik ve topraksızlık (ağalık düzeni) gibi meselelere karşı toprak reformu, istihdam, bölgesel plan ve ekonomik kalkınma taleplerinin tezahürüdür (Beşikçi, 2014: 145-150). Bu mitinglerin başarısı ve elde ettiği kitlesellik, TİP ve diğer Türk sol örgütleri içerisinde yeteri kadar kendilerini ifade etme imkânı bulamadıklarını ve Türk solunun Kemalist çizgiden kopmayı başaramadığını düşünen Kürt gençlerini ve entelektüellerini, kendi teşkilatlarını kurma yolunda cesaretlendirmiş ve ardından 1969'da Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) şubeleri kurulmaya başlanmıştır. Öncelikle Ankara, İstanbul, Diyarbakır, Batman ve Siverek gibi bazı il ve ilçelerde kurulan DDKO, 1971 yılında Askeri Muhtıra ile kapatılmıştır (Kutlay, 2012: 38). DDKO'ya ait bir broşürde amaçları, şu sözlerle ifade edilmektedir:

> “Bu gerçeği Aydın Doğulu gençler olarak görüyoruz. Halkın kendi ana dilleri' ile piyesler sahneliyeceğiz. Doğu Anadolu'da köy köy, sokak sokak oynamaya kararlıyız. Bu hareketimiz, sanatın, iyi ve' güzel, doğru düşüncelerin halka götürülmesi, demokratik temel hakların karanlık içinde bırakılan Doğu Anadolu'daki Halk kitlelerine ulaştırılması savaşıdır.” (DDKO Bülteni, t.y.: 11).

Kapatılan DDKO üyelerinin bir kısmı, bölücülük suçlamasıyla tutuklanmış ve dava savcısının iddianamesinde “Tarihin hiçbir devrinde, Doğu illerimizde bugünkü sakinlerini tortu olarak bırakacak yabancı bir göç olmamıştır. Dünyada Kürt diye adlandırılacak başlı başına bir ırk da yoktur” ve Kürtçe ile ilgili “30 kelimelik bir dil, Kürtçe kelimelerin aslının Türkçe olduğu ve Kürtçe cümle yapısının Türkçeye benzediği” ifadesi yer almıştır. Buna karşılık DDKO sanıkları, hazırladıkları iki yüz sayfayı aşan savunmalarında Kürt dilinin ve tarihinin genel bir çerçevesini çıkardıktan sonra Türkçe ve Kürtçe dillerini gramer açısından inceleyerek Kürtçenin Türkçe ve Farsçadan farklı, zengin bir dil olup köklü bir sözlü ve yazılı edebiyat geleneğine sahip olduğunu kanıtlamaya çalışmışlardır (DDKO Savunması, 1973: 105, 109, 131). Aynı dönemde 1966’da Musa Anter’in Türkçe-Kürtçe sözlüğü ve Brine Reş isimli tiyatro oyunu; Urfa milletvekili Kemal Badıllı’nın Türkçe izahlı Kürtçe dilbilgisi kitabı yayınlanmış, 1969’da Mehmet Emin Bozarslan tarafından Türkçeye çevirilen Ehmede Hani’nin Mem-u Zin isimli eseri, Kürtçe-Türkçe olarak basılıp yayınlanmıştır (Kırmızıtoprak, 2014: 185).

Muhtıra sonrası dönemde TİP teşkilatının kendi içinde bölünmesi ile Kürt Hareketi, siyasal mücadele ile devrimin gerçekleştirileceğine olan inancını yitirmiş (Aydınoğlu, 2007: 259) ve 1971-1974 arası “ayrı örgüt, birlikte devrim” vizyonu dile getirilirken 1974’ten sonra kademeli olarak “ayrı örgüt, ayrı devrim” vizyonu ağır basmaya başlamıştır (Bozarslan, 2003: 856). Özgürlük Yolu Dergisi, bu bağlamda ele alınması gereken ilk yayınlardan biridir. Kemal Burkay’ın önderliğindeki dergi, genel olarak Kürt ulusal mücadelesini sosyalist devrim mücadelesi içinde gören ve Türk ve Kürt sosyalistlerinin birlikte mücadele etmesi gerektiğini savunan bir bakış açısına sahiptir (Özgürlük Yolu, 1977/21-25: 276). Özgürlük Yolu Dergisi, önceliği sosyalist devrime verse de anadilde eğitim meselesine de değinmektedir. Derginin sekizinci sayısında E. Zozan imzalı ve “Eğitim Üzerine” adlı yazıda anadilde eğitim meselesi konusunda şu görüşler öne sürülmektedir:

> “Eğitimin demokratik bir nitelik kazanması, onun, sömüren sınıfların bencil, savaşçı, sömürü ve eşitsizlik esasına dayanan özü yerine, emekçi halkın toplumcu, barışçı, eşitlik ve kardeşlik esasına dayanan, dünya görüşüne (özünde işçi sınıfının dünya görüşüne) uygun bir öze kavuşturulmasına bağlıdır. Halklar açısından eğitimin demokratik olması ise, özünde yukarda belirtilen, işçi sınıfının dünya görüşüne uygun, biçimde ise ulusal olması demektir. Eğitimin, özellikle de temel eğitimin her halkın kendi dilinde yapılması, eğitimin amacına varması bakımından en uygun ve en kolay yoldur. Dil bir anlatım aracıdır ve kitleler hiç şüphe yok ki en iyi biçimde bildikleri dil ile eğitilebilirler. Bunun tersine bir uygulama demokratik olamaz ve gayri insanidir. Halkların kendi anadilleri dışında bir dil ile eğitim yapmaya zorlanmaları ancak baskıcı, ırkçı, faşist rejimlerde görülür. Bu, iğreti bir uygulama olur ve eğitimden beklenen amaçlara vardıramaz… “ (Özgürlük Yolu, 1976/8: 47-48).

Yazıda görüldüğü gibi anadilde eğitim talepleri önceki dönemde dile getirilenlerle neredeyse aynıdır, farklı olarak sosyalist bir jargonla ifade edilmektedir. Derginin on birinci sayısında imzasız, “Devrimcilik ile Goşizmi ayıralım” başlıklı yazıda sosyalist mücadele ile ulusal kurtuluş mücadelesinin birbirine endekslenmiş olduğu ifade edilirken (Özgürlük Yolu, 1976/11: 3) otuz üç ve otuz dördüncü sayılarda Nazife Kaleli imzalı “Sömürge Ülkelerde Eğitim” başlıklı yazıda Kürtlerin, hem emperyal büyük devletler hem de Türk burjuvazisi tarafından sömürülmek amacıyla şoven-ırkçı bir eğitime tabi tutulduğu iddia edilmektedir (Özgürlük Yolu, 1978/33-34: 8-21). Benzer bir yaklaşıma sahip bir başka yayın Roja Welat gazetesidir. Gazetenin ilk sayısında imzasız “Kürtçe Yayın Yapmak Hakkımızdır ve Bu Hakkı Kullanacağız” adlı yazıda gazetenin yayınlanması sürecinde yaşanan anayasa ve hukuk dışı uygulamalar ve engellemeler dile getirildikten sonra Babanzade İsmail Hakkı’nın ifadelerini hatırlatan şu sözler sarf edilmektedir:

> “Boşuna ortalığı velveleye vermeyin. Kürt halkının kendi dilinde bir gazete çıkarmasıyla veya kendi dilinde eğitim yapmasıyla, ne ülke bölünür, ne de toplum. Bu sizin telaşınızdır, ırkçıların, sömürenlerin... Emekçi Türk halkı, Türk işçi ve köylüleri böyle şeylerden rahatsız olmazlar. Türk ve Kürt işçileri fabrikalarda, tarlalarda kol koladırlar, omuz-omuzadırlar; Bu baskılar, eşitsizlikler kalktığı zaman onların arasındaki sevgi daha da büyüyecektir.” (Roja Welat, 1977/2: 2).

Derginin aynı sayısında sorumlu müdür Sıddık Bozarslan ve gazetenin sahibi Mustafa Aydın imzalı "Kürt ve Türk Halkları Kardeşçe ve Demokrat Bir Toplumu Birlikte Kuracaklardır" başlıklı yazıda SSCB'de yaşayan Kürtlerin anadilde eğitim hakkına, üniversitede Kürt Dili ve Edebiyatı kürsüsüne sahip olduğunu buna karşılık ülkenin bölünmediğini vurgulayarak, anadilde eğitim talebinin ülkeyi bölmek anlamına gelmediğini vurgulamaktadırlar (Roja Welat, 1977/2: 12-13).

Rızgari [Kurtuluş] Dergisi de bu dönemde yayınlanmaya başlamış ancak bir sayı çıktıktan sonra kapatılmış onun yerini Ala Rızgari [Kurtuluş Bayrağı] Dergisi almıştır. Derginin diğerlerinden farkı, Türk ve Kürt sosyalistlerinin ayrı örgütlenmeler altında mücadele etmesini ve çözümün federatif-ortak bir yapı değil, bağımsızlık olması gerektiği noktasında belirginleşmektedir (Kısacık, 2010a: 103). Dergi, Kürt Hareketi'nin yeniden siyasal bağımsızlık vizyonuna döndüğünü göstermektedir. Süreç özellikle 1978'den sonra siyasal bağımsızlık için kültürel ve siyasal mücadeleden sıyrılarak şiddet içeren yöntemlere doğru kayarken Kürt Hareketi'nin de siyasal mücadele-silahlı mücadele veya birlik-ayrılık vizyonu üzerinden parçalanmaya ve dağılmaya doğru gittiğine işaret etmektedir (Bozarslan, 2014: 44).

Tekoşin Dergisi, bu parçalanmanın ilk örneğidir. Rızgari ve Kawa (Kısacık, 2010b: 181) gibi örgütlerin iddialarını tekrarlayan örgütün yayın organı, birlik ve siyasal mücadeleyi savunan Kürt örgütlerini reformist ve oportünist olmakla itham etmekte (Tekoşin, 1978/3: 3-11) ve ayrı bir örgütlenmenin ve bağımsızlık mücadelesinin ancak güçlü bir tek parti örgütlenmesi ve karizmatik bir lider önderliğinde silahlı mücadele ile gerçekleşebileceğini iddia etmektedir (Tekoşin, 1978/1: 15-17). Kürdistan Devrimci Yurtseverler Örgütü'nün yayın organı, Pale Dergisi ise Tekoşin ile benzer bir vizyonu ortaya koyduktan sonra Suriye, Irak, İran ve Türkiye'deki Kürtleri tek bir bayrak altında, bir ulus devlet çatısı altında toplamaktan söz etmektedir (Pale, 1979/4: 46).

Kürt Hareketi, bu dönemde giderek parçalanmış ve silahlı mücadeleye dayalı bağımsızlık hedefi geçerlilik kazanmıştır. Ancak bu irili ufaklı örgütler, 12 Eylül

1980 Darbesi ile dağılmış, önder kadroları ya tutuklanmış ya da yurt dışına kaçmışlardır. Bu dönemden ayakta kalan tek örgüt, aslında benzer söylemlere sahip olan, ancak darbe öncesi dönemde örgütün büyük kısmını Türkiye dışına taşımayı başaran ve darbe sonrasında Kürt Hareketi'nin tek ayakta kalan temsilcisi olarak güçlenen PKK olmuştur (Kutlay, 2012: 41).

PKK, genellikle Kürt öğrencilere ve Kürtlerin eğitimsiz ve yoksul alt kesimlerine seslenen bir söyleme sahiptir (Marcus, 2009: 58) Henüz 1977'de Öcalan, dil, kültür veya gelenek üzerinden bir başkaldırının yeterli olmayacağını bunun yerine doğrudan silahlı bir başkaldırının sonuç vereceğini belirtmiştir. Bu anlamda PKK'nın Kürtçeye bakışı ve anadilde eğitim meselesine yaklaşımı daha araçsal ve bu meselelerin ikincil önemde olduğu ve siyasal bağımsızlığın kazanılmasıyla dil ve eğitim problemlerinin çözülebileceğini, diğer türlü çözümlerin yetersiz ve Türkiye Cumhuriyeti'ni meşrulaştıran bir tutum olacağı yönündedir (Gültekin, 2012: 13, 33). Abdullah Öcalan, PKK'nın manifestosu olarak görülen "Kürdistan Devrimi'nin Yolu" isimli kitabında bu konudaki görüşünü şöyle ifade etmektedir:

> "Kültür sömürgeciliğine karşı mücadele, bizi yanlış sonuçlara götürmemelidir. Ulusal kurtuluş olmadan dil ve kültürün kurtulabileceğini, bu amaçla Türkiye Cumhuriyeti egemenliği altında Kürtçe eğitimi savunan anlayışlar reformist ve gericidir. Ancak Türk sömürgeciliğinin özelliklerini anlamayan hayalperestler bu tür planlar peşinde koşabilirler. Gerçekte, Kürt dilinin düzen içinde geliştirilmesi ve okuryazar dili haline getirilmesi için bir ilkokul kurma olanağı bile yoktur… Yanlış olan Kürtçeyi öğrenme ve okuryazar dili haline getirme değil "bu düzen altında Kürtçe eğitim" gibi teslimiyetçi, reformist görüşlerdir. Bunun yanında Türkçe sömürgecilerin dilidir diye hor görülmemeli; dünya halklarının kültür birikimini halkımıza taşımada bir araç olarak kullanılmalıdır. Kürtçe ile sınırlı olan düşünme olanakları, şimdilik Türkçe ile giderilmelidir. Ulusal bağımsızlığımız gerçekleştiğinde, işte o zaman Kürtçe mali, kurumsal ve kadrosal imkânlara kavuşarak hızla gelişecek, temel iletişim ve kültür birikimi aracı haline olacak ve dünya dilleri arasında layık olduğu yeri alacaktır…" (Öcalan, 1993: 104).

1990'lara dek PKK'nın Kürtçe ve anadilde eğitim meselesini birincil önemde görmeyen bakışı sürmüştür. Bu dönemde önce siyasal yasaklar kalkmış ardından eski siyasi liderlerin siyasete dönüşü ile yeniden demokratik seçimlerin gerçekleştirilmesi mümkün olmuştur. Bu esnada 1983 yılında Paris Kürt Enstitüsü kurulmuş,

sürgündeki Kürtler yeniden seslerini duyurmaya başlamışlardır. PKK da 1982 yılından itibaren Almanya Köln'de basılan ve tüm Avrupa'ya dağıtılan Serxwebun isim bir gazete çıkarmaya başlamıştır.

Bir yandan Kürt Hareketi, siyasallaşmaktadır. HEP (1990-93) ve sonrasında kurulan DEP (1992-93), ÖZDEP (1992-94), HADEP (1992-2003), DEHAP (2005-2007), DTP (2005-2009) ve BDP (2008-) gibi Kürt partileri kurulup kapatılırken (Marcus, 2009: 178, 218) öte yandan köyler boşaltılmış, Kürtler, yurtdışına ve büyükşehirlere göçe zorlanmıştır (Yükseker, 2012: 233-238). Marcus'a göre bu gelişmeler, uzun yıllar devletin sistemli asimilasyon politikasına rağmen dilini ve kimliğini koruyan Kürtlerin, yurtdışında ve büyükşehirlerde dillerini yitirmelerine yol açmıştır. Öte yandan 1992'de Özgür Gündem gazetesinin yayına başlaması (Marcus, 2009: 260) ardından 1994'te İngiltere lisansı ile Belçika'dan yayın yapan MED TV'nin televizyon yayınına başlaması önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir. MED TV. Türkiye Cumhuriyeti'nin talebi üzerine kapatılsa da Kürtçe televizyonculuk MEDYA TV (1999-2004) ve daha sonra Danimarka'dan yayın yapan ROJ TV (2011-) ile devam etmiştir (White, 2012: 256). Güneş'e göre bu gazeteler ve kanallar, Kürtçenin sadece konuşulup okunan bir dil olmaktan çıkıp yazılan ve izlenilen bir dil haline gelmesinde ve Kürtçenin standartlaşmasında önemli bir rol oynamıştır (Güneş, 2013: 213). 1992'de İstanbul Kürt Enstitüsü'nün kurulması, Kürtçenin gelişmesinde bir başka önemli olay olarak kayda geçmiştir.

Öcalan'ın 1999'da yakalanmasından sonraki süreçte dil konusunda yeni bir döneme girilmiştir. İlk emareleri 1994-1995 yıllarında görülen sosyalizmden uzaklaşma ve etnik milliyetçi söyleme yakınlaşma, 1999'dan sonra "demokratik özerklik" hedefine ve "bir arada, eşit kurucu unsur ve vatandaş olarak yaşama" söylemine dönüşmüştür. Devrimci söylemden ve bağımsız bir ulus devlet kurma misyonundan uzaklaştığını ifade eden Öcalan ve PKK'nın dönüşümünü 2000'li yılların başından itibaren yayın organı Serxwebun'daki yazılardan takip etmek mümkündür. Derginin 217. Sayısında yer alan imzasız "Yeni Yüzyıla ve Bin Yıla Girerken" adlı yazı, Öcalan ve PKK'nın dönüşümüne dair bazı ipuçları vermektedir:

> "Geçmişin mücadele yöntemleri, stratejileri kuşkusuz geride kalıyor. Büyük devrimler, devrimci savaşlar, büyük çıkar savaşlarına sahne olan dünya artık geride kalıyor. Onun yerine yeni bir evrimsel gelişme süreci insanlığın önüne çıkıyor. Evrimsel gelişme, yine büyük mücadelelerle yürütülecek ancak bu daha çok barış ve demokrasi temelinde, siyasi yöntemlerle sürecektir." (Serxwebun, 2000/217: 5-9).

Öcalan'ın derginin 244. Sayısında yer alan ve "Sümer Rahip Devleti'nden Demokratik Uygarlığa: Devlet ve Demokrasi II" başlıklı yazısında reel sosyalizmi eleştirdiği ve reel sosyalizmin çöküşünü demokrasi eksikliğine dayandırdığı görülmektedir (Serxwebun, 2002/244: 29). Yine bu minvalde 20 Ocak 2000 tarihinde toplanan PKK'nın 7. Olağanüstü Kongresi'nde alınan kararların tam metninin yer aldığı 220. sayıda PKK'nın artık, Türkiye Cumhuriyeti içerisinde siyasal ve kültürel demokratikleşme programı izlemeyi ve aynı devlet altında Türklerle birlikte eşit-kurucu unsur olarak anayasal vatandaşlık statüsüne sahip olma mücadelesini kendine amaç edindiği iddia edilmiştir. Bu kapsamda "Demokratik Dönüşümün Görevleri" başlıklı bölümde yer alan görevlerden biri de "Anadilde Eğitimin yasal güvenceye kavuşması için çalışma" olarak sıralanmıştır (Serxwebun, 2000/220: 14-18). Oysa Öcalan, yakalandıktan kısa bir süre sonra yapılan sorgulamalarda Kürtçe ile ilgili şu görüşleri ifade etmiştir:

> "Bir kısmı şeyimizi istismar ediyorlar. Derler ki dilimiz yasak, kültürümüz yasak. Aslında yasak değil. Şu anda kurulan Mezopotamya Kültür Derneği yeterlidir bana göre… Ben öyle halis muhlis Kürt değilim. Türk'ten daha iyi Türk hissederim. Hiçbir milliyetçi Türk, kendini benden daha iyi Türk saymasın. Benim tüm yaşamım, her şeyim Türkçedir… Çok az Kürtçe biliyorum. Ancak her şeyim Türkçe. Düşünce yapım Türkçedir." (Özbey, 2014: 34).

Buna karşılık Öcalan, İmralı'da bulunduğu sürede PKK ve Kürt Hareketi için yeni bir strateji hazırlamaya çalışmış ve bunun ismini "Demokratik Ekolojik Toplum" (Kavram orijinal olarak Murray Bookchin'e aittir) olarak isimlendirmiştir. Öcalan'ın bu stratejisini açıklamak için yazdığı yazılara bakıldığında ulus devlet idealini eleştirdiği ve ulus inşa süreçlerinin ırkçı ve asimilasyonist olduğunu ifade ettiği; reel sosyalizmi anti demokratik ve özgürlükten yoksun olmakla suçladığı (Serxwebun, 2013/380: 3-4); hatta 2003'ten itibaren yazılarda "Yoldaş Apo" ifadesini "Reber [Kılavuz-yol gösteren-önder] Apo" ile değiştirdiği görülmektedir.

Bunun yanı sıra uzun süre şüpheli baktığı ve Kürtlerin geri kalmasının en büyük sebeplerinden biri olarak gördüğü dini ve geleneksel kültür ve yaşam tarzına yönelik olumlu söylemlere yöneldiği söylenebilir (Serxwebun, 2011/353: 12-17). Dahası kadınlara, kadın haklarına yapılan vurguyu arttırdığı, topyekun bir modernlik eleştirisine yöneldiği ve ekolojik topluma dair ifadeler ortaya attığı görülmektedir (Serxwebun, 2003/263: 12). Özellikle ulus devlet karşısında ezilen kadınlar, öğrenciler, işçiler gibi farklı etnik, dinsel, cinsel kimliklerle ETH'nin ana aktörü olan işçileri, köylüleri ve memurları bir arada "ezilenler" olarak kodlayıp ortak bir cephede mücadeleye çağırması Laclau ve Mouffe'nin söylemlerini hatırlatan bir tınıya sahiptir (Güneş, 2013: 260).

Bu gelişmeler, Kürt Hareketi'nde bir dönüşüme yol açmıştır. Demokratik, bir arada yaşama ideali ile birlikte legal yapılar, başta Kürt siyasal partileri daha fazla manevra alanı kazanmıştır. PKK, farklı isimler altındaki yapılanmaları ile "sivilleşme" sürecini başlatmış ve bu yapılar siyasi taleplerin yanı sıra anadilde eğitim gibi kültürel talepleri de dillendirmeye başlamıştır (Aydınoğlu, 2014: 121). Buna karşılık DTP ve sonrasında gelen BDP ve HDP gibi oluşumlar, Kürt milliyetçisi bir parti imajı vermekten uzaklaşmak ve demokratik özerklik kavramı ile siyasal bağımsızlıktan ziyade merkezileşmeye ve ulus devletin baskıcı yönetim kültürüne karşı yerelleşmeci, demokratik, özyönetime dayalı bir idari model önerdikleri vurgulayarak sistem nezdinde meşru bir söylem üretmeye çalışmışlardır (Ersanlı ve Bayhan, 2012: 235). PKK'nın da 2005 yılındaki kongresinde anadil ile ilgili aldığı karar da bu yönde güçlü bir eğilim oluştuğunun göstergesi olarak yorumlanabilir:

> "PKK, Kürtçe gramerin geliştirilmesi, Kürtçe yazım ve edebiyat dili olarak güçlenmesi için çalışır; Kürtçenin toplumda ve içimizde konuşma ile birlikte okuma-yazma ve bilim dili olarak da yaygınca öğrenilip kullanılmasını esas alır; Kürtçe yayıncılığı geliştirir; Önderliğin tarih tezi çerçevesinde Kürt ve Kürdistan tarihini araştıran çalışmalar yapar, Parti materyallerinin Kürtçeye çevrilmesi için gerekli örgütlenmeyi yaratır, Kürt dil ve tarihi çalışmalarını yürüten Kürt Enstitülerinin uygun her alanda kurulması ve güçlenmesi için çalışır…" (Uçarlar, 2012: 277).

"Paradigma Değişimi" olarak adlandırılan bu süreç sonunda Kürt Hareketi, sistem içi bir mücadele stratejisine dönüş yaparak "kültürel hakların geliştirilmesi" hedefini önüne koymuştur. Bu durum, hem uzun yıllar, Türkiye Cumhuriyeti tarafından baskılanan ve yasaklanan hem de Kürt Hareketi'ne hâkim olan siyasi ve silahlı aktörlerce uzun süre önemsenmeyen, ikinci plana atılan dil ve kültüre yönelik bir mücadelenin önünü açmıştır. Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi, de böylesi bir zeminde ortaya çıkmıştır.

3.1.2. Hareket'in Ortaya Çıkışı

Bir TH'nin ortaya çıkmasında iç ve dış koşulların belirleyici olduğu söylenebilir. Hem bir TH'nin oluşmasının anlamlı; mücadelenin mümkün ve başarıya ulaşacağına dair kolektif bir inancın hem de bu kolektif inanç ve iradenin toplumsal ve siyasal düzlemde kendini ifade ve örgütleme imkânı bulacağı koşullar elzemdir. Hareket'in de 2000'lerin başında ortaya çıkmasında daha önce oluşmamış iç ve dış koşulların bir araya geldiği ve bir dil hareketinin kurulmasına imkân tanıdığı görülmektedir.

İç koşullara bakıldığında genel Kürt Hareketi'nin şiddete dayalı, silahlı faaliyetler ekseninde ulusal bağımsızlık hedefleyen mücadele stratejisindeki değişim, belirleyici olmuştur. İlk emareleri, 90'lı yıllarda SSCB'nin dağılması sonrasında görülen strateji değişikliği, Abdullah Öcalan'ın Kenya'da yakalanması, yargılanması ve idama mahkum edilip İmralı Adası'na yerleştirilmesinden sonra "paradigma değişimi" adı altında Kürt Hareketi'ne farklı bir vizyon önermesi ile başlamıştır. Bunda reel sosyalizmin çöküşü kadar IRA, ETA ve Zapatista gibi örgütlerin silahlı faaliyetlerden uzaklaşıp siyasal ve kültürel alana kaymasının da etkisi vardır (Bkz. Özgür Gündem, 06.03.2005; 15.05.2005; 04.07.2005; 09.07.2005). Öcalan'ın temel olarak "ulusal bağımsızlık" için silahlı devrim projesini, "demokratik özerklik" için "sistem içi siyasal ve kültürel mücadele" ile değiştirmesi, Kürt entelektüellerinin de siyasal ve toplumsal mücadele konusunda önünü açmış, manevra alanını genişletmiştir (Gürer, 2015: 61-63).

Böylece daha önce tarihsel olarak sürekli dile getirilen ama mevcut koşullarda ön plana çıkamayan Kürtçe ve anadilde eğitim gibi konular, silahlı devrim ve siyasal bağımsızlığın elde edilmesinden sonra ilgilenilecek bir mesele olmaktan çıkmış ve Türklerle birlikte yaşama vizyonu içerisinde demokratik yöntemlerle mücadele edilecek önemli bir mesele haline gelmiştir (Özgür Gündem, 10,15,16.01.2005). Bu noktada önceki dönemde Kürtçe meselesini önemsiz gören ve dil, kimlik gibi kültürel meselelerle ilgilenen Kürtleri reformist, gerici ve teslimiyetçi olarak yaftalayan hâkim anlayışın yerini bu tür bir mücadelenin anlamlı, önemli ve gerekli olduğunu savunan bir anlayışa bırakması özellikle etkili olmuştur (Uçarlar, 2012: 288).

Hareket'in ortaya çıkmasında iç koşullar kadar dış koşullar da etkili olmuştur. Bu dönemde Türkiye siyasetinde de DSP-ANAP-MHP koalisyonu iktidardadır ve AB üyeliği ve demokratikleşme bu koalisyonun ana gündem maddelerinden birini teşkil etmiştir. AB'ye üyelik için gereken uyum sürecinde özellikle örgütlenme ve ifade özgürlüklerinin üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması, daha sonrasında PKK ile silahlı faaliyetlere ara verilmesi gibi gelişmeler, Hareket'in ortaya çıkmasında etkili olan gelişmeler olarak sıralanabilir.

Bir TH'den söz edebilmek için bu hareketin başlangıç noktası olarak kabul edebileceği tarihsel bir olaydan söz etmek gerekmektedir. YTH söz konusu olduğunda bu olayın genellikle adaletsizlik hissine yol açan ve/veya insan hak ve özgürlüğüne karşı kolektif bir eylemlilik olması gerektiği düşünülmektedir. Bu açıdan Hareket'in başlangıcı olarak 2001 yılında gerçekleştirilen "Dilekçe Eylemleri" gösterilebilir. 20 Kasım 2001'de İstanbul Üniversitesi'nde 200 öğrencinin "Kürtçe eğitim talep eden" dilekçe vermeleriyle başlayan dilekçe eylemleri, kısa zamanda Adana, İzmir, Diyarbakır, İstanbul, Ankara ve Van'daki üniversite öğrencilerinin katılımıyla yayılmıştır (Tan, 2014: 206). Kısa zamanda tüm Türkiye'ye yayılan Dilekçe eylemleri ilgi çekmeyi başarmış ve eylemler kamusallık kazanmıştır. Bunun üzerine dönemin YÖK başkanı Kemal Gürüz "dilekçe verenleri okuldan atacaklarını" ifade etmiş ve Gürüz'ün sözlerinin ardından 1422 kişi okuldan uzaklaştırma ve atılma cezası almış, 1260 kişi gözaltına alınmış ve bunlardan 93'ü tutuklanmıştır. MGK olayı "terörist faaliyet olarak" nitelendirirken, dönemin

başbakanı Ecevit, dilekçe veren öğrencilerin tutuklanması yönünde çağrı yapmıştır. Dilekçe veren 27 Hacettepe Üniversitesi öğrencisi hakkında DGM'de açılan davanın savcısı Nuh Mete Yüksel, "anadilde eğitim talebinin PKK'nın talebi" olduğunu ve "Kürtçe diye bir dil" olmadığını ifade etmiştir (Fırat, 2015: 155).

Dilekçe eylemlerinin, yukarıdan gelen bir talimatla mı yapıldığı yoksa kendiliğinden bir sivil inisiyatif olarak mı gerçekleştirildiği tartışması ortaya çıkmıştır. Birinci görüş, bu eylemlerin bizzat PKK veya Öcalan'ın emir ve talimatı ile gerçekleştirilen ve bu nedenle sivil veya toplumsal olarak nitelendirilemeyecek "güdümlü" bir eylem olduğunu dolayısıyla bunun bir TH veya toplumsal eylem olarak görülemeyeceğini iddia etmektedir. Diğer görüş ise bunun üniversite öğrencilerinin, dönemin koşullarını okuyarak bir yerden talimat almaksızın kendiliğinden ve baştan planlanmamış bir eylem gerçekleştirdiklerini ifade etmektedir. Ancak yapılan mülakatlar ve gazete taramalarına bakıldığında her iki görüşün de eksik olduğu söylenebilir. Dilekçe eylemlerinde, Öcalan'ın yakalandıktan sonra siyasal ve kültürel mücadeleyi önceleyen beyanatları ve "diliniz onurunuzdur, dilinize sahip çıkın" sözlerinin etkili olduğu, bu anlamda dil mücadelesine vurgu yapan sözlerinin öğrenciler üzerinde "eylem çağrısı" olarak yorumlandığı söylenebilir. O dönem dilekçe eylemlerine katılan bir aktivistin sözleri şöyledir:

> "Dilekçe eylemi, dil konusunda büyük bir uyanış gerçekleştirdi… Hareketin "dilinize sahip çıkın" çağrısı üzerine üniversitedeki gençler de böyle bir eylem gerçekleştirelim dediler. Üniversitede örgütlenmeleri vardı ve dilekçe verelim dediler. Yani ne tam anlamıyla yukarıdan bir talimatla ne de tamamen kendiliğinden gelişen bir eylem olmadı" (Cengiz, 18.07.17 tarihli görüşme).

Bu anlamda dilekçe veren öğrencilerin kendiliğinden böyle bir eyleme giriştikleri iddiası makul gözükmemekle birlikte bunun tamamen PKK talimatı ile gerçekleştirildiği iddiası da abartılı gözükmektedir. Hareket'in aktivistlerinden Şerif Derince bu konuda şöyle demektedir:

> "2001'de öğrencilerin dilekçe eylemi vardı. Bunlar belli bir merkezden emir-komuta şeklinde de değil, tamamen canı sıkılan insanların spontane yaptığı davranışlar da değildi. Bu dönemde Kürt siyaseti de tıkanmıştı. Öcalan

> yakalanmıştı, örgüt şaşkındı, AB üyeliği devam ediyordu ve içeride asimilasyon politikaları ciddi boyutlara ulaşmıştı. Boşaltılan köylerden gidenler 1993-95 arası büyük şehirlere göç ettiler. Bunların o yıllarda doğan çocukları 2000'lerin başında okula başlamış ve sadece Türkçe konuşan çocuklar olmuştu. Doğuda Kürtçe yaşıyordu. Kürtçenin yaşam alanı, göçle birlikte dağılmış oldu…" (Derince, 11.07.17 tarihli görüşme).

Buna göre bu eylemlerin askeri ve siyasi aktörlerin kültürel-dilsel bir mücadelenin önünü açan ifade ve eylemlerinin zaten böyle bir soruna veya hassasiyete sahip gençler üzerinde "bir şeyler yapma" yönünde bir iradeyi harekete geçirdiği söylenebilir. Bu anlamda kendiliğinden ortaya çıkan sivil bir inisiyatif olmamakla birlikte tamamen güdümlü siyasal bir eylem olduğu da söylenemez. Daha çok önceden planlanmış, bilinçli ama belli bir toplumsallığa sahip bir eylem olarak görülebilir. Ayrıca dilekçe eylemleri, sadece örgütlenmesi açısından değil öne sürdüğü amaç ve kullandığı araç açısından sivil ve toplumsal olması nedeniyle bir TH'nin başlangıcı olan olay olarak kabul edilebilir. Çünkü eylemlerde, her ne kadar mevcut hukuk kurallarına aykırı olsa da; "anadilde eğitim hakkı" evrensel hukukun ilkelerine ve insan haklarına aykırı olmayan bir amaca yönelik olarak insani bir talep olarak dillendirilmekte ve bu talep, dilekçe vermek gibi şiddet içermeyen ve anayasal olarak güvence altına alınmış bir araçla gerçekleştirilmektedir (Coşkun, 11.07.17 tarihli görüşme). Bu anlamda dilekçe eylemlerinin sivil bir toplumsal eylem olarak görülebilmesi mümkündür.

Eylemler, hem ulusal hem de uluslararası basında kendine yer bulmuş, böylece eylemciler, büyük bir toplumsal kesimin dikkatini çekmeyi başarmışlardır. Eylemler, farklı tepkilere neden olsa da özellikle AB'nin tepkisi koalisyon hükümeti üzerinde etkili olmuş ve bunun üzerine DSP-MHP-ANAP koalisyonu 2002 yılının Ekim ayında özel kurslarda Kürtçe öğretilmesinin önünü açan yasal değişikliği onaylamıştır. Bu değişiklik, Hareket'in ilk kazanımı olarak görülebilir. Ancak 2002'de özel Kürtçe kurslarının önündeki yasal engellerin kalkmasına karşılık bu kazanımın fiiliyata geçirilmesi hemen mümkün olmamıştır (Fırat, 2015: 157). Yasal engellerin kaldırılması, bürokratik engellerin konulmasına mani olmamıştır. Basına yansıdığı kadarıyla bu kursların faaliyete geçirilmesi için yangın merdiveni veya belli ölçüde kapı genişliği gibi özel fiziki şartlar talep edilmiş (Özgür Gündem, 07.05.2005) ve bu nedenle ilk Kürtçe kursun açılması 2004 yılına kadar mümkün

olmamıştır. İlk kurs 1 Nisan 2004'te Batman'da açılmıştır. Bunu takip eden süreçte farklı il ve ilçelerde 8 kurs daha açılmıştır ancak 1 Ağustos 2005'te bu kursların yedisi kurs sahipleri tarafından ortak bir karar alınarak kapatılmıştır. (Tan, 2014: 206).

Hareket'in aktivistlerinden Ronayi Önen'e göre, bu kurslar, dil öğretmek amacından ziyade dilin önemini vurgulamak, Kürtçenin görünürlüğünü ve itibarını arttırmak ve dil üzerinden kimlik vurgusu ve kısmen propaganda yapmak gibi amaçlara yönelik açılmıştır. Ancak süreç içerisinde kursların siyasal iktidar tarafından "anadilde eğitim" talebini ortadan kaldırmak; AB ve uluslararası toplum nezdinde "Türkiye'deki Kürtlerin özgür şartlarda yaşadığı" yönündeki propaganda için kullanıldığının anlaşılması ile bu kursların ortak bir kararla kapatılmasına karar verilmiştir (Önen, 22.12.16 tarihli görüşme).

Opengin'e göreyse dil meselesi, tarihsel olarak Kürt Hareketi'nin içerisinde dile getirilmiş olmakla birlikte fiili savaş hali, ulusal bağımsızlık ideali gibi sebeplerle yeterince önemsenmemiş ve ön plana çıkan bir mesele haline gelememiştir. Bu nedenle Öcalan'ın çağrısıyla başlayan süreçte yapılan dilekçe eylemleri ve açılan kurslara rağmen Kürtlerin dile yönelik bir hazırlığı olmadığı anlaşılmış bu nedenle kursların işlevsiz hale geldiği görülmüştür. Dil üzerine çalışma yapan insanların azlığının yanı sıra kurslarda kullanılacak ders materyalinin yetersizliği, dil öğretiminde kullanılacak pedagojik bilginin eksikliği gibi nedenlerle kurslara olan ilgi kısa zamanda azalmıştır (Opengin, 15.06.17 tarihli görüşme).

Basına yansıyanlara göre kurs sahipleri yaptıkları açıklamada Kürtçenin, özel kurslarda öğretilemeyeceğini ve Kürtlerin kendi anadillerini öğrenmesi için kurslara para vermesinin beklenmesinin haksızlık olduğunu ifade etmişlerdir. Kursların bu gerekçeyle ve yeterince talep oluşmadığı nedeniyle kapatılmasına karar verildiği ifade edilmiştir (Özgür Gündem, 02.08.2005). Ayrıca Önen ve Opengin'in vurguladığı üzere siyasal iktidarın anadilde eğitimin önün kapatan ve özel kurslarda Kürtçe öğrenilmesi ile sınırlı anlayışının ve bürokratik mekanizmanın yarattığı

sınırlayıcı tavrın etkisiyle Kürtlerin dil konusunda eksikliklerini fark etmelerinin de payı büyük gözükmektedir.

Kurslar henüz resmen kapatılmadan önce "Anadilde Eğitim Görmek İstiyorum" isimli bir imza kampanyası başlatılmış ve Kürtçenin paralı kurslarda öğretilmesinin vatandaşlık hukukuna aykırı olduğu, kursların 15 yaşından küçüklere yasak olması nedeniyle işlevsiz olduğu ve siyasal iktidarın bu kursları siyasi malzeme yaparak AB ve uluslararası toplum nezdinde propaganda yaptığı ifade edilmiştir (Özgür Gündem, 25.05.2005). Van, Hakkâri, Muş, Bitlis, Mardin, Diyarbakır, Siirt, Urfa'da düzenlenen "Anadilde Eğitim Görmek İstiyorum" kampanyaları (Özgür Gündem, 13.07.2005) daha sonra Adana, İzmir, İstanbul ve Ankara'ya yayılmış; kampanyaya Paris ve Brüksel'deki Kürtlerden de destek gelmiştir (Özgür Gündem, 29.07.2005). PKK ve BDP üyeleri de yaptıkları açıklamalarla bu kampanyayı desteklediklerini ifade etmiştir (Özgür Gündem, 31.06.2005). Kampanya sonunda toplanan yaklaşık 250.000 imza meclise sunulmuştur (Özgür Gündem, 24.07.2005). Milli Eğitim Bakanı'na iletilen imzalar, bakanlığın mevcut mevzuat dâhilinde böyle bir uygulamanın gerçekleştirilemeyeceği ve yeni yasal düzenlemeye ihtiyaç duyulduğu cevabıyla karşılaşmıştır (Özgür Gündem, 15.12.2005).

1 Ağustos 2005'te kursların kapatılması yeni bir tartışmaya yol açmıştır. Opengin'in ifadesiyle "bir talimatla açılıp kimseye sorulmadan tepeden gelen bir talimatla kursların kapatılması" tepki çekmiştir. Bu kurslarda ders veren hocalar ve öğrenciler, kendilerine danışılmadan böyle bir karar alınmasını eleştirmişlerdir. Böylece kurslar ile ilgili başlayan tartışmada iki görüş ortaya çıkmıştır: Birinci görüş, kursların yeterince talep görmediği, mevcut mevzuat çerçevesinde işlevsiz kılındığı, siyasal iktidarın bunu propaganda aracı olarak kullandığını ve anadilde eğitim taleplerinin meşruluk zeminini ortadan kaldırıcı olarak gördükleri için bu kursları bilinçli bir siyasi tavır sonucu olarak kapatılması gerektiğini savunmuştur. İkinci görüş ise kursların yetersiz ve işlevsiz olmakla birlikte Kürtçenin gelişmesi ve anadilde eğitimin hayata geçirilmesi konusunda önemli bir fırsat olduğunu, bu fırsatın iyi bir şekilde kullanılmadığı, kullanılamadığı için kurslara olan talebin azaldığını, kursların kapatılması yerine kursların sahiplenilmesi ve anadilde eğitim

mücadelesindeki ilk adım olarak görülmesi gerektiğini ileri sürerek kursların kapatılmasına karşı çıkmışlardır (Opengin, 15.06.17 tarihli görüşme). Birinci görüşü sadece "anadilde eğitim istiyoruz" demekle yetinip somut hiçbir şey yapmamakla itham eden ikinci görüş anadilde eğitim meselesinin ciddi ve uzun soluklu bir altyapı çalışmasına ve hazırlığa ihtiyaç duyduğunu iddia ederek Kürtçe üzerine çalışmalar üretecek ortamlara ve kişilere ihtiyaç duyulduğunu belirterek kursların böyle bir işlev görmesine engel olunduğunu savunmuşlardır (Tan, 03.10.16 tarihli görüşme).

İstanbul Kürt Enstitüsü bünyesinde verilen kurslarda Kürtçe Eğitmenlik Sertifikası alan bir kursiyer grubu, kursların kapatılması kararına itiraz edenlerin başını çekmiş ve kursların kapatılması nedeniyle hem alacakları sertifika nedeniyle işsiz kaldıkları hem de Kürtçe üzerine yapılan dil çalışmalarına ket vuracağı nedeniyle farklı bir tavır geliştirmişlerdir. Bu grup genç, eğitimli, yabancı dil bilen ve Kürtçe üzerine dil çalışmaları yapmak ve akademisyen olmak isteyen üniversite öğrencilerinden ve onlara ders veren ve yine Kürtçe üzerine akademik çalışmalar yapan öğretmenlerden oluşmuştur. Üyelerden Necat Ayaz, süreci şu sözlerle özetlemektedir:

> "Sami Tan hocamızdı, Ergin Opengin, Ronayi Önen ile aynı sınıftaydık. Kursların kapatıldığını duyunca biz bunu kabul etmiyoruz dedik, biz de Kürt dil aktivistleri olarak söz hakkına sahip olmalıyız dedik. Böyle Alarm, S.O.S gibi bir isim düşündük. Sami Tan, Hawar (Çığlık) olsun dedi. O sınıftaki 40-50 kişilik bir grup, dışarıdan katılan esnaf, yazarlar, ev kadını birkaç kişinin eklemlenmesi ile Koma Hawara Kurdi'yi oluşturduk. Hepimiz öyle veya böyle dil konusuyla ilgilenen, üniversite okuyan, mezun, genç, İngilizce bilen insanlardık genellikle. Daha sonrasında dağılmadan Eğitim-Sen binalarında, MKM'de veya kafelerde toplantılar gerçekleştirerek neler yapabileceğimizi tartıştık. Bir iki toplantıdan sonra broşür hazırladık, Bir manifesto yayınladık bunu Katalancaya, İspanyolcaya, İngilizceye, Türkçeye, Fransızcaya çevirdik ve yayınladık... Manifestoda neden kurulduğumuzu, amaçlarımızı özetledik ve mevcut sosyo-linguistik durumu dünya örneklerine dokunarak Kürt hareketinin de şimdiye kadar bir dil politikası olmadığını ve bir dil hareketine ihtiyaç olduğunu söyleyerek bitirdik…"(Ayaz, 12.07.17 tarihli görüşme).

Kendilerine *Koma Hawara Kurdi* [Kürt Çığlığı Grubu] ismini veren bu grup 2005'te İstanbul'da kursların kapatılmasının ardından bir araya gelerek çeşitli toplantılar ve tartışmalar gerçekleştirmişlerdir (Tan, 2012a: 125-126). Kursiyerlerin

dışında bazı esnaf ve ev kadınlarının da katılımı ile yaklaşık 40-50 kişilik bir topluluk haline gelen grup, Hareket'in çekirdek kadrosunu teşkil etmiştir. Grubun üyelerinden Ronayi Önen, süreci şöyle özetlemektedir:

> "Esasen bu grubun çekirdeği, İstanbul Kürt Enstitüsü öğretmen yetiştirme kursunda sertifika alan bir grup idi. 3. Kur denilen iki ay süren bir kurstu. Nejat, Ergin, Şerif biz daha genç, öğrenci gruptuk bir de Sami Tan, bize göre daha yaşlı olarak orada ders veriyordu bize. Hawar'ın çekirdeği, 40-50 kişilik bir bu kursa devam eden kişilerden oluşuyordu. Biz bu sertifika ile Kürtçe öğretmek isteyen kişiler olarak kursa devam ediyorduk. Kursa devam ederken son derste sertifikaların almadan önce kursların kapatıldığı haberi gelince dil çalışmaları eksik mi, yarım mı kalacak, bundan sonra ne yapacağız, neler yapılabilir diye kendi aramızda düşünmeye ve tartışmaya başladık… Sonra bir iki ay sürekli konuştuk, görüştük, bu toplantılarda örgütlenmekten ziyade anadil talepleri nasıl canlandırılabilir, nasıl gündeme taşınabilir, dil konusunda bilinçlendirme çabası, Kürtçeye sahip çıkmaları nasıl sağlanabilir ve anadilde eğitim talebi ve halkın Kürtçeyi daha fazla kullanması nasıl özendirilebilir ve nasıl halk arasında yaygınlaştırılabilir, bunları konuştuk. Bunun yanı sıra anadil eğitimi için araştırmalar, ders materyalleri yok denecek kadar azdı, bu konuda çalışmalar, araştırmalar nasıl arttırılabilir, Kürtçe öğretmek için materyaller nasıl hazırlanabilir gibi meseleleri öncelikli olarak tartıştık…" (Önen, 22.12.16 tarihli görüşme).

Grubun üyelerinden Ergin Opengin, kursların kapatılmasının ardından Kürtçe üzerine çalışmalar yapabilecekleri bir alan oluşturmak ve Kürtçe ile ilgili materyal, eğitmen ve akademik araştırmalar amacıyla bir çalışma grubu kurulmasını arzuladıklarını, önceliklerinin akademik bir çalışma grubu ve dil ile ilgilenen öncü entelektüel bir grup oluşturmak olduğunu, kitlesel bir dil hareketi inşa etme fikrinin sonradan tartışmalar sonucunda geliştiğini ifade etmektedir (Opengin, 15.06.17 tarihli görüşme).

Bir yönüyle anadilde eğitim için gerekli ders materyali hazırlanmasını, eğitmen yetiştirilmesini ve akademik araştırmaların yapılmasını diğer yönüyle halkta dil bilincini arttıracak ve Kürt Hareketi'nin diğer aktörleri üzerinde baskı kurarak bir dil politikası oluşturulmasını teşvik edecek bir dil hareketi kurulması fikri, tartışmalar sonunda ortaya çıkmıştır. Hatta Önen ve Ayaz'a göre hemen çalışmalara başlayarak işbölümü yapılmış ve üç farklı çalışma grubu kurularak üçayaklı bir sivil hareketin altyapısı kurulmaya çalışılmıştır: Kürt dili araştırma ve ders materyali

hazırlama (1), diğer ülke örneklerini inceleme ve somut modeller/öneriler sunma (2), halk arasında bilinçlendirme çalışmaları (3). Bu konularda çalışma ekibi oluşturup faaliyetlerine başlayan grup, öte yandan bir web sitesi hazırlayarak sivil toplum örgütlerini ziyaret etmeye başlamıştır:

> "2005 yılında 6-7 ay boyunca ayda bir veya on beş günde bir toplanıyorduk, broşürü yayınladık, manifestoyu yazdık, bir web sitesi yaptık, editörlüğünü ben yaptım. Burada dünyadan anadil mücadeleleri örneklerine yer veriyorduk… Bu süreç bir yıl boyunca sürdü… Sonrasında sivil toplum kuruluşlarını ziyaret etmeye karar verdik… Başta Eğitim-Sen olmak üzere MKM, Kürt Enstitüsü, BDP, Barış Anneleri gibi yerleri ziyaret ettik. Amacımız dili politize etmeden, taraf olmadan dil meselesine odaklanmaktı. Broşürlerimizi verip, amaçlarımızı anlatıp destek istiyorduk" (Ayaz, 12.07.17 tarihli görüşme).

Necat Ayaz'a göre bu grubun amacı, anadil gibi, insani bir sorun etrafında insani hassasiyetleri esas alan, siyasal ideolojilerden bağımsız, belli bir politik angajmana sahip olmayan ve bu sorunu önemseyen herkesi kapsayacak, bir örgüt veya kurum çatısı altına girmeksizin sivil bir inisiyatif kurmaktı. Çünkü bu grup eğitimli, yabancı dil bilen, dünyayı tanıyan, dünyadaki diğer örnekleri inceleyen, dil politikaları konusunda teorik bilgisi olan ve çözüm konusunda fikirleri olan görece idealist insanlardı. Belli bir ideoloji, örgüt çatısı altına girmenin bir toplumsal hareketin sivilliğine ve toplumsallığına ciddi zarar vereceğini düşünüyorlardı. Ancak öte yandan bir TH'nin inşası sadece idealizmle mümkün olmamakta, o hareketin toplumsal kaynaklara (fiziki, beşeri ve maddi kaynaklar) ne derece erişebildiği ile de ilişkili olmaktadır. Bu nedenle grubun karşısına "seçkinlerle sınırlı akademik bir hareket mi yoksa halkla ilişkili kitlesel bir toplumsal hareket mi" tartışmasının ardından "nasıl bir dil hareketi olmalı" tartışması çıkmıştır.

Bu tartışmada Kürt dil aktivistleri arasında iki görüşün ortaya çıktığı görülmektedir: Birinci görüş, kitlesel bir dil hareketi inşa edebilmek için çeşitli fiziki, beşeri ve finansal kaynaklara ihtiyaç olduğunu; bunun için belli bir kurumsal çatıya gereksinim olduğunu ancak bu sayede geniş çaplı, kitlelere seslenebilecek bir toplumsal hareket inşa edilebileceğini iddia etmiştir. Diğer görüş ise bir TH inşası için kurumsal çatının gerekli olmadığının aksine bir kurumsal çatının hiyerarşik ilişkileri dayatacağı, belli bir ideolojik bağlantıları ve tarafgirliği beraberinde

getirerek kitleleri dışlayacağı ve böylece TH'nin sivilliğine ve toplumsallığına en başından halel getireceğini savunmuştur. Önen süreci şu sözlerle ifade etmektedir:

> "Bir dil hareketi inşa edilmesi herkesin buluştuğu ortak noktaydı. Herkes bunun gerekliliği konusunda hemfikirdi. Ancak asıl tartışma noktası ise bir grup, kurumsal olsun dedi, çünkü bir hareketi sıfırdan kurmak zaman, para, mekân, emek ve taban demek ve bunlar hemen sağlanması kolay olmayan şeyler, üstelik kurumsal bir yapının harekete ciddiyet ve itibar katacağını öne sürüyordu. En azından İstanbul Kürt Enstitüsü'nün kurumsal çatısı altında bu işlere başlanması ve Kürt Hareketi'nin diğer kurumlarından destek alınması yönünde görüş bildirdiler. Diğer grup ise, bunun hareketin siyasetin ve kurumların gölgesinde kalmasına yol açacağını ifade ederek karşı çıktı ve tamamen sivil ve kurumsal bir çatı olmaksızın hareket edilmesi yönünde görüş bildirdiler. Temel görüş ayrılığı bu noktada tezahür etti" (Önen, 22.12.16 tarihli görüşme).

Aktivistlerin ifadelerine göre grup içerisinde bir "kuşak farkı" ortaya çıkmıştı. Necat Ayaz başta olmak üzere genç kuşak bir kurum çatısı altına girmeksizin bir dil hareketi inşasından taraf olurken Sami Tan başta olmak üzere daha yaşlı olan kuşak, kurumsal bir çatı altına girme, diğer Kürt kurumlarının desteğinin alınması yönünde görüş bildirmişlerdir. Her iki görüşün de bir süre boyunca diğer aktivistler ile birlikte tartışıldığı ve giderek bir yol ayrımına gelindiği anlaşılmaktadır. Genç kuşağı temsil eden Necat Ayaz, o koşulları şöyle aktarmaktadır:

> "Sanırım böyle siyaset-üstü, sivil tavrımız, hoşlarına gitmedi. Enstitüyü yöneten ve siyasal harekete yakın kişilerin bize bakışları değişti, "siz kendi başınıza böyle bir şey yapamazsınız" dediler. İstanbul Kürt Enstitüsü çatısının altına girin dediler… Oysa başta ben olmak üzere, sivil bir aktivist tabanına sahip olmamız, halka yakın olmamız, propaganda yapmamız lazım, Enstitü bir akademik araştırma kurumu, onun çatısı altında olmaz dedik. Bir yere bağlanırsak, başımıza birileri gelecek ve o özerk yapımızı kaybedeceğiz dedim, yapmayın, yola kendi başımıza devam edelim, zaten zaman içerisinde başarılı oldukça onlar bize katılacaklar dedim ama başta Sami Tan olmak üzere etkili kişiler, farklı davranınca genç arkadaşlar da etkilenerek o yöne meylettiler… Özellikle siyasi kimliği olan bazı kişiler, "bize katılın, gel sen de bu hareketin başkanı ol, yok kabul etmezsen sizi çalıştırmayız" dediler. Ben hayır, başkan değil, sivil bir hareketin aktivisti olmak istiyorum dedim ama kabul etmediler" (Ayaz, 12.07.17 tarihli görüşme).

Ayaz'a göre Kürt Hareketi'nin diğer aktörleri, böylesi bir sivil inisiyatifi şüpheyle karşılamış ancak bir dil hareketinin gerekliliği ve öneminden hareketle bu

hareketi bastırmak yerine onu kontrolü altına almak refleksi geliştirmiştir. Bu nedenle grubun Enstitü çatısı altına girmesi noktasında zaman zaman baskı ve tehdide varan bir üslupla sürece müdahil olmak istemişler ve bir ayrışmaya yol açmışlardır:

> "Biz kendi başımıza devam etmek istiyoruz deyince üzerimize gelmeye başladılar… Diğer arkadaşlar bana "ne yapacağız Necat, bu baskıları göğüsleyebilir miyiz" dediler. Ben sakin olup kendimize güvenelim ve yapacağımız işlere odaklanalım, kimse ile tartışmayacağız ve bunu yapalım, uluslararası bağlantılar kuracağız, güçleneceğiz, sivil, özerk yapımızı terk etmeyelim dedim… Bazıları destekledi bazıları ayrıldı. Mezopotamya Kültür Merkezi'nde (MKM) son bir toplantı yaptık. Grup dağılacak mı sorusu tartışıldı. Sami Tan başta olmak üzere kendi başımıza bir dil hareketine sıcak bakmadı, bu mücadelenin istedikleri şekilde kurumsal bir çatıda sürdürülmek zorunda olduğunu ifade etti. Ben geri adım atmak istemedim ve bunun yapmak istediklerimizin ruhuna aykırı olduğunu söyleyince karşı taraftakiler sertleşti hatta kişisel olarak tehdit edip gözdağı vererek "böyle bir şey yaparsanız bedelini ödersiniz" demeye kadar vardırdılar işi…" (Ayaz, 12.07.17 tarihli görüşme).

Tartışma, Kürt basınına da taşınmış, Necat Ayaz'ın 10 Şubat 2006 tarihinde Özgür Gündem'de yer alan "Nasıl Bir Dil Hareketi" başlıklı yazısında, genç kuşak argümanlarını ortaya koymuştur. Yazara göre bir dil hareketinin gerekliliği kabul edilmekle birlikte nasıl bir dil hareketi olması konusunda iki görüş ortaya çıkmıştır: Buna göre 1. Model, siyasal eksende gelişen bir harekettir. Bu hareketin hiyerarşik bir çalışma yöntemine sahip olması, resmi, çoğunlukçu, sınırlı katılıma dayanan, farklılıkları hazmetme kapasitesi düşük ve sınırlı üyelik öngören bir hüviyete sahip olması beklenirken 2. Model, geniş toplumsal mutabakat ekseninde gelişen bir harekettir. Bu seçenek çoğulcu, demokratik, tabana yayılmış ve sivil, farklı fikirlere açık, ezilen-zarar gören, hassasiyet gösteren herkesi doğal üyesi olarak gören ve meclisler şeklinde örgütlenen bir hüviyete sahip olması beklenmektedir. Yazara göre dil hareketi, siyasetin kalıplarını aştığı, toplumsallaştığı ölçüde başarılı olabilir. Demokratik toplum örgütlü toplumdur ancak örgütlülük sadece siyasal örgütlerden ibaret değildir. Başarılı dil hareketleri, sivilliğini koruyabilmiş ve toplumsal kitlelere yayılabilmiş örneklerdir. Bu nedenle 2. model tercih edilmelidir. Ayrıca yazar mevcut duruma de çeşitli eleştiriler getirmektedir: Ayaz'a göre Kürtlerin mevcut dil çalışmalarına bakıldığında; seçkin bir grup tarafından yürütülmekte, seçkin grup üretmekte ve üretilenleri okumakta, kendi içinde tartışmakta ve toplum bundan

habersiz kalmaktadır. Bu seçkinler, yeterince sivil değillerdir ve siyasal kimlikleri ile ön plana çıkmaktadırlar. Kendi alanlarını sahiplenmekte, farklı aktörlere alan vermemekte, muhalefete ve farklı görüşlere imkân vermemekte, bunun "parçalanmaya" yol açacağını düşünmektedirler. Yetkeci ve üstten bir bakışla, toplumu kolayca mobilize edebileceklerini düşünmektedirler. Buna karşılık onları zorlayacak, eleştirecek, sorgulayacak bir toplumsal baskı bulunmamaktadır (Özgür Gündem, 10.02.2006).

Ancak yaşlı kuşaktan cevap karşı hamleyle gelmiştir. Bu yazıdan on gün sonra bir yandan Koma Hawara Kurdi, varlığını sürdürürken aniden 20 Şubat 2006'da TZP Kurdi'nin kurulduğu haberi basına yansımıştır. Yazıda, Sami Tan ve Alaatin Aktaş'ın öncülüğünde kurulan Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi, (TZP Kurdi) amacının Kürt dilinin gelişip güçlenmesi, uygulanan asimilasyon ve oto asimilasyona bir set çekilmesi ve kültürel soykırımla mücadele olduğunu; kendi çocuğuna atasının dilini öğretemeyen anne babaların, öz ninesiyle, dedesiyle iletişim kuramayan ve bu ayıbı artık taşımak istemeyen gençlerin kurduğu bir hareket olduğunu ve üniversitede anadilde eğitim istiyorum diyen gençlerin bu hareketin doğal üyesi olduğunu belirtilmiştir (Özgür Gündem, 20.02.2006).

TZP Kurdi'nin kurulma süreci, kursların kapatılması kararına benzer biçimde aniden olmuş ve bazı dil aktivistlerine göre kendilerine sorulmadan "oldubittiye" getirilerek gerçekleştirilmiş ve daha sonrasında kendilerine TZP Kurdi'ye katılmaları çağrısında bulunulmuştur. Önen süreci şu sözlerle anlatmaktadır:

> "Koma Hawara Kurdi, kurumsal mı veya bağımsız mı olsun tartışmaları sürerken, birden bire TZP Kurdi kuruldu. Bu süreçte, Koma Hawara Kurdi, bağımsız bir hareket gibi, ana hareketten ayrışacak denilerek bunlar ayrışmadan bunları harekete bağlayalım denildi, Koma Hawara Kurdi'de çok fazla ayrıksı fikirler var buradan bir hareket çıkmaz denilerek TZP Kurdi zaten baştan beri düşünülüyordu, planlanmıştı denildi… Biz o esnada İstanbul'da kafelerde buluşup Hawara Kurdi ile ve bahsedilen tartışmalarla ilgilenirken TZP Kurdi'nin kurulduğu haberi geldi. Açıkçası bu kurulma sürecinde bizim bir fikrimiz alınmadı. Kurulacağı haberi geldi, o fikri verenler arasında değiliz biz. Enstitü gibi kurumlar üzerinden böyle bir örgütlenmeye gidileceği haberi geldi. Bunun kararını verenler, Sami Tan, Mevlüt Aykoç idi. Sadık Varlı da bu fikri veren kişilerden biriyse de o Ankara'da olduğu için fikir İstanbul merkezli başladığı

> için dışında kaldı. İlk önce MEDAD (Mezopotamya Dilleri Araştırma Derneği) gibi bir yapı İstanbul merkezli bir hareket öngörüldü. Ancak sonra tartışmalardan bu çıktı. TZP Kurdi'yi biz artık ismi konulduktan sonra duyduk. Mevlüt Aykoç gelip bize Koma Hawara Kurdi'ye siz böyle çalışmalar yapıyorsunuz ama kurumsal bir yapınız yok, gelin bu çalışmaları birleştirelim dedi. Hatta bizden bazı arkadaşlar bozuldular. Bir grup bu habere bozulup ayrıştı, bir grup ise –ben de dâhil- kurumsal bir yapının daha mantıklı olduğunu düşünerek TZP Kurdi'ye katıldık" (Önen, 22.12.16 tarihli görüşme).

Bazı aktivistler bu çağrıya olumlu yanıt verirken bazıları ayrılmayı tercih etmiştir. Onlardan biri olan Opengin'e göre genç kuşaktan hatta Sami Tan ve birkaç kişi dışında kimsenin TZP Kurdi'nin kurulmasından haberi olmamıştır. Kendilerine sorulmadan böylesi bir oluşuma girişilmiş ve onlara katılım çağrısı yapılmıştı:

> "bize aniden gelin dediler… Kendi adıma bende şok etkisi yapmıştı. Bu Sami Tan'ı çok çok aşan bir şey, belki de Koma Hawara Kurdi'nin bir seçkin-akademik grupla, kitle desteği olmadan tamamen kişiler üzerinden giden bir yapının çok uzun ömürlü olmayacağını düşündü. Gerçekten bu grubun gideceği yer akademik bir yerdi. Belki bu görüldü veya yukarıdan bu insanlara bakıldı ve bir ilhamla böylesi bir istek geldi ve böylece bir dil hareketi ortaya çıktı… Ama kesinlikle bize sorulmadı, tepeden bir karar verdi ve bize tebliğ edildi… Bizim biraz özerk duruşumuz da sorunlu görülmüş ve kontrol edilmek istenmiş olabilir dahası eğer şubeler açılması ve dernekleşerek örgütlenip halka inecek bir hareket kurgulandıysa böylesi bir siyasi ve ekonomik destek ve hazır bir kitle gerekliydi (Opengin, 15.06.17 tarihli görüşme).

Necat Ayaz, o dönem bu durum karşısında gruptan ayrılanlardan biri olarak bu karara tepki göstermiştir. Ona göre bu karar, uzun yıllardır dil üzerine çalışan ve sivil bir dil hareketinin önemini ve gerekliliğini iyi bilen Sami Tan'ı da aşan bir durumdur. Kürt Hareketi'nin diğer kurumları bağımsız veya özerk bir dil hareketi fikrini kabul etmemiş, Sami Tan ve diğer kurucular da bu aktörlere karşı çıkma cesaretini gösterememiş ve bu kurumların sunacağı desteği ve kaynakları hareketin gücü ve başarısı açısından vazgeçilmez gördükleri için böylesi bir yönelimi kabul etmek zorunda kalmışlardır (Ayaz, 12.07.17 tarihli görüşme).

Öte yandan Şerif Derince'ye göre, Koma Hawara Kurdi ile TZP Kurdi arasında amaçlar ve hedefler açısından büyük bir fark bulunmamaktadır ve grubun harekete dönüşmesi doğal bir durumun ifadesidir. Gruptan harekete geçiş sürecinde

genç kuşağın önce dışlandığını sonra tasfiye edildiğini kabul eden Derince şöyle demektedir:

> "Bana göre Koma Hawara Kurdi ile TZP Kurdi, amaçları açısından aynıydı. Ben, Ronayi, Necat, Ergin sosyolinguistik okumuştuk. Oradaki tartışmalar bizi heyecanlandırıyordu ancak diğerleri için bunlar çok erken fikirlerdi. Bize "niye yapıyorsunuz, hayır yapamazsınız" denmedi. Ben o anlamda Hawar'dan TZP'ye geçişi doğal bir süreç olarak gördüm. Biz orada yabancı dil bilen, daha eğitimli genç bir ekip olarak biraz daha farklı taleplerle, fikirlerle ortaya çıkıyorduk. Daha toyduk, gençtik, bir kuşak farkı vardı. Biz "junior"duk biraz onlara kıyasla. Diğerleri ile tecrübe açısından da fark vardı. Onlarla ihtiyaçlar hiyerarşisi, öncelikler açısından farklıydık. Biz İngilizce-İspanyolca kaynaklardan beslenirken diğerleri Türkçe kaynaklarla sınırlıydı. Biz iyi üniversitelerde okurken eski kuşak cezaevlerinde kalmıştı. Bu anlamda ciddi yaklaşım farklılıkları söz konusuydu. Dolayısıyla tasfiye aslında biraz doğal bir durum oldu. Biz lehçe, ağız korunması, standartlaşma, dil politikası gibi konularla ilgili konuşurken diğerleri için sadece Türkçe ve Kürtçe vardı. Dolayısıyla biz biraz erken dile getirdik bazı şeyleri…" (Derince, 11.07.17 tarihli görüşme).

Böylece Şubat 2006'da, yani kursların kapatılmasından bir yıl sonra Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi kurulmuştur. Hareket, kendini Kürt dilinin korunması ve geliştirilmesi amacına ve anadilde eğitim hakkının tanınması konusunda tüm toplumsal kesimlerde bilinç ve farkındalık yaratmaya odakladığı iddiasındadır. Çünkü Hareket'in kurucularına göre eğer anadilde eğitim isteniyorsa, bu hemen bugünden yarına pratiğe geçemez. Anadilde eğitim olgusu, kapsamlı bir hazırlığa ve altyapıya ihtiyaç duymaktadır ve bu da ancak uzun bir periyoda yayılmış ve farklı toplumsal kesimleri içine alan demokratik ve meşru bir toplumsal mücadele sonucunda aşamalı olarak elde edilebilir. Bu nedenle TZP Kurdi Hareketi, kültürel kimliğin önemli bir bileşeni olarak gördüğü dili merkeze alan bir toplumsal hareket olarak kendini tasarlamış ve bu kapsamda çalışmalarını Diyarbakır'a taşıyarak burada Hareket'i inşa etmeye, örgütlemeye çalışmıştır (Tan, 03.10.16 tarihli görüşme). Hareket, kurumsal bir çatı altında ve dernekleşme yoluna giderek bir mücadele stratejisi geliştirmiş bu kapsamda 2007 yılında Diyarbakır'da Kürt Dili Araştırma ve İlerletme Derneği (Kurdi-Der) kurulmuş ve birçok şehirde şubeleri açılmıştır. Hareket, bu derneğin ve 1991'de kurulan İstanbul'da Kürt Enstitüsü ile 2004'te kurulan Diyarbakır Kürt Enstitüsü çatısı altında faaliyetlerine başlamıştır (Tan, 2014: 206).

Hareket'in kuruluş sürecini tamamlayıp aktörleri incelemeye geçmeden önce birkaç söz etmek gerekirse Hareket'i başlatan sürecin politik iç ve dış gelişmeler olduğunu ve Kürt meselesinde uzun süreli hâkim olan karşılıklı şiddet ve silahlı faaliyetlerin etkisiyle kültürel mücadelenin 2000'lerin başına kadar geri planda kaldığını söylemek mümkündür. Ancak hem Kürt Hareketi hem Türkiye devleti nezdinde siyasi aktörlerin alan açmasıyla kültürel bir mücadele alanının oluştuğu ve bunun ilk defa 2001 yılındaki dilekçe eylemleri ile başladığı görülmektedir. Dilekçe eylemleri, ardından Kürtçe özel kursların açılması ve kursların kapatılması sürecinde halen her iki tarafta da şiddete ve yasaklamaya dayalı alışılmış reflekslerin nüksettiği görülmüştür. Dil Hareketi'nin, bu minvalde hem Kürt Hareketi'nin siyasi aktörlerine hem de Türkiye devletine karşı bir mücadele verdiğini söylemek yanlış olmamakla birlikte bu Hareket'in büyük ölçüde siyasal aktörlerin tercihleri tarafından belirlenmesine ve onların etkisine veya kontrolüne açık olduğu da görülmüştür. Bu anlamda dil mücadelesi, yeni ortaya çıkmış bir talep veya tamamen Kürt siyasi aktörlerinin talimatları ile hayata geçirilen "güdümlü" bir hareket değildir. Hem dilekçe eylemlerinde hem kurslarda hem de kursların kapatılması ile kurulan Koma Hawara Kurdi grubunda ve son olarak TZP Kurdi'de cılız da olsa bu sivil, dil mücadelesini merkeze alan, kültürel-kimlik yönelimli bir toplumsal hareket inşa isteğini görmek mümkündür. Ancak bu mücadelenin dünyadaki pratiklerden farklı olduğu söylenebilir. Mesela İrlanda Dil Hareketi, siyasal hareketin kuruluşuna öncülük yaparken Türkiye'de Dil Hareketi, siyasal mücadelenin içinden çıkmış gibi gözükmektedir. Bununla birlikte bu farklılık, Hareket'i kültürel-kimlik temelli bir YTH örneği olarak tanımlamamıza engel teşkil etmemektedir. Her şeye rağmen Hareket, güçsüz de olsa sivil, özerk bir YTH inşa etmek isteyen genç ve yaşlı kuşağa mensup, dille ilgilenen kişilerin çabalarının sonucudur. Diğer ülkelerdeki YTH deneyimleri ile farkını, Türkiye'nin kendi tarihsel özgüllüklerinde, özellikle hem Kürt Hareketi'nin hem devletin aktörlerinin siyasal baskınlığında ve kültürel meseleler üzerindeki belirleyiciliklerinde aramak yerinde olacaktır.

3.2. Hareket'in Aktörleri

Bu başlık altında Hareket'in aktörleri ve bu aktörlerin yapısı, birbiriyle kurdukları ilişki incelenecektir. Bu bağlamda ikili bir ayrıma gidilecek ve Hareket'in ana aktörleri ve bunlara dışarıdan destek veren aktörler ele alınacaktır ve YTH kuramlarının öne sürdüğü kültürel kimlik talepleri ile öne çıkan orta sınıf profili ve sınıfları aşan, çoklu aktörler iddiası bu aktörler üzerinden incelenecektir.

3.2.1. Ana Aktörler

Hareket, 20 Şubat 2006'da TZP Kurdi ismiyle kurulduğunu beyan etmiş ve kurumsal bir çatı altında, dernekleşme yoluna gitmiş ve Kürt Hareketi'nin diğer kurumlarının desteğini almayı tercih etmiştir. Bu süreçte genç kuşak ile yaşlı kuşak arasındaki tartışma yaşlı kuşağın ağırlığını koymasıyla sonuçlanmış gibi gözükmektedir. Genç kuşaktan bazı kişiler, bunun üzerine ayrılma yoluna giderken bazıları Hareket'e katılmayı anlamlı bulmuşlardır. Dolayısıyla TZP Kurdi'yi Koma Hawara Kurdi'nin devamı olarak görmek mümkün olmakla birlikte TZP Kurdi'nin aktivist yapısında değişiklikler olmuştur. Özellikle kurumsal bir çatı tercihi ile birlikte daha evvel bu aktivist grubun içerisinde olmayan kişiler, Hareket'e dâhil olurken parti, sendika gibi farklı kurumların desteğinin kabul edilmesi ile doğrudan dil mücadelesi ile ilişkili olmayan kişilerin ve kurumların da sürece müdahil olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle grubun görece sivil, yatay ilişkilere sahip, gevşek, homojen aktör yapısının daha kurumsal, hiyerarşik, görece heterojen bir yapıya evrildiğini ve kurumların Hareket üzerinde daha fazla söz sahibi olduğunu tahmin etmek zor gözükmemektedir. Bu nedenle Hareket'in aktör yapısını, grubun yapısından farklı olarak kişiler üzerinden değil kurumlar üzerinden incelemek daha mantıklı olacaktır. Bu kapsamda Hareket'in ana aktörleri, İstanbul Kürt Enstitüsü, Diyarbakır Kürt Enstitüsü ve Kurd-Der ile Kurdi-Der isimli sivil toplum kuruluşları olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.1.1. İstanbul Kürt Enstitüsü

Hareket'in ana aktörlerinin başında hem tarihsel geçmişi hem de bilgi birikimi ve yetiştirdiği insan kaynağı açısından başat role sahip olan *İstanbul Kürt Enstitüsü* gelmektedir. İstanbul Kürt Enstitüsü, 1983'te kurulan Paris Kürt Enstitüsü ve 1989'da kurulan Brüksel Kürt Enstitüsü'nden sonra dünyada kurulan üçüncü Kürt Enstitüsü olarak 18 Nisan 1992'de kurulmuştur. Turgut Özal döneminde 1991'de 12 Eylül 1980 Darbesi'nden sonra getirilen Kürtçe müzik ve konuşma yasağının kalkmasıyla birlikte oluşan ortamda kurulmuştur. Aynı dönemde 27 Eylül 1991'de Musa Anter öncülüğünde İstanbul'da kurulan MKM de "Kürt kültür ve sanatını ayakta tutmak ve devletin asimilasyon politikalarına karşı durmak" amacıyla kurulmuştur. Bu kapsamda Kürtçe müzik, tiyatro ve sinema çalışmaları yapmış ve daha sonra farklı şehirlerde şubeler açarak Kürt gençlerinin Kürt kültür ve sanatını yaşatmaları ve geliştirmeleri için faaliyet göstermeye başlamıştır (http://www.mezopotamya.info/mkm-hakkinda/).

MKM'nin kurulmasına öncülük eden Musa Anter'in de aralarında bulunduğu İstanbul Kürt Enstitüsü'nün kurucuları, Yaşar Kaya, Feqi Hüseyin Sağnıç, İsmail Beşikçi, Abdurrahman Dürre, İbrahim Gündüz, Cemşit Bender ve Süleyman İnanoğlu gibi entelektüellerden oluşmaktadır. Kurucuların profiline bakıldığında birçoğunun 1960'larda ortaya çıkan yeni, Türkiyeli, orta sınıf, eğitimli, Kürt entelektüel kuşağına mensup olduğu söylenebilir. Bu kişiler Kürt Hareketi'nin içinde yer alan, faaliyetleri nedeniyle hapse atılmış ve Kürt siyasal ve kültürel hareketinin içinde yer almaya devam eden kişiler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Yaşar Kaya, İbrahim Gündüz gibi iktisat ve kimya eğitimi alıp seküler dünya görüşüne sahip olanların yanı sıra Hüseyin Sağnıç ve Abdurrahman Dürre gibi medrese çıkışlı ve din görevlisi olarak çalışmış, İslami hassasiyetleri önde gelen kişiler de vardır. Hâkim çoğunluk Kürt kökenli ve Kürt milliyetçisi bir çizgiye sahip olsa da İsmail Beşikçi gibi Türk kökenli ve sosyalist eğilimleri önde gelen kişiler de Enstitü çatısı altında bulunmaktadır. Kurucuların büyük kısmı Kürt siyasetinde özellikle HEP ve DEP içerisinde çeşitli görevler üstlenmiş, dolayısıyla politik aktivizme aşina olan isimler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Ancak bununla birlikte Enstitü, Kürt dilini, kültürünü ve edebiyatını araştırma, geliştirme ve yayma misyonu ile kendisini

sınırlandırmıştır (http://www.enstituyakurdi-stenbol.com/2013/03/hos-geldiniz-istanbul-kurt-enstitusunun.html).

Enstitü, dil üzerine çalışan kişiler ve dil çalışmaları açısından kurulduğu günden beri önemli bir çatı görevi görmüştür. Hareket'in kuruluşundan önce ilk olarak uzman eğitmenler için 4 ay süreli Kürtçe dil kurslarını 1 Şubat 1996'dan başlayarak günümüzde değin vermeye devam etmiştir. Bunun yanında 14-16 Mart 1996'da Eğitim-Sen tarafından gerçekleştirilen "Anadilde Eğitim Sempozyumu'na" destek vermiştir. Enstitü, dil kursunun yanı sıra Kürt dili ile ilgili farkındalık çalışmaları yapmakta ve bu kapsamda 8 Kasım 1998'de "Aydınlarla Kürt dili üzerine" isimli bir toplantı gerçekleştirmiştir. 22 Kasım 1999'da Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yargılanan ve Kürtçe savunma yapan bir sanık için mahkeme, Enstitü'den resmi olarak tercüman talep etmiştir. Olay, basına "DGM, Kürtçeyi ve Enstitüyü Resmen Tanıdı" şeklinde yansımıştır (http://enstituyakurdi.org/dokuman/shorthistory.pdf).

Enstitü, 1999'da başlatılan "yeni anayasa çalışmalarına" da aktif biçimde katılıp, kendi görüşlerini ifade etme imkânı bulurken, bir yandan da 16 Nisan 2000'de "Dil Konferansı", 1 Haziran 2000'de Türkçe-Kürtçe Sözlük basımı ve Temmuz 2001'de "Kürt Dilini Tanıyalım" kitabının hazırlanması gibi dil faaliyetlerine devam etmiştir. 27 Şubat 2001'de Kültür Bakanlığı'nın fonlarından yararlanma talebiyle başvuru yapan Enstitü, 13 Kasım 2001'de İstanbul Üniversitesi Öğrenci Kültür Merkezi'nde gerçekleştirdiği "Türkiye'de Kültürel Haklar ve Anadilde Eğitim" konferansı ile giderek anadilde eğitim meselesine dikkat çekmeye başlamıştır. Öğrencilerin Kürtçe talebi içeren dilekçelerine verdiği destekle ön plana çıkan Enstitü, 28 Ocak 2002'de Valilik kararıyla kapatılmış ancak 15 Mayıs 2002'de mahkeme kararıyla yeniden açılarak faaliyetlerine devam etmiştir (http://enstituyakurdi.org/dokuman/shorthistory.pdf).

Enstitü, 2002 yılında özel kurslarda Kürtçe öğretiminin önünü açan yasa değişikliklerini desteklemiş ve bunu önemli bir adım ve Kürtçe adına kazanım olarak gören bir duruş sergilemiştir. Bu kapsamda kurslarda görevlendirilecek yetişmiş öğretmen ihtiyacını karşılamak için göreve hazır olduklarını belirtmişlerdir.

> "TBMM'nin Avrupa Birliği'ne uyum amacıyla hazırlanan yasa değişikliklerini gerçekleştirmesi, enstitümüzün çaba ve temaslarını da artırdı. 'Uyum yasaları' olarak bilinen pakette yer alan ve ("mahalli diller" denilerek de olsa) Kürtçe öğrenim ve Kürtçe radyo-TV yayınına da olanak tanıyan yeni değişikliklerle ilgili olarak enstitümüz, "eksiklikleri de olsa da söz konusu adımı önemsediğini" açıkladı. Bu arada uyum yasalarının çıkmasını takiben enstitümüz, Kürtçe özel kurslarda ders verecek öğretmenlerin temini vb konularında göreve hazır olduğunu da açıkladı. Bu amaçla, Enstitü Başkanımız Hasan Kaya 15 Ağustos 2002 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bir dilekçe vererek, özel kurslarla ilgili "yapılacak tüm hazırlıklarda yardımcı olmak ve katkı sunmak" istediğimizi bildirdi. 5 Eylül 2002 tarihinde ise bizzat Milli Eğitim Bakanı Necdet Tekin'e aynı mahiyette bir dilekçe sunduk"(http://enstituyakurdi.org/dokuman/shorthistory.pdf).

Enstitü'nün bu yaklaşımı, süreç içerisinde bir yönüyle kazanımı sahiplenmek ve sürece dâhil olmak, bir yönüyle de Enstitü'yü siyasal iktidar ve devlet nezdinde meşru ve muhatap alınan bir pozisyona taşımak amacına yönelik gözükmektedir. Enstitü, bir yandan siyasal sistem içerisinde kendine meşru bir konum ve manevra alanı oluşturmaya çalışırken öte yandan diğer sivil toplum kuruluşları ile ilişki ve ittifak kurma çabasına girişmektedir. Bu bağlamda 28-29 Haziran 2003'te Eğitim-Sen Genel Merkezi tarafından Ankara'da düzenlenen "Uluslararası Anadilde Eğitim Sempozyumu"na katılırken, yine Eğitim-Sen tarafından Diyarbakır'da organize edilen "Anadilde Eğitim Konferansı"na ve 19-21 Aralık 2003'te Helsinki Yurttaşlar Derneği tarafından İstanbul'da Bilgi Üniversitesi'nde düzenlenen "Uluslararası Dil Hakları Konferansı"na katılmıştır

(http://enstituyakurdi.org/dokuman/shorthistory.pdf).

Enstitü, ulusal düzeyin yanı sıra uluslararası düzeyde de ilişki ve ittifak kurma arayışına girmiştir. Bu kapsamda 2003 yılının Şubat ayında Stockholm Kürt Kültür Vakfının hazırladığı ve İsveç Hükümetinin maddi destek sağladığı 'Kürtçe Masal ve Oyun Kitapları' projesine katılım sağlayarak, 100 bin adet kitabın basılmasını ve ücretsiz olarak dağıtılmasını organize etmiştir. 2004 yılında özel Kürtçe kurslarının açılacağının belirginleşmesiyle birlikte Enstitü, 20 Şubat-14 Mart tarihleri arasında Urfa, Batman ve Van'da öğretime başlamak için izin verilen Kürtçe Dil Kurslarının öğretmen ihtiyacını gidermek üzere bölgeden gönderilen 20 eğitmene yönelik,

bünyesinde 1 ay süren yoğun bir kurs programı düzenlenmiştir. (http://enstituyakurdi.org/dokuman/shorthistory.pdf).

Kursların kapatılmasından sonra kurulan ve TZP Kurdi'nin çekirdeğini teşkil eden Koma Hawara Kurdi, üyeleri de Enstitü'de verilen kursa devam eden ve sonrasında burada dil çalışmalarına katılmış kişilerdir. Bu anlamda İstanbul Kürt Enstitüsü, geçmişi, tecrübesi, bilgi birikimi ve yetiştirdiği insan kaynağı açısından Hareket'in öncü kurumudur. Sami Tan, Alaatin Aktaş, Mevlüt Aykoç gibi TZP Kurdi'nin kurucularının Enstitü başkanlığı veya yöneticiliği yapmış kişiler olması bu nedenle şaşırtıcı değildir.

3.2.1.2. Diyarbakır Kürt Enstitüsü

Hareketin ana aktörleri arasında gösterilebilecek bir diğer kuruluş, *Diyarbakır Kürt Enstitüsü'*dür. 2004 gibi görece yakın bir tarihte kurulan Enstitü'nün amacı İstanbul'daki Enstitü'nün öncülük ettiği ve büyük ölçüde yürüttüğü faaliyetleri Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı coğrafyada devam ettirmek olarak görülebilir. Enstitü'nün özel Kürtçe kursların açılma kararının hayata geçtiği 2004'te kurulması tesadüf değildir. Enstitü, Kürtçe kursların ihtiyaç duyacağı eleman ve materyalin yetiştirilmesi ve hazırlanıp dağıtılması gibi bir misyonla yola çıkmıştır. Kuruluş felsefesi, İstanbul Kürt Enstitüsü ile benzer olup temel amaçlarının Kürt dilinin ve kültürünün araştırılması ve geliştirilmesi olduğu ifade edilmiştir. Enstitü'nün kurucusu ve başkanı, Nesip Gültekin de tıpkı İstanbul Kürt Enstitüsü kurucuları ve üyelerinin çoğunluğu gibi Kürt hareketinin içinden gelen, Eğitim-Sen'e üye bir eğitimcidir (http://www.milliyet.com.tr/2004/02/18/guncel/gun09.html).

Diyarbakır Kürt Enstitüsü'nün lojistik ihtiyaçlar ve bölgedeki dernekler arasında iletişim ve koordinasyonu sağlamak dışında pek etkili olduğu söylenemez. Enstitü'nün bir web sitesinin bile bulunmadığını kaydetmek gereklidir. Bu anlamda İstanbul Kürt Enstitüsü kadar köklü ve güçlü bir aktör olmadığını ancak yine de Hareket'in aktörleri arasında sayılması gerektiği ifade edilebilir. Diyarbakır Kürt Enstitüsü'nün son başkanı İrfan Babaoğlu'na göre İstanbul Kürt Enstitüsü, Kürt dili üzerine uzmanlaşma amacına yönelik faaliyet gösterirken; Diyarbakır Kürt Enstitüsü, Kürt kültürü, tarihi, folkloru ve müziği üzerine uzmanlaşmayı kendine misyon

edinmiştir. İstanbul'daki Enstitü ile hem kişisel hem kurumsal düzeyde yakından bağlantılı olduklarını ifade eden Babaoğlu, Hareket'in kurucularından Sami Tan ile daha önce Azadiya Welat gazetesinde birlikte çalıştıklarını da ifade etmektedir. Enstitü'nün bugüne kadar yaptığı faaliyetlerle ilgili şunları söylemektedir:

> "Coğrafya, tarih, matematik kitaplarını, Kürtçe ders kitaplarını çeşitli akademisyenlere hazırlattık. Kürtçe-Kürtçe, Kürtçe-Zazaca kapsamlı bir sözlük hazırladık, ilkokul çocukları için Kürtçe-Türkçe sözlük bastık, son olarak Zazaca Kuran-ı Kerim bastık… Belediyeler vasıtasıyla bunların dağıtımını sağlıyoruz. En önemlisi de çeviri yapıyoruz. Özellikle belediyelerin çokdilli hizmet politikası çerçevesinde duyduğu ihtiyaçlara cevap vermeye çalışıyoruz…" (Babaoğlu, 12.07.17 tarihli görüşme).

Hareket'in anadilde eğitim talebinin toplumsal tabanını teşkil eden, bölgede Hareket'i anlatacak, tanıtacak, örgütleyecek ve diğer şehirlerdeki üyelerle koordinasyonu gerçekleştirerek ortak bir eylem stratejisi oluşturacak bir kurum olarak İstanbul Kürt Enstitüsü'yle birlikte Kürt dili ve kültürünü koruyup geliştirecek entelektüel üretimi sağlayacak bir kurum ihtiyacına yönelik olarak Diyarbakır Kürt Enstitüsü'nü işlevselleştirmek istediği söylenebilir.

3.2.1.3 Kurd-Der ve Kurdi-Der

Hareketin bir diğer önemli aktörü *Kurd-der* ve *Kurdi-der* isimli derneklerdir. İlki, Ankara'da 2004 yılında bir AB projesi dâhilinde kurulan tek şubeli bir dernek iken ikincisi 2006'da kurulup, 2007'de resmen faaliyete geçen ve Kürtlerin yoğun olarak ikamet ettiği Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki önemli şehir ve ilçelerde olmak üzere bugün itibariyle 36 şubeye sahip olan bir dernektir. Kurd-der Başkanı Mustafa Karaman'a göre her iki dernek de aynı amaca hizmet etmek için kurulmuş ancak çeşitli sebeplerle farklı örgütlenme yoluna gitmişlerdir. Tüzükleri, kuruluş amaçları ve verdikleri hizmet açısından aralarında kayda değer bir fark yoktur ve ileride uygun koşullar oluştuğuna karar verilirse federasyon şeklinde birleşmeyi amaçlamaktadırlar. Bu anlamda aralarında niteliksel bir fark bulunmamaktadır (Karaman, 19.07.16 tarihli görüşme). 2004 yılında Ankara'da faaliyete geçen Ankara Kürt Demokrasi Kültür ve Dayanışma Derneği (Kurd-der) amaçlarını ve faaliyetlerini şöyle açıklamaktadır:

> "Ankara Kürt Demokrasi Kültür ve Dayanışma Derneği (Kurd-Der); sosyal, kültürel, toplumsal grupların bireysel ve grupsal haklarına sahip olması ve bu hakların kazanılması adına uluslararası hukuk ve demokratik toplum kriterleri temelinde hareket ederek Kürtlerin bireysel ve toplumsal haklarına kavuşması için çalışmalar yürütmek amacıyla 2004 yılında Ankara'da kurulmuştur... Kürt dilinin kendi doğallığı içindeki gelişim sürecinin engellenmesi, dilin örgün eğitim ortamında öğretilmemesi ve dilin yazılı, sözlü kullanımının kısıtlanması karşısında; Kürt dilini ve kültürünü geliştirmeyi kendisine temel amaç edinen Kurd-Der, araçlarını çoğaltarak Kürt dilinin gelişimi önündeki engellerin kalkmasına çalışmaktadır."(http://kurdder.org/index.php/tr/kurd-der/hakkimizda)

Kurdi-der ise 25 Ağustos 2006'da kurulmuştur. TZP Kurdi'nin kurulduğu 20 Şubat tarihinde Özgür Gündem'de yer alan haberde Hareket'in dernekleşme yoluna gideceği bildirilmiştir (Özgür Gündem, 20.02.2006). Bu nedenle Kurdi-der, TZP Kurdi'nin başından beri planladığı örgütlenme stratejisinin bir sonucu olarak görülebilir. Ocak 2007'de ilk kongresini gerçekleştiren dernek, yönetimine yine benzer bir geçmişe sahip emekli bir öğretmen olan Mazhar Aktaş'ı getirmiştir. (http://diyarbakiryenigun.com/ozan-kilincin-tutuklanmasina-tepki-dil-kultur-calismalari-suc-degil/).

Dernekte diğer kuruluşlarda olduğu gibi eşbaşkanlık sistemi dönüşümlü olarak uygulanmaktadır ve derneğin eş başkanlığını, eski bir DEP milletvekili olan yani Kürt siyasal hareketi içerisinden gelen ve dokunulmazlıkları kaldırıldığı için yurtdışına çıkan ve yirmi bir yıl sonra Türkiye'ye dönen Nizamettin Toğuç yürütmektedir. Dernek, Hareket'in kurumsal bir çatı altında faaliyetleri yürütme kararı almasının sonucunda kurulmuş ve Hareket'in örgütlendiği yerlerde bu örgütlenmenin doğrudan Kurdi-der çatısı altına alınmasıyla oluşmuştur. Kuruluş amacı itibariyle Kurd-der ile büyük ölçüde benzeşmekte ve temel olarak Kürtçenin geliştirilmesi, öğretilmesi ve hem Kürtlerde hem de bölgede yaşayan diğer etnik unsurlarda bu konuda bir "dil ve kimlik hassasiyetinin" oluşması amacına yönelik faaliyet güttüklerini ifade etmektedirler. (Ocek, 18.07.17 tarihli görüşme).

Hareket'in ana aktörlerine bakıldığında aktörlerin birbiriyle ilişkili, orta sınıf, çoğunluğu eğitimci, öğretmen sıfatına sahip bir entelektüeller topluluğu oluşturdukları ve anadilde eğitim meselesini kültürel bir kimlik olarak varlığın temel bir bileşeni olarak önemsedikleri ve bu konuda çoğunlukla bir tür toplumsal mücadelenin gerekliliğine inanan ve bu mücadeleyi sivil toplumun ve siyasetin olanakları içerisinde bilimsel argümanları ve kamusal farkındalığı arttırmak suretiyle

gerçekleştirmek isteyen görece homojen bir karaktere sahip oldukları söylenebilir. Bu bağlamda birikimi ve itibarı ile İstanbul Kürt Enstitüsü, aktörler arasında en başta gelmekte, onu, bölgede bir benzerini oluşturmak amacıyla kurulan Diyarbakır Kürt Enstitüsü takip etmektedir. Bu kurumlar, bölgede çoğunlukla şahsen tanıştıkları, geçmişte farklı kurumlarda birlikte mesai harcayan kişiler eliyle kurulan Kurd-der ve Kurdi-der ile yakın hatta organik bir ilişki içindedir. Koma Hawara Kurdi içindeki genç kuşağın bu yapı içerisinde kısmen yer aldığını ancak yaşlı, geçmişte Kürt Hareketi içerisinde bulunmuş ve bugün kurumsal kimlikleri veya statüleri olan kişilerin öne çıktığı görülmektedir. Yine gruba kıyasla dille doğrudan ilgilenmeyen kişilerin de Hareket'e katıldığı ve bu anlamda aktörlerin kendi içerisinde akademik-profesyonel-eğitimli bir entelektüel grup hüviyetini yitirdiği ve farklı kimliklerden, mesleklerden kişilerin katılımıyla heterojenleştiği ifade edilebilir.

Bununla birlikte Hareket'in çekirdeğini oluşturan bu ana aktörlerin tek başına Hareket'i sürdürme eğilimine karşılık toplumsal bir hareket vasfı kazanmak ve başarılı olmak için diğer aktörlerin desteğine ihtiyaç duyulduğunu fark ettikleri ve bu sebeple gevşek de olsa bu konuda faaliyet gösteren diğer aktörlerle de ilişki kurmaya çalıştıkları söylenebilir. Bu noktada Hareket'e çeşitli düzeylerde eylemsel ve söylemsel destek veren aktörlere bakılabilir.

3.2.2.Destek Veren Aktörler

Harekete destek veren aktörlere bakıldığında YTH'nin ruhuna uygun biçimde Hareket'in ana aktörlerinden daha heterojen ve çoğulcu bir yapı görülmektedir. Bu heterojen yapı, YTH'de gördüğümüz şekilde bir çekirdek kadronun etrafında toplanan farklı yoğunluktaki katmanlardan meydana gelmektedir. Bu heterojenlik, sonraki bölümde tartışacağımız söylemlere de yansımakta ve Hareket'in aktör düzeyinde olduğu kadar söylem düzeyinde de çoğulcu bir yapı ihtiva etmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda Hareket'e destek veren aktörlere baktığımızda farklı nedenler, dünya görüşleri, siyasal angajmanlar göze çarpmakla birlikte bu bir yönüyle Hareket'in farklı toplumsal kesimlerden destek görmesi anlamında olumlu bir izlenim oluştururken öte yandan bu farklılıklar verilen desteğin kırılganlığını ve Hareket'in başarıya ulaşması için gerekli uzun vadeli mücadele cephesinin kolayca dağılabilir olmasına yol açmaktadır. Bu kapsamda Hareket'e destek veren aktörleri, Hak-Par, Hüda-Par, Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası, Laz Kültür Derneği ve Kafkas Dernekleri Federasyonu, ÖDP, ESP, EMEP ve TOBB, TÜSİAD ile Helsinki Yurttaşlar Derneği olarak sıralamak mümkündür.

3.2.2.1 Hak-Par ve Hüda-Par

Kürt siyasetinin önemli bir tarihsel figürü olan Kemal Burkay'ın da üyesi olduğu Hak ve Özgürlükler Partisi (Hak-Par) Hareket'e destek veren aktörlerden biri olarak görülebilir. 2002'de kurulan Hak-Par, tüzüğünün ikinci maddesinde kendisini "demokrat, yurtsever, çoğulcu ve akla dayalı bir kitle partisi" olarak tanımlarken, üçüncü maddede amacını "demokratik bir vizyonla AB üyeliği çerçevesinde federal bir yapı içerisinde Kürt sorununu çözmek" olarak ifade etmektedir. Parti, ayrıca programında, anadilde eğitimi savunduğunu belirtmektedir (http://www.hakpar.org.tr/root/images/tuzuk.pdf).

Partinin kurucu kadrosu incelendiğinde Kürt partilerinden biri olduğu anlaşılmakta ve kurucularının ve genel başkanlarının Abdülmelik Fırat, Fehmi Demir ve Refik Karakoç gibi Kürt siyaseti içinde yer almış, SHP, HEP ve DEP içerisinde

yer aldıktan sonra HADEP'e katılmak yerine Demokrasi ve Değişim Partisi'ne (DDP) geçen sosyal demokrat çizgiye sahip kişiler olduğu görülmektedir. (http://www.hakpar.org.tr/root/index.php?option=com_content&view=article&id=1199&Itemid=91&lang=tr).

Partinin mevcut genel başkanı olan Refik Karakoç'un da SHP, HEP ve DEP'te yer alması, iki dönem İnsan Hakları Derneği'nde Diyarbakır şube başkanlığı yapması ve Kürt-Kav'ın kurucusu ve eski başkanlarından biri olması, Hak-Par'ın da Hareket'in öncüleri ve tabanıyla benzer bir mücadele geçmişine ve politik duruşa sahip olduğunun kanıtı olarak görülebilir. Hak-Par genel başkanı, Refik Karakoç da Hareket'in ortaya çıkışını, 2000'li yıllarda Kürt siyasetinde yaşanan paradigma değişimine bağlamaktadır.

Karakoç'a göre her dönemin kendi karakteristiği, ruhu ve bu ruha uygun bir mücadele biçimi vardır. 19 ve 20. Yüzyılın baskıyla, şiddetle ve silah zoruyla gerçekleştirilmek istenen yöntemler ve ulusal bağımsızlık stratejileri artık demode olmuş ve geçerliliğini yitirmiştir. 21. Yüzyılda zorla ulus-devlet kurulması mümkün değildir. Bunun yerini bir arada, eşit ve insan hak ve özgürlüklerine dayalı biçimde yaşama ideali almıştır. Bunun da çağın ruhuna en uygun yöntemi, kimlik siyaseti yapmaktır. Bu nedenle bugün Kürtler, Türkiye'de ve Ortadoğu'da var olmak istiyorlarsa dillerini ve kültürlerini geliştirmek suretiyle kimliklerini koruyarak bunu yapmalıdırlar (Karakoç, 26.09.16 tarihli görüşme).

Karakoç'a göre bu kimlik siyasetinin başarıya ulaşması ancak Türkiye'nin içerisinde yaşayan tüm farklı etnik, dini unsurlarla birlikte demokratikleşmesi ve AB standartlarında bir ülke haline gelmesiyle mümkün olacaktır. Dolayısıyla dil, kültür ve kimlik gibi meseleler, sadece Kürtlerin değil, Türklerin, Lazların ve Çerkezlerin de sorunudur ve tüm bu unsurlar sürece dâhil edilmeden bir başarı söz konusu olamaz. Bunun yolu da Karakoç'a göre şiddeti ilke olarak reddetmek ve zamanın ruhuna uygun, dünyadaki gelişmiş örnekler ve çözümlerden ilham alınarak bugün demokratik yol ve yöntemlerle farklı unsurlara kültürel kimlik haklarını tanımaktan ve onları desteklemekten geçmektedir (Karakoç, 26.09.16 tarihli görüşme).

Bu noktada Hak-Par'ın Hareket'in aktörleriyle ortak bir maziden gelmelerine ve taleplerini savunmasına karşın Hareket'in şiddeti kayıtsız şartsız reddetmediği yönünde bir eleştirisi cisimleşmektedir. Karakoç'a göre anadilde eğitim, sistem içi, reformist ve sivil bir taleptir ve ancak sivil, demokratik yöntemlerle ve şiddetin her şekliyle kayıtsız şartsız reddedilmesi ve terk edilmesi ile hayata geçirilebilir. Bu anlamda Hareket'in aktörlerinin tutumunu anlamakla birlikte Hareket'in şiddetle ve şiddeti hem fiili hem dilsel olarak üreten kurumlarla arasına yeterince mesafe koymamakla eleştirdiğini söylemektedir (Karakoç, 26.09.16 tarihli görüşme).

Bununla birlikte Hak-Par, anadilde eğitim talebinin arkasında ve bunun bir tarafı olduğunu, bu talebi dillendiren Hareket'i de son tahlilde desteklediklerini ve bu talebin hayata geçmesi ve Hareket'in başarılı olması için her türlü desteği vermeye hazır olduklarını belirtmektedir. Bu konuda Karakoç, çözümün olabilmesi için farklı aktörlerin belli bir ilkeye ve ortak, somut bir talebe bağlı olarak bir araya gelip katkı vermesi ve çoğulcu ve işbirliğine dayalı bir ortam yaratılması gerekliliğini vurgulamaktadır:

> "Hüda-Par gidip geliyor, diğer Kürt aktörlerle de ilişkilerimiz mevcut. Bazı sorunlara –örneğin anadilde eğitim- ortak baktığımız için bu konularla ilgili çalışmalarda bir araya geliyoruz… Zaten bir çözümün tesis edilebilmesi için farklı aktörlerin içinde olduğu tüm toplumsal katmanların da çözüme dâhil edildiği bir yapı kurulmalıdır. Onlar meseleye Müslüman olarak biz insan olarak bakıyoruz… Onlara da dedik –Hizbullah'tan geliyorlar- şiddeti bırakın, demokratik yöntemlerle mücadele edin diye… AKP ve HDP ile de zaman zaman görüşüyor, bir araya geliyoruz, ortak konularda ve hassasiyetlerde tartışıyoruz ve bazen destek verebiliyoruz, sonuçta bizim duruşumuz ve ilkelerimiz belli, bunlara aykırı olmadığı sürece farklı aktörlerle bir araya gelmemizde bir engel görmüyoruz…" (Karakoç, 26.09.16 tarihli görüşme).

İstanbul Kürt Enstitüsü başkanı Sami Tan da Hak-Par'ın ve onun temsil ettiği görüşün Hareket'e desteğinin önemli olduğunun farkında olduklarını ancak bu desteğin yeterince kullanılıp, seferber edilemediğini itiraf etmektedir. Bu noktada Hareket'in aktörleri arasında farklı konulara yönelik fikir ayrılıkları olmakla birlikte ortak ve demokratik bir talep olan anadilde eğitim üzerinden bir uzlaşı tesisinin mümkün olabileceğini ifade etmektedir (Tan, 03.10.16 tarihli görüşme). Burada Hareket'in ana aktörlerinin, Hareket'e destek veren ve katkı yapabilecek diğer

aktörlerle güçlü bağlar ve iletişim kanalı kuramadığını ve bunun genellikle basit ve kolaylıkla çözülebilecek bakış farklılıklarından veya iletişim eksikliğinden kaynaklandığını ve bu nedenle Hareket'in potansiyel gücünden pek fazla faydalanamadığını söylemek mümkündür.

Hareket'e en azından söylemsel düzeyde destek veren ancak Hareket'in görmezden geldiği veya açıkça dışladığı bir başka aktör Hür Dava Partisi, (Hüda-Par) ve ona yakınlığı ile bilinen Mustazaflarla Dayanışma Derneği (Mustazaf-Der) ile Özgür-Der gibi İslami söylemi önde olan Kürtlerin kurdukları örgütlenmeler olmaktadır. Hüda-Par, 2013 yılında Mustazaf-Der'in kapatılmasıyla derneğin eski başkanı, Mehmet Hüseyin Yılmaz tarafından kurulmuştur. Parti, programında "Kürt meselesini adalet temelinde çözmeyi" amaçladığını ifade etmiştir. Yine parti programında "Eğitim ve Kendini Geliştirme Hürriyeti" başlığı altında şu ifadelere yer verilmektedir:

> "Devlet, eğitim ve öğretim ile ilgili görevlerini yerine getirirken ayrımcılık yapamaz. Devlet, zorunlu eğitimi parasız vermek zorundadır. Çocukların dini eğitimi, velilerinin istediği şekilde verilmelidir. Hiçbir çocuğa ebeveyninin istemediği bir din eğitimi verilemez. Hiçbir ebeveynin, çocuğuna dini eğitim verme hakkı da engellenemez. Anadilde eğitim herkes için tabii, insani bir haktır. Çocukları bilmedikleri bir dilde eğitmek eğitimde fırsat eşitliğine de aykırıdır"(http://hudapar.org/Detay/Sayfalar/205/parti-programi.aspx).

Partinin hitap ettiği taban, dindar veya Müslüman Kürtler olarak ön plana çıkmaktadır. Derneğin ve daha sonra partinin kurucusu olan Mehmet Hüseyin Yılmaz, Zekeriya Yapıcıoğlu ve Mehmet Yavuz gibi isimlere bakıldığında genellikle Diyarbakır, Bitlis, Mardin doğumlu olup avukat, öğretmen, doktor gibi mesleklere sahip orta sınıfa mensup kişiler olduğu ancak daha önce Kürt siyaseti içerisinde yer almadıkları görülmektedir (http://hudapar.org/Detay/Haber/1056/destekledigimiz-bagimsiz-milletvekili-adaylari-aciklandi.aspx).

Hüda-Par'ın yanında veya ideolojik olarak ona yakın duran sivil toplum kuruluşları da tıpkı Hüda-Par gibi "İslam kardeşliği" fikri üzerinden bir dayanışma

şekli gerçekleştirmekte ve Kürtlerin de tıpkı diğer Müslümanlar gibi ayrımcılığa ve haksızlığa uğradıkları fikrinden hareketle anadilde eğitim taleplerine destek vermektedirler (Yavuz, 20.10.17 tarihli görüşme). Bu bağlamda açıklamalarıyla ve Hareket'e verdiği destekle ön plana çıkan bir dernek de Özgür Düşünce ve Eğitim Hakları Derneği (Özgür-Der) olmaktadır. Özgür-Der İslamcı fikirleriyle ön plana çıkan bir dernek olarak türban meselesi, laiklik, militarizm gibi konularda muhalif bir çizgiye sahip gözükmektedir. Bunun yanında Özgür-Der ile birlikte Mazlum-Der, Mustazaf-Der gibi dernekler de Kürtlerin sırf etnik kimliklerinden dolayı haksızlığa uğradığından hareketle anadilde eğitim talebini haklı ve meşru bulduklarını ifade etmektedirler. Bu bağlamda Özgür-Der başkanı Rıdvan Kaya, Kürtlerin anadilde eğitim hakkını savunduklarını ve Kürtlerin bu hakkı elde etmek için gerçekleştirdikleri okul boykotu gibi eylemleri desteklediğini şu sözlerle açıklamıştır:

> "Anadilde eğitim hakkı tanınmalı ve İslami kimliği hedef alan dayatmalara son verilmelidir. Tüm bu arka plan tartışmalarından bağımsız olarak, eğitimde ve hayatın tüm alanlarında anadilin kullanılması talebinin temel bir hak olduğu gerçeğinden hareketle biz bu talebi destekliyoruz. Bu talebin dikkate alınması için gündemleştirilen okul boykotu çağrısının ise mantıklı ve işlevsel bir eylem olduğuna inanıyoruz… Kaldı ki, boykot çağrısına tepki olarak, başta Milli Eğitim Bakanı olmak üzere, son günlerde eğitimin öneminden ve okula devam etmenin gerekliliğinden sıkça söz eden yetkililere tutumlarında pek de tutarlı olmadıklarını hatırlatıyoruz. Bu ülkede yaşayan milyonlarca kızımıza başörtüsü yasağı dolayısıyla fiilen okul kapılarını kapatan ya da çelişkiler içinde ezik, hırpalanmış, aşağılanmış bir ruh haliyle derse devam etmeyi dayatan bir devletin eğitim hakkının engellenmemesi gerektiğinden söz etmesi doğrusu hiç inandırıcı gelmiyor. Devlet okul boykotunu bir hakkın ihlali olarak algılıyorsa, önce sırf inançlarından ötürü "bazı öğrencileri boykot etme" tavrını terk etmelidir. İnancıyla, kültürüyle herkesin özgürce yaşayabildiği bir ortamı fiilen imkânsız kılan resmi ideolojik dayatmalarından vazgeçmelidir." (Kaya, 2010).

Ancak verilen bu desteğe karşılık Hareket'in ana aktörlerinin bu kesimlere bakışı genel itibariyle olumsuz ve dışlayıcı mahiyettedir. Sami Tan, Hareket'e Hak-Par gibi aktörlerin katılmasının gereklilik ve onların katkı sunmasının önemlilik arz ettiğini düşünmesine karşın Hüda-Par ve Özgür-Der gibi kesimleri bunun dışında tutmakta, özellikle bu gelenekten gelen aktörlerin geçmişteki Hizbullah örgütlenmesi ile ilişkisine vurgu yapmakta ve onları Hareket'e katmayı düşünmediklerini şu sözlerle ifade etmektedir:

> "Dil, sonuçta sadece BDP'nin, PKK'nın dili değil. Halkın dili. O nedenle dil söz konusu olunca bu konuda aynı ilkelere sahip olduğunuz örgütleri de harekete katmalısınız. Sadece BDP-DTP-HDP eksenine bağlı olmak doğru değil. Belki Hak-Par da Kadep de dâhil edilmeli… Ama Hüda-Par bunun dışında tutulabilir. Çünkü Kürtlükten ziyade Müslümanlığı ön plana çıkaran ve bizim hareketimize mensup birçok insanı mağdur eden bir geçmişten geldiği için bu konuda şüpheliyim…"(Tan, 03.10.16 tarihli görüşme)

Tan'a göre bu aktörlerin Kürt meselesindeki samimiyetleri ve hassasiyetleri de şaibelidir. Aynı şekilde Hak-Par genel başkanı Refik Karakoç da bu gelenekten gelen insanların sivil, demokratik bir mücadelenin unsurları arasına katılabilmesinin zor olduğunu ifade etmektedir. Çünkü başta Hüda-Par olmak üzere silahlı eylem veya şiddet kullanımı konusunda geçmişlerinin problemli, tutumlarının ise kayıtsız, şartsız, ilkesel bir reddetme olmadığını ifade etmiştir (Karakoç, 26.09.16 tarihli görüşme). Bu aktörlerin geçmişte Hareket'in diğer aktörleri ile bir fikir, gönül bağı veya ortak bir mücadele geçmişi olmadığı, aksine karşılıklı mücadele içerisinde birbirlerine yaralama, öldürme dâhil zararlar verdiği ve bu yüzden bugün ortak bir cephede yer almalarının mümkün olmadığı söylenilmektedir. Ancak bununla birlikte bu aktörlerin de anadilde eğitim hakkını savunması, talep etmesi ve Hareket'in söylemlerini ve eylemlerini desteklediğini belirten açıklamalar yapması (Bkz. Birgün, 06.09. 2017), en azından Hareket'in meşruluk tabanının genişlemesi açısından önemli görülebilir.

3.2.2.2. Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası

Hareket'e destek veren bir diğer aktör, Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası'dır (Eğitim-Sen). Eğitim-Sen, 12 Eylül öncesi Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği'nin (Töb-Der) kapatılmasıyla buradan gelen kadronun kurduğu ve Kamu Emekçileri Federasyonu'nun kurucusu ve ona bağlı bir sendika olarak Türkiye'de 81 ilde 100 şube ve 114.000 üyesi ile faaliyetlerine devam etmektedir. Tüzüğünün ikinci maddesinin c fıkrasında şu ifade yer almaktadır:

> “Toplumun bütün bireylerinin, temel insan hakları ve özgürlükleri doğrultusunda, herkesin kendi anadilinde, cins ayrımcı olmayan, eşit demokratik, laik, bilimsel, parasız ve kamusal nitelikli eğitim görmesini savunur” (http://egitimsen.org.tr/hakkimizda/tuzugumuz/).

Sendika, kendisini emekçi sendikası ve sınıf esasına dayanan bir çalışma örgütü olarak görmektedir. Bununla birlikte Sendika, kendini sadece üyelerinin çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi gibi teknik konularla sınırlandırmamış, Türkiye’nin sosyo-ekonomik olarak gelişmesi ve demokratikleşmesi için çalışmak ve özellikle eğitim politikalarının, kurumlarının demokratikleşmesi için mücadele verdiğini ifade etmiştir. Bu konuda Eğitim-Sen Genel Sekreteri ve Merkez Yürütme Kurulu üyesi Mesut Fırat, Eğitim-Sen’in bakışını şöyle özetlemektedir:

> “Eğitim-Sen olarak amacımız, bilimsel, laik, kamusal ve anadilde eğitimi Türkiye’de sağlamaktır. Bu konuda bu amaca hizmet eden tüm kurum ve kuruluşlarla ilke olarak işbirliği geliştirmeye açığız. Bu minvalde bizim nazarımızda anadilde eğitim, sadece Kürtlerin sorunu değildir. Elbette ki Kürtler, bu meseleyi daha fazla görünür kılmışlardır. Çünkü sonuçta ortada kırk yılı aşan bir süredir silahlı bir mücadele, bir savaş söz konusu. Bu da Kürtlerin mücadelesini diğerlerine nazaran daha somut kılıyor ancak bizim bireysel olarak ne düşündüğümüzden ziyade kurumsal olarak ilkemiz, Kürtçe eğitim değil, “çokdilli eğitim”dir. Bunun altını çizmek gereklidir.” (Fırat, 31.08.16 tarihli görüşme).

Eğitim-Sen, anadilde eğitim meselesinin pedagojik-bilimsel bir mesele olduğunu ve soruna bu minvalde yaklaştığını belirtse de meselenin politik ve kültürel yönlerini de göz ardı etmediklerini ancak Eğitim-Sen’in ilke olarak meselenin pedagojik-bilimsel yönüyle ilgilendiğini ve bu konuda mücadele veren aktörleri desteklediğini belirtmektedir:

> “anadilde eğitim talebi, tek yönlü bir talep olarak nitelendirilemez. Bu talebin birkaç farklı yönü mevcuttur. Birincisi bu pedagojik-bilimsel bir taleptir, yani çocukların eğitimi, gelişimi ve yetişmesi üzerinden değerlendirilmektedir. İkincisi bu talep hukuki bir taleptir. Yani insan hak ve özgürlükleri üzerinden değerlendirilmektedir. Üçüncüsü ise özellikle Türkiye söz konusu olduğunda bu talep, baskıcı devlet politikaları karşısında politik bir taleptir. Bu yönlerden biz Eğitim-Sen olarak birinci ve ikinci yönün ön plana çıkmasını önemsemekle birlikte politik yönünü de dışlamıyoruz… Meseleyi ilke olarak politik bir mesele olarak tartışmaktan kurumsal olarak kaçınıyoruz. Çünkü böyle olunca meselenin

diğer yönleri kolaylıkla kamuoyu nezdinde gözden kaçırılabiliyor ve olay "bölücülük" boyutuna indirgenebiliyor." (Fırat, 31.08.16 tarihli görüşme).

Bununla birlikte Eğitim-Sen'in ilkesel duruşunun arkasında sendikanın tarihsel olarak Kürtlere ve Kürt meselesine bakışının mirasından da söz edilebilir. Eğitim-Sen, bu bağlamda geçmişten bugüne sol-sosyalist bir tutuma sahip bir sendika olarak Kürt meselesinin unsurlarını içinde barındırmış ve bugün de Hareket'in içinde bulunan aktörlerin çoğunlukla bağlı olduğu bir çalışma örgütü olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesut Fırat'ın sözleri de bu doğrultudadır:

"Eğitim-Sen, tüm renkleri barındıran, sol-sosyalist, sosyal demokrat ve ilerici unsurlara alan açan bir yapı olduğu için ben de buraya katıldım. Eğitim-Sen'in bu anlamda Kürt meselesine ve anadilde eğitim meselesine bakışının politik olmaktan ziyade bilimsel olduğunu söyleyebilirim…"(Fırat, 31.08.16 tarihli görüşme).

Kendisi de Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olan Mesut Fırat gibi birçok Kürdün Sendika'da önemli bir ağırlığa sahip olması ve birçoğunun yönetici pozisyonunda olmasının da Sendika'nın tutumunu belirlemede etkili olduğu söylenebilir. Bu olgunun Sendika'nın Hareket'e söylemsel düzeyde destek vermenin ötesine geçip üye tabanı ile olduğu kadar yer sağlamak (derslik, bina gibi) gibi ayni yardıma varan şekilde Hareket'e destek olmasına yol açtığı ifade edilebilir. Fakat bununla birlikte Eğitim-Sen, son tahlilde Hareket'in ana aktörlerinden biri olarak görülemez. Çünkü Sendika'nın amaçlar, yönetim kurulu, üyeler ve duruş açısından homojen bir yapı arz etmediğini ve bu konuda üyeler arasında farklı tutum ve bakış açılarının bulunduğunu, zaman zaman tartışmaların yaşandığı ve hatta anadilde eğitime bakış nedeniyle sendika içerisinden kopmaların yaşandığını söylemek mümkündür. Bu durumu Eğitim-Sen uzmanı Erkan Aydoğanoğlu, şöyle ortaya koymaktadır:

"Eğitim-Sen bir çalışma örgütüdür. Sınıfsal bir mücadele ekseninde hareket eder, etmelidir. Bu nedenle üyelerimiz arasında farklı etnik kimliklere ve politik angajmanlara sahip üyelerimizin olması doğaldır. Üyelerimiz arasında Kurdi-der ile çalışan arkadaşlarımız da mevcut… Buna karşılık bazı üyelerimiz, anadil konusundaki tutumumuzu eleştirdiler. Biz bu konunun bilimsel ve hukuki bir mesele olarak objektif yönünü açıkladık. Eğitim-Sen en başından beri bu konuda

> bilimsel ve hukuki bir tutum benimsemektedir… Eğitim-Sen içerisinde tartışmalar elbette oldu. Bir grup arkadaşımız, anadil meselesi nedeniyle ayrılıp 2004'te Eğitim-İş Sendikası'nı kurdular…"(Aydoğanoğlu, 31.08.16 tarihli görüşme).

Sendika, Hareket'e verdiği destek nedeniyle eleştiri konusu olurken tüzüğünde yer alan "herkesin anadilinde eğitim görmesi hakkını savunur" ifadesi nedeniyle dilekçeler ve ardından kurslarla birlikte Kürtçenin daha fazla görünürlük kazandığı bir dönemde 2004'te dönemin Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ'un şikâyeti üzerine Ankara Valiliği tarafından açılan kapatılma davası ile yüzleşmiştir. İş mahkemesinin verdiği kararı Yargıtay bozmuş ve Sendika, bahsi geçen ifadeyi tüzüğünden çıkararak kapatılmaktan kurtulmuştur (Kaya, 2009: 16). O dönem Eğitim-Sen Genel Başkanı olan Alaattin Dinçer, bu karar üzerine şöyle bir açıklamada bulunmuştur:

> "Anadilde eğitim konusuyla ilgili görüşümüz nettir. Eğitim-Sen "anadilde eğitimi" savunmaktadır. Savunma gerekçeleri de nettir: Dil bilimin ve eğitimin gereği olarak anadilde eğitimi savunmaktadır. En önemlisi de temel bir insan hakkı olarak gördüğü için savunmaktadır. Eğitim-Sen'in bu ilkeyi tüzüğünden büyük bir dayatma sonucu çıkarmış olması, bu ilkeden vazgeçtiği anlamına gelmez. Her türlü dogmatik düşüncenin ve yaklaşımın karşısında nasıl ki bilimi sahipleniyor ve savunuyorsak anadilde eğitimi de bilimsel bir olgu olması nedeniyle savunuyoruz" (Tekin, 2012: 110).

Sendika, daha sonra Yargıtay'ın verdiği kararı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) taşımış ve mahkeme, 25 Eylül 2012'de verdiği nihai kararda Türkiye Cumhuriyeti'ni "ifade ve örgütlenme özgürlüğünü ihlal" ettiği gerekçesiyle mahkûm etmiştir. Bu kararla birlikte davaya konu olan ifade tüzükteki yerine geri dönmüştür.

3.2.2.3. Laz Kültür Derneği ve Kafkas Dernekleri Federasyonu

Üyeleri arasında Kürtlerin yoğunlukla olduğu veya farklı hassasiyetlere sahip Kürtlerin kurduğu örgütlenmeler dışında Hareket'e desteğini sunan farklı aktörler de bulunmaktadır. Bunların başında Türkiye'de yaşayan diğer anadil topluluklarının

örgütlenmeleri gelmektedir. Bu topluluklar, genellikle kendi örgütlenmeleriyle kendi anadilleri ile ilgili olarak mücadele vermekte, ancak Hareket'in düzenlediği ve desteklediği toplantılara ve eylemlere destek sunmaktan kaçınmamaktadırlar (Birgün, 30.09.2009). Söylemler ve talepler noktasında birçok benzerliğe ve ortak noktaya sahip bu aktörler, buna karşın ortak bir cephede buluşmak konusunda zorlanmakta, çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. Bunun nedenlerine bakıldığında şiddet kullanımı, içinde yaşanılan toplumun değerlerine ve tutumlarına verilen önem, taleplerin hayata geçirilme süreci ve bu süreçte siyasal iktidarla ve anadilde eğitim taleplerine muhalif duruş sergileyen kesimlerle kurulan ilişki biçimine dair farklılıklar görülmektedir. Bu kapsamda Hareket'i destekleyen ve onunla benzer talep ve söylemlere sahip iki aktör, Laz Kültür Derneği ve Kafkas Dernekleri Federasyonu olarak sıralanabilir.

Laz Kültür Derneği, 2008 yılında kurulmuş, görece yeni sayılabilecek bir dernek olarak Lazcanın sadece Türkiye'de konuşulan ve bir devlet çatısı altında, resmi bir dil statüsünde olmayan bir dil olarak kısa süre içinde yok olacağını ifade etmektedir. Laz dilinin ve kültürünün korunması talebiyle ortaya çıkan Derneğin kurucularından biri olan ve şu anda başkanı olan Memedali Barış Beşli, Lazca için mücadele etme sürecini şu sözlerle özetlemektedir:

> "80'lerin sonunda SSCB'nin perestroika ve glasnost politikaları ciddi sonuçlar doğurdu, ben ve arkadaşlarım o dönem solcu bir romantizme sahiptik ve on beş yaşımızda yirmili yaşlarda elde silah devrim için savaşan militanlar olarak kendimizi görüyorduk. Tabi üniversiteye İstanbul'a gelince reel sosyalizmin yarattığı yıkımı anlamaya, okumaya ve eleştirmeye başladık. Reel sosyalizmin çok da parlak olmadığını gördük ve gelecek senaryolarımız çöktü… Sosyalizm idealinin düşüşüyle kişisel bunalımlarımız birleşince Lazca bir vaha gibi geldi. Lazcayı kurtarmak, somut bir şeyler yapmak için mümkün gibi geldi…" (Beşli, 06.10.16 tarihli görüşme).

Bu bağlamda aynı örgütlerin çatısı altında mücadele edilmemiş olmasına karşın Hareket'in kadrosu ile -kısmen de olsa- 80 öncesinde benzer politik görüşlere sahip olunduğu ve doksanlarla birlikte bu tutumun dil ve kimliğe kaydığı söylenebilir. Bu da Hareket ile destek veren diğer anadil toplulukları örgütlerinin

duygudaşlık kurabilmesini ve aynı dili konuşabilmesini kolaylaştırıcı bir etken olarak görülebilir.

Beşli, sürekli inişli çıkışlı bir örgütlenme süreci yaşadıklarını ve 2000'li yıllarla birlikte oluşan iyimser ortamın da etkisiyle Lazca için mücadele verdikleri ifade etmiştir. 2008'de kurulan Dernek, bir yanıyla Laz dili ve kültürü üzerine süreli bir dergi yayını yaparken, Küçük Prens isimli hikâyenin Lazca çevirisini, Lazca bir matematik kitabı ve Lazcanın ses ve dilbilgisi üzerine bir yüksek lisans tezi yayınlamıştır (https://lazkulturdernegi.org.tr/yayinlar).

Bir kuşak önce aile içinde Lazcanın konuşulma oranının % 70-90 arasında iken bir kuşak sonra bu oranın % 45-50'lere düştüğünü belirten Beşli, Lazcanın yok olması için çok fazla zaman kalmadığını ve Lazcanın korunması ve geliştirilmesi için gerekli yatırımların bireylerin veya sivil toplum kuruluşlarının altından kalkabileceğinden fazlasını gerektirdiği için kamunun bu dili koruması gerektiğini ifade ederek anadilde eğitimi bu nedenle desteklediklerini ve talep ettiklerini belirtmiştir. Bu noktada Kürtlerin anadilde eğitim taleplerinin olumlu ve desteklenmesi gereken bir talep olduğunu belirten Beşli, buna karşılık Hareket'e dâhil olmak konusunda çekinceleri bulunduğu ifade etmiştir:

> " Anadil deyince akla Kürtlerin gelmesi doğal, sayıca ve etki olarak bizden daha büyükler… Zaman zaman bir araya geldiğimiz çalışmalar olmuştur ancak iki farklı, yan yana mücadeleden söz etmek daha doğru olur, silahların olduğu bir yerde biz olamayız, daha esnek olmakla birlikte dayandığımız bir taban ve içinde yaşadığımız bir halk var, onların hassasiyetlerini de dikkate almak zorundayız…"(Beşli, 06.10.16 tarihli görüşme).

Bununla birlikte Laz Kültür Derneği, hem Kürtçe hem Lazca anadilde eğitim için birlikte ortak bir mücadelenin de gerekliliğinin farkında olarak farklı anadil gruplarını kapsayacak ve sadece anadilde eğitim meselesine odaklanacak ortak bir platform veya örgütlenmenin içinde olmaya da sıcak bakmakta, ancak bunun koşullarının henüz oluşmadığını düşünmektedir:

> “ Ortak bir platform arayışı vardı, ancak bu gevşek bir yapı öngörüldüğü için çok etkili olacağını sanmıyorum. Belki bir dernekleşme yoluna gidilse –örneğin bir anadilde eğitim derneği gibi- bir örgütlenmeye gidilse daha farklı olabilirdi…” (Beşli, 06.10.16 tarihli görüşme).

Bu noktada destek veren aktörlerin, Hareket’in diğer aktörlerle ortak bir paydada birleşip, kapsamlı bir mücadele için aktörler arasında iletişim ve koordinasyonu sağlayacak üst bir platform inşa etmekteki yetersizliğine ve belki isteksizliğine vurgu yaptıkları görülmektedir. Bu eksikliğin varlığının yaygın biçimde vurgulanması, Hareket’in aktörler arası ilişki kurma ve Hareket’in etki kapasitesini ve tabanını genişletme ile ilgili sorun yaşadığına dair bir emare olarak görülebilir.

Bir diğer anadil grubu örgütlenmesi olan Kafkas Dernekleri Federasyonu (KAFFED), 2003 yılında bir araya gelen Kafkas derneklerinin oluşturduğu bir üst örgütlenme olarak Çerkez, Abhaz, Adige gibi Kafkasya’dan 1864 yılından itibaren Anadolu’ya göçen halkların dillerini ve kültürlerini korumayı amaçlamaktadır. Federasyon, Kafkas dillerinin yok olmanın eşiğinde olduğunu ve acilen önlem alınmazsa bu dillerin kısa sürede yok olacağını ifade ederek anadilde eğitim talebini dile getirmektedir. Bu konuda KAFFED’in kurucusu ve Genel Sekreteri Cumhur Bal, Kafkas dillerinin yok olma tehdidi altında olmasını şu sözlerle ifade etmektedir:

> “Türklerin asimile olma sorunu yok. Çünkü onların dillerini ve kültürlerini koruyan bir devletleri var. Kürtlerin de asimile olma riski görece düşük, çünkü yoğun olarak yaşadıkları belli bir bölge var ve sayıları azımsanamayacak civarda. Ancak Çerkezler için durum farklı, biz farklı bölgelerde dağınık ve az sayıdayız. Dolayısıyla bağlantı kurmaz, ilişki geliştirmez ve birbirimizi himaye etmezsek yok olmamız çok kolay ve çabuk olur…”(Bal, 22.08.16 tarihli görüşme)

Federasyonun, kuruluş tarihi yeni olmakla birlikte federasyonun üye olduğu dernekler ve kurucularının aktivist olarak kariyerleri daha eskiye uzanmaktadır. Kendisi sosyal bilgiler öğretmeni olan Bal, örgütlenme tarihinin 1864’te başlayan göç ve sürgünden itibaren başladığını ancak asıl sürecin 1961 Anayasası ile güçlendiğini ve 1970’ler boyunca daha önce kendilerini “Çerkez Türkü” olarak gören Çerkezlerin, bu yıllarda Çerkez meselesini “ulusal sorun” temelinde Marksist

tezlerle ele aldıklarını ve gerçek anlamda dillerini ve kimliklerini ancak 1980 darbesi sonrasında keşfedebildiklerini ifade etmektedir. Bu minvalde Kürt Hareketi ve Laz Hareketi gibi Çerkez Hareketi'nin de –içinde farklı görüşler ve yaklaşımları ihtiva etmekle ve monolitik bir yapı arz etmemekle birlikte- benzer tarihsel süreçlerden geçtiğini görmek mümkündür. Bal'a göre anadil meselesi, 2000'lerde AB üyeliği sürecinde güçlenmiş ve bu kapsamda AB'nin direktifleri ve fonlarıyla sivil toplumun güçlendirilmesi kapsamında düzenlenen toplantılarla yeni bir seviyeye taşınmıştır:

> "2000'ler bir dönüm noktası oldu. 2002'de DSP-MHP-ANAP koalisyonu esnasında AB uyum çerçevesindeki kabul edilen demokratikleşme paketi ile derneklere ciddi özgürlükler getirildi. Değişiklikle devletin dernekler üzerindeki kontrolü hafifledi. Kurultayda dernek komiseri isimli memur bulundurma ve bunun karar, tüzük v.s uygun bulması gibi uygulamalar kaldırıldı. Derneklerin federasyon ve konfederasyonlaşmasının önü açılmış oldu. Ayrıca dernekler sivil toplumu geliştirme amaçlı proje yürütmesinin de önü açılınca birçok dernek AB projelerinden yararlanmaya başladı. Bu dönemde Sivil Toplum Genel Müdürlüğü tarafından birçok çalıştay ve sempozyuma davet edildik. Orada diğer sivil toplum örgütleri ile tanıştık, tartıştık ve işbirliği yapma fırsatı edindik. Ben şahsen daha önce hiç gay/lezbiyen ile tanışmamıştım. Yan yana oturduk ve birbirimizin sorunlarını dinledik. Sadece gayler değil, Kürtler, Romanlar, özürlüler gibi bir sürü farklı kesimden insanlarla tanıştık ve türban dâhil birçok farklı sorun ve konu konuşuldu…"(Bal, 22.08.16 tarihli görüşme).

O toplantılarda, benzer sorunlardan muzdarip, benzer tutum ve görüşlere sahip ve aynı amaç ve hedeflere ulaşmak için mücadele eden diğer aktörlerle tanıştığını ifade eden Bal'a göre aktörler, bu noktada farklı kesimleri ortak bir toplumsal paydada, birlikte bir mücadele içerisinde toplayacak bir anlayışa ihtiyacın gerekli olduğunu görmüşlerdir:

> "Ben o zaman dedim ki herkes biz azınlığız, çoğunluk bizi şöyle eziyor, asimile ediyor diye ama aslında bizi ezen Türk-Sünni-Erkek topluluk da sayıca azınlık. Çünkü hepimizi toplarsanız onlardan daha fazla ediyoruz. O nedenle tek ihtiyacımız bir araya gelmek ve birlikte ortak bir mücadele geliştirmek. "Bir eşcinselin sorunu beni ilgilendirmez, bir Kürdün mücadelesinden bana ne!" demeyelim, ortak bir üst çerçevede anlaşalım dedik… Tabi uzun vadede bu çerçeve kurulabilir ancak kısa vadede ne yapabiliriz diye düşündüğümüzde anadille ilgili mücadele veren derneklerin birlikte bir strateji oluşturması gerektiğini söyledim ben. Böylece Kürtçe için mücadele eden yapılarla öncelikli olarak bir araya gelelim ve bir şeyler yapalım istedik. Genellikle iki tarafın da özgürlük istediğini ve sol-demokrat bir dünya görüşüne sahip olduğunu ve kimlikleri, dilleri konusunda hassas olduklarını söylemek mümkün. Ancak

birçoğu ile daha önceden tanışıklığımız yoktu. Orada ve o zaman başladı her şey…"(Bal, 22.08.16 tarihli görüşme).

Bu kapsamda anadilde eğitim talebi üzerinden gerçekleştirilen birçok basın açıklaması, eylem, sempozyum, konferans gibi etkinliğe katıldıklarını ve katkı verdiklerini belirten Bal, Hareket'in içindeki bazı sorunları şöyle ifade etmektedir:

"Kürt arkadaşlarımızla kurultaylarda ve çalıştaylarda birlikte mesai harcadık. Ancak Kürt arkadaşlarla ilgili iki sorun gördüm ben: Birincisi Kürtler, mücadeleleri esnasında sadece Kürtlerle Türkler olduğunu düşünüyorlar. Yani anadil ve kimlik problemlerinin sadece iki muhatabı var gibi hareket ediyorlar. Çerkezler, Lazlar, Süryaniler, biz de varız deyince bize "siz nereden çıktınız" yahut "şimdiye kadar neredeydiniz" şeklinde baktılar ve "biz büyük bedeller ödedik, siz neyin mücadelesini verdiniz" şeklinde tenkitler yönelttiler. Oysa bu bakış yanlış, çünkü şimdiye kadar verilen mücadeleyi bir kenara bırakırsak önemli olan bugün burada olmamız. Çünkü bu mesele bir akarsu gibi, herkesin doğup, aktığı, çıkıp geldiği mecrası, koşulları ve karşılaştığı zorluklar, mücadelesi farklı, kendine özgü ancak bu akarsular bugün gelmiş ve bir noktada birleşip nehre dönüşmüştür. Önemli olan bu nehirdir ve bu nehrin ne kadar güçlü olduğu ve nereye doğru akacağıdır dedim… İkinci sorun ise Kürtler, anadil meselesine tek boyutlu bakıyorlar. Yani onlara göre sorun Kürtçe anadilde eğitim sorunu oysa sorunumuz Kürtçe değil sadece genel olarak anadilde eğitim sorunu. Ben yine Kürt kardeşlerimize dedim ki mesele Diyarbakır'da Kürtçe eğitim değil, onu vermek kolay, mesele Diyarbakır'da Lazca, Çerkezce eğitim vermek. Bunları hesaba katmadan, planlamadan, bunun nasıl olacağını düşünmeden bu problem çözülmez…"(Bal, 22.08.16 tarihli görüşme)

Bahsedilen sorunların, aşılamaz olmadığını, diyalog ve empati imkanı arttıkça karşılıklı olarak aktivistlerin ikna olmaya başladığını ifade eden Bal'a göre Hareket'in diğer aktörleri de mücadeleye katması Hareket'in başarısı için elzemdir. Çünkü Hareket'in tabanı ne kadar genişler ve çoğulculaşırsa Hareket'i bölmek, güçsüzleştirmek ve marjinalleştirip başarısızlığa uğratmak o kadar zor olacaktır:

"Bence bizler, Kürtlerin mücadelesinde ellerini güçlendirdik. Çünkü Kürtler, Türklerle cebelleşirken biz de sahneye çıktık ve dedik ki "arkadaşlar biz de varız ve biz de anadilde eğitim talep ediyoruz". Türkler, bunu görünce korktu "siz nereden çıktınız" dedi. İlginçtir Kürtler de aynı tavrı gösterdi. Biz de dedik ki Kürt kardeşlerimize "Türkleşmeyin" gelin bu mücadeleyi yayalım ki sizin de eliniz güçlensin. Öyle olunca gördüler ki Anadolu denen bu bahçede sadece Türkler ve Kürtler yok başkaları da var ve bu bahçede birlikte yaşayacaksak diğerlerinin de konuşma, söz söyleme hakkı var. Dolayısıyla çözüm bulunacaksa

> herkes için çözüm olmak zorunda olacak sadece Türkler ve Kürtler için değil…"(Bal, 22.08.16 tarihli görüşme).

Sonuç olarak Hareket'in özellikle diğer anadil mücadelesi veren sivil toplum örgütleri ile kuracağı işbirliğinin önemini fark ettiğini ancak pratikte bunun yeterince kullanılamadığı, hayata geçirilemediği görülmektedir.

3.2.2.4. ÖDP, ESP, EMEP

Hareket'e destek veren aktörlerin çoğulcu yapısının bir başka örneği sosyalist ve liberal örgütlerdir. Bu örgütler, farklı dünya görüşlerine rağmen Hareket'e çeşitli saiklerle destek vermektedir. İlk olarak sosyalist örgütlere bakıldığında ÖDP, ESP, EMEP gibi partilerin anadilde eğitim talebine olumlu baktıkları ve destek verdikleri söylenebilir (Bkz. Evrensel, 22.09.2010). Burada bu partilerin tabanları ile Kürt Hareketi'nin tabanı arasında bazı geçişkenliklerin olduğu söylenebilirse de buradaki tutumun daha ilkesel olduğunu söylemek mümkündür (Bkz. Birgün, 08.08.2009). Bu bağlamda SSCB deneyiminde farklı uluslara verilen kültürel kimlik ve dil hakları ile anadilde eğitim pratiği kadar SSCB sonrası sol söylemin sosyal demokrat duruşa yaklaşmasının ve bu bağlamda dil ve eğitimi, ulusların kültürel hak ve özgürlükleri kapsamında değerlendiren ve olumlu bir tavır alan duruşunun etkisinden söz edilebilir. "Doğal ve demokratik hakları gasp edilen, ezilen halklar" söylemi, sol söylemin en çok başvurduğu argüman ve Hareket'e destek noktası olarak tespit edilebilir (Birgün, 06.01.2011). Bu kapsamda Kızılok, anadilde eğitimin meşru bir talep olduğu ve kamusal destekle hayata geçirilmesi gerektiği şu ifadelerle vurgulanmaktadır:

> "Hiç kuşku yok ki, hiçbir dil, eğitim dili haline gelmeden ve bu konuda özel bir çaba harcanmadan gelişip yetkinleşemez. 90 yıldır rejim tarafından tek resmi dil olarak dayatılmasına, edebiyattan felsefeye her alanda yüksek bir kültür dili olarak gelişmesi için tüm devlet olanaklarının seferber edilmesine ve bu amaçla üniversitelerde yaygın bir şekilde açılan Türk dili ve edebiyatı bölümlerinin yanı sıra Türk Dil Kurumu gibi kurumlar kurulmasına rağmen Türkçenin bile halen sınırlılıklar ve sorunlar yaşadığı dikkate alındığında, bir dilin kendiliğinden tüm engelleri aşarak yetkinleşemeyeceği daha iyi anlaşılır."(Kızılok, 2013).

30 Ekim 2009'da sosyalistlerin yayınladığı ortak bildiride de benzer söylemler ön plana çıkmıştır (Birgün, 30.10.2009). 29 Ocak 2011 tarihinde Galatasaray Lisesi önünde bir basın açıklaması düzenleyen "*Liseli Dünyası-Demokrasi ve Özgürlük Gençliği"* yazılı bir pankart taşıyan grup anadilde eğitim hakkı konusunda şunları ifade etmişlerdir:

> "Anadilde eğitim hakkı önemli bir taleptir. Anadil kullanımının insan hakları evrensel beyannamesinde kabul edilen en temel haktır. Ülkemizde birçok dilde eğitim yapılabilirken Kürtçe eğitimin yasaklandığı ve böylelikle Kürt halkının kendi dilini, kültürünü yaşatmasının engellenmeye çalışılmaktadır. Kürt gençlerinin ilköğretim çağına geldiğinde başka bir dille öğrenim görmek zorunda kalmaktadır. Bizce Kürt sorununun barışçıl ve demokratik çözümü için devrimci, demokrat, sosyalist, yurtsever herkesin anadilde eğitim talebini sahiplenmesi gerekmektedir. Halkların barış ve kardeşliği için Anadilde Eğitime Özgürlük İstiyoruz." (http://www.mucadelebirligi.com/emek/anadilde-egitim-hakki-bizim-de-talebimizdir.html)

Sol örgütlerle tarihsel bir beraberlikten ve geçmişte ve bugün Kürtlerin anadilde eğitim talepleri başta olmak üzere kültürel taleplerini tanıyan yaklaşımlarından dolayı Hareket'e destek vermeleri, Süreklilik Yaklaşımı'nın dile getirdiği aktör argümanını doğrular gözükmektedir.

3.2.2.5. TOBB, TÜSİAD, Helsinki Yurttaşlar Derneği

Kürt örgütlerinin "doğal veya varoluşsal"; sosyalistlerin ise "tarihsel" olarak görülebilecek desteklerinin yanı sıra Hareket'e destek veren diğer aktörler de TOBB ve TÜSİAD gibi liberal örgütlerdir. TOBB ve TÜSİAD gibi aktörlerin Hareket'e desteği ya da en azından sempatisi, Hareket'i eski sınıf temelli hareketlerden aktör bağlamında farklılaştıran bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Cem Boyner'in TÜSİAD toplantısında sarf ettiği sözler bahsedilen duruma bir örnek olarak gösterilebilir:

> "…Bu ülkede İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca okullar var. Ama Kürtçe yok. Kendi vatandaşımıza öğretmiyoruz. Niye, 'Türkiye'yi bölerler.' Bu

> tepkilere göre, ya bu önerileri tıraşlayıp boşa çalışmış olacağız ya da bu ilkelere sıkı sıkı sarılacağız…" (Akın, 2011).

Aynı şekilde Türk Eczacılar Birliği tarafından düzenlenen 10. Eczacılık Kongresi kapsamında 'Türkiye'nin Geleceği" konulu panele katılan dönemin TÜSİAD Başkanı Ümit Boyner'in sözleri ve yeni anayasa tartışmaları kapsamında TÜSİAD'ın taslak metinde ortaya koyduğu ifadeler de bu yönde yorumlanabilir:

> "TÜSİAD olarak bu konuyu yeteri kadar tartışmadık ancak, bunun kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi gerek… Türkiye'de resmi dil Türkçedir. Devlet tüm yurttaşlara Türkçe öğretmek zorundadır. Eğer bölgede biri Türkçe bilmiyorsa bu devletin sorunudur. Tüm yurttaşlar Türkçe eğitim görmek zorundadır ama eğer bir yurttaş başka bir dilde eğitim istiyorsa ve bu onun anadiliyse devlet bu imkânı da ona sağlamak zorundadır" (Boyner, 2010).

TOBB ve TÜSİAD gibi aktörlerin, Hareket'e desteği veya sempatisi, "liberal demokrasi" ve "çoğulcu bir toplum" ideali gibi söylemlerden beslenmekte ve genellikle altı pek doldurulmamaktadır. Bununla birlikte bu kuruluşlar, zaman zaman anadilde eğitim talebini insani ve demokratik bir hak talebi olarak görüp, meşru bir zeminde tartışılması ve bu hakkın kamu idaresi tarafından tanınması gerektiğini ifade ederken zaman zaman da Türkiye'nin resmi eğitim dilinin Türkçe olduğunu ve bundan ödün verilemeyeceğini ifade etmektedirler. Ümit Boyner'in yukarıdaki alıntıda da itiraf ettiği gibi bu konunun yeterince tartışılmadığı ve –belki de iç tartışmalar ve bölünmeler olabileceği endişesiyle- net bir tutum geliştirilmediği görülmektedir.

Liberal, demokrat söyleme sahip ve anadilde eğitime destek veren bir başka aktör, Helsinki Yurttaşlar Derneği'dir (HYD). 1992 yılında kurulan dernek, Türkiye'nin AB standartlarında bir demokrasiye kavuşmasını ve bu kapsamda Türkiye'nin AB'ye üye olmasını ve üyelik sürecinde kurumlarını, hukukunu ve zihniyetini demokratikleştirmesi gerektiğini savunmaktadır. Derneğin kurucu kadrosuna bakıldığında farklı mesleklerden gelen kişiler göze çarpmaktadır. Kurucular arasında, Mete Tunçay, Bülent Tanör, Ahmet İnsel, Murat Belge gibi akademisyenler, Adalet Ağaoğlu, Orhan Pamuk gibi edebiyatçılar ve Murat

Karayalçın gibi siyasetçiler bulunmaktadır. Derneğin başkanı Ümit Fırat, 1945, Erzincan doğumlu, eski TİP ve DDKO üyesi bir isim olarak Kürt Hareketi içerisinden gelen ve 1990'larda HEP'in kuruluşunda yer almış ve 1992'de Kürt Aydın İnisiyatifi ve Kürt-Kav içerisinde bulunmuş bir şahsiyettir. Fırat, 1970'lerde ılımlı-sosyalist olarak tanımlarken 1990'larde liberal-sola yaklaşmış ve 1994'te TÜSİAD eski başkanı Cem Boyner'in öncülük ettiği Yeni Demokrasi Hareketi'nin kuruluşunda yer almış ve yönetici kadrosunda görevler üstlenmiştir (http://www.hyd.org.tr/tr/hyd-nin-hikayesi/kurucu-uyeler).

Bu nedenle HYD'nin üyeleri farklı politik geçmişlere sahip ve bugün de farklı tutum ve görüşlere sahip olmakla birlikte Türkiye'nin liberal demokratik, AB üyesi bir ülke olması vizyonunda ortaklaştıkları söylenebilir. Bu bağlamda HYD'nin içinde Kürt Hareketi'nin içinden gelenler kadar, bu harekete yabancı unsurlar da bulunmaktadır. Anadilde eğitim meselesi de TOBB ve TÜSİAD ekseninde ele alınmakta ve "liberal insan hakları" kapsamında değerlendirilmektedir. Bu noktada HYD'nin de TOBB ve TÜSİAD gibi net biçimde anadilde eğitim talebini desteklediklerini ve Hareket'in yanında durduklarını söylemek mümkün değildir. Daha çok zaman zaman farklı çıkışlar olmakla birlikte Hareket'in ana aktörleri ile statüko arasında daha ılımlı ve "orta yolcu" bir tutum sergiledikleri görülmektedir.

Bu aktörlerin, anadilde eğitim talebini haklı ve meşru bulmakta, gelişmiş liberal bir demokrasinin bir parçası olarak görmekte olmalarına karşın Türkiye'deki toplumsal ve siyasal koşulların veya imkân(sızlık)ların da farkında olunması gerektiğini düşündükleri fark edilmektedir. Bu kapsamda Derneğin "Toplumsal Çatışmalarda Sivil Yaklaşım" adı altında "Barış Sürecinde Bir Aktör olarak Öğretmenlerin Desteklenmesi" adlı proje kapsamında yayınladığı raporda şu ifadelere yer verilmektedir:

> "Hiçbir farkınız yok" yaklaşımı gerçekçi değildir ve aslında küçük çocuklar için bile inandırıcı değildir. Er ya da geç farklılıklarla karşılaşacak çocuğun kendi gibi olanlar ve bazı yönleriyle kendinden farklı olanlarla nasıl bir ilişki geliştireceği, okulda bu konuların nasıl ele alındığıyla yakından ilişkilidir… Okulun ve öğretmenlerin, öğrencileri evden getirdikleri özellikleriyle, sosyo-ekonomik, kültürel, dilsel ve diğer farklılıklarıyla tanıyıp, kendilerini özgüven ve saygıyla

> ortaya koyabilecekleri bir ortam yaratabilmesi önemlidir. Bunun için Türkiye'de kültürel aidiyetin en belirgin taşıyıcısı olan anadili konusunda tutum ve uygulamaların gözden geçirilmesi elzem görünüyor… Öğretmen yetiştirme programlarının Türkiye'nin çokkültürlü, çokdilli yapısını, yakın tarihini ve güncel toplumsal meseleleri daha iyi tanımalarını ve kavramalarını sağlayacak, açık bir tartışma ortamını teşvik edecek şekilde yeniden düzenlenmesi yararlı olacaktır." (http://www.hyd.org.tr/tr/calismalar/toplumsal-catismalarda-sivil-yaklasim/25-baris-surecinde-ogretmenlerin-desteklenmesi/143-toplumsal-barisin-insasinda-ogretmenlerin-rolu-kurt-meselesi-okula-nasil-yansiyor).

Görüldüğü gibi HYD'nin çizgisi, "farklılıkların" ve bunun yarattığı sorunların farkında olan ve bu farklılıkları daha çok "çokkültürlülük, çokdillilik" gibi kültürel zenginlik düzleminde konumlandıran bir tutuma sahip gibi gözükmektedir. Yine de liberal destek veya sempati, Hareket'in rejim gözünde "sakıncalı" olmayan; "meşruluğu şaibeli" görülmeyen ve uluslararası bağlantıları olan aktörlerden de destek alabilmesi ve Hareket'in taleplerinin farklı idealler, gerekçeler ve söylemlerle savunulabileceğini göstermesi (Kaliber, Tocci, 2010: 204) açısından toplum nezdinde meşruluk ve sempati kazanmasında önemli bir potansiyele sahip gözükmektedir.

Hareket'in ana aktörlerine bakıldığında, Kürt Hareketi'nin içinden gelen politik kimliği ön planda ve mücadele tecrübesi olan kişilerin ağır bastığı ancak dil mücadelesi içerisinde herhangi bir politik angajmana sahip olmayan kişilerin de bulunduğu söylenebilir. Bu aktörler, diğer aktörlerle gevşek de olsa bir dayanışma ilişkisi geliştirmekte ve genellikle Hareket'e destek veren aktörlere bakıldığında ana aktörlerle aralarında ortak bir siyasal tutum ve mücadele geçmişinden söz etmek mümkün gözükmektedir. Bu minvalde geçmişte sınıf hareketinin bir parçası olmuş kurumlar ve kişilerle daha rahat ve güçlü ilişkiler veya ittifaklar kurulduğu görülmektedir. Ancak destek veren farklı siyasal tutum ve mücadele geçmişine sahip dindar veya liberal görüşleri ile ön plana çıkan aktörler de mevcuttur. Bu, YTH'de sözü edilen sınıf temelini aşan çoğulcu aktörler olgusuna denk düşmekle birlikte Türkiye'de Hareket özelinde bakıldığında bunların çoğunlukla temenni ve sözlü destek ya da sempati duymanın ötesine geçmediği görülmektedir. Bu anlamda görünüşte sınıf temelini aşan bir aktör yapısı varmış gibi gözükse de pratikte özellikle Eğitim-Sen örneğinde olduğu gibi sınıfsal dolayımlar halen etkilidir. Bu nedenle Hareket'in diğer aktörlerle kurduğu ittifak ilişkilerinin zayıf olduğu ve bu

zayıflıkta politik farklılıkların önemli rol oynadığı görülmektedir. Bu anlamda Hareket'in üzerinde hem içsel hem dışsal olarak ciddi bir politik baskı ve etkinin olduğunu, bunun Hareket'in sivilleşmesinin ve toplumsallaşmasının önündeki en büyük engellerden biri olduğunu söylemek mümkündür. Bu ve buna benzer nedenlerle Hareket'in sayıca ve etki kapasitesi olarak potansiyelini yeterince kullanamadığı ve geniş toplumsal kesimlerle yeterince bağ kuramadığı iddia edilebilir.

3.3. Hareket'in Söylemleri

Bu başlık altında Hareket'in ürettiği söylemler ele alınacaktır. Hareket'in ana aktörleri ve destek veren aktörler tarafından farklı bağlamlarda üretilen söylemler, statüko tarafından üretilen söylemlerle karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Söylemlerin yapısı, dile getirdiği argümanlar, *siyasi, ekonomik, hukuki, kültürel, dini ve bilimsel-pedagojik söylem* başlıkları altında incelenecek ve YTH bağlamında adaletsizlik ve insan hakları söylemine dayalı, demokratik ve çoğulcu bir söylem üretip üretemediği sorusuna cevap aranacaktır.

3.3.1. Siyasi Söylem

İlk olarak bu kapsamda ele alınan ve anadilde eğitim ile ilgili tartışmalara bakıldığında en çok öne çıkan ve kamusal alanda en çok tartışmaya yol açan söylem, anadilde eğitim meselesinin siyasi bir mesele olduğu ve siyasi hedef ve amaçlara yönelik bir araç olduğunu ifade eden söylem olmaktadır. Buna göre anadilde eğitim talebi, ABD ve AB'nin yani genel olarak "emperyalist güçlerin" Türkiye'yi bölme planlarının bir sonucu, yeni bir aracıdır (Öksüz, 2016: 322). Bu söyleme göre anadilde eğitim talebi, meşru, masum bir insan hakkı olarak gösterilmeye çalışılarak aslında bir ülke içerisinde farklı diller, kültürler yaratarak, yapay biçimde yeni azınlıklar oluşturmakta ve böylece ülke, bu toplulukların kimlik mücadeleleri üzerinde ayrışmaya götürülmek istenmektedir (Sönmez, 2014: 13).

Bu söyleme göre anadilde eğitim hakkı, kültürel veya insani bir mesele değil politik bir meseledir ve bu hakkın verilip verilmeyeceği politik bir tartışma zemininde yürütülmelidir. Çünkü anadilde eğitim hakkını savunanlar, son tahlilde ulusal kimliğe, üniter yapıya ve ulus devlet anlayışına, muhalif bir tutum sergilemekte ve bu yapının değişmesi gerektiğini ifade etmektedirler (Sönmez, 2014: 239). Bu söylem, ulusal kimlik, üniter yapı ve ulus devlet gibi olgulara, pozitif anlamlar yüklenmektedir ve bu yapı ve anlayışların "asimilasyonist" olduğunu ifade etmenin doğru olmadığını vurgulamaktadır. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti, vatandaşlık esası itibariyle ırka veya bir etnisiteye dayalı değildir ve devlet, hiçbir zaman -başta Kürtler olmak üzere- hiçbir topluluğu asimile etmek için mücadele etmemiştir (Sönmez, 2014: 240). Kürtler ve diğer kültürel topluluklar kendi kendilerine asimile olmuşlardır. Çünkü bakıldığında başta Kürtler olmak üzere bu toplulukların dilleri dağınık ve fazlasıyla parçalanmıştır. Bu nedenle zaten bir ulus haline gelip ulus devlet kuramadıkları gibi kendi aralarında bile anlaşmakta güçlük çekmektedirler. Bu sebeple Türkçe öğrenmek ve konuşmak onlar için bir gereklilik haline gelmiştir (Öksüz, 2016: 318).

> "Bugün Türkiye'de 445 aşiret vardır. Erzurum'daki Kürtler Diyarbakır Kürtçesini anlamaz. Köyden köye, kentten kente değişen lehçeler vardır. Lehçe farkları olan Kürtlerin birbirleriyle anlaşmasını sağlayan ortak dil Türkçedir. Türkçe bilen Kürtlerin oranı çok yüksektir. Abdullah Öcalan bile kendini Türkçe ifade ediyor,

> yazılarını Türkçe yazıyor. Bu yaratılmış olan kültürel bir zenginliktir ve yaratıcısı Türk Devrimidir. Türkler ve Kürtler Türkiye Cumhuriyeti çatısı altında gerçekten iç içe geçmişlerdir. Bu uygarlığın ve gelişmişliğin önemli göstergelerinden biri olan doğal asimilasyonun kendisidir."(İmzasız, 2016).

Dolayısıyla bu "gönüllü bir asimilasyon "dur ve asimile olmak daha büyük ve gelişkin bir medeniyetin, ülkenin ve devletin bir üyesi olmak anlamında kötü bir şey olarak görülmemelidir. Bu sayede bu topluluklar, içlerinde bulundukları toplumla, ülkeyle ve devletle iç içe geçmiş ve siyasi, ekonomik ve sosyal imkânlardan faydalanmak adına kendi kendilerini asimile etmiştir. Bu söyleme göre, yapılan araştırmalar da bu "gönüllü asimilasyonu" gözler önüne sermektedir: Örneğin Siyasi Ekonomik Sosyal Araştırma ve Strateji Geliştirme Merkezi (SESAR) isimli şirketin 2000 yılında yaptığı ankete göre Kürtlerin % 58'i Kürtçe televizyon kanalı istememektedir. Kürtlerin %10'u hiç Türkçe bilmemekte ve Kürt çocuklarının % 84.23'ü Kürtçe bilmemektedir. Yani anadilde eğitim talebinin toplumsal bir karşılığı yoktur ve bu talebi dile getirenler toplumsal bir desteğe dayanmamaktadır. Çünkü Kürtlerle Türkler tarihsel olarak uzun süredir bir arada yaşamaktadır ve dilleri, kültürleri, kimlikleri ayrılmaz biçimde birbiriyle iç içe geçmiştir. Bu nedenle bu talep Kürtlerin talepleri değil, bağımsızlık isteyen, ayrılıkçı terör örgütünün talebidir ve bu talep özünde son derece siyasi bir amaca hizmet etmektedir. Dolayısıyla anadilde eğitim talebini, kültürel, bilimsel ve siyasal açıdan masum bir talep olarak görmek mümkün değildir (İmzasız, 2016).

Dahası anadilde eğitim hakkı tanındığı takdirde Kürtler başta olmak üzere diğer topluluklar, bununla yetinmeyecek ve yerel yönetimlerin güçlenmesi, özerklik ve bağımsızlık şeklinde bir sıra izleyerek ayrılma yoluna gidecektir. Bu nedenle anadilde eğitim talebi, bölünmeye giden yolu açacak bir adım olarak görülmeli ve bu nedenle siyasi bir sorun olarak ele alınmalıdır. Çünkü aksi takdirde Kürtler ve diğer topluluklar bu sayede kendi anadillerinde eğitim almak suretiyle Türkçe ile olan bağlarını yitirecektir. Türkçe ile kopan bağları Türklerle ve Türkiye Cumhuriyeti ile olan bağlarının da kopmasıyla sonuçlanacak ve nihayetinde siyasal sınırların ayrılması ve bölünme ile sonuçlanacaktır (Sönmez, 2014: 250).

Bu söylemin, statükocu tavrının yanı sıra, temel hak ve özgürlükleri, devletin bekası için feda eden duruşu ile ön plana çıktığı ve devlet dili olmakla medeni olmak arasında kurduğu ilişki ile diller ve kültürler arasında bir gelişmişlik hiyerarşisi koyduğu; bu hiyerarşi üzerinden medeni olanın vahşi, geri kalmış olan üzerindeki vesayetini ve onu değiştirme, dönüştürme hakkını meşrulaştırdığı söylenebilir.

Bu söylemin, özellikle 2000'lerin başındaki dilekçe eylemlerinde statükonun sürmesini destekleyen kesimler tarafından sıkça dillendirildiği ve meselenin diğer veçhelerinin tartışılmasının önüne geçmek için daha baştan "anadilde eğitim talebi, terör örgütünün talebidir" ve "anadilde eğitim, Türkiye'yi böler" ifadeleri üzerinden kamuoyu oluşturmaya çalıştıkları görülmektedir. Buna karşılık anadilde eğitim hakkını savunan ana aktörler ve destek veren aktörlerin ürettiği söylem ise temel olarak anadilde eğitim hakkının tanınmasının ülkeyi bölmeyeceği, aksine entegrasyonu hızlandıracağı ve perçinleyeceği yönündedir. Akpınar bu konuda şöyle demektedir:

> "Türkçenin resmi, ortak dil olmasına hiçbir Kürt aydının itirazının olduğu düşünülemez. Osmanlı'da birçok Kürt aydını çok iyi Türkçe konuşuyordu. Genel olarak Osmanlı aydını çokdillidir. Ne zaman Türkçülük akımı gelişmiş ve Türkçe tek dil olarak dayatılmış o zaman Ermeni, Rum, Arnavut dâhil tüm etnik unsurlar ayrılmaya kalkmıştır. Bugüne bakarak denilebilir ki anadilde Kürtçe eğitim, toplumu bölmez, aksine dilsel hakların verilmemesi bölünmeyi hızlandırır" (Akpınar, 2012: 84-85).

Buna göre anadilde eğitim talebi, zaten eşit haklar temelinde siyasal bir mücadelenin bir parçasıdır ve kültürel, pedagojik bir hak olmanın yanı sıra kimliğe ilişkin bir hak olması nedeniyle özü itibariyle siyasaldır. Ancak sorunun kaynağında zaten farklı dilleri ve kültürleri yok sayan tektipçi (üniter) anlayış vardır ve bugüne kadar yaşanan şiddet içeren yöntemler de bu anlayışa bir tepkinin ürünüdür. Kürtler, tarihsel olarak kendi dil ve kültürlerini koruma mücadelesi vermesine karşın ulus devlet kurma sürecinde Kürtlerin dillerini ve kültürlerini koruma ve geliştirme imkânları bilinçli olarak ortadan kaldırılmış ve Kürt kimliği yok sayılarak Kürtler asimile edilmeye çalışılmıştır (Özgür Gündem, 06.01.2005). Dolayısıyla anadilde eğitim talebi, yeni bir dil veya azınlık icat etmemekte, bir arada eşit ve huzur içinde

yaşayan bir toplumu bölmeye çalışmamaktadır. Tam tersine sorunları bugüne kadar baskı, şiddet ve yok sayma yöntemleri ile bastırmaya çalışan ve ayrımcılık, ötekileştirme ve dışlanma gibi sorunlar yaşayan bir toplumu kendi sorunlarıyla yüzleşmeye çağırmaktadır (Özgür Gündem, 12.09.2005). Hareket'in aktivistleri de şöyle demektedir:

> "Burada ırkları bir kenara bırakmak, ırka dayalı ulus-devlet modelini aşmak gerekiyor bence. Bu hem Türkler hem Kürtler için geçerli… Bu tekçi anlayış aşılırsa diyalog daha kolay geliştirilebilir… Ulus olmak, ulus bilinci kazanmak illa ulus-devlet kurmak anlamına gelmez… Bu sorun, savaşla, silahlı mücadeleyle çözülmez, çözülemediği görüldü, anlaşıldı… Tersine şiddeti aşmak gerekiyor… Sınırların önemsizleştiği bir dünyada yaşıyoruz, o nedenle bu çağda başınızın üzerinde hangi bayrağın dalgalandığının da çok bir önemi yok… Benim hayat kalitem yüksekse, iyi bir işim varsa, özgürce yaşayabiliyorsam ve kimliğimi, dilimi korkmadan ifade edebiliyorsam nerede yaşadığımın bir önemi var mı?" (Vahit, 10.0.2017 tarihli görüşme).

> "Kürtler, ilkesel olarak devlete mesafelidir. Tarihsel olarak Kürtler, devletleşmemişler, özerk biçimde yaşamışlardır. Bu, Kürtlerin bir tercihidir. Bugün Ortadoğu'daki tüm sıkıntıların kaynağı ulus-devlettir. Bu nedenle Kürtlerin derdi, bir ulus-devlet kurmak değildir. Kürtler, devletleşmeye karşı durmaktadır. "Az devlet-Çok Özgürlükten yanayız". Zaten halkların özgürlüğü, kendi kimliklerini, dillerini yaşamaları en büyük devlettir. Türkiye'deki bütün halkların özgürce yaşaması her şeyden önce gelmektedir. Bu nedenle biz ayrı bir devlet, ulus-devlet istemiyoruz. Biz diğer halklarla birlikte bir arada yaşamak istiyoruz. Bunu kendi kimliğimizi, dilimizi, kültürümüzü özgürce yaşayarak yapmak istiyoruz sadece. Ülkeyi bölmek gibi sözler bize çok komik geliyor…" (Orhan, 10.07.2017 tarihli görüşme).

Dahası Hareket'in söylemine göre 21. Yüzyılda artık, ulusal kimlik, üniter yapı ve ulus devlet modeli, küreselleşme ve yerelleşme gibi fenomenlerin de etkisiyle dönüşüme uğramakta ve bu hem siyasi yapıları hem de toplumları etkilemektedir. Bu minvalde tek bir ulusal kimlik (Türklük) dışındaki diğer kimlikleri yok saymak ve karmaşıklaşan ve gittikçe ulus-üstü ve yerel bir modele evrilen yönetsel yapıların aksine üniter, merkeziyetçi yönetsel yapıda ısrar etmek en az silahlı mücadele ile siyasal devrim gerçekleştirip, bağımsız bir ulus devlet kurmak kadar çağın gerçekliklerinden uzaklaşmak demektir.

> "Bağımsızlık fikri terk edilmedi, aşıldı… Çünkü yıllarca süren mücadeleden sonra ne Türk Devleti ne örgüt somut bir zafer de yenilgi de elde edemedi. İnsanlar savaştan, ölümlerden, şiddetten sıkıldı, yoruldu ve gelinen noktada ulus-devletin sorunları görüldü ve bağımsızlığın artık eskisi kadar anlamlı olmadığı düşünüldü… Bu dönemde birlikte yaşama imkânı ve söylemi de her iki tarafta güçlenince böylesi bir çözüm ön plana çıktı: Kendi kimliğini koruyarak ve diğer kimliklere zarar vermeden bir arada yaşamak!" (Cengiz, 18.07.2017 tarihli görüşme)

Hareket'in söyleminde, YTH'nin ruhuna uygun biçimde anadilde eğitim talebi, şiddet içeren yöntemlerle siyasal bağımsızlık hedefleyen stratejiden vazgeçildiğinin bir göstergesi olarak ayrılıkçılık veya bölünmenin karşısındadır. Çünkü anadilde eğitim, sistemi ortadan kaldırmaya çalışan veya bu sistemin dışına çıkmaya çalışan bir iradeden ziyade son tahlilde sistem içi, sistemi reforme etmeye, dönüştürmeye çalışan bir talep olarak görülmelidir. Bunu da sadece belli bir dil veya kimliği esas alarak değil tüm ayrımcılığa uğramış toplulukları hesaba katarak ve Türkiye'de yaşayan farklı kimliklerin aynı siyasi sınırlar içerisinde birbiri tarafından ayrımcılığa, dışlanmaya ve ötekileştirilmeye maruz kalmaksızın eşit vatandaşlık ilişkisi içerisinde bir arada yaşamaları ideali üzerinden gerçekleştirmeye gayret etmektedir:

> "Biz Türklerle kendimizi kardeş olarak görüyoruz. Yüzyıllardır aynı topraklar üzerinde yaşıyoruz, kız alıp vermişiz, her şeyimizle iç içe geçmişiz, kopmamız mümkün değil. Ama bu farklılıklarımızı yaşamamıza engel teşkil etmemeli. Biz de Türkler kadar bu ülkenin sahibiyiz, ortağıyız. Bu ülkeyi bölmek gibi bir niyetimiz yok, olamaz. Biz bu ülkeyi, Türkleri çok seviyoruz. Onlara saygı duyuyoruz onlardan da aynısını bekliyoruz, talep ediyoruz. Sadece Kürtlerin değil Lazların ve Çerkezlerin taleplerinin de dikkate alınmasını istiyoruz ve onlarla birlikte mücadele ediyoruz. Çünkü bu halklar da asimilasyona uğramışlardır. Onlar da Kürtler gibi ezilmekte, kendi dillerine ve kimliklerine yeterince sahip çıkamamaktadırlar… " (Karaman, 19.07.2016 tarihli görüşme).

Bu nedenle sanılanın aksine anadilde eğitim hakkının tanınmaması, kimliklerin, dillerin yasaklanması, yok sayılması veya asimile edilmesi, insanları şiddete, şiddet içeren yöntemlere yöneltebilir ve sonuç itibariyle ayrılıkçılığa yol açarak bölünmeyle sonuçlanabilir denilmektedir.

> "sistem içinde bir talep olması, illaki doğrudan sistem ile uyuşması anlamına gelmez. Sistem içi bir talebe dönüşmesi, sistemin vereceği tepkiye bağlı. Sistemin bunu tolere edebilmesine de bağlı. Kalıcı, yapısal, demokratik bir dönüşüm sağlanırsa bu mümkün olur. Sistem içinde çözülmezse bu bir ayrışmaya da neden olabilir. Yani korkulana hizmet edebilir. Yasaklanması ayrışmayı tetikleyebilir…"(Bilgen,06.09.2016 tarihli görüşme).

Üstelik Hareket'in ana aktörlerinin sıklıkla vurguladıkları bir nokta önceki bölümde de üzerinde durulduğu gibi 2000'lerle birlikte Kürt Hareketi'nde yaşanan paradigma değişimi ile yakından ilişkili olarak Kürtlerin Türklerle birlikte ortak yaşama idealine dönüş yaptıklarıdır. Anadilde eğitim talebi de zaten bu idealin bir uzantısıdır. Çünkü önceki dönemde böyle bir söylem pek güçlü değildir ve anadilde eğitim meselesi, bağımsızlık sonrası çözülecek bir problem olarak görülmektedir. Oysa bugün bu talep bizzat devletten istenmekte, devlet, bu konuda muhatap alınmaktadır. Bu da anadilde eğitim talebine karşı çıkan kesimlerin ürettiği siyasal söylemin isabetsiz olduğunun kanıtıdır. Dolayısıyla anadilde eğitim hakkı, siyasal bölünmeye giden yolun ilk adımıdır söylemi yanlıştır denilmektedir.

> "Kürt hareketinin genel eğilimi de artık, küçük, bağımsız bir Kürdistan'dan ziyade bulundukları ülkeleri dönüştürerek, toplumsal ve siyasal yapıyı, o ülkede yaşayan diğer halklar için de demokratik, yaşanabilir hale getiren bir tez öneriyor. Bu çözüm, daha az maliyetli, daha az kan dökülmesine yol açabilecek bir seçenek olarak karşımıza çıkabiliyor. Bağımsızlık ideali, bir silahlı hareket için anlaşılabilir ama toplumsal barış ve bir arada yaşama ideali varsa bu açıdan anlaşılabilir bir seçenek değildir…"(Bilgen,06.09.16 tarihli görüşme).

Ancak bu konuda Hareket'in statükonun ürettiği siyasal söylemle mücadele etmesinin önünde iki büyük engel gözükmektedir: Birincisi, statüko, eğitim sistemini, toplumsal kodları ve sembolleri büyük ölçüde kontrol etmekte ve medya ve diğer kitle iletişim araçları aracılığıyla bu söylemi kitlelere yaymakta önemli bir avantaja sahiptir. İkincisi ise ana aktörler, bu söyleme karşı kendi söylemini üretmekte zorlanmakta ve net bir tutum ortaya koymakta zorlanmaktadır. Kast edilen, statükonun ürettiği "bölünme" söyleminin yeterince nötralize edilememesidir. Bunda Hareket'in ana aktörlerinin "müteredditt" ve "farklı yorumlara müsait" söylemlerinin ve net olmayan duruşlarının etkisi göz ardı edilemez.

> "Şiddet konusunda TZP Kurdi'nin böyle bir meselesi bulunmamaktadır. Ancak Kürt hareketinin "meşru müdafaa" temelinde kendini savunmasını haklı bulmaktadır. Bu konuda itiraz ancak bir halka karşı uygulanan şiddete yönelik "meşru müdafaa" hakkını aşan durumlarda ortaya konabilir… Ancak şiddetin de karşı şiddet ürettiğini iyi biliyoruz, dolayısıyla bu şiddet döngüsünü de aşmak gerektiğinin farkındayız. Şimdiye kadar bu şiddet ve çatışma ortamının aşılamaması da Türkiye'de demokratik-sivil bilincin zayıflığı ve böylesi bir sivil direnişin inşa edilememiş olmasıyla yakından ilişkilidir. Bir halk kendi dilini savunmanın şiddet dışı yöntemlerini bularak mücadele etse devlet de sırf binlerce insan kendi anadilini konuştuğu için onları hapse atmaya devam edemez. Böyle bir şeyi toplumsal meşruiyeti arkasına alarak sürdüremez. Sivil direniş gösteren toplumsal bir harekete karşı hiçbir devlet uzun süre şiddetle karşılık veremez… Ulus kavramını, kimlik olarak kullanıyoruz. Bunun fikirsel bir boyutu var, yani illaki siyasi sınırlar anlamına gelmek zorunda değil ancak Türkiye'deki siyasi iklim ve milliyetçi dil tabi bizi de etkiliyor, biz diyoruz ki demokratik eşitlik temelinde bir çözüm ama karşında şiddetin dilini kullanan bir yapı olunca biz de tepkisel olarak bunu üretebiliyoruz. Mesela son okuduğum bir ankette Kürtlerin çoğunluğu (%90'ı) Türklerle yaşamak isterken Türkler yaşamak istemiyoruz, komşu olmak, kız alıp vermek istemiyoruz diyor. Böyle olunca "biz de size mahkûm değiliz" diye tepki veriyoruz… Ama yine de aklıselimi yitirmemeliyiz" (Tan, 03.10.2016 tarihli görüşme).

Bu bağlamda Hareket'in ana aktörlerinin bu konuda net bir tavır ortaya koyduklarını ve siyasal bağımsızlık vizyonundan tamamen uzaklaştıklarını ve şiddet içeren yöntemleri ilkesel biçimde reddettiklerini söylemek mümkün gözükmemektedir. Bu "tereddütlü" ve "tutarsız" olarak nitelendirilebilecek duruş, farklı toplumsal kesimlerde bir "samimiyetsizlik" algısına yol açmakta ve statükonun siyasi argümanlarının daha fazla dikkate alınmasına yol açmaktadır. Bu durum da anadilde eğitim talebinin, diğer veçhelerinin tartışılmasına engel olmakta ve talebi "bölünme" meselesi gibi çok dar ve siyasal duruşların görece keskin olduğu bir tartışma zeminiyle sınırlamaktadır. Ayhan Bilgen'in sözleri de bunu doğrulamaktadır:

> "Türkiye'de "bölünme sendromunun" aşılması gerekli. Bölünme sendromu, çözüm sürecinde ciddi ölçüde Türkiye toplumunda azalmıştı ve bir ölçüde başarılı kazanılmıştı. Eğitim politikalarından ve ayrıştırıcı ve ötekileştirici siyasi söylemlerden kaynaklı bu sendrom, bir ölçüde aşılmış, sokaktaki vatandaşı korkutan bir unsur olmaktan çıkmıştı. Şimdi herhalde yeniden bir geriye dönüş oldu. Çünkü anadilde eğitim istiyorlarsa, bu bölünmeye, savaşa, ayrı devlet kurmaya gidecek diye yaygın bir toplumsal algı var. Bu korkunun kırılması gerekir. Ulus devlet mantığıyla bakış paradigması, bizzat Öcalan tarafından da eleştirildi ve tartışıldı. Her dil mutlaka bir devlet, her etnisite bir devlet olmak zorunda değil" (Bilgen,06.09.2016 tarihli görüşme).

Bilgen'in ifadesi, bir yanıyla anadilde eğitim talebinin, ayrılıkçı talebin sonu olduğunu ifade ederken öte yandan Öcalan'ın bunu bizzat eleştirdiği ifadesiyle anadilde eğitim ve PKK ilişkisi konusunda şüphelere yol açmakta ve aslında topluma görünürde birbiriyle çelişen mesajlar yollamış olmaktadır. Bir yanıyla demokratikleşme ve bir arada yaşama mesajı verilirken öte yandan halen silahlı bir faaliyet yürüten bir örgüte ve onun lideri konumundaki kişilere referans verilmesi bu anlamda kafa karıştırıcı gözükmektedir. Bu ve bunun gibi ifadeler, Hareket'in YTH'nin önemsediği ve önceledeği "toplumsallaşması" ve toplum nezdinde "meşruluk kazanması" için gerekli "haklılık" ve "mağduriyet" duygusunun gelişmesine engel olduğu için Hareket'in söylemsel gücünü sınırlandırmaktadır.

3.3.2. Ekonomik Söylem

Siyasal söylemle bağlantılı olan ekonomik söylem ise anadilde eğitim talebinin, Kürtler başta olmak üzere farklı diller konuşan toplulukların sadece siyasi olarak değil ekonomik olarak da Türkiye Cumhuriyeti'nden kopacağını ifade etmektedir. Buna göre anadilde eğitim hakkının tanınması ile bu topluluklar, Türkçe öğrenmekten imtina edecekler ve sadece kendi anadillerini öğreneceklerdir. Bu durum da bu kişilerin, sadece yoğun olarak bulundukları bölgeyle sınırlı olarak yaşamalarını beraberinde getirecek ve böylece yaşadıkları bölgenin ekonomik ve sosyal imkânları ile sınırlı bir yaşam koşulları olacaktır (Öksüz, 2016: 319). Bu söylem, Kürt sorununu da toplumsal veya kimlik temelli bir sorundan ziyade ekonomik gelişmişlik ve yoksulluk sorunu olarak gören eğilimle uyumlu olarak Kürtlerin, yoksulluktan ve geri kalmışlıktan kurtulmalarının tek çaresini eğitim almakta ve Türkçe öğrenmekte görmektedir. Çünkü Kürtçe, sadece belli bir bölgede konuşulmakta, Türkçe ise tüm ülkede konuşulmasının yanı sıra ekonominin de dilidir. Bu anlamda Kürtçe, Türkçe kadar işlevsel değildir ve pratik hayatta kişiye hem kamuda hem özel sektörde istihdam sağlamamaktadır. Bu nedenle Türkçe öğrenmemek, cehalet, yoksulluk ve buna bağlı olarak düşük bir gelir seviyesi ve yaşam standartları getirecektir (Güzel, 2012).

Türkiye'de Kürt kadınları üzerinde yapılan bir araştırmada da dile getirilen iddia (Smiths & Hoşgör, 2003), eğitim görmeyen ve Türkçe bilmeyen kadınların daha az istihdam olanaklarına sahip oldukları, bu nedenle sadece eşlerinin veya babalarının gelirleriyle yaşadıkları için toplam aile gelirlerinin daha düşük olduğunu ve bunun da ekonomik olarak daha kötü yaşam koşullarına sahip olmakla ve dahası geleneksel aile kurumunun etkisine ve baskısına daha fazla maruz kalarak kadınları cehalete ve geleneksel bir hayat tarzına mahkûm bıraktığını öne sürmektedir.

Bu söylem, istihdam edilmenin, ekonomik gelişmişliğin ve medeni olmanın asli şartı olarak Türkçe bilmeyi göstermektedir. Bu söyleme göre eğer bir Kürt, daha iyi koşullarda çalışmak, yaşamak ve daha medeni bir hayat sürmek istiyorsa Kürtçeden vazgeçmeli ve Türkçeyi öğrenmelidir. Buna göre –bir önceki bölümde incelenen dil hareketlerinde de görüldüğü üzere- hâkim dil (Türkçe) gelişmişliğin, zenginliğin, medeniliğin dili ve anahtarı iken yerel dil (Kürtçe) geri kalmışlığın, yoksulluğun ve cehaletin (vahşiliğin) dili ve aracı haline gelmektedir.

Hareket'in aktörleri ise tam tersini iddia etmektedir. Kürtlerin yoksul, eğitimsiz ve geri kalmasının temelinde anadilde eğitim hakkının olmaması vardır. Çünkü bireylerin, kendi anadilleri ile eğitim almadıkları bir eğitim modelinde başarılı olma şansları çok düşüktür. Buna Kürtlerin özgül koşullarının da getirdiği zorluklar ve yoksunluklar da eklenince burada Kürtler aleyhine bir durum ortaya çıkmakta ve birçok Kürt çocuk, erken yaşta eğitim sisteminden dışlanmakta veya kendisi ayrılmaktadır. Bu durum, yaygın biçimde eğitimsizliği getirmekte, iyi bir eğitim almayan bireylerin de güvenceli, yüksek ücretli, itibarlı işlerde istihdam edilmesini engellemektedir.

> "Dile getirilen argümanlardan biri de bunlar sadece Kürtçe eğitim görecekler, bunlar Türkçe öğrenmeyecek ve biz kopup bölüneceğizdir. Kürtlerin talebi, sadece Kürtçe öğrenmek de değildir. Anlaşılması gereken husus, Kürtlerin asıl talebinin çokdilli bir eğitim olduğudur. Kürtlerin sadece Kürtçe öğrenme talepleri yoktur. Çünkü biliyorlar ki bu ülkede üniversiteye gitmek, iş bulmak veya başka bir yerde yaşamak için Türkçe bilmeleri gerekecek. Türkçe öğrenmesine Kürtlerin itirazı yok. Sadece Türkçenin yanı sıra Kürtçenin de öğretilmesi talep edilmektedir" (Coşkun, 11.07.2017 tarihli görüşme).

Hareket'in söylemine göre, anadillerinde eğitim alamayan çocukların okul başarılarının düşmesi, güvencesiz, düşük ücretli işlerde ve kötü koşullarda çalışmalarıyla sonuçlanmaktadır. Bu da bu kişilerin, toplumsal hiyerarşi içerisinde sosyo-ekonomik sınıflar arasında dikey biçimde hareketlilik göstermelerine engel olarak onları ya umutsuzluğa ve dışlanmışlığa itmekte ya da sınıf atlama ve daha iyi bir hayat yaşama isteğiyle suça yönelmeleri ile sonuçlanmaktadır. Her iki ihtimalde de söylenenin aksine toplumla ve devletle bütünleşmeden ziyade bir kopma, en hafif deyimle kayıtsızlaşma ve anomiyle karşılaşılmaktadır:

> "Anadilde eğitimin eksikliği ciddi bir ayrımcılık yaratıyor. Tıpkı Mercedes ile Anadol markalı arabanın aynı yarışa sokulmasına benzer. Eğitim meselesi temelle ilişkili. Siz Kürt olarak bir Türk ile aynı eğitim temeline sahip olmadığınız için doğal olarak geride kalıyorsunuz ve aradaki farkı kapatana kadar yıllar geçmiş oluyor. Bunun sosyal ve ekonomik hayatınız üzerinde şüphesiz bazı olumsuz etkileri oluyor… Belki Kürtlerin arasından çıkacak birçok bilim adamı, dahi bu nedenle heba olup gidiyor…"(Karakoç, 26.09.16 tarihli görüşme).

Hareket'e göre Kürtlerin anadilde eğitim talebi, tek dilli eğitim yani sadece Kürtçe öğrenmek değildir. Kürtçe ve Türkçenin yanı sıra İngilizce gibi küresel ekonominin dilini de öğreten çok dilli bir eğitim modelidir. Bu nedenle anadilde eğitim talebinin, Kürtleri sadece Kürtçe öğrenip Türkçe öğrenmekten uzaklaştıracağı iddiası yanlıştır:

> "Bizim isteğimiz tek dilli eğitim değil, biz sadece Kürtçe öğretilsin demiyoruz ki! Bugün Avrupa'nın birçok ülkesinde tüccarlar tek dil konuşmuyor, Almanca, Fransızca, İtalyanca ve İngilizce konuşuyor insanlar. Bu küreselleşmenin de getirdiği bir olgu. O nedenle Kürtlerin Kürtçe konuşması, Türkçeyi unutması, Türklerden siyasi, ekonomik, kültürel olarak ayrışması, uzaklaşması anlamına gelmiyor… Bu nedenle çokdilli eğitim istiyoruz aslında… Türkçe, Kürtçe, Arapça, İngilizce öğretilsin diyoruz…" (Vahit, 10.0.2017 tarihli görüşme).

Dahası anadilde eğitimin Kürtleri, siyasi olduğu kadar ekonomik açıdan da Türklere yakınlaştıracağı, bu nedenle ayrışmadan ziyade bütünleşmeye katkıda bulunacağı iddia edilmektedir:

> "Anadilde eğitim talebine karşı kesimlerin dile getirdiği bir diğer argüman, ekonomik ayrışmadır. Kürtler, Türklerle birlikte yaşamak istediği sürece bunlar bir sorun teşkil etmez. Kürtçenin itibar kazanmasıyla Kürtçe bir pazar dili haline geldi. Artık özel sektörde bölgede çalışanların Kürtçe bilmesi isteniyor. Örneğin Turkcell'in çağrı merkezlerinde Kürtçe hizmet verilebiliyor. Bunun sonuçları olumsuz, ayrıştırıcı olmak yerine aksine bütünleştirici sonuçlar üretiyor. Örneğin bir vatandaş devlet dairesine gittiğinde resmi makamlarla doğrudan ilişki kurabilecek, derdini daha kolay anlatacak, dolayısıyla daha fazla muhatap alındığını gördükçe daha fazla saygı gösterecektir. Buna bütünleşme perspektifinden bakılırsa daha makul olacaktır" (Coşkun, 11.07.2017 tarihli görüşme).

Üstelik anadilde eğitimin Kürtlerin ekonomik gelişimi kadar toplum içerisindeki sosyo-ekonomik imajını da dönüştüreceği ifade edilmektedir. Çünkü Kürtler, anadilde eğitim alamadıkları için erken yaşlarda eğitim sisteminden kopmakta ve suça bulaşmakta, böylece Kürtçe toplum nezdinde "geri kalmışların, yoksulların ve suçluların" dili haline gelmektedir. Saraçoğlu tarafından İzmir'de 90 kişi ile yüz yüze yapılan mülakatlar eşliğinde yapılan bir araştırmada da görüldüğü gibi çeşitli gerekçeler ile büyükşehirlere göç eden Kürtlerin büyük kısmı güvencesiz, düşük ücretli işlerde çalışmakta veya suça bulaşmakta ve bu nedenle yerleşik toplum gözünde "yoksul, cahil ve suçlu" imajıyla anılmaktadır (Saraçoğlu, 2009).

Dahası anadilde eğitim talebi, Kürt çocuklarının da hiç bilmedikleri bir dille eğitim görmeye zorlanmasıyla eğitim sisteminden kopmanın getirdiği mahzurlar da en aza inecektir. Böylece Kürtler başta olmak üzere farklı dil topluluklarının da toplumsal hiyerarşi içerisinde daha eşit koşullarda bir mücadele vermesinin önü açılacak ve eğitimsizlik, yoksulluk ve geleneksellik döngüsünün kırılmasına imkân sağlayacaktır. Çünkü Skutnabb-Kangas'ın da belirttiği gibi anadilde eğitim olmaksızın yerli halkların yoksulluğu bir anlamda kalıcılaşmakta ve nesilden nesile aktarılmakta, aynı zamanda toplum nezdinde bu halklar, fakir, eğitimsiz ve suçlu imajıyla anılır hale gelmektedir (Skutnabb-Kangas, 2013: 84). Bu nedenle Hareket, söylemsel olarak anadilde eğitim talebinin, toplumsal barış, huzur ve adaletin sağlanmasına olumlu katkılarda bulunacağını ifade etmektedir.

3.3.3. Hukuki Söylem

Hukuki söylem, anadilde eğitim talebinin hukuki bir temelde tanımlanıp tanımlanamayacağı, farklı dil topluluklarına hukuki bir statü tanınıp tanınamayacağı ve bunun ulusal ve uluslararası mevzuat ile temellendirilip temellendirilemeyeceği üzerinden ilerleyen bir tartışmanın sonucu olarak üretilmektedir. Anadilde eğitim talebine karşı çıkan kesimler, öncelikle anadilde eğitimin önündeki engellerden biri olarak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nı ve kanunlarını zikretmektedirler. Buna göre anadilde eğitim hakkı, Türkiye'de hukuken sadece Lozan Antlaşması ile belirlenmiş bazı azınlıklara tanınmıştır ve bunların dışındakiler ne azınlık olarak tanımlanabilir ne de bu topluluklara azınlıklara tanınan hakların tanınması istenebilir.

Bu söyleme göre Yahudiler, Ermeniler ve Rumlar dışındaki herkes, Türkiye Cumhuriyeti tarafından Türk olarak görülmekte ve 1982 Anayasası'nın 3. Maddesi "devletin resmi dili Türkçedir" ve 42. Maddesi ise "Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez." demektedir. Bu nedenle Kürtler, hukuken Türk vatandaşıdırlar ve Türk hukukuna bağlıdırlar. Türklerle birlikte eşit, kurucu unsur olarak kendilerini azınlık olarak görmeleri ve azınlıklara tanınan hakları talep etmeleri mümkün değildir (Ersal, 2015: 143).

Türkiye devleti, Lozan Antlaşması ve Bulgar-Türk Dostluk Antlaşması maddelerince tanımladığı azınlıklar dışında diğer dillere anadilde eğitim hakkı tanımamakta, imzaladığı tüm uluslararası hukuk belgelerinin anadilde eğitim ile ilgili maddelerine ulusal hukukuna atıfla çekince koymaktadır. Bu kapsamda Türkiye, Ulusal Azınlıkların Korunmasına Dair Çerçeve Sözleşme'yi, Bölgesel ve Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'nı, Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesi'ni ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek 12 No'lu Protokol'ü onaylamamıştır (Özel, 2012: 13-14).

Bu söyleme göre Kürtler, Türkiye'de azınlık olarak tanımlanamazlar, çünkü Kürtler için Türkçe yabancı bir dil değildir, sayılamaz; Kürtler tarihsel olarak Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e kadar azınlık statüsü kazanmamışlardır ve bu

statüye sahip olmaları için gereken bir özerk yönetim ihdas etmemişlerdir. Üstelik anadilde eğitim hakkı tanımak, Kürtleri, Kürt kimliğini ve dilini, Türklükten ve Türkçeden farklı bir hukuki statü içerisinde ayrı bir hak öznesi olarak tanımlamak anlamına geleceği için bir anlamda dil üzerinden yeni bir azınlık statüsü tesis edilmesine yol açacaktır (Ersal, 2015: 143).

Oysa Türkiye'de azınlık statüsü dilden ziyade din üzerinden kazanılmaktadır. Ancak tüm dini azınlıklar da bu statüye sahip değillerdir. Süryaniler bunlardan biridir, Mezopotamya Süryanileri Kültür ve Dayanışma Derneği başkanı, Edip Aslan, 1799'da kurulan Kırklar Kilisesi'nin dönemin en itibarlı eğitim kurumlarından biri olduğunu ve uzun süre Süryanice eğitim verdiğini ancak Süryanice eğitim veren tüm kurumların 1928 yılında yani Lozan'dan 5 yıl sonra kapatıldığını ifade etmektedir (Aslan, 2013: 23). Bu söylemi üreten kesimler, Lozan'da azınlık statüsü kazanmış ve kendi anadillerinde eğitim yapma hakkına sahip azınlıklara da şüpheyle bakmakta, onları ayrımcılık ve bölücülük tehdidi olarak gördüklerini belli etmektedirler. Bu konuda uzun süredir sorunlar yaşayan Ermeni ve Rum okulları, uygulamada bazı sorunlarla karşılaşmaktadırlar:

Örneğin Ermenice eğitim vermek için gerekli yetişmiş eleman ve ders materyali bulunmamaktadır. Çünkü bunları hazırlamak büyük bir bütçe gerektirmekte ve Türkiye Cumhuriyeti bu konuda herhangi bir maddi yardımda veya kaynak tahsisatında bulunmamaktadır (Ceyhan, Koçbaş, 2009: 11). Paylan'a göre Lozan Antlaşması'na göre Türkiye Cumhuriyeti'nin, azınlık okullarına böyle bir yardımda bulunma yükümlülüğü bulunmaktadır ancak 1974 Kıbrıs Harekatı'na değin yıllık olarak öğrenci başına o dönemde bir simit alınabilecek kadar para yardımı yapılmış ancak 1974'ten sonra bu yardım da tamamen kaldırılmıştır. Dahası Türkiye Cumhuriyeti, azınlıklara tanınan haklar konusunda mütekabiliyet ilkesini esas almakta ve Ermenistan ile Yunanistan'daki Türklere tanınan haklar kadar buradaki Ermeni ve Rumlara haklar tanınması ilkesi kabul edilmektedir. Zaten Ermenistan resmi olarak tanınmamaktadır. Yani devlet, kendi vatandaşlarına "savaş esiri" veya "rehine" muamelesi yapmaktadır (Paylan, 2013: 38-40).

Uygulamada azınlık okullarında Türkçe derslerini veren öğretmen ve müdür yardımcılarından biri Türk olmak zorundadır ve Türkçe derslerini veren öğretmenler

"milli hassasiyetleri yüksek" kişilerden seçilerek okul yönetiminin isteği ve tasarrufu dışında bu okullara atanmaktadır. Kaya'ya göre uygulama, bu okulların "şaibeli, hainlik ve fesat yuvaları" olarak görüldüğünü düşündürmektedir (Kaya, 2009: 18). Lozan'da kazanılmış olan hukuki statülerine rağmen uygulamada halen ulusal mevzuat açısından yasal altyapılarının belirsiz olduğunu ifade eden azınlıklar, bu belirsizliğin temelinde başta Kürtler olmak üzere diğer dil topluluklarının da bu yasal altyapıdan yararlanma ihtimallerinin yarattığı endişe olduğunu ileri sürmektedirler. Garo Paylan'ın sözleri şöyledir:

> "Lozan'da Ermeniler azınlık olarak tanındılar. Ancak bunun dışında eğitim hakkımıza ilişkin yasal bir altyapı yok. Yani Ermeni cemaatine ait okullar yasal olarak hem varlar hem yoklar. Buna ilişkin bir yasa çıkarılması için MEB'e sürekli talep yolluyoruz. Ancak onlar bu konuda hakkımızı teslim ediyorlar ancak endişeliler çünkü bir yasa çıkarsa Kürt, Laz ve Çerkezlerin de bundan hak talep etmesinden endişe duyuyorlar" (Paylan, 2013: 38).

Ancak anadilde eğitimi savunan aktörlerin ürettiği söylem, Kürtlerin azınlık olarak tanınmak gibi bir taleplerinin olmadığı buna karşılık eşit ve kurucu vatandaş olarak muamele edilmek istediklerini ve demokratik bir hukuk devletinde eşit-kurucu vatandaşların kendi anadillerinde eğitim alma haklarının hukuken güvence altına alınması gerektiği şeklindedir. Bu konuda Kürtçe yazılar kaleme aldığı için hakkında davalar açılan Musa Anter'in bir dava esnasında dile getirdikleri ilginçtir:

> "Bu yargılamalardan birinde Musa Anter'e, hâkim "Ne diye Kürtçe yazıyorsunuz" diye sormuş, Anter de "Hâkim Bey, İstanbul'da Yahudiler, Rumlar ve Ermeniler gazete çıkarıyorlar. Ayrıca İngilizce ve Fransızca gazete de çıkıyor. Ben Kürtçe yazıyorum diye ne olacak?" demişti. Hâkimin muhtemelen Lozan'a atıf yaparak "Efendim onlar azınlık" karşılığı üzerine de taşı gediğine koymuştu: "Hâkim Bey, yani bir memlekette azınlık çoğunluktan daha mı avantajlıdır? Eğer bir azınlık kadar hakkım yoksa ben böyle çoğunluğu ne yapayım? Lütfen karar verin ve beni de azınlık kabul edin."(Hür, 2012).

Sami Tan'a göre Kürtçe eğitim, demokratik bir insan hakkıdır ve hukukun üstünlüğüne dayalı, insan haklarına saygılı rejimlerde ve bu ülkelerin oluşturduğu uluslararası örgütlerde bu hak, güvence altına alınmıştır. Eğer ki Türkiye Cumhuriyeti, anayasasında belirttiği gibi laik, sosyal ve insan haklarına saygılı

demokratik bir ülke olmayı hedefliyorsa gelişmiş ülkelerdeki uygulamaları örnek almalı ve uluslararası hukukun getirdiği standartlara uymalı ve imzaladığı antlaşmalardaki anadilde eğitim ile ilgili maddelere koyduğu çekinceyi kaldırmalıdır (Tan, 2012a: 128).

Hasan Cemal ise Kürtler eğer kendilerini Türklerle eşit-kurucu unsur olarak görecekse kendi dillerinin de en az Türkçe kadar itibar gördüğünü, hukuken tanındığı ve Türkçeye tanınan tüm imkânlardan eşit derecede yararlandığını görmek istemelerinin doğal olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle parasız-kamusal anadilde eğitim hakkının tanınması ve bunun hukuki altyapısının oluşturularak anayasal ve yasal mevzuatta güvence altına alınması gerekmektedir. Aksi takdirde "azınlıklara dahi tanınan hakların tanınmadığı bir topluluk nasıl kendini eşit-kurucu unsur olarak görebilir" demektedir (Cemal, 2013). Hareket'in aktörlerinden Hali İbrahim Taş da eşit-kurucu vatandaşlık temelinde hukuksal bir ilişki kurulması gerektiğini şu sözlerle ifade etmektedir:

> "Artık evde konuşulması yetmiyor, kurslarda öğretilmesi de yetmiyor, internette, televizyonda da bu dil kullanılıyor… Artık biz dil haklarımızı istiyoruz… Amacımız Türkiye'yi bölmek değil, birlikte yaşamak, yıllarca bizi kardeşiz, etle tırnağız diyerek oyaladılar. Bu nedenle biz kardeş olmak değil eşit vatandaş olmak istiyoruz. Bizim ayrı bir devlet amacımız yok, biz sadece diğer halklarla birlikte eşit, demokratik bir toplumda yaşamak istiyoruz…" (Taş, 12.07.2017 tarihli görüşme).

3.3.4. Kültürel Söylem

Kültürel söylem ise anadilde eğitim talebinin makul olmadığını, çünkü Türkiye'de çok sayıda etnisite bulunduğunu ve her etnisiteye bu hakkın tanınmasının mümkün olmadığı varsayımına dayanmaktadır. Bu söyleme göre Türkiye'de Türklerin yanı sıra başka etnisitelerin varlığı bir gerçek olsa da bunlar uzun süre Türk üst kimliği altında sorunsuzca, barış içerisinde yaşamışlardır (Güzel, 2012). Çünkü Türk üst kimliği ırka dayalı bir kimlik olmamış, daha çok kültürel bir kimlik olagelmiştir. Bu nedenle Türklük, bir ırka referans vermediği gibi diğer ırkları, etnisiteleri yok etmek gibi bir kaygı gütmemiştir. Kendini Türk olarak gören ve tanımlayan her bireyin dâhil olabildiği genel, üst bir kimliktir ve bu kimlik etnisitelerin kendi dillerini, kültürlerini yaşatmalarına, devam ettirmelerini hiçbir şekilde mani olmamıştır (Kaliber, Tocci, 2010: 199). Ayrıca Kürtler zaten kendi aralarında Kürtçe konuşmaktadırlar. Buna kimse engel olmamıştır denilmekte, Kürtçenin kültürel bir öğe olarak varlığını sürdürmesinin önünde hiçbir engel olmadığı vurgulanmaktadır.

Bu bağlamda Türkçe de tıpkı Türklük gibi ortak paydayı sağlamaya, farklı etnisiteler arasındaki iletişimi sağlamaya yarayan ortak bir dildir ve Türkiye'de konuşulan farklı birçok dilden de görüleceği gibi diğer dilleri asimile eden, ortadan kaldıran bir tür emperyalist dil olmamıştır. Bu anlamda Türklük, Almanlık veya Yahudilikten farklı olduğu gibi Türkçe de Mısır'daki Fransızca, Hindistan'daki İngilizce gibi "işgalcinin iktidarının ve kültürünün sembolü" olarak görülemez (Sönmez, 2014: 240). Bu nedenle anadilde eğitim talebi, bu yapıya zarar verecek, farklı etnik kimlikleri veya alt kimlikleri ön plana çıkarmak suretiyle üst kimliğin kapsayıcı, ortaklaştırıcı ve bir arada yaşamaya imkân veren dengeli yapısını bozarak toplumsal çatışmayı körükleyecektir (Ersal, 2015: 143).

Bu söylem, farklı etnisitelerin varlığını kabul ettiği için onların kendi dillerini ve kültürlerini korumalarının bir hak olduğunu belirtmekle birlikte bunun belli sınırlar içerisinde, devletin resmi dilini, eğitim dilini değiştirmeksizin, kültürel veya bireysel-cemaatsel alanla sınırlı olarak çözümünü önermektedir. Bu söylem, özellikle Hareket'e kısmen destek veren liberal kesimde göze çarpmaktadır. Karşıt kesimlerin

reddiyeci söylemi ile ana aktörlerin radikal söylemi arasında bir ara yol bulmayı öneren bu söylemi dillendirenlerden biri olan gazeteci Taha Akyol'un da sözleri şöyledir:

> "[A]yrı okullar kurulması tehlikeli olabilir ancak hakların verilmemesi de baskıcı bir düzen ve başkaldırı yaratacaktır. Bu nedenle Türkçenin mutlaka öğretildiği özel okullar ve ayrıntılı düzenlenmiş seçmeli dersler makul bir orta yolcu çözüm olabilir."(Akyol, 2013).

Bu söyleme karşılık Hareket'in ürettiği kültürel söylem, çok kültürlülük, kültürlerin biricikliği ve yok olan dillerin yarattığı kültürel erozyon konularına odaklanmaktadır. Buna göre demokratik, hukukun üstünlüğüne dayalı ve insan haklarına saygılı bir ülkede farklı kültürlerin varlığı doğal bir zenginlik olarak görülmeli ve bu ülkedeki hâkim kültürün yanı sıra diğer yerel ve bölgesel kültürler de çok kültürlülük ideali adına korunmalıdır. Çünkü her bir kültür, kendi içerisinde belli bir tarihselliği, özgünlüğü ve biricikliği muhafaza eder ve bu kültürler, hem o kültüre mensup bireyler için hem de o kültürün içinde bulunduğu ve aynı coğrafyayı paylaştığı diğer kültürler için önemli ve değerlidir (Kaya, 2015: 34). Bu söylem, çoğulcu, demokratik, hümanist ve kozmopolit değerleri merkeze alan ve farklı kültürleri belli bir harmoni içerisinde zenginlik olarak gören anlayışın ürünü olarak görülebilir.

Hareket'in ürettiği kültürel söyleme göre, her bir kültür, farklı bir dil, düşünme biçimi, değer yargıları ve bakış açıları sunmaktadır. Bir toplum ne kadar farklı kültüre sahipse o kadar çok dile, düşünme biçimine, değerlere ve bakış açılarına sahiptir ve bu o toplumu, bozan, ayrıştıran, olumsuz bir olgu olmaktan ziyade o toplumu zenginleştiren, geliştiren ve karşılıklı saygıyı ve toplumsal barışı güçlendiren olumlu bir olgudur. Bu nedenle yok olan her kültür, dil aslında bir toplumun zenginliğindeki azalışa tekabül etmektedir. O yüzden yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan kültürlerin ve dillerin korunması ve geliştirilmesi gereklidir. Buna göre Türkiye'de Kürtlerin kültürleri ve dilleri yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır ve Türk kimliği ve Türkçenin tarihsel olarak Kürtlük ve Kürtçe üzerindeki baskıcı ve

asimilasyonist tutumu, bu süreçte önemli rol oynamıştır (Tan, 03.10.16 tarihli görüşme).

Kubilay'a göre Türk kimliğinin belli bir ırka referans vermediği ve tüm alt kimlikleri içinde barındıran bir üst kimlik olduğu ve ne Türklüğün ne de Türkçenin asimilasyoncu bir yönünün bulunmadığı iddiası doğru değildir. Bu anlamda "Kürtler bu ülkede dışlanma ve zulüm görmemiştir, başbakan, cumhurbaşkanı bile olmuştur" savı isabetli değildir. Çünkü Kürtler bu şekilde kabul görebilmeleri için dillerini ve kimliklerini dışarıda bırakmak zorunda kalmışlardır ve bu durumda "Türk'müş gibi" ve "eşitmiş gibi" davranmak zorunda kalmışlardır (Kubilay, 2004: 80).

Hareket'e göre başta Kürtler olmak üzere Lazlar, Çerkezler gibi farklı kültüre ve dile sahip topluluklar, kendi dillerinden ve kültürlerinden vazgeçmeleri için sistematik biçimde baskıya uğramış ve "Türk olmaya ve sadece Türkçe konuşmaya" zorlanmışlardır. Bunun doğal sonucu da Anadolu coğrafyasındaki birçok farklı kültür ve dilin yok olma tehlikesi ile yüzleşmesi olmuştur. Lazca ve Çerkezce için durum daha acil gözükmekle birlikte Kürtçe de orta vadede yok olma tehlikesi ile yüzleşecek diller arasındadır. Bu durum, sadece devletin, tektipçi politikaların sonucu olmayıp bu toplulukların baskı, şiddet ve ayrımcılık görmemek ve sınıf atlamak gibi amaçlarla kendi kendilerini asimile etmeleri olgusuyla da birleşmiş ve bu diller, hem siyaseten yasaklı hem de pratikte işlevsiz olmaları nedeniyle yok olmanın eşiğine gelmiştir. Üstelik bugün küresel çağda bir kültürün, dilin korunması ve geliştirilmesi, sadece bir topluluğun kendi sınırlı imkânlarıyla veya seçmeli ders ya da özel okul gibi çözümlerle de mümkün gözükmemektedir. Çünkü bu diller, uzun süre yasaklı ve işlevsiz olmaları nedeniyle doğal gelişiminden yoksun bırakılmış ve gelişme olanakları bilinçli veya bilinçsizce ortadan kaldırılmıştır (Derince, 2012d: 145). Vahap Coşkun da bu noktaya vurgu yapmaktadır:

> "Kürtler zaten Kürtçeyi kendi aralarında konuşuyorlar, kim onlara müdahale ediyor ki? Birincisi bunu artık engelleme şansınız söz konusu değil. Uydular sayesinde yüzlerce kanal var. İnsanlar gündelik hayatında zaten konuşuyor. Fakat bir dilde eğitim görmek, o dilde akademik çalışmayı gerektiriyor. Bu diğerinden farklı bir altyapı gerektiriyor. Bu anlamda geleceğin de planlanmasını da gerektirmektedir" (Coşkun, 11.07.2017 tarihli görüşme).

Tüm bu nedenlerle anadilde eğitim talebi, kamusal kaynaklarla, asimilasyona uğramış ve yok olmaya yüz tutmuş dillerin ve kültürün geliştirilmesi ve yeniden işlevli hale getirilerek hayat bulması için elzemdir. Üstelik bu demokratik, insan haklarına saygılı, hukukun üstünlüğüne dayalı bir yönetim idealinin de gereği olarak vatandaşlarının kendi yerel, bölgesel kültürlerini korumaları ve o ülkedeki dil ve kültür zenginliğini muhafaza etmek adına da arzu edilir bir durum olmalıdır. Aksi takdirde bir süre sonra bu zenginliğin önemli bir kısmı tarihin bir parçası haline gelecek ve hem dil, hem kültür zenginliği kadar çoğulculuk, çokkültürlülük, çokkimliklilik gibi olumlu durumlar, yerini dil ve kültür fakiri, tektipleştirilmiş ve içe kapalı, yabancı düşmanı, tutucu bir duruma bırakacaktır denilmektedir.

3.3.5 Dini Söylem

Dini söylem, temelde Türk ve Kürtlerin aynı dinin (İslam) mensupları olduğundan hareketle, etnik ayrımların önemsiz olduğunu, önemli olanın daha geniş, kapsayıcı bir kimlik olan Müslüman kimliği olduğunu ifade etmekte ve bu anlamda anadilde eğitim talebini, dil üzerinden bir etnik milliyetçilik gütme kaygısı olarak olumsuzlamaktadır. Bu söyleme göre milli kimlikler temelde ayrıştırıcı ve yapay kimliklerdir ve çoğunlukla tarihsel olarak soykırım, savaş ve yıkıma yol açmıştır. Oysa daha kapsayıcı olan Müslüman kimliği ırkların, milletlerin üzerinde, onları kapsayan ve onların bir arada barış içinde yaşamalarına olanak tanıyan bir kimliktir (Güzel, 2012).

Bu söyleme göre anadilde eğitim talebi, SSCB sonrası dünyada yükselen yeni emperyalizm politikasının bir ürünü olan mikro milliyetçilikler ile alakalı olup, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve siyasi açıdan güçlenmesini engellemek amacıyla kullanılmakta ve bu sayede suni milliyetçilikler yaratılarak yüzyıllardır bir arada yaşayan halklar birbirine düşman edilmektedir. Bunun bir örneği, Yugoslavya'dır (Ersal, 2015: 143). Bu nedenle etnik milliyetçi taleplerden vazgeçilmeli ve Müslümanlık kimliğine sarılarak Türkler ile Kürtler, tarihten gelen ezeli kardeşliklerini sürdürmelidir.

Güzel'e göre Kürtçe eğitim ve öğretim birbirinden farklı şeylerdir ve anadilde eğitim, ancak azınlıklara tanınmış bir haktır ve Türkiye'de azınlık tanımı dinen farklı olanlar olarak yani gayrimüslimler ile sınırlandırılmıştır. Buna göre Kürtler, Müslüman bir topluluk olarak azınlık grubuna dâhil edilemezler ve azınlıklar için istenen şeyleri talep edemezler çünkü Türkiye halkı büyük çoğunluğu Müslüman olan bir kitledir ve bu tip etnik milliyetçi talepler Müslüman kardeşliğini zedeleyerek bölünmeye giden yolu açacaktır (Güzel, 2012).

Hareket'in ana aktörleri, dini eksenli bir yaklaşımı ve böylesi bir söylemi savunmamakta, aksine ülkede yaşayan ve mağdur olan gayrimüslimlerin durumunu da göz önünde bulundurarak daha seküler, vatandaşlık temelinde, hukuki statüye dayalı bir çözüm önerisini anlamlı ve tartışılabilir bulmaktadır. Dini söylemi, geleneksel ve statükoyu korumaya yönelik bir çabanın ürünü olarak ve demokratik, insan haklarına saygılı bir toplum idealine uygun olmayan bir söylem olarak kodlamaktadır. Buna karşılık Hareket'e destek veren aktörlerin bazıları, karşıt aktörlerin ürettiği bu söyleme karşılık anadilde eğitim talebini meşrulaştıran bir dini söyleme başvurmaktadır. Hüda-Par, Özgür-Der gibi örgütlerin seslendirdiği bu söylem, tersinden Müslüman kardeşliğinin anadilde eğitim talebinin karşılanmasına engel olmadığını ifade etmektedir:

> "[s]on dönemlerde egemenler cephesinden seslendirilen "Türk üst kimliğinde buluşmak", "Türk milleti kavramının Kürtleri de kuşatan bir tanımlama olması" ve benzeri tezler de, temelde inkârcı yaklaşımın versiyonları olmaktan öteye gitmemektedir. Aslında bir anlamda bu tarz çabalarla, bu ülkede her türlü resmi dayatmaya, şartlandırmaya rağmen kendisinin Türk değil, farklı kavimlere mensup olduğunu söyleyen milyonlarca insanla alay edilmektedir. Oysa anlaşılması gereken şey farklı kökenlere mensup, değişik kavimlerden insanları bir etnik kimlik şemsiyesi altına girmeye zorlamanın açık bir zulüm olduğudur. Bu topraklar üzerinde yaşayan milyonlarca insanın ana dili olan Kürtçe'nin kullanımı hala çeşitli düzeylerde yasaklarla engellenmektedir… Sorun propaganda edildiği şekliyle bir asayiş meselesine ya da egemenlerin söylemiyle "terör sorunu"na indirgenemez. Kürt sorunu en temelde laik-ulusalcı sistem sorunudur. Sorunun bizatihi kaynağını teşkil eden bu zihniyet egemenliğini devam ettirdiği müddetçe sistem içinde Kürt sorunu gibi yakıcı bir soruna kalıcı çözüm bulma imkânı olamaz. Kalıcı çözüm ancak İslam'ın kardeşlik ve adalet anlayışının siyasi yapıdan sosyal ilişkilere kadar her düzeyde yaygınlaşması ve

bilince dönüşmesiyle gerçekleşebilir. Bu ise mutlaka ulusalcı temelde örgütlenen laik dikta düzeni ile köklü bir hesaplaşmayı gerektirir."(Kaya, 2010).

Benzer biçimde Nurcu Kürtlerden oluşan ve 1992 yılından beri Kürtçe olarak yayınlanan Nubihar Dergisi çevresi de Kürt dilinin, kültürünün ve tarihinin gelişmesi için mücadele verdiklerini iddia etmektedirler. Kürt kimliğini savunmanın sadece seküler ve sol-sosyalist Kürtlerle sınırlandırılmaması gerektiğini, İslam dininin adalet ve insani değerler üzerinden etnik topluluklar arasında ayrımcılığa karşı çıktığını ve bu minvalde tüm insanlar için bir kurtuluş sunan İslami değerler çerçevesinde Kürtlerin dilsel, kültürel ve siyasi problemlerinin herhangi bir şiddet içeren yönteme başvurulmaksızın çözülebileceğini ifade etmektedirler (Bayram, 2017: 27-34).

Bu söylemin Hareket nezdinde pek bir ağırlığı olmamakla birlikte karşıt aktörler tarafından üretilen dini söyleme cevap niteliğinde olması ve Müslüman kimliğinin farklı amaçlara uygun biçimde de kullanılabileceğini göstermesi açısından ilginç ve işlevsel gözükmektedir.

3.3.6. Bilimsel Pedagojik Söylem

Bilimsel-pedagojik söylem, genellikle Kürt diye bir etnisitenin, Kürtçe diye bir dilin olmadığı varsayımına dayalıdır. Ayrıca bu söylem, Kürtçenin bir kültür, medeniyet dili olmadığını, melez ve yetersiz bir dil olduğu için Kürtçe eğitimin bilimsel olarak mümkün olmadığı iddiasını öne sürmektedir (Güzel, 2013; Öksüz, 2016: 320). Tarihsel olarak –hem Kürtçe hem de Baskça, Bretonca, Galce gibi diller için- sıklıkla başvurulan bu söylem, özellikle Kürtlerin kimliklerinden ve dillerinden dolayı yargılandıkları davalarda ön plana çıkmıştır ve geçmişten bugüne devletin Kürt kimliğine ve Kürtçeye bakışında görülmeye devam etmektedir. Örneğin Türk Dil Kurumu, 1959 ve 1969'da yayınladığı sözlüklerinde Kürtler için "çoğu dillerini değiştirmiş Türklerden ibaret olup bozuk bir Farsça ile konuşan ve Türkiye, Irak ve İran'da yaşayan bir topluluk adı ve bu topluluktan olan kimse" ifadesini kullanmıştır. 1974 basımı sözlükte de benzer bir ifade yer almış 1988 basımı sözlükte Kürt "ön Asya'da yaşayan bir topluluk ve bu topluluktan olan kimse" ifadesini kullanırken

Kürtçe terimi sözlükte yer almamıştır (Kubilay, 2004: 69). 1973 yılında yürütülen DDKO davasının savcısı da benzer bir söylem ortaya koymuştur:

> "Medlerin istilasından önce Kürdistan'da Kürtlerin mevcudiyeti ispat edilmektedir. Bu da Kürtlerin menşeine ışık tutmaktadır. Filhakika, Med Kırallığından önceki kendi tarihi devrini bilmeyen Kürtler, kendilerinin Med'lerden geldiklerini sanmışlardır. Fakat Kürtlerin bu günkü memleketlerine, Medlerin gelmesinden 2200 yıl önce yerleştiklerini belirten tarihi kayıtlar yanında Arkolojik dökümanlarda ispat ediyorki, Medler, Kürtlerin yanlış inanışlarının aksine Kürt ejdadından değildirler, tamamen ilmi olan bu olayların ışığı altında, Kürtler asla Ari olmayıp, Turani bir kavimdir. Esasen antropolojik saf [T]ürk olan Türkmen'lerle Kürdü ayırt etmek mümkün değildir."(DDKO Dava Dosyası, 2009: 242).

Savcıya göre Kürtler, bozulmuş bir Türk kolu olduğu gibi konuştukları dil de kendi başına özgün bir dil olmayıp, farklı dillerden derlenip toplanmış bir yığından ibarettir:

> "XX. Yüzyıl bilimcileri tarafından şu gerçek ispatlanmıştır durumdadır ki, "Kürt dili bir dil olmaktan çok, bir söz yığınıdır. Kürtçeyi hiçbir politik çıkara ve düşünceye sapmadan inceleyen dilbilimciler, Kürtçe'nin bir özel dil olduğu sonucuna varmışlardır. Bugün yakından konuşup incelediğimiz Kormanci-Kürtçe dili o kadar karışık ve anlaşılmaz bir hale getirilmiştir ki, onu herhangi bir milletin dili olarak vasıflandırmakta hata vardır. Kürtçe dili, aslında tarihte var olan ve her hangi bir millete mensup tarihi bir dilde değildir. Çünkü artık bu da ispatlanmıştır ki, Kürtler öz be öz Türk soyundan gelmedir. Türkün de öz dili Türkçe olduğuna göre soydaşlarımız olan Kürtlerin de öz dillerinin Türkçeden başka bir dil olmadığı ortaya çıkar. Az öncede söylediğimiz gibi bu dil aslında Türkçeden ve sonrası birçok milletlerin dillerinden toplanmış özel bir dildir. Dağlı Türklerimizin ataları olan Halti Hotoro Türklerinin Asurlular çağında Türk dili ile konuştuklarını XX. Yüzyıl dil bilimcileri ve bilginleri yaptıkları inceleme sonucunda ortaya koymuşlardır. Tarihin hiç bir devrinde, doğu illerimizde, bu günkü sakinlerini tortu olarak bırakacak yabancı bir göç olmamıştır. Dünya üzerinde Kürt diye adlandırılabilecek başlı başına yabancı bir ırk ta yoktur." (DDKO Dava Dosyası, 2009: 243-244).

Bu bilimsel-pedegojik söylem, Kürt diye bir kimliğin ve dilin olmaması ve Kürtçe denen dilin, komşu dillerden toplanmış kelime yığınından ibaret ve Türkçenin bozulmuş bir biçimi olduğunu iddia ettiği için Kürtçe anadilde eğitim talebinin anlamsız ve bilimsel açıdan imkânsız olduğunu iddia etmektedir. Bu bakış,

1970'lerden bugüne çok büyük bir değişim geçirmeden tekrarlanmakta ve bazı "araştırmalarla" desteklenmeye çalışılmaktadır. Bu söylem, farklı siyasal partiler tarafından bugün de önceki dönemdeki kadar açık ifade edilmese de varlığını korumaya devam etmektedir. Erbay'a göre 2009'da dönemin Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç'ın Kürtçe yayın yapan devlet kanalı TRT-Şeş için "çalıştıracak eleman bulamadık" sözleri ve "Kürtçe bilim ve medeniyet dili değildir" ifadesi aslında bu söylemin farklı tezahürleri olarak bugün de görülmektedir. Yine aynı şekilde YÖK eski başkanı Yusuf Ziya Özcan'ın bir üniversitede Kürt Dili Edebiyatı bölümü kurulması için öncelikle o üniversitede gelişmiş bir Arap ve Fars dili edebiyatı bölümünün olması gereklidir açıklaması aslında DDKO savcısının, Kürtçeyi Arapça-Farsça-Türkçe kırması bir dil olarak nitelendiren bakışından çok da farklı gözükmemektedir (Erbay, 2012b: 14).

Statükonun ürettiği bu bilimsel-pedagojik söyleme karşılık Hareket, Kürtlerin ve Kürt dilinin tarihsel varlığını vurgulamakta, yapılan sözlük ve gramer çalışmalarıyla Kürtçenin kendine özgü karakteri ortaya konulmaya ve Kürtçe ders kitapları ve Kürt dili ve edebiyatı gibi yayınlarla Kürtçe anadilde eğitim yapılabileceği kanıtlanmaya çalışılmaktadır (Bender, 2000: 90). Bu noktada özellikle ana aktörlerden İstanbul ve Diyarbakır Kürt Enstitüsü'nün dilbilim (linguistik) çalışmaları ve öğretmen yetiştirme programları karşıt aktörlerin ürettiği "Kürt ve Kürtçe yoktur" söylemine karşılık "Kürtlüğün ve Kürtçenin varlığını" kanıtlama çabası olarak görülebilir (Bkz. Tan vd. 2010).

Bunun yanı sıra Hareket, anadilde eğitimin yokluğunun çocuklarda yarattığı travmaları da dile getirmekte, karşıt aktörlerin sadece Türkçe eğitimin, çocukların eğitim sisteminden kopmasına, eğitimsiz, işsiz kalıp suça bulaşmasına engel olacağına yönelik söylemini tersine çevirerek mevcut durumdaki eğitimsizlik, yoksulluk ve suçluluk gibi olguların sebebinin bizzat hâlihazırdaki eğitim sisteminin kendisi olduğunu ifade etmektedir. Yağcıoğlu'nun 23 Kürt çocukla yaptığı mülakatlara dayanan saha çalışmasında Kürt çocukların, dilleri ve kimlikleri nedeniyle eğitim sisteminden erken yaşlarda koptukları ve zorunlu göç, eğitimsizlik, işsizlik, polis şiddeti ve toplumsal dışlanma gibi faktörler nedeniyle kötü yaşam koşullarına ve suça itildikleri iddia edilmektedir (Yağcıoğlu, 2010: 102-110).

Buna göre anadili Türkçe olmayan çocuklar, zorunlu olarak, hiçbir ön hazırlık veya geçiş süreci öngörülmeksizin sadece Türkçe eğitim görmeleri nedeniyle bu öğrenciler, kısa sürede başarısız olmakta, başarısızlık nedeniyle eğitim sisteminden kopmakta/koparılmakta ve işsizlik, yoksulluk gibi olgularla yüzleşmekte ve suça bulaşmaları kolaylaşmaktadır (Ceyhan, Koçbaş, 2009: 14).

Evde sadece Kürtçe konuşulan bir ortamda büyüyen bir çocuk ilköğretime adım attığı andan itibaren anadili Türkçe olan çocuklarla aynı eğitim sistemine tabi tutulmakta ve çocuklar için tamamen "yabancı", "bilinmeyen" bir dilde eğitim ve öğretime tabi tutulmaktadırlar. Ne okulda ne de bahçede kendi anadillerinde konuşmalarına müsaade edilmemekte, Kürtçe konuştukları gerekçesiyle çocuklar, hademeler veya okul arkadaşları tarafından öğretmenlere veya müdürlere ihbar edilerek anadillerini konuştukları gerekçesiyle çeşitli şekillerde cezalandırılmaktadırlar (Skutnabb-Kangass,2008: 51-53). Bu durum, henüz gelişme çağındaki çocuklarda ciddi travmalara sebep olmakta ve anadilini konuşamayan ve başka bir dilde hiçbir ön hazırlık ve geçiş süreci olmaksızın eğitime zorlanan çocuklarda çeşitli sorunlara sebebiyet vermektedir. Hareket'in söylemine göre yapılan bilimsel çalışmalarda anadilde eğitim imkânından yoksun çocuklarda bazı sorunlar görülmektedir.

Çocuklar, dilleri reddedildiği, yasaklandığı için kendileri de, kimlikleri de reddedilmiş, yasaklanmış gibi hissetmekte bunun sonucunda topluluğa kabul edilmeme, dışlanma gibi duygularla yüzleşmekte bu çocukların kişilik gelişimleri üzerinde olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Anadilde eğitim almayan çocuklarda genellikle küçük yaşlarda bazı sosyal davranış bozukluklarına rastlanılmaktadır. Dili, şivesi veya kimliği nedeniyle arkadaşları ve öğretmenleri tarafından aşağılanma, alay edilme ve küçük düşürülme nedeniyle özgüven eksikliği ve içe kapanıklık veya yine gruptan dışlanma ve kendini yeterince ifade edememekten dolayı yaygın öfke ve buna bağlı saldırganlık görülmektedir. Özellikle aile ve yakın arkadaş grubundan ayrı bulunan ve çoğunlukla Yatılı İlköğretim Bölge Okulları'nda (YİBO) eğitime tabi tutulan küçük çocuklarda konuşmada tutukluk veya kekemelik gibi sorunların yanı

sıra altına çiş kaçırma (enurezis) gibi bozukluklara rastlandığı kaydedilmektedir (Tekin, 2012: 117).

Bu ve bunun gibi sorunlar, çocukların Türkçe öğrenirken yaşadıkları travmalardan bazılarıdır ve bu travmalar, çocukların hem eğitim sistemi ile hem aileleriyle hem de sosyal çevreleriyle kurdukları ilişkileri sorunlu kılmakta ve çocuğun ilerleyen zamanda eğitsel, ekonomik başarıları; sosyal ve bireysel ruhsal dengeleri üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır. Ailelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyeleri, öğretmenlerin tutumu ve toplumsal önyargılar ve tutumlar da bu durumu kötüleştiren etmenler olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Özel, 2012: 73). Özel'e göre lise ve üniversiteye giriş sınavlarında en başarısız şehirlerin Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Şırnak ve Hakkâri gibi şehirler olması bu açıdan tesadüf değildir (Özel, 2012: 85).

Cummins'e göre anadilde eğitim hakkının bulunduğu bir ortamda eğitim gören çocukların hem kendi anadillerini hem de içinde yaşadıkları ülkenin ortak-resmi dilini öğrenmeleri çok daha kolay olmaktadır. Anadilde eğitim gören çocuklar, bir üçüncü yabancı dili de tek dilli eğitim gören çocuklara kıyasla çok daha kolay öğrenebilmektedirler (Cummins, 2013: 60-61). Hareket'in aktivistlerinden Halil İbrahim Taş'ın ifadeleri de bu olguyu desteklemektedir:

> "Benim yedi yaşına kadar okula gitmemiş sonrasında yurtdışına gitmiş fizikçi bir arkadaşım var. Yıllarca İngiltere'de yaşamasına karşın benden iyi Kürtçe konuşuyor çünkü anadilini iyi öğrenmiş, bizde çocuk erken yaşta okullaştıkça Türkçe düşünüyor, konuşuyor… Ama ne Türkçeyi ne Kürtçeyi iyi konuşamıyor… Ben öğretmenlik yaptığım yıllarda da görebiliyordum çocuklar küçük yaşta dört beş dili bile kolaylıkla öğrenebiliyor. Bu çocukların ileride eğitim, iş ve hayat koşullarını da olumlu etkiliyor. Oysa eğitimsiz Kürt aileleri, çocukları Türkçeyi iyi öğrensin diye Kürtçe öğretmiyor, Türkçe Kürtçeye rağmen, karşıt olarak öğretiliyor… Sonuç hem o çocuk hem ailesi hem de toplum için olumsuz oluyor" (Taş, 12.07.2017 tarihli görüşme).

Şerif Derince'nin yaptığı araştırmaya göre Türkçe ve Kürtçe konuşabilen yani iki dilli (bilingual) çocukların, üçüncü bir dili (İngilizce) öğrenme kapasitesi diğerlerine kıyasla çok daha yüksek çıkmış ve bu durumun, çok dilli (multilingual)

çocukların, okul başarısını ve dolayısıyla sosyal ve ekonomik niteliklerini olumlu yönde etkilediği görülmüştür (Derince, 2010: 95).

Yazarın Van'da yaptığı saha araştırmasına göre anadilini iyi öğrenen çocuklar, yaşıtlarına göre Türkçeyi de daha iyi ve daha çok kelime dağarcığı ile konuşabilmektedir (Derince, 2010: 123). Aynı şekilde Almanya'ya Yugoslavya ve Türkiye'den göç eden aileler ve çocukları üzerine yapılan bir araştırmada ailelerin çocuklarının dışlanmaması ve Alman toplumuna daha çabuk entegre olması amacıyla evde kendi çocuklarıyla Almanca konuşmaları nedeniyle bu çocukların okulda hem kendi anadillerini hem de Almancayı yeterli seviyede okuyup anlayamadıkları ve çok sınırlı bir kelime dağarcığıyla konuştukları tespit edilmiştir. Bu olumsuz durumun hem Türk hem de Yugoslavya göçmeni çocukların ileride eğitim seviyesi düşük, basit işlerde, düşük ücretlerle çalıştıkları ve yaşadıkları toplumla ilgili çeşitli sorunlar yaşadıkları (örneğin köktenci örgütlere eğilim gibi) görülmektedir (Brizic, 2009: 137).

Uçarlar ve Derince'nin birlikte yaptığı bir başka çalışmada ise 43 kişi ile görüşmeler yapılmış ve bu kişiler, üç gruba ayrılmıştır. Birinci grupta anadili Kürtçe olup hiç Türkçe bilmeyen öğrenciler, ikinci grupta anadili Türkçe olup hiç Kürtçe bilmeyen öğretmenler ve üçüncü grupta ise anadili Kürtçe olup Türkçe bilen/öğreten öğretmenler yer almıştır. Buna göre birinci grupta yer alan öğrenciler, çoğunlukla öğretmenleriyle anlaşamadıklarını, derse yeterince katılamadıklarını, kendilerini yeterince ifade edemediklerini ve bu nedenlerden dolayı öğretmenler ve anadili Türkçe olan sınıf arkadaşları tarafından "aptal, tembel" gibi aşağılayıcı ithamlarla damgalandıklarını ifade etmiştir. Bu öğrencilerin birçoğu, kısa zamanda okula devam etmekten vazgeçtiklerini/vazgeçeceklerini söylemiştir (Uçarlar ve Derince, 2012: 23-26). İkinci gruptaki öğretmenler ise müfredat gereği herkese aynı muamele yapmak zorunda olduklarını, Türkçe bildiklerini varsaymak zorunda kaldıklarını ancak fiiliyatta hiç Türkçe bilmeyen çocuklara ne Türkçe ne matematik ne fen bilgisi öğretemediklerini ifade etmişlerdir. Bu nedenle Türkçe bilmeyen çocukların doğal olarak baştan dezavantajlı olarak geride kaldıklarını ve bir süre sonra okulu terk ettiklerini söylemişlerdir (Uçarlar ve Derince, 2012: 32). Üçüncü gruptaki Kürtçe bilen öğretmenler ise, öğrencilerle daha rahat ilişki kurduklarını ve gayrı resmi de

olsa pratikte iki dilli (Kürtçe-Türkçe) eğitim yaptıklarını ve bu sayede öğrencilerin okul başarılarını Kürtçe bilmeyen öğrencilere kıyasla daha fazla arttırdıklarını iddia etmişlerdir. Çünkü Kürtçe bilen öğretmenler, Türkçe ve diğer derslerde çocuğa Türkçe sözcük ve kavramların Kürtçe karşılıklarını da belirterek daha kolay anlamasını ve sözcükleri kendi anadilindeki karşılıkları ile eşleştirerek daha çabuk kavramasını sağlamıştır. Bu sayede çocuk hem Türkçeyi hem Kürtçeyi daha iyi kullanabilme kabiliyeti kazanarak okul başarısını ve ileride sosyal ve ekonomik koşullarını daha kolay geliştirmektedir (Uçarlar ve Derince, 2012: 31).

Buna göre Hareket'in bilimsel-pedagojik söylemi, anadilde eğitimin, hem dilin, kimliğin dışlanmasının önlenmesine, hem çocuğun okul, aile ve toplumsal başarısına hem de Türkçe öğrenimi vasıtasıyla farklı toplulukların toplumsal, siyasal ve ekonomik entegrasyonuna olumlu etkide bulunacağı ve bunun gelişmiş ülkelerde hayata geçirilen uygulamaları ele alan bilimsel araştırmalarla desteklendiği yönündedir. Avrupa ve ABD'de anadilde eğitim uygulamalarının sonuçlarına yönelik yapılan bazı çalışmalarda çift dilli eğitime tabi tutulan çocukların dilsel ve eğitsel gelişimlerinin hızlandığı, bu çocukların ikinci ve üçüncü dilleri daha kolay ve çabuk öğrendikleri öne sürülmektedir. Bunun o ülkedeki çoğunluğun diline veya resmi dile gözlemlenen herhangi bir zarar vermediği, aksine o dilin gelişimine olumlu katkıda bulunduğu iddia edilmiştir. Dahası anadilde eğitimin yok olmakla yüz yüze olan dilleri kaybolmaktan kurtararak dilsel zenginliği korumak ve çocukların dillerini ve kimliklerini kabul etmek adına barışçıl, bütünleşmeci bir toplumsal gelecek adına önemli olduğu kaydedilmiştir (Bkz. Esen ve Borde, 2013; Özfidan ve Burlbaw, 2016; Cummins 2013).

Genel olarak Hareket'in ürettiği ve savunduğu söylemlere bakıldığında sistem içi ancak sistemi demokratik yollardan dönüştürmeyi amaçlayan reformist bir söylem ürettiği ifade edilebilir. Anadilde eğitim talebini, demokratik ve hukukun üstünlüğüne dayalı bir toplumda temel bir insan hakkı olarak görülmesi gerektiği; bunun sadece Kürtler için değil diğer anadil grupları için de talep edildiği söylenebilir. Bu anlamda YTH'nin ruhuna uygun olarak reformist bir kimlik talebini, insan hakları ve adaletsizlik vurgusu üzerinden demokratik toplumun gelişmesini

amaçlayan bir perspektiften ve haksızlığa uğrayan kesimleri birleştiren çoğulcu bir söylemle ortaya çıktığı ifade edilebilir.

Söylemlerin, YTH'nin ruhuna ve aktörler bağlamında görüldüğü üzere Hareket'in çoklu aktör yapısına uygun biçimde çoklu bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Genellikle farklı aktörlerin farklı saiklerle farklı söylemler ürettiğini bunun çeşitli koşullar altında belli şekillerde birbiriyle çatıştığını veya uzlaştığını görmek mümkündür. Örneğin anadilde eğitim talebinin siyaseten ülkeyi bölünmeye götürdüğünü iddia eden bir söylem, Kürtlerin şiddete yönelmelerinin nedeni olarak eşit vatandaşlık haklarının tanınmamasından ziyade ekonomik açıdan geri kalmış ve yoksul olmalarıyla ilgili olduğunu iddia eden söylemle uzlaşmaktadır. Kürtlerin eşit-kurucu vatandaş olmaları nedeniyle anadilde eğitimin onların temel vatandaşlık hakları olduğunu iddia eden hukuki söylemle, demokratik, kozmopolit, çoğulcu liberal toplum idealini destekleyen kültüralist söylem yan yana gelebilmektedir. Hareket'in ana aktörlerinin bu anlamda, koşullara göre farklı söylemlere sahip çıktığını ve bir tür "söylem koalisyonu" oluşturmaktan çekinmediklerini ifade etmek mümkündür.

Buna karşılık anadilde eğitim meselesinin, politik bir mesele olduğu kadar bilimsel-teknik bir veçhesinin bulunmasına karşılık bazı söylemlerin, meseleyi bilimsel-pedagojik açıdan tartışmak gerektiğini ısrarla ifade etmesine karşılık konunun bilimsel-pedagojik tartışma zemininin pek güçlü olmadığı söylenebilir. Burada özellikle bilimsel-pedagojik söylemin Hareket'e "meşruluk" kazandırmak adına diğer söylemlere kıyasla daha fazla katkı yapma potansiyeli bulunmakta ve bu talebe karşı duran statükonun bunu görerek/sezerek meselenin bu zeminde tartışılmasını engellemek istediği görülmektedir. Bu nedenle anadilde eğitim meselesini daha çok salt "siyasi" bir sorun veya terörle ilişkili bir sorun olarak görme ve gösterme çabası içinde oldukları anlaşılmaktadır.

Hareket'in söylemsel olarak meselenin "politik" yönünün dışında başka yönlerinin de bulunduğu ve bunların da tartışılması gerektiği ifadeleri çok karşılık bulamamaktadır. Bunda Hareket'in aktörlerinin, eğitim sistemini ve kitle iletişim

araçları konusundaki dezavantajlı konumu kadar aktörlerin, politik geçmişleri ve dile getirdikleri söylemlerin toplum nezdinde "kafa karıştırıcı", "çelişkili" olarak anlaşılmaya müsait mesajlar içermesi de önemli rol oynamaktadır. Özellikle bazı aktörlerin, bir yanıyla bir arada eşit, demokratik biçimde yaşama idealini dillendirirken öte yandan silahlı şiddeti ilke olarak reddetmemesi Hareket'in "toplumsal hareket" olarak meşruluğunu ve inandırıcılığını zedelemektedir.

Bu durum, sonuç olarak anadilde eğitim meselesinin, dar bir zeminde tartışılmasına yol açmaktadır. Bu dar zeminde politik angajmanlar üzerinden sert bir üslup belirginleşmekte ve Hareket, "haklılık" ve "meşruluk" iddialarını yüksek sesle dillendirememektedir. Bu durum, Hareket'in aktör düzeyinde olduğu kadar söylem düzeyinde de güçlü bir koalisyon kurmasına engel oluşturmaktadır.

3.4. Hareket'in Talepleri

Bu başlık altında Hareket'in dile getirdiği talepler ele alınacaktır. Hareket'in ana aktörleri ve destek veren aktörler tarafından dillendirilen talepler, temel talepler ve bağlantılı talepler başlığı altında ele alınacak; daha sonra bu taleplerin neden, hangi çözüm önerileri/modellerle, hangi araçlarla ve hangi politikalar çerçevesinde hayata geçirilmesinin talep edildiği incelenecektir. Bu başlık altında Hareket'in taleplerinin, YTH bağlamında reformist, bütünleşmeci, kültürel kimliğe yönelik ve kendi alternatifini sunan talepler olup olmadığı sorusuna cevap aranacaktır.

3.4.1. Temel Talep

Hareket'in dile getirdiği temel talep, anadilde eğitim hakkının tanınması talebidir. Bu talebi, bilimsel-pedagojik bir talep olarak eğitim alanına dönük bir reform isteği olarak tanımlamak mümkündür. Buna göre YTH açısından Hareket'i ortaya çıkaran ve eyleme sevk eden temel, somut talep, Türkiye'de yaşayan ve anadili Türkçe olmayan topluluklara anadilde eğitim hakkının tanınması olarak tanımlanabilir. Bu talep önceki bölümde tartışıldığı üzere temel bir insan hakkı, eşit

vatandaş olmanın gereği ve adalet temelinde kurulmuş bir toplumun gereği olarak savunulmakta ve temelde bilimsel-pedagojik bir sorun olarak ele alınmaktadır.

> "Talebimiz, Kürtçenin eğitim dili olmasıdır. Anasınıfından başlayıp üniversiteye kadar Kürtçe eğitim, parasız olarak sunulmalıdır. Bu bir vatandaşlık hakkıdır, lütuf değildir. Özel kurslarda ve paralı olarak sunulamaz. Kamusal bir taleptir ve kamu kaynakları bunu finanse etmelidir. Kürtler, bu ülkede vergisini ödeyip askere gitmektedir. Bu sebeple bu ülkeye karşı yükümlü olduğu vatandaşlık ödevlerini yerine getirmektedir. Bu ülke de Kürt vatandaşlarına karşı yükümlü olduğu görevleri sunmak mecburiyetindedir…" (Turanlı, 19.07. 2017 tarihli görüşme).

Hareket'in aktivistlerine göre bu talep, sadece Kürtler için talep edilmemekte, diğer dil grupları için de talep edilmektedir. Bu anlamda talep, özelde bir vatandaşlık hakkının iadesini, genelde demokratikleşme, demokratik alanın genişletilmesi talebini ileri sürmektedir:

> "Anadilde eğitim talebi sadece Kürtlerin talebi değil, Bu bir demokratikleşme talebi olarak okunmalıdır. Demokratikleşme de ancak kimliklerin inkârının terk edilip hakların kabul edilmesi ile başlayabilir. Biz o yüzden anadilde eğitimi sadece Kürtler için değil Süryaniler, Ermeniler, Araplar, Lazlar, Çerkezler için de istiyoruz…" (Karaman, 19.07.2017 tarihli görüşme).

Hareket'in anadilde eğitim ile kast ettiği, ilkokuldan üniversiteye kadar vatandaşların kendi anadillerinde eğitim alabilmeleri olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda sadece Türkçeye dayalı bir eğitim modelinin terk edilmesi ve bölgesel-yerel özelliklere uygun biçimde anadili farklı olan vatandaşlara kendi anadillerinde eğitim hakkının ilke olarak sunulabilmesi talep edilmektedir. Bu kapsamda Hareket, baştan itibaren özel/ücretli kursların, ortaöğretimde seçmeli ders olarak haftada birkaç saat okutulmasının veya özel okullarda farklı dillerde eğitim verilmesinin yeterli olmadığını, kamu okullarında bizzat kamu tarafından yetiştirilen/ finanse edilen öğretmen, sınıf, materyal ile bilimsel, parasız ve kamusal bir eğitim talep ettiklerini ifade etmektedirler. (Tan, 03.10.2016 tarihli görüşme).

3.4.2. Bağlantılı Talepler

Hareket'in temel talebinin yanı sıra bu taleple bağlantılı bazı talepleri de dillendirdiğini söylemek mümkündür. Temel talebin bilimsel-pedagojik bir talep olarak eğitim alanına dönük olmasına karşılık bağlantılı taleplerin, hukuki, siyasal, ekonomik ve toplumsal alana dönük talepler olduğunu ifade etmek mümkündür.

Bu kapsamda Hareket, anadilde eğitim hakkının sağlanmasının temel talep olmakla birlikte yeterli olmadığını vatandaşların anadillerini kullanmalarının önündeki çeşitli engellerin de kaldırılması gerektiği ifade etmektedir. Bu konuda yıllarca uygulanan baskı ve yasaklama politikaları nedeniyle bu dillerin doğal gelişimi ve gündelik hayatta kullanımı akamete uğradığı için bu dillere teşvik ve pozitif ayrımcılık uygulanması gerektiği iddia edilmektedir. Bu konuda hukuki, siyasal, ekonomik ve toplumsal alana dönük bazı talepler dile getirilmektedir.

3.4.2.1.Hukuki Alana Dönük Talepler

Hareket'in anadilde eğitim hakkının tanınması talebi, bir yönüyle hukuki alana dönük bir talebi içermektedir: bu da anadilde eğitim hakkını yasaklayan ve/veya sınırlandıran tüm hukuki engellerin ortadan kaldırılması talebidir. Bu kapsamda başta anayasa olmak üzere anadilde eğitim talebi ve bağlantılı taleplerin önündeki hukuki engellerin kaldırılması talep edilmektedir. Bu bağlamda dile getirilenler şunlardır: 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti, Anayasası'nın 42. maddesi değiştirilmeli ve eğitimde anadilinin kullanılması, anayasal teminat altına almalıdır. Başta Millî Eğitim Temel Kanunu olmak üzere eğitim ve öğretim alanını düzenleyen hukukî mevzuat değiştirilerek tüm eğitim kurumlarında anadilinin kullanılabilmesinin önü açılmalıdır (Yıldız & Düzgören, 2002: 43). Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti tarafından konulan, dilsel hakları ve eğitimde anadilinin kullanılmasını öngören uluslararası sözleşmelerdeki tüm çekinceler kaldırmalıdır. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti, Ulusal Azınlıkların Korunmasına Dair Çerçeve Sözleşme'yi, Bölgesel ve Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'nı, Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesi'ni ve AİHS'ye ek 12 No'lu Protokol'ü onaylamalıdır. Ayrıca Hareket'e

göre mevcut yasal düzenlemeler de "devlet merkezli" veya "devletin çıkarlarını korumaya yönelik" değil "daha fazla demokrasi ve özgürlük merkezli" veya "bireyin ve sivil toplumun alanını genişletmeye yönelik" şekilde yorumlanmalıdır (Coşkun & Derince & Uçarlar, 2010: 40).

3.4.2.2.Siyasal Alana Dönük Talepler

Hareket'e göre bir dil, eğitim dili olmadığı kadar gündelik hayatta kullanılan, işlevsel bir dil olmadığı sürece yaşaması mümkün değildir. Bu sebeple anadilde eğitim kadar anadilin kullanımı da hayati önemdedir ve Hareket'in taleplerinin bir parçasıdır. Buna göre Kürtçe özelinde Kürtler, anadillerini TBMM'de kullanabilmeli, Kürt partileri Kürtçe yazışabilmeli, hitap edebilmeli, Kürtçe TBMM'nin işleyişinde kullanılan bir dil haline gelmelidir. Kürtçe, sadece mecliste değil, siyasal toplantılarda, mitinglerde veya afişlerde siyasal propaganda dili olarak kullanılabilmelidir (İnal, 2012b: 83).

Bunun yanı sıra Kürtçe hizmet almak ve sunmak mümkün kılınmalıdır. Bu durum fiilen özellikle hiç Türkçe bilmeyen veya kendini Türkçe ifade etmekte zorlanan vatandaşlar açısından büyük bir sorun teşkil etmektedir. Bu anlamda Hareket, başta mahkemelerde anadilde savunma yapabilme hakkını talep etmektedir (Yıldız & Düzgören, 2002: 57). Geveri'ye göre Lozan Antlaşması ile gayrimüslim azınlıklara sağlanan kendi anadilinde savunma hakkı, ek bir yasal düzenlemeye ihtiyaç duyulmaksızın genişletici bir yorumla Kürtler için de uygulanabilir (Geveri, 2012: 52-53).

Hareket, yine bu kapsamda farklı anadillere sahip insanların yaşadığı bölgelerde/yörelerde anadilde kamu hizmetinin sunulmasını talep etmektedir. Buna göre Kürtçe özelinde Kürtlerin yoğun olduğu yerlerde adliye, hastane gibi yerlerin yanı sıra özellikle gündelik hayatın işleyişini etkileyen belediye hizmetlerinde de resmi dilin yanı sıra anadilde hizmet sunulması talep edilmektedir (İnal, 2012b: 86). Bu kapsamda Hareket, bu bölgelerde adliyelerde, hastanelerde, belediyelerin sunduğu hizmet birimlerinde Türkçenin yanı sıra diğer dilleri de bilen elemanların

istihdam edilmesini, bu hizmetlerin çiftdilli/çokdilli şekilde sunulabilmesini talep etmektedir (Aksoylu, 2013: 57). Öte yandan resmi dili bilmeyen, az bilen veya kendi anadilini tercih eden vatandaşların da kendi anadillerinde hizmet talep edebilmeleri gereklidir. Örneğin bir hasta, devlet hastanesine veya özel hastaneye gittiğinde Kürtçe bilen hemşire ve doktora ulaşabilmeli, hastanedeki uyarılar, afişler, tabelalar çokdilli olmalı; adliyeye giden bir vatandaş kendi anadilinde işlem yapabilmeli veya en azından ücretsiz tercüme veya aracılık hizmeti sunulmalıdır (Akıncılar, 13.07.2017 tarihli görüşme).

Hareket'e göre bu sayede farklı dilleri konuşan ve/veya resmi dili bilmeyen vatandaşlar da doğrudan kamu otoriteleri ile iletişim kurabilecek ve kimliğinin, dilinin dışlanmadığı için yaşadığı toplumla ve devletle olan iletişimi ve bağı güçlenecektir (Özgür Gündem, 22.02.2006).

> "...Kürtlerin Türkçe öğrenmesi, en az Türklerin Kürtçe öğrenmesi kadar önemli ve değerlidir. Özellikle Kürtlerin yoğun yaşadığı yerlere -burası İstanbul'un bir semti de olabilir- atanan öğretmen, imam, polis veya sivil memur, mutlaka Kürtçe öğrenmelidir ve bunu "hainlik edenler, bölücülük yapanlar hakkında istihbarat toplamak" için değil bu gönül bağını kurmak için yapmalıdır…" (İnal, 01.08.2016 tarihli görüşme).

Yine bu kapsamda dillendirilen bir başka talep, anadilde ibadet talebidir. Bu Hareket'in tüm aktörleri tarafından olmasa da bazı aktörleri tarafından dile getirilen bir talep olarak (Bayram, 2017: 85) özellikle bölgede vaazların, hutbelerin, cenaze törenlerinin Türkçe/Kürtçe olmasını, Diyanet tarafından görevlendirilen personelin bu nedenle çokdilli olmasını talep etmektedir (Özgür Gündem, 09.05.2006).

3.4.2.3.Ekonomik Alana Dönük Talepler

Hareket'in ana aktörleri ve destek veren aktörler, bir dilin yaşaması için aynı zamanda ekonomik alanda da işlevsel olması gerektiğini belirtmektedirler. Buna göre bir dilin yok olmaması için onun eğitim dili, siyaset dili olması kadar pazar dili olması da elzemdir. Bu sebeple Hareket'in talepleri arasında Kürtçenin bir pazar dili haline gelmesi talebi de bulunmaktadır (Özgür Gündem, 23.01. 2005).

Hareket'in aktivistlerine göre, Kürtçe pazarda yıllardır uygulanan baskı ve yasaklamalar nedeniyle ve Kürtlerin -diğer dil örneklerinde görülene benzer biçimde- kendi dillerini "cahil, köylü dili" olarak kodlaması nedeniyle az kullanılmakta, satıcılar, Kürtçe konuşmaktan kaçınmaktadır:

> "Bazen pazarda Kürtçe konuşuyorum ama satıcı bana Türkçe cevap veriyor, bu beni rahatsız ediyor, alıcı da satıcı da Kürt, Her ikisi de Kürtçe biliyor ama Türkçe konuşuyor, bu garip, özellikle bu Hakkâri'de, Batman'da değil ama Diyarbakır'da böyle… Belki Diyarbakır'ın metropol olmasından kaynaklanıyor bu…" (Vahit, 10.0.2017 tarihli görüşme).

> "Van'da Diyarbakır'da pazara gittiğinizde satıcı Kürt olmasına rağmen sizinle Türkçe konuşmaya çalışıyor, çünkü sanki Kürtçe konuşsa malı kötü imiş, müşteri o malı satın almayacakmış gibi bir algı var… Tabi bir de köylülük var, Kürtçe fukara köylülerin dili olarak görülüyor…" (Seyvan, 18.07.2017 tarihli görüşme).

Bu ve benzeri nedenlerle Hareket'e göre Kürtçenin pazar dili olması en az eğitim dili olması kadar önemlidir. Çünkü bu sayede hem dil kullanımı gelişecek, hem farklı alanlarda dil, kavramlarını üretecek hem de dil işlevsel hale gelecektir. Bunun dışında ise psikolojik bir faktör olarak dil konuşuldukça, kullanıldıkça ve özendirildikçe dile dair "aşağılık kompleksi" de azalacaktır. Bu tespiti, Hareket'in üyesi olmamakla birlikte anadilde eğitim talebini destekleyen AKP milletvekili Galip Ensarioğlu da desteklemektedir:

> "Kürtçe henüz bir pazar dili değil, dünyada her yıl yüzlerce dil yok oluyor… Pazar dili olmayan, eğitim dili olmayan Kürtçenin de yok olma tehlikesi vardır.

> Bunun önlenmesi için birincisi eğitim dili ikincisi pazar dili olması gerekir. Bu sayede Kürtler, kendi dillerinin çarşıda pazarda kullanıldığını gördükçe gururlanacak, dillerinin ve kimliliklerinin kabul edildiğini hissedecektir. Bu, evrensel bir insan hakkıdır. Bunu tanımak zorundasınız, eğer ki Kürtleri de bu ülkenin eşit vatandaşları olarak görüyorsanız…" (Ensarioğlu, 09.10.2017 tarihli görüşme).

Hareket'i destekleyen aktörlerden Hüda-Par'dan Mehmet Yavuz ise, Kürtçenin pazar dili olduğunun sadece bunun önündeki engellerin kaldırılması gerektiğini vurgulayarak anadilde eğitim talebi ile farklı dillerin pazar dili olması arasındaki ilişkiye dikkat çekerek şunları demektedir:

> "Urfa'nın Ucuzluk Pazarı'nda asırlardır en az üç dil konuşuluyor. Esnafın çoğu hem Türkçe hem Kürtçe hem de Arapça biliyor. Bedesten pazarından alışveriş yapan bir Türk'e Türkçe, bir Kürt'e Kürtçe, bir Arap'a da Arapça konuşuyor esnaf. Ticaret işi çözmüş. Siyaset neden çözmesin? Diğer bir ifade ile halk arasında hiçbir sorun yok. Sorun, devlet ya da sistem denen mekanizmada. Sanal korkular, gereksiz vehim veya kuruntularla halkın kendi arasında çözdüğü bir meseleyi devletin kırmızı çizgisi haline getirmek, herhalde karını zararını dahi bilememektir. Tüccar, para kazanmak için kendi ana dilinin yanında başka bir dil öğrenmeyi gerekli görüyor ve amacına da ulaşıyorsa devlete düşen bunu model olarak benimsemektir. Kamusal alan martavalının arkasına saklanmadan çatışma üreten tabulardan vazgeçerek, kısaca malumu ilam ederek: Anadilde eğitimi bir hak olarak görerek" (Yavuz, 2016).

Bu noktada başta alışverişte Kürtçenin kullanımının özendirilmesi olmak üzere işyeri tabelalarının, menülerin, satılan ürünlerin etiketlerinin çokdilli olması talep edilmektedir. Özellikle bölgede faaliyet gösteren şirketlerin yerel dilleri de bilen eleman istihdam etmesinin özendirilmesi, böylece kamu yönetimi kadar özel sektörün de çok dilli hizmet sunması talep edilmektedir (Seyvan, 18.07.2017 tarihli görüşme). Bu kapsamda bankaların çağrı merkezlerinden bölgeye sefer düzenleyen ulaşım firmalarına kadar yerel dilde hizmet sunulmasının hem Kürtçenin işlevselliğine hem de saygınlığına katkı yapacağı ifade edilmektedir (Akıncılar, 13.07.2017 tarihli görüşme). Mehmet Yavuz, özellikle bölgede hizmet veren firmaların yerel/bölgesel dilleri kullanımının önündeki yasal ve psikolojik engellerin kaldırılmasının önemine şu sözlerle vurgu yapmaktadır:

> "Birkaç memur haricinde bütün yolcuların Kürt olduğu bu uçakta anonslar bir de Kürtçe yapılsa ne olur? Elbette çok iyi olur! Mardin-Urfa gibi bir vilayetlere Kürtçenin yanında bir de Arapça anons! Veya Bingöl için Zazaca! İyi de ya devletin yanlış yerlerde aradığı şu kadim beka refleksi ne olacak? Sanırım devlet denilen mekanizma ile bu mekanizmayı oluşturan şahısların şu soruya net bir cevap vermeleri gerekir: Bu tür temel haklar noktasındaki yasakçı tavrımız, gerçekten devletin bekası adına mı, yoksa tekçiliğin bekası adına mı?" (Yavuz, 2017).

3.4.2.4.Toplumsal Alana Dönük Talepler

Hareket'e göre eğitim alanına, siyasal alana ve ekonomik alana dönük taleplerin yanı sıra toplumsal alana dönük bazı talepler de anadilde eğitim meselesini hayata geçirmek açısından önem arz etmektedir. Bu talepler, genellikle gündelik hayatta Kürtçenin önündeki engellerin kaldırılması, Kürtçenin kullanım alanının, imkânlarının genişletilmesi ve geliştirilmesi ile toplumsal alandaki zihinsel bariyerlerin kaldırılmasına yönelik faaliyetlerin arttırılması noktasında cisimleşmektedir.

Hareket'in toplumsal alana dönük talepleri arasında öne çıkan taleplerden biri, Kürtçede kullanılan fakat Türkçe alfabede bulunmayan "Q, W, X" gibi harflerin kullanımının önündeki engellerin kaldırılmasıdır. Bu harflerin kullanılması nedeniyle kaldırılan afişler, tabelalar kadar bu harflerden dolayı açılan davalar ve verilen çeşitli cezaların kaldırılması talep edilmektedir (İnal, 2012b: 84).

Ayrıca Kürtçe isim yasağının kaldırılması da Hareket'in toplumsal alana dönük taleplerinden birisidir. Kürt ailelerin kendi çocuklarına vermek istedikleri içinde "yasaklı harflerin" de bulunduğu ve/veya "yasaklı/sakıncalı anlamlara gelen" isimlerin konulmasının önündeki engellerin kaldırılması ve 1930'lu yıllarda Türkçeleştirilen yer adlarının eski hallerinin iadesi Hareket tarafından dile getirilen talepler arasında yer almaktadır (Özgür Gündem, 28.07.2005; Yeni Şafak, 16.09.2009). Bu talep Hareket'e destek veren bazı Laz ve Çerkez örgütleri tarafından da dile getirilmektedir. Kafkas Federasyonları Derneği'nden Filiz Kaplan, bu soruna şöyle dikkat çekmektedir:

> "önceden çocuklarımıza isim koyarken sorun yaşıyorduk. Mesela Jan, Çerkezce prenses demek. Bunu koyamıyorduk çünkü J ile başlayan harfler nüfus idaresinde Türkçe olmadığı gerekçesi ile kabul edilmiyordu. Ben çocuğuma Kuban ismini koydum. Bazen anlamıyorlar, yanlış yazıldığını veya telaffuz edildiğini düşünüyorlar, hatta dalga geçiyorlar…" (Kaplan, 22.08.2016 tarihli görüşme).

Bu kapsamda Hareket'in dile getirdiği bir başka talep, Kürtçe basın ve yayın işlerinin önündeki engellerin kaldırılması, yayınevlerinin maddi olarak desteklenmesi ve dilin varlığı, tarihi, kültürü ve gelişimi açısından öneme sahip eserlerin tercümesinde, basımında ve dağıtımında kamunun bizzat sürece müdahil olması talebidir (Özgür Gündem, 28.07.2005). Çünkü Hareket'e göre dil, sadece eğitim alanı ile sınırlandırılamaz, dilin gelişimi de sadece akademik ortamla sınırlı değildir. Dilin akademik olduğu kadar doğal ve sosyal gelişimi için dilin kullanımının artması, o dili okuyup yazanların artması ve bu dilde her türlü akademik, bilimsel, sanatsal, edebi ve kültürel ürünlerin çoğalması zaruridir. Bu da yıllardır baskılanmış ve yasaklanmış bir dilin kendi başına gerçekleştirebileceği bir şey olmadığı için burada devletin sadece yasakları kaldırıp, hakkı tanıması yeterli değildir, yani negatif özgürlük anlayışı yeterli değildir. Aynı zamanda o dilin gelişimi için teşvik, yardım, finansman ve pozitif ayrımcılık uygulamak suretiyle pozitif özgürlük anlayışını da sunması gerekmektedir (Bal, 2013: 8).

Son olarak Hareket, anadilde eğitim hakkının hayata geçmesi için Türkiye toplumunda farklı anadil gruplarına yönelik her türlü olumsuz/düşmanca algının ortadan kaldırılmasını talep etmektedir. Hareket'e göre hukuki, siyasi, ekonomik taleplerin kalıcılığı ancak toplumsal zihniyetin dönüşümü ile mümkün olmaktadır. Bu sebeple anadilde eğitim hakkı talebinin ve bağlantılı taleplerin hayata geçmesi kadar barışçıl biçimde uzun ömürlü hatta kalıcı olabilmesi için bu talebin meşruluğu kamu ve sivil toplum örgütleri tarafından halka anlatılmalı, kafalarda oluşabilecek yanlış anlamalar, pürüzler giderilmelidir (Derince, 2011: 13). Coşkun da bu meseleye dikkat çekmektedir:

> "Bugün birçok Türk, Kürt birlikte dolaşıp, camiye giderken bir Türk, İngilizce, Almanca, Fransızca birkaç kelime de olsa konuşabilirken neden Kürtçe

konuşamıyor. Bir Kürdün kendi anadilini öğrenmesinin Konyalı bir Türk'e ne zararı olacak ki? İnsanlar doğru biçimde bilinçlendirildiği zaman ben bu anlamda anadilde eğitim talebine toplumsal bir karşı duruşun ortaya çıkacağına ihtimal vermiyorum." (Coşkun, 11.07.2017 tarihli görüşme).

Bu kapsamda Hareket, özellikle seksen yılı aşkın süredir uygulanan dil politikası nedeniyle oluşan toplumsal anlayışın ve alışkanlıkların değişmesi için çeşitli sosyal projeler yürütülmesini, konferanslar düzenlenmesini, kamu spotlarının yayınlanmasını ve başta üst düzey kamu yöneticileri olmak üzere toplumsal kanaat önderlerinin bu hakkın meşruluğuna ve yasallığına vurgu yapmasını talep etmektedir (Akıncılar, 13.07.2017 tarihli görüşme). Siyasi liderlerin, üst düzey kamu yöneticilerinin, ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütlerinin bu okulları ziyaret etmesi, bu uygulamaları sahiplendiklerini göstermesi ve bu yerel dillerin kullanımına dikkat çeken/vurgu yapan açıklamalar yapması talep edilmektedir. Bu açıdan toplumsal barışa, bir arada yaşama idealine ve daha fazla duygudaşlık kurulmasına olanak tanıyacağı iddia edilmektedir (Coşkun & Derince & Uçarlar, 2010: 94-98).

Hareket'e göre bu durumda, Kürtçe gibi diller, gündelik hayatta işlevsel hale gelecek ve hem hizmet alma hem hizmet sunma açısından kullanışlı hale gelerek anadilde eğitimi pratik ve kişiler açısında faydalı hale getirecektir. Aksi takdirde sadece okullarla kullanım alanı sınırlandırılmış bir dile rağbet olmayacağı için bu dil, anadilde eğitim ile elde edilmek istenen gelişmişlik seviyesine ulaşamayacaktır.

3.4.3. Taleplerin Nedenleri

Hareket'e göre bu talepleri ortaya koymanın bazı içsel ve dışsal nedenleri vardır. Bu içsel ve dışsal nedenlerin de tarihsel, toplumsal ve siyasal gelişmeler ve zamanlama ile ilişkisi vardır. Buna göre anadilde eğitim hakkı talebinin ve bağlantılı taleplerin birincil sebebi, Kürtlerin artık, büyük ölçüde bağımsızlık vizyonundan vazgeçip birlikte yaşama idealine geçiş yapmış olmalarıdır (Gürer, 2015: 61). Bu minvalde bir arada yaşamanın demokratik, anayasal eşit vatandaşlık ilişkisi üzerinden olması gerektiğini düşünen Hareket'e göre var olan yapı içerisinde demokratik bir dönüşümün gerekliliği öne çıkmıştır. Bu nedenle artık Türkiye'de

yaşayan insanlarla birlikte ve Türkiye Cumhuriyeti devleti ile beraber bir dönüşüm gerekmektedir (Özgür Gündem, 12.09.2005).

Buna karşılık Türk Cumhuriyeti'nin gerçekleştirdiği demokratikleşme hamleleri ve AB üyelik perspektifi çerçevesinde bireysel ve sivil toplum alanında atılan adımlar böylesi bir mücadeleyi anlamlı ve mümkün kılmıştır. Bu minvalde önce ücretli kurslar ardından seçmeli ders adımları atılmış ve bu konuda bir mücadele ve müzakere yolu açılmıştır. İnal bu süreci şöyle özetlemektedir:

> "Türkiye Cumhuriyeti'nin de anadilde eğitim hareketinin gelişiminde önemli rol oynadığı göz ardı edilememelidir. Çünkü bu hareketin ortaya çıkması için gerekli siyasi, hukuki ve toplumsal yapının oluşmasında, altyapının ihdasında bu bir anlamda zorunludur. Elbette burada devletin attığı adımların, amacı, hedefleri ve samimiyeti sorgulanabilir hatta bunun AB üyeliği perspektifi nedeniyle ya da iç siyasette ordu ve seçilmişler arasındaki gerilimde dışsal ittifak arayışının sonucu pragmatist hamleler olduğu söylenebilir. Ancak nihai anlamda, yapılacak bir analizde anadilde eğitim hakkının neden 1980 öncesi hatta 1990'larda değil de 2000'lerin başında ortaya çıktığı sorusuna cevap vermek gerekecektir…" (İnal, 0 1.08.2016 tarihli görüşme).

Öte yandan anadilde eğitim hakkı talebi, bu olumlu ortam kadar bazı olumsuz gelişmeler ile de ilişkilidir. 1990'larda yaşanan köy boşaltmalar ve zorunlu göçlerle birlikte Kürtçenin doğal yaşam alanının ortadan kalkması, özellikle doğudan batıya göçle birlikte Türkçenin hâkim yaşam dili haline gelmesiyle Kürtçenin yok olma süreci hızlanmıştır. Kürtler arasında okullaşma oranı da yükselmektedir. Bu dönüşüm, Kürtçenin varlığını tehdit eder hale gelmiştir:

> "Kürtler, büyük ölçüde asimile oldu. Üzülerek söylemek gerekiyor ki asimilasyon politikası başarılı oldu. Türkçe bilmeyip sadece Kürtçe konuşan kuşak çok yaşlandı ve bunlar önümüzdeki yıllarda öldüğünde Kürtçeye ne olacak? Ne seçmeli dersler ne de özel eğitim kurumları, Kürtçenin kurtarılması ve yaşaması için yeterli olmayacak…" (Aydoğanoğlu, 31.08.2016 tarihli görüşme).

Hareket'in aktivistlerinden Gewez ve Seyvan da Hareket'in taleplerinin arkasında bu gelişmelerin etkili olduğunu şu sözlerle ortaya koymaktadır:

> "Kürtçenin sorun haline gelmesi kentleşme ve göçle birlikte olmuştur. Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı kırsal bölgelerde örneğin Cizre ve Şemdinli gibi yerlerde Kürtçe konuşmakla ilgili bir problem yok. Kürtçe konuşuluyor, kullanılıyor… Ancak göç, kentleşme ve modernleşme süreciyle kentler büyüdükçe, kent nüfusu göçlerle heterojenleştikçe Kürtçe giderek egemen dilin hâkimiyeti altına girmeye başladı. Ailem Batman'da; halen aile içinde sadece Kürtçe konuşulur, örneğin annem tek kelime Türkçe bilmez. Ama ben İstanbul'a gelince işler değişti. Türkçe daha fazla konuşmak mecburiyetinde kaldım. Böyle olunca işler değişiyor…" (Gewez, 03.10.2016 tarihli görüşme).

> "1994-1995'te yakılan köylerden birinde ikamet ediyorduk, zorunlu göçe tabi tutulunca Van, şehir merkezine göç ettik. 1997'de İlkokula başladığımda hiç Türkçe bilmiyordum. O zaman o tahribatın farkında değildik. Şimdi fark edip anlamamız mümkün oluyor. Aslında her şey o zaman da çok açıktı sadece biz farkında değildik… Okulda Türkçe öğrendikçe Kürtçe konuşmaktan uzaklaşıyordum. Kürtçe konuşmaktan utanıyordum. Çünkü Kürtçeden Kürtlükten utanmak gerektiği işleniyordu bilinçaltımıza. Türkçe konuşmak havalıydı artık anneme Türkçe hitap ediyordum…" (Seyvan, 18.07.2017 tarihli görüşme).

Bu gelişmeler, saha araştırmaları ile de doğrulanmış gözükmektedir. 2016 tarihli bir araştırmaya göre araştırmaya katılan kişilerin %78'i anadili Kürtçeyi çok iyi konuştuğunu belirtirken % 22'si az veya hiç konuşamadığını belirtmiştir. Bir sonraki genç kuşakta bu oranda dramatik bir değişim göze çarpmaktadır: İyi Kürtçe konuşan kişilerin çocuklarının % 55'inin çok iyi konuştuklarını; % 45'inin ise az veya hiç Kürtçe konuşamadıkları ifade edilmektedir. Aynı araştırmaya göre Kürtler arasında eğitim oranı yükseldikçe Kürtçe konuşma oranı düşmektedir. Yani düşük eğitimliler Kürtçe konuşmayı tercih ederken eğitim seviyesi yükseldikçe Türkçe tercih edilir olmaktadır. (ilköğretim ve altı eğitimlilerin % 96'sının anadili Kürtçe iken lise ve üstünde bu oran % 86,8; evde konuşma oranı düşük eğitimli olanlarda % 78.5, yüksek eğitimlilerde % 71,4'tür) benzer biçimde gelir seviyesi yükseldikçe Kürtçe konuşma oranı düşmektedir. (1000 TL altı gelire sahip olanların % 93,6 Kürtçe konuşurken 2000 TL ve üzerinde bu oran % 68'e gerilemektedir.) Yani Kürtlerin eğitim seviyesi, gelir seviyesi yükseldikçe, yaş ortalaması ise düştükçe Kürtçe konuşma oranı düşmektedir. Bu bir yanıyla önceki bölümde incelenen ülke örneklerinde görülen "barbarlığın, cehaletin, yoksulluğun dili" algısının Kürtler arasında da geçerli olduğunu gösterirken öte yandan dilin geleceğinin tehlike altında olduğunu göstermektedir (Yeğen& Tol& Çalışkan, 2016: 18, 69, 83). Bu durum, Hareket'in "asimilasyon ve oto-asimilasyon tehlikesi" vurgusunun (Tan, 03.10.2016

tarihli görüşme) toplumsal arka planını temsil etmektedir. Özellikle kuşaklar arası geçişte, Kürtçe kullanımında önemli bir kayıp göze çarpmaktadır. Kürt nüfusu içerisinde genç nüfusun oranının yüksekliği düşünüldüğünde Kürtçenin içinde bulunduğu hassas durum ve bu durum nedeniyle Hareket'in neden böyle bir taleple ortaya çıktığı daha iyi anlaşılabilir.

> "Şehirleşme ile Kürtçe yok oluyor, 90 yıllık bir asimilasyon politikası var, özellikle okullaşma oranı arttıkça Kürtçe yok oluyor. Ben çocuklarımla evde Kürtçe konuşmama rağmen hepsi Türkçe konuşuyor benimle. Göçlerle, köy yakmalarla dilin doğal alanı da harap oldu… Dili öğrenmenin maddi bir karşılığı da olmadığı için Kürtçe öğrenmek anlamsız geliyor… Bir de en önemlisi oto-asimilasyon, Kürtlerdeki aşağılık kompleksinin bir uzantısı olarak Kürtçe konuşmak köylülük, gayrı-medenilik, fakirlik gibi geldiği için insanlar, bundan kaçınıyor…" (Taş, 12.07.2017 tarihli görüşme).

Bu nedenle Hareket'e göre seksen yılı aşan dil konusundaki baskı ve yasaklara karşılık Kürtçe, bölgede büyük ölçüde yaşamayı başarmışken bugün bu gelişmeler nedeniyle büyük bir tehdit altındadır. Bunu da en çok büyük kentlere göç eden Kürt gençleri, uğradıkları ayrım, ötekileştirme ve maruz kaldıkları eşitsiz ve adaletsiz muamele nedeniyle fark etmektedirler.

> "Kürt Hareketi'nin 2000'lere kadar dille esaslı bir derdi olmadı, daha sonra bir hassasiyet oluştu. O zamana kadar siyasal kadrolar Türkçe konuşuyordu, birçoğu Türkçe ile büyümüş, Kürtçeyi sonradan öğrenmişti… Bence 2000'lerle şunu fark ettiler: dil-kültür, kimlik mücadelesi olmaksızın siyasal mücadelenin bir sınırı olduğu görüldü. Bunun ilk adımını da üniversitedeki gençler attılar… İlginçtir hareketi başlatan büyükşehirdeki gençler oldu, çünkü göçle yaşanan çelişkiyi, dil ve kültür kaybını birincil elden onlar hissediyordu..." (İlyas, 16.10.2017 tarihli görüşme).

Bunun dışında birinci bölümde açıklandığı üzere küreselleşmenin hem ulusal hem ulus-altı düzeyde etkisinin de Hareket'in üzerinde etkisi olduğu öne sürülmektedir. İnal'a göre dil problemi, giderek küresel bir mesele haline dönüşmektedir:

> "Kürtçenin yok olması, bu hareketi ortaya çıkaran en büyük noktadır. Çünkü Kürtçenin yok olması Kürt kimliği ve kültürünün yok olması ve sonuç olarak Kürtlerin yok olması anlamına gelmektedir. Bu noktada Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana uygulanan politikaların etkisi kuşkusuzdur. Ancak bugün sadece sorun Kürtçenin işlevsizleşmesi, gelişmemesi, kullanılmaması ve Kürtlerin Türklük ve Türkçe lehine yok olması değildir. Yerelliğin ötesinde küreselleşmenin de getirdiği ciddi tehditler göz ardı edilmemelidir. Bugün dünyanın *lingua francası* İngilizce tüm ulusal ve yerel dilleri büyük bir hızla ve etkiyle yıpratmaktadır. Türkler de artık ne kadar iyi Türkçe konuştukları önemsenmeden İngilizce öğrenmeyi birinci plana almaktadır. Dolayısıyla anadil problemi, giderek daha küresel bir sorun haline gelmektedir, bu nokta da gözden kaçırılmamalıdır…" (İnal, 01.08.2016 tarihli görüşme).

Bu yüzden anadilde eğitim ve onunla bağlantılı talepler, aslında bu olumlu ve olumsuz gelişmelerin etkisiyle ortaya çıkan fırsat ve tehditlerin sonucunda Kürtçenin içinde bulunduğu hayatta kalma sorununu çözmeye yönelik olarak talep edilmektedir (Coşkun & Derince & Uçarlar, 2010: 8-9).

3.4.4. Taleplerin Çözüm/Model Önerileri

Ortaya konulan talepler nasıl hayata geçirilecek sorusuna Hareket'in yanıtları şöyledir: Öncelikle Hareket, daha evvel de bahsedildiği üzere anadilde eğitimin ve anadilin gündelik hayatta kullanımın önündeki her türlü hukuki, siyasal, ekonomik ve toplumsal engellerin kaldırılması ile işe başlanmasını talep etmektedir. Bu engeller kaldırıldıktan sonra anadilde eğitim hakkının hayata geçirilmesi için özel kurslarla veya seçmeli derslerle veya özel okullarla yetinilmeyip bütçeden kaynak ayrılmasını talep etmektedir. Ayrılan bu kaynaklarla anadilde eğitimin altyapısının hazırlanmasını, bu kapsamda okul, derslik, öğretmen, ders materyallerinin hazırlanmasını ve ardından kamu eliyle kamu okullarında bu eğitimi parasız şekilde ilkokuldan başlayıp üniversite dâhil üniversiteye kadar isteyenlere sunmasını talep etmektedir (Gök, 2012: 14).

Bu noktada Hareket, kamu okullarında anadilde eğitimin nasıl bir model etrafında sunulması gerektiği konusunda net bir model önermemektedir. Ancak eğitim modelinin önemini vurgulamakta ve bu konuda çeşitli konferanslarda ve

toplantılarda model tartışmalarına girmektedir. Bu konuda literatürde ortaya çıkan modeller şöyledir:

1) *Tekdilli-Batırma (submersion) Modeli:* Türkiye'de de uygulanan sadece egemen dilde eğitim veren modeldir. Bu modelde, öğrencilerin anadillerine bakılmaksızın herhangi bir uyum programı olmaksızın öğrenciler, en başından itibaren tamamen resmi dilde eğitime tabi tutulmaktadırlar. Bu modelde, öğrencilerin resmi dili, çoğunlukla anadilleri yasaklanarak konuşması, okuyup yazmayı öğrenmesi amaçlanmaktadır.

2) *Geçiş Modeli:* Bu modelde eğitimin ilk birkaç yılında anadilde okuyup yazma imkânı sunulduktan sonra egemen dil öğrenilince bu dilde devam eden modeldir. ABD'de Chicanolara/Hispaniklere uygulanan yöntem buna örnektir.

3) *Koruma-Sürdürme/Kademeli Model:* Bu modelde anadilde eğitim kademeli olarak 6-8 yıl eğitim sistemi içerisinde devam ettirilir ve bu dilde eğitim müfredata dâhil edilir. G. Afrika, Etiyopya, Bolivya gibi ülkelerle İspanya'nın Katalan ve Bask bölgesinde de bu model uygulanmaktadır.

4) *Çiftdilli/Daldırma (immersion) Modeli:* Bu modelde iki dil de (egemen ve azınlık) itibar görmektedir ve öğrenciler iki dili de bilen öğretmenler tarafından eğitilirler ve eğitmenler ikinci dile de saygı göstermek zorundadırlar. Örneğin Kanada'da Fransızca konuşan çocuklara İngilizce verilen eğitim modeli gibi.

5) *Çift yönlü Model:* Bu modelde ise azınlık dili ile egemen dili konuşan çocuklar aynı sınıf ortamında aynı eğitimi alır. Eğitim normal koşullarda %50-50 şeklinde yapılırken azınlık dilinin geliştirilmesi gereken –tarihsel olarak egemen dil tarafından baskılanmış ve yok olmaya yüz tutmuş-koşullarda % 90'a yaklaşan oranda eğitim dili olarak kullanılır. Bu sayede her iki dili konuşan öğrenciler de çift dilli hale gelmiş olur. Örneğin ABD'de

İspanyolca eğitim veren okullarda İspanyolca ve İngilizce anadiline sahip öğrenciler gibi (Derince, 2012a: 32-34).

Bu modeller, dünyada farklı ülkelerde uygulanan modeller olarak kabul görmekte ve Türkiye'de ise hangi modelin uygulanma olasılığının yüksek olduğu tartışılmaktadır. Bu anlamda model tartışması teknik, pedagojik bir meseledir ve konunun uzmanları tarafından yapılacak incelemeler ve denemeler sonucunda bir model önerisi öne çıkarılabilir. Ancak Hareket'in aktivistlerinden Derince'ye göre model tartışması dil planlamasının teknik bir veçhesini temsil etmekle birlikte, politik bir meseledir. Yani iktidar meselesi ile ilişkilidir ve buna göre iktidar ilişkileri içerisinde üç farklı yanıt verilebilir:

Birincisi, egemen bir dil belirlenir ve meşruiyet kaynağı dil dışında diğer dillere meşruiyet tanınmaz ve kanunlarla bu dilin eğitimi ve kullanımı yasaklanır. Bu tercih, mevcut halde Türkiye'de uygulanan politikayı betimlemektedir. İkincisi, egemen dil, diğer dillere de sınırlı biçimde müsaade eder ancak bu dillerin eğitimi, planlaması konusunda herhangi bir şekilde müdahale etmez ve desteklemez. Bu da anadilde eğitimi, kamusal kaynaklarla finanse etmeksizin sadece özel eğitim kurumlarında verilmesine müsaade eden, negatif özgürlükler çerçevesinde ele alınabilecek bir tercihi yansıtmaktadır. Üçüncüsü, egemen dil yanında eşit statüde veya itibarda diller vardır ve iktidar bu dillerin eğitimine ve planlamasına maddi olarak destek sunar ve geliştirilmesini teşvik eder (Derince, 2012b: 5).

Dünya'da da anadilde eğitim üç farklı şekilde sunulmaktadır: İlk olarak Belçika, Hindistan, İspanya ve Kanada gibi ülkelerde Hareket'in talep ettiği şekilde kamu okullarında anadilde eğitim sunulmaktadır. İkincisi, kamu destekli olarak özel okullarda anadilde eğitim sunulmaktadır. Almanya ve İsveç gibi ülkelerdeki bu uygulamada kamu, özel okulları desteklemektedir. Üçüncü uygulamada ise bir örneği İsviçre'de görülen kamu desteği olmaksızın sadece özel okullarda isteğe bağlı verilen anadilde eğitim uygulaması vardır (Çelik, 2013: 3).

Görüldüğü üzere Dünya'da farklı koşullarda, farklı ihtiyaçlara yönelik farklı kamusal tercihler ve buna uygun kamusal veya özel çözümler uygulanmaktadır. Dolayısıyla Hareket'e göre anadilde eğitim hakkı talebi, teknik olduğu kadar,

kültürel, kültürel olduğu kadar politik bir mesele olarak karmaşık bir meseledir ve bu meselenin çözümünde önerilecek modelin de bu açılardan tartışılması, incelenmesi ve değerlendirilmesi gereklidir. Bunun olabilmesi için anadilde eğitim hakkı mücadelesini yürüten aktörler kadar diğer sivil toplum örgütlerinin, siyasi partilerin ve kamu yöneticilerinin ve eğitim uzmanlarının da sürece müdahil olması ve bir karara varması gerekmektedir (Derince, 11.0.2017 tarihli görüşme). Bu nedenle Hareket, anadilde eğitim talebi konusunda net bir model önerisi ortaya koymamakla birlikte çift yönlü modele ve üçüncü tercihe yakın gözükmektedir. Coşkun da bu noktaya vurgu yapmaktadır:

> "Anadilde eğitim talebi aynı zamanda teknik bir mesele, bugün bu talep tanındığı anda iş bitmeyecek. Ciddi bir altyapı, materyal, öğretmen çalışması gerekecek ama bunlar çok büyük, çözülmeyecek sorunlar değil. Dünyada birçok uygulama, başarılı model var. Bunlar incelenip uygulanabilir. Burada önemli olan siyasi iradenin karar almasıdır. Bu anlamda tek bir model de söz konusu değil. Hakkâri'deki model ile İstanbul'daki model aynı olmayacaktır" (Coşkun, 11.07.2017 tarihli görüşme).

Ancak belli bir model önerisi ortaya koymamakla birlikte Hareket, Türkiye'de hayata geçmesini arzuladıkları anadilde eğitim modeline dair bazı ilkeler ortaya koymaktadır. Hareket'e göre uygulanması gereken modelin, öncelikli olarak farklı dilleri, kimlikleri, kültürleri esas alan, onları eşit gören ve çoğulculuğu bölücülük olarak değil zenginlik olarak gören bir zihniyete sahip olması gerekmektedir. Bu anlamda anadilde eğitim modelinin tek amacı çocuklara kendi anadillerini öğretmek değil, o ülkede konuşulan farklı dilleri eğitim modelinin içine dâhil etmek ve hem farklı anadiller hem de o dillerin resmi dille olan etkileşimini arttırmak ve geliştirmektir. Bu perspektiften uygulanacak eğitim modelinde diller arası bir hiyerarşinin olmaması gereklidir. Yani Kürtçenin Türkçeye üstünlüğü, önceliği olmadığı gibi Türkçenin de Kürtçeden daha önemli, daha gelişmiş, daha üstün bir dil olmadığı anlayışı esas alınmalıdır. Bunun yanı sıra esas alınacak model, baskı ve yasaklamalarla gelişimi akamete uğramış dillere gereken önemi vermeli, diller arası eşitliği, ilişkiyi, iletişimi kolaylaştırmak adına bu dezavantajlı dillere gerektiğinde daha fazla yardım etmelidir. Bu nedenle anadillere özellikle eğitimin ilk aşamalarında resmi dile kıyasla daha fazla ağırlık verilmesi gerekebilir. Öte yandan Hareket'e göre tüm ülkede aynı modelin uygulanması mümkün değildir. Çünkü her bölgenin dilsel durumu ve buna göre eğitsel ihtiyaçları farklıdır. Bu sebeple örneğin

Lazların yoğunlukla yaşadığı bir bölgede Lazcaya öncelik tanınmalı, ağırlık verilmeli, Kürtlerin yoğun yaşadığı bölgede Kürtçeye ağırlık verilmeli, İstanbul, Ankara gibi büyük kentlerde ise farklı bir model oluşturulmalıdır. Bu anlamda tek bir eğitim modelinin her yere uygulanması yerine bölgenin koşullarına göre farklı modeller uygulanabilmelidir.

> "Farklı modeller mevcut, bu yeterince tartışılmamakla birlikte Kürtlere uygun modeller var. İlk üç-dört sınıfta tamamen Kürtçe öğretilen, sonra Kürtçe ağırlıklı ama Türkçenin de bazı derslerde öğretildiği ve zaman içinde iki dilli bir model kullanışlı gözüküyor. Anadilde eğitim yerine aslında "Anadil temelli çokdilli eğitim" demek daha doğru gözüküyor. Tabi bu bölgeye göre değişiklik gösterecek Diyarbakır'da Kürtçe, Türkçe, İngilizce; Mardin'de Arapça, Kürtçe, Türkçe, İngilizce gibi olacaktır. Deniliyor ki Kürtler Türkçeyi unutacak, öğrenemeyecek ya böyle bir şey yok! Eminim ki böyle bir modelde Kürtler daha iyi Türkçe konuşabilecek. Bu modelin Türklere ve Türkçeye bir zarar vereceğini sanmıyorum, bu altı boş bir korkudan ibaret" (Akıncılar, 13.07.2017 tarihli görüşme).

Hareket açısından 2011 itibariyle Suriye'deki Kürtler tarafından "Rojava" olarak adlandırılan bölgedeki gelişmeler sonucunda orada denenen eğitim modeli ve daha sonrasında 2014'te bölgede açılan "Özgür Okullarda" denenen eğitim modeli, Hareket'in nasıl bir model önerdiğine dair belli ipuçları vermektedir. "Rojava'daki" okullarda farklı dilleri konuşan öğrencilere Kürtçe, Arapça başta olmak üzere bölgede konuşulan dillerde eğitim verildiği bilinmektedir. 2014'te Hakkâri, Şırnak ve Diyarbakır'da kurulan okullarda da Rojava'daki modelin bir benzerinin uygulandığı düşünülmektedir (Birgün, 15, 16.09.2014).

> "Rojava'da somut bir imkân çıkınca, burada uygulanan modelin Türkiye'de de uygulanması fikri gündeme geldi. Devletin yasalarına tabi olmadan okullar açılması gündeme geldi. Ferzad Kemanger başta olmak üzere kurulan "Özgür Okullar" deneyimi de çok şey kazandırdı. Bu okullarda farklı modeller denendi. TZP kadroları bu okullara aktarıldı. Belediyeler de ciddi destek verdi… Bu okullar resmi statüye sahip değildi, Belediyelerin "demokratik özerklik" ilanıyla sürecin evirileceği ve bu okulların yasal statüye kavuşacağı hesap ediliyordu ama süreç farklı işledi… Burada da iki dilli bir model öngörülüyordu. Ama ilk planda birkaç yıl tekdilli olabilir. Çocukların öncelikle anadillerini iyi öğrenmeleri sağlandıktan sonra İkinci üçüncü diller elbette dâhil edilecektir… Bunun yanında daha özgürlükçü, eğitimdeki bilimsel gelişmeleri de esas alan, demokratik bir model olması arzu edilmektedir. Buna göre Trabzon'da bu Lazca olacak, İzmir Kadifekale'de Arapça, Diyarbakır'da Kürtçe olacaktır…" (İlyas, 16.10.2017 tarihli görüşme).

Özel okul statüsünde kurulan "Özgür Okullarda", maksimum yirmi kişilik sınıflar oluşturulmuş, birinci sınıfta müzik, resim, beden eğitimi gibi derslerin yanında hayat bilgisi, matematik ve Kürtçe öğretilmiştir. İlk üç yıl sadece Kürtçe verilen derslerden sonra, dördüncü sınıftan itibaren öğrenciler haftada birkaç saat Türkçe ve İngilizce de öğrenmiştir. Türkçe, resmi dil olması nedeniyle Kürtçe ile birlikte giderek eğitim müfredatı içerisinde ağırlık kazanması düşünülürken, ilk üç yıl içerisinde de çocuğun ve öğretmenin Türkçe konuşması hiçbir şekilde yasaklanmamış, öğrenciler ve öğretmenler, derste ve teneffüste Türkçe de konuşabilmiştirler. Ayrıca bu okullarda sınav yapılmamış, öğrencilere sadece başarılı/ başarısız notu verilmiş; bu okullarda müdür ve müdür yardımcısı bulunmamış; okul öğretmenler, hizmetliler ve velilerden oluşan okul meclisi tarafından idare edilmiştir. Veliler, bu anlamda okul yönetimine müdahil olmuş, ayrıca öneriler getirebilmişlerdir (Birgün, 02.02.2015). Okul öğretmenlerinden birine göre bu okulların amacı, dilinden ve kimliğinden utanmayan, onu sahiplenen, demokratik ve çoğulcu bir kültüre sahip, bunun yanında ekolojik hassasiyeti olan, cinsiyetçi ve hiyerarşik olmayan seküler birey bilinci olan çocuklar yetiştirmektir (Cengiz, 18.07.2017 tarihli görüşme). Bu okullarda Hareket'in aktivistlerinden kişilerin yer alması ve bu okulların açılması ve sürdürülmesi konusunda Hareket'in aktörlerinin desteği, Hareket'in böyle bir modele sıcak baktığı şeklinde yorumlanabilir.

3.4.5. Taleplerin Araçları

Anadilde eğitim hakkının hayata geçmesi için öncelikle kamuya ve özel sektöre ait okullara ihtiyaç vardır. Bu okullarda okutulacak müfredatın gözden geçirilmesi ve yeniden hazırlanması gereklidir. Hareket'e göre özellikle etnik kimlikleri, kültürleri ve dilleri yok sayan, küçümseyen anlayış, devletçi, tektipçi, milliyetçi; özgürlükler karşısında devletin bekasını savunan cinsiyetçi, ayrımcılık üreten zihniyet, ders materyallerinden ayıklanmalı, ders kitapları, demokratik, özgürlükçü, farklılıkları zenginlik olarak gören, çoğulcu, insana ve çevreye duyarlı bir anlayışa uygun hale getirilmelidir. Bu kapsamda sadece ders materyalleri değil, öğretmenler ve okul yöneticileri de bu pratiklerden uzaklaştırılmalı ve onların da bu konuda eğitilmeleri sağlanmalıdır (Benson, 2012: 8-9).

Kürtçenin akamete uğrayan gelişim sürecini yeniden hızlandırmak için üniversitelerde Kürt Dili Edebiyatı bölümleri lisans programlarının yanı sıra yine Kürt Dili ve Edebiyatı yüksek lisans ve doktora programları açılması; Kürtçe üzerine akademik çalışmalar yapılabilmesi için Kürdoloji Enstitülerinin kurulması talep edilmektedir. Bu programlar sayesinde hem dilin tarihsel geçmişi, zenginliği keşfedilmiş, hem üzerine yapılacak olan bilimsel-akademik çalışmalarla gelişiminin önü açılmış hem de bu programlarda yetiştirilecek olan öğrenciler açısından Kürtçe bir meslek, iş imkânı olarak görülerek böylelikle Kürtçenin itibarı artmış ve dil işlevsellik kazanmış olacaktır (Özgür Gündem, 22.02.2006).

Hareket, bunun dışında tıpkı Türk Dil Kurumu gibi bir Kürt Dil Kurumu'nun varlığını önemsemektedir. Bu noktada kamu kaynakları ile böyle bir kurum ihdas edilebileceği gibi İstanbul Kürt Enstitüsü başta olmak üzere Kürtlerin dil üzerine çalışmalar yürüttükleri kurumların resmen tanınması, kamuya yararlı dernek statüsüne alınması, Kürtçe ile ilgili konularda otorite olarak muhatap alınıp resmi ilişki kurulması ve bu bağlamda Enstitü'nün çalışmalarının maddi ve manevi olarak desteklenmesi talep edilmektedir (Özgür Gündem, 12.02.2006). İstanbul Kürt Enstitüsü'nden Zana Farqini bu konuda şöyle demektedir:

> "Aslında devletin yapması gereken işi biz yaptık. Bir bakıma kamu hizmetidir bizim yaptığımız. Bence devletin bir özür borcu var, üstelik desteklemesi gerekiyor bu türden çalışmaları. Yaptıklarının bedeli olarak Kürtçeye pozitif ayrımcılık yapması, bütçeden bu dilin gelişimi için pay ayırması, bu alana yatırım yapması gerekir diye düşünüyorum. Ben vatandaşsam, devlete karşı görevlerimi yerine getiriyorsam devletin de vatandaşına karşı olan görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi gerekiyor." (Farqini, 2012: 168).

Bu kapsamda hem kamu ve özel okullar, hem üniversiteler hem Kürt Enstitüsü gibi sivil toplum örgütleri eliyle düzenlenecek dil konusundaki konferansların, sempozyumların, yarışmaların ve diğer etkinliklerin desteklenmesi ve teşvik edilmesi talep edilmektedir (İmzasız, 2015).

3.4.6 Taleplerin Politikaları

Hareket'e göre anadilde eğitim hakkının tanınması için bazı politik adımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bunların başında resmi dil dışında Türkiye'de konuşulan dillere bir yasal statü sağlanması gelmektedir. Bu anlamda Anadilde eğitim hakkı talebi, Hareket'e göre özünde bir statü talebidir. Hareket, Kürt diline ve diğer anadillere, anayasal güvence ile teminat altına alınmış hukuki bir statü istemektedir. Hareket'e göre bu iki şekilde mümkün olabilir: Birincisi birden fazla resmi/ulusal/bölgesel dilin varlığının kabul edilmesi, ikincisi bir dile özel olarak eğitim yapılması konusunda yasal statü verilmesi şeklinde.

> "Kürtçenin ikinci resmi dil olmasını istiyoruz. Dünyada bunun örnekleri var, iki, üç, beş resmi dili olan ülkeler var. Irak'ta da Kürtçe dâhil beş resmi dil mevcut. Dolayısıyla çözüm var ve gözümüzün önünde…" (Karakoç, 26.09.2016 tarihli görüşme).

Bu yasal statü, özünde Hareket'e göre Kürtler başta olmak üzere diğer etnik unsurların eşit kurucu vatandaşlar olarak kabul edilmeleri ve bu eşit-kurucu vatandaşlık statüsünün sağladığı haklardan özgürce istifade edebilmeleri ile eş anlamlıdır (Yeni Şafak, 16.09.2009).

> "Çok dilli belediyecilik deneyimi oldu, tabelalar çift dilli, menüler çift dilli, Kürtçenin itibarı, kullanımı sokakta, pazarda arttı ama bunlar çok önemli olmasına rağmen tek hamlede yasaklanacak, yok edilebilecek şeyler. Bu nedenle bunların hukuken, anayasal olarak teminat altına alınması lazım, Kürtler statü istiyor. Bunun için bağımsız olmaya gerek yok, biz Türklerle eşit vatandaş olmak istiyoruz. Anadilde eğitim de bu eşit vatandaşlık statüsüne giden yolun önemli bir parçası!" (Seyvan, 18.07.2017 tarihli görüşme).

Hareket'e göre bu statü talebinin karşılanması için önce bazı engellerin kaldırılması gerekmektedir. Öncelikle üniter, tek bir ulusun varlığını kabul eden ve askeri müdahale sonucu yapıldığı için özgürlük değil güvenlik eksenli bir anlayışa sahip olan 1982 Anayasası kaldırılmalı, yerine yeni, özgürlükçü, farklılıkların varlığını kabul eden, sivil bir anayasa yapılmalıdır. Bu anayasa, çağdaş, evrensel, toplumu kucaklayıcı, etnik ve dilsel farklılıklara birçok alanda özgürlük tanıyan,

demokratik bir anayasa olarak belli bir etnisiteye referans vermeyip Türkiyelilik kimliğini esas alan bir felsefeye sahip olmalıdır (Aksoylu, 2013: 56).

> "Ulus-devletin tekçi anlayışının kırılması gerek, tek dil, tek bayrak tek millet anlayışı aşılmalıdır… Yaşam tarzlarına, görüşlere, kimliklere müdahale eden tepedenci bakış aşılmalıdır ve farklılıklar zenginlik olarak görülmeli, hem Türkler hem Kürtler, dar, sekter, kaba, tek-tipçi anlayıştan kurtulmalıdır. Bunun tek değil ama ilk adımı yeni bir anayasa olabilir" (Orhan, 10.07.2017 tarihli görüşme).

> "Şu an anayasada tek resmi dil Türkçedir ve vatandaşlık bağı bir etnisiteye referansla gerçekleştirilmektedir. Bunların değiştirilmesi için devlet zihniyetinin değişmesine ve yeni bir anayasaya ihtiyaç vardır. Bunlar yapıldığında halkın tepki göstereceğini sanmıyorum…" (Yavuz, 20.10.2017 tarihli görüşme).

Hareket'e göre hem anadilde eğitimin hem de özündeki statü talebinin hayata geçmesi idari anlamda bir politika değişikliği ile mümkün olabilir. Derince'ye göre anadilde eğitim meselesinin hayata geçmesi, "yerel özerklik" ile mümkün olabilir. Elbette bu zorunlu değildir. Ermenistan, Finlandiya gibi ülkelerde "idari özerklik" olmaksızın da anadilde eğitim hakkı tanınmıştır ancak Türkiye ve Azerbaycan gibi tek-etnili oldukları kabul edilmiş ülkelerde bu durum yasal olarak mümkün gözükmemektedir. Bazı dillerin yasal statüye alınması da tek başına yeterli değildir. Hindistan'da bazı yerel diller kamusal olarak tanınmakla birlikte diğer bazı diller pratikte diğerlerinden hiyerarşik olarak daha üst düzeyde kabul görmektedir. Ancak özerk yönetim bu anlamda diller arası hiyerarşinin önüne geçmek açısından kullanışlı bir araç olabilir (Derince, 2012c: 7-8).

Hareket'e göre anadilde eğitim talebinin hayata geçmesi için istikrarlı bir siyasal düzene ve ılımlı, demokratik bir politik düzleme ihtiyaç vardır. Özellikle Türkiye deneyiminde görüldüğü üzere bunun yolu insanların istek ve ihtiyaçlarının giderilmesi ve eşit vatandaş olarak muamele görmelerinden geçmektedir. Özellikle bölgede 1984-2002 arasında uygulanan OHAL döneminde yaşanan seçilmişlerle, atanmışlar arasındaki ilişkilere bakıldığında seçilmişlere daha fazla yetki devrinin öngörüldüğü yerel demokrasiyi güçlendiren idari açıdan özerk bir yönetim modeli anlamlı görünmektedir. Bu kapsamda mahalli idareleri düzenleyen maddeler, yeni anayasada değiştirilmeli yerel yönetimlere özellikle eğitim alanında daha fazla yetki devri sağlanmalıdır. Bu, farklı anadilde eğitim modellerinin uygulanabilmesi için

gerekli esnekliğin sağlanması açısından da elzemdir (Birgün, 21.02.2010; Yeni Şafak, 26.07.2009).

> "Bir Kürt olarak söylüyorum devlet benden vergi alıyorsa o zaman benim okulumu da okul ve öğretmen ihtiyacımı karşılaması gerekiyor. Dolayısıyla bunların karşılanması devletin sorumluluğu ve görevidir. Ama devlet bunu yapmıyorsa o zaman diyoruz ki yetkileri devredin yerel yönetimlerde biz yapalım. AB Yerel Yönetimler Şartını imzalayın, yetkileri devredin, eğitim, ulaşım, alt yapı, vergi toplama gibi yetkileri yerel yönetimlere verin, yerel yönetimler kendi ihtiyaçları doğrultusunda hazırlığını yapsın, yerel ihtiyaçlara uygun biçimde hizmetini sunsun…" (Karakoç, 26.09.2016 tarihli görüşme).

Ancak demokratik sivil bir anayasa, dillere resmi statü talebi konusunda Hareket'in aktörleri arasında bir fikir birliğinden söz etmekle birlikte bunun pratikte nasıl bir idari ve/veya siyasi model ile uygulanacağı noktasında fikir ayrılıkları görülmektedir. Bunda Hareket'in aktörleri arasındaki farklı hassasiyetlerin öne çıktığı gözlenmektedir. Bu bağlamda aktörlerin bu konuda farklı çözüm önerileri öne sürdükleri anlaşılmaktadır. Hareket'in ana aktörlerinin eğitimin yerel yönetimlere devredildiği, yerel yönetimlerin yetkilerinin anayasal ve yasal olarak güçlendirildiği, merkezi otoriteden idari açıdan özerk olduğu bir model (Gürer, 2015: 63) önermesine karşılık, destek veren aktörlerden Hak-Par konfederasyon önermektedir. AKP içindeki Kürt milletvekilleri üniter yapı içerisinde bir çözüm önerisini ileri sürmekte; Hüda-Par bunun referandum vasıtasıyla halka sorularak çözümlenmesini önermektedir:

> "Kürtlerin bir dil ve kimlik sorunu vardır, ortaklaşa, evrensel olarak kabul edilen haklardır bunlar, Kürtçe anadilde eğitim, mahkemelerde savunma yapabilme ve siyasi propaganda gibi sorun alanları vardı… Bunlar farklı toplumsal kesimlerin evrensel insan hakları üzerinden ortaklaştığı talepler… Bunun dışındaki "federasyon, özerklik" gibi talepler ortak talepler değildir… Ben anadilde eğitim talebinin gerçekleşmesi için federasyon, özerklik gibi çözümlere gerek olduğunu düşünmüyorum. Bu sorun siyasi ve idari yapı dönüştürülmeden de gayet tabi çözülebilir (Ensarioğlu, 09.10.2017).

> "Özerklik, federasyon konusunda karar, halka sorulmalıdır, halkın iradesi esas alınmalıdır. Adalet ekseninde her türlü modeli destekliyoruz… Sistemin adı önemli değildir, neyin nasıl uygulanacağıdır önemli olan. Hak ve adalet temelinde bir sistem desteklenebilir, önemli olan farklı dillere, inançlara, kimliklere sahip insanların "Medine vesikası" benzeri yaklaşım içerisinde ötekini

kabul ederek, çoğulcu ve bir arada yaşama ideali çerçevesinde bulunmasıdır…" (Yavuz, 20.10.2017 tarihli görüşme).

Hareket'in ortaya koyduğu taleplere bakıldığında, temel talep anadilde eğitim hakkının tanınması, bağlantılı taleplerin ise anadilin kullanımının ve gelişmesinin önündeki her türlü engelin kaldırılması olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan talepler, YTH'nin doğasına uygun biçimde sınırlı, somut bir talep olarak daha çok kültürel kimliğe yönelen ve literatürde "yaşam alanına müdahale sorunu" olarak isimlendirilen bir soruna yönelik olarak görülebilir. Ancak anadilde eğitim talebinin salt kültürel-kimlik meselesi olmadığını meselenin hukuki, siyasi ve idari olduğu kadar toplumsal veçhelerinin de bulunduğu anlaşılmaktadır (Coşkun, 2017). Dolayısıyla taleplerin muhatabı toplum olduğu kadar devlettir. Bu anlamda taleplerin nihai hedefinin belli bir süredir dışlanan, ayrımcılığa maruz kalan ve varlığı, kimliği, dili yasaklanan bir topluluğun bunların ortadan kaldırılması yoluyla içinde yaşadığı toplumla ve vatandaşlık bağıyla bağlı olduğu devletle bütünleşmek olduğu ifade edilebilir. Taleplerin bu sebeple YTH'nin doğasına uygun biçimde modern ulus devlet tarafından bastırılan, yasaklanan, yok sayılan bir kimliğe alan açmak, tanınmasını ve kabul edilmesini sağlamak adına yükseltilen; bu anlamda bir statü talep eden, sistem içi reformist, demokratik bir talep hüviyetine sahip olduğu ifade edilebilir. Ayrıca dile getirilen taleplerin belli ilkeler temelinde bir model önermesi, alternatif sunması ve sivil inisiyatif kullanarak bunu pratiğe geçirme isteği de YTH pratiği ile benzeşmektedir.

3.5. Hareket'in Örgütlenmesi

Bu başlık altında Hareket'in örgütlenmesi ele alınacaktır. Bu kapsamda Hareket'in kuruluşundan itibaren dernekleşmesine kadar olan dönemdeki örgütlenme stratejisi ve örgütlenme modeli incelenecek; kurumsallaşma kararının ardından, örgütlenme sürecinde yaşanan tartışmalar ve ortaya çıkan sorunlar ele alınacaktır. Bu başlık altında Hareket'in örgütlenmesinin, YTH bağlamında ad-hoc, kendiliğinden, gönüllü katılıma dayalı, farklı kesimleri bünyesine katabilen ve yatay, katılımcı, demokratik bir örgütlenme modeline sahip olup olmadığı sorusuna cevap aranacaktır.

3.5.1. Örgütlenme Süreci

Hareket, 2006'da kurulmadan önce örgütlenme süreci, Koma Hawara Kurdi döneminde başlamıştır. Bu dönemde kapatılan kurslarda yer alan öğretmenler, öğrenciler, kurs yöneticileri arasında kurulan ilişki, kurslar kapatıldıktan sonra Hareket'in çekirdeğini teşkil eden Koma Hawara Kurdi'nin örgütlenmesinde önemli rol oynamıştır. Bu kurslardan o dönemde önemli sayıda insan faydalanmış ve bu insanların bir kısmı, daha sonra TZP Kurdi'nin aktivist tabanını oluşturmuştur (Tan, 03.10.2016 tarihli görüşme).

Hareket'in Kuruluşu başlığı altında ele alınan süreçte kursların kapatılması kararının ardından bu kararın tepeden alınması ve kendilerine bu konuda söz hakkı tanınmaması nedeniyle tepki gösteren bir grup dil aktivistinin çabalarıyla kurulan Koma Hawara Kurdi'nin zamanla akademik değil, geniş, kitlesel bir hareket inşa etme tercihiyle ve bunu kurumsal bir çatı altında hayata geçirme seçimi ile birlikte grup kendini tasfiye etmiş ve TZP Kurdi'ye dönüşmüştür (Önen, 22.12.16 tarihli görüşme).

Bu süreçte 2006 yılında bir yandan dil hareketinin gerekliliği konusunda çalışmalar yürütülürken ve nasıl bir dil hareketi olması gerektiği konusunda tartışmalar devam ederken Diyarbakır'da bir konferans düzenlenmiştir. Konferansın adı "Kürtçe Öğretmenleri Konferansı" dır. Bu konferansa kamuda çalışan iki yüz elliye yakın öğretmen katılmıştır. Genellikle Eğitim-Sen üyesi olan, Türkçe, Türk Dili Edebiyatı, Sosyal Bilgiler öğretmeni olan ve devlet memuru olup, Kürtçe okuyup yazan bu kişiler, mesai saatleri dışında Kürtçe konusunda eğitim veren kişilerdir. Konferansa bu öğretmenler dışında konu ile ilgili çalışan akademisyenler, entelektüeller, Enstitü eğitmenleri, yöneticileri ve Kürtçe dil kursiyerleri de katılmıştır. Bu konferansta Kürtçe üzerine çeşitli konularda tartışmalar yürütülmüş ve burada kurulan ilişkiler sayesinde daha sonra Kürtçe sözlük, dilbilgisi ve ders kitabı gibi materyaller hazırlanmıştır (Derince, 11.07.2017 tarihli görüşme).

Bu konferans, TZP Kurdi'nin örgütlenme sürecinde bir dönüm noktası olmuş, dil üzerine çalışan ve farklı kurs çevrelerinde kümelenen grupların makro düzeyde tanışması ve iletişime geçmesi ile sonuçlanmıştır. Bu toplantı sonucunda materyal hazırlanması ve mevcut müfredatın incelenmesi gibi konuların yanı sıra Hareket'in örgütlenmesi için bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyonun görevi, gönüllülük esasına göre dil kurslarının resmi veya gayrı resmi olarak yürütüldüğü bölgelerdeki insanları örgütlemek ve Hareket'in aktivist tabanına dâhil ederek Hareket'in farklı bölge ve illerde örgütlenmesinden sorumlu tutmak olmuştur. Bu komisyonlara *Kurucu Komisyonlar* adı verilmiştir. Hareket'in inşasında ve örgütlenmesinde rol oynayan çekirdek kadronun belirlediği ilkeler çerçevesinde Hareket'in gelişmesini ve büyümesini sağlamakla yükümlü hale gelmiştir (Tan, 2012a: 125).

> "TZP Kurdi meclisler şeklinde örgütlendi. İstanbul ve Diyarbakır meclisleri örgütlendi. Hemen materyal hazırlama çalışması başladı. Hinker seti hazırlandı. İstanbul'da İstanbul Kürt Enstitüsü, diğer illerde Kürdi-derler üzerinden örgütlenildi. Tüm illerden delegeler- Enstitü'ye, Kurdi-derlere gelenler arasından seçildiler- belirlendi ve bir kongre düzenlendi. Kongre yapıldı ve bazı kararlar alındı. Anadilde eğitim kampanyalarının başlatılması, materyallerin hazırlanması kararı alındı. Akademik çalışma yapılması kararı da alındı ama bu konuda mesafe kat edilemedi" (Önen, 22.12.16 tarihli görüşme).

Çekirdek kadronun belirleyici olduğu ve bizzat yer aldığı bu Kurucu Komisyonlar, 4-5 kişiden oluşmuştur. Bu kurucu komisyonun üyeleri, kendi bölgelerinde örgütlenme çalışmalarına başlamış ve kısa süre içerisinde Hareket'in esaslarının tartışılacağı, genel stratejilerinin belirleneceği ve örgütlenme ile yönetim meselelerinin çözümleneceği bir meclis oluşturulması amaçlanmıştır (Özgür Gündem, 20.02.2006).

Farklı kesimlerden insanların müdahil olduğu süreçte öncelikle *İl Meclisleri* kurulmuştur (Özgür Gündem, 04.04.2006). Bu meclisler genellikle kurs, parti, belediye veya sendika çevresinden tanışıklığı, ilişkisi olan kişilerden oluşmuş daha sonra bu kişilere, esnaf, öğrenci, ev hanımı gibi belli bir siyasi veya kurumsal angajmanı olmayan kişiler de müdahil olmuştur. İl Meclisleri oluşturulduktan sonra

çevre illere doğru örgütlenmenin yayılması stratejisi izlenmiş, diğer illerde de yine benzer şekilde kurs, sendika, parti üzerinden kişisel ilişkiler ile bağlantı kurulmuş ve aynı strateji bu illerde de uygulanmıştır (Önen, 22.12.16 tarihli görüşme). Farklı illerde oluşturulan meclisler kendi içlerinde *Bölge Meclisleri'ni* oluşturmuştur. Karadeniz Bölgesi dışında tüm Türkiye'yi kapsayan bu Bölge Meclisleri, genellikle bulundukları coğrafi bölge ile isimlendirilmiştir. Örneğin Ankara, Kırşehir, Konya gibi İl Meclislerini kapsayan Bölge Meclisine "İç Anadolu Bölge Meclisi" denilmiştir. Bu Bölge Meclisleri'nin her 45 günde bir her İl Meclisi'nden gönderilen iki üye eşliğinde toplanması kararlaştırılmış, bu toplantılar ile bölgesel düzeyde iletişim ve eşgüdüm sağlanmaya çalışılmıştır (İlyas, 16.10.2017 tarihli görüşme).

Bölge Meclislerinin ihdasından kısa süre bir süre sonra bölgelerde gönüllülük esasına göre delegeler belirlenmiş ve bu delegelerden oluşan bir meclis toplanmıştır. Merkez olarak belirlenen Diyarbakır'da toplanması kararlaştırılan ve *Genel Meclis* adı verilen bu oluşumun, 6 ayda bir kez toplanması öngörülmüştür. Yılda bir kez gerçekleştirilen genel toplantıda (kongre) her bölge bir yıl boyunca yaptığı örgütlenme, bilinçlendirme ve eğitim çalışmaları hakkında yazılı ve sözlü rapor sunmuştur (İlyas, 16.10.2017 tarihli görüşme).

Kurucu Komisyonlarda yer alan tüm üyeler, Genel Mecliste de yer almış ve kısa süre içerisinde meclis örgütlenmiş ve toplantılara başlamıştır. Yılda iki kez toplanması kararlaştırılan Genel Meclisin içerisinden 6 kişilik bir Yürütme Organı seçilmiş, bunların içerisinden de her 6 aylık dönem için 2 sözcü seçilmiştir. Bu sözcüler, Yürütme Organının kararlarını açıklamakla, Hareket adına açıklama yapmakla ve her türlü bilgilendirmeyi yapmakla görevlendirilmiştir (Derince, 11.07.2017 tarihli görüşme).

Meclis, ayrıca kendi içerisinde *İhtisas Komisyonları* da ihdas etmiştir. Bunlara, Hareket içerisinde *Uzmanlık Komisyonları* veya *Üst Komisyonlar* adı da verilmektedir. Bu komisyonlar, *Eğitim Komisyonu*, *Ekonomi Komisyonu*, *Bilinç Arttırma Komisyonu*, *Politika Belirleme Komisyonu* ve *Örgütlenme Komisyonu* olmak üzere beş adettir. Eğitim Komisyonu, ders kitabı, dilbilgisi kitabı, sözlük gibi

çalışmalar hazırlamak, dil üzerine akademik çalışmalar yapmak, mevcut müfredatı incelemek ve anadilde eğitim konusunda alternatif bir müfredat çalışması yapmakla görevlendirilmiştir. Ayrıca bu komisyon, Kürtçe eğitmenlerin yetiştirilmesi ve geliştirilmesi konusunda da çalışmakla mükelleftir. Ekonomi Komisyonu, temel olarak Hareket'in finansman sorunu ile ilgilenmiştir. Toplantılar için yer ayarlanmasından, kursların her türlü ihtiyacının nasıl temin edileceğine; kitap vs. yazılı, görsel-işitsel materyallerin hazırlanması, basımı ve dağıtımı konusunda gereken maddi külfetlerin finansmanı konusunda kaynak bulunması, bağış kabul edilmesi ve üyelerden güçleri nispetinde belli bir katkı payı toplanması ile ilgili meseleler bu komisyonun görev alanına girmiştir. Bilinç Arttırma Komisyonu, dil kullanımı konusunda hassasiyeti ve bilinci üyeler ve halk nazarında arttırmaya yönelik çalışırken, Politika Belirleme Komisyonu ise anadilde eğitim mücadelesinde kullanılacak, söylemler, eylem biçimleri ve araçlarla ilgili çalışmakla görevlendirilmiştir. Örgütlenme Komisyonu ise, Hareket'in aktivist tabanının genişletilmesi, Hareket'in farklı bölgelerde örgütlenmesi, görünürlük kazanması ve dil ile ilgilenen kişilerin Hareket çatısı altında toplanması ve seferber edilmesi ile görevlendirilmiştir (Tan, 2014: 206).

Bu İhtisas Komisyonları da yılda bir kez düzenlenen geniş katılımlı kongrede, bir yıl boyunca kendi uzmanlık alanlarında yaptıkları çalışmaları ortaya koymuştur. Ardından bölgelerin çalışmaları ile birlikte bir genel değerlendirme yapılıp, sonraki dönem için il, bölge ve ülke bazında neler yapılabileceği tartışılmıştır. Örgütlenme genellikle gönüllülük üzerinden gerçekleştirilmiştir. Dil konusunda bir şeyler yapmak isteyen kişilerin çalışmak veya görev almak istediği yerde ve alanda çalışması şeklinde bir işbölümü gerçekleştirilmiştir. Hareket'i kuran kadronun, başta belirleyici bir işlev üstlenmesine karşılık zaman içerisinde örgütlenmenin genişlemesi ve teşkilatın büyümesi ile yetki ve görev dağılımı zorunlu hale gelmiş ve kurucuların konumu bu anlamda ayrıcalıklı bir pozisyon olmaktan çıkmıştır. (İlyas, 16.10.2017 tarihli görüşme).

> "Genel stratejiyi, politikayı belirleyen bir üst lider kadrosu vardı, Sami Tan, Alaatin Aktaş gibi isimler, Bu kişiler, Hareket'i başlattılar, temel felsefesini belirlediler. Fakat ondan sonra başka kişiler de ön plana çıktı ve onlar da kendi örgütlenmelerini oluşturdular…" (İlyas, 16.10.2017 tarihli görüşme).

Benzer şekilde sorumluluk almak isteyen kişilere, İl ve Bölge Meclislerinde olduğu gibi Genel Meclis'te de yetki ve sorumluluk verilmesine öncelik tanınmış, aynı şekilde yetki ve sorumlulukla doğru orantılı olarak yapılan toplantılarda eleştiriye açık olması da istenmiştir. Hareket'in tepe örgütlenmesini oluşturan Yürütme Organı da benzer şekilde mecliste yapılan seçimlerle her dönem iki yılı aşmamak üzere en fazla iki dönem için seçilmiştir (İlyas, 16.10.2017 tarihli görüşme). Böylece belli bir kişi ya da ekibin lider sultası oluşturması engellenmek ve üyelerin dönüşümlü biçimde yönetime müdahil olması amaçlanmıştır. Meclislerdeki her kademede eş başkanlık uygulaması yine "tek adam yönetiminin" olası anti-demokratik sonuçlarından kaçınmak için getirilmiş ve yılda bir kez gerçekleştirilen kongrede yöneticilerin herkesin önünde yaptıklarını raporlaması ve yapılanların tartışmaya açılması ile şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim oluşturulması amaçlanmıştır (Babaoğlu, 12.07.2017 tarihli görüşme).

3.5.2. Kurumsallaşma Süreci

Hareket, kısa bir süre içerisinde dernekleşme kararı almıştır. Bu karar, aslında Hareket'in yola çıkarken ortaya koyduğu vizyon açısından bir çelişki değildir hatta Koma Hawara Kurdi'den TZP Kurdi'ye doğru dönüşümde de etkili olan kurumsallaşma, kurumsal bir çatı altında mücadele tercihi ile yakından bağlantılıdır (Özgür Gündem, 20.02.2006). Ancak yine de dernekleşme kararının alınmasında örgütlenme sürecinde yaşanan bazı gelişmelerin de payının olduğu söylenebilir.

TZP Kurdi, kurulduktan kısa bir süre sonra Kurdi-Der isimli dernekler de açılmaya başlamıştır. Dolayısıyla bir süre hem Hareket hem dernekler bir arada olmuşlardır. Derneklerin kuruluş amacı dil üzerine bilimsel, kültürel, edebi çalışmalar yürütmektir. Bu anlamda Hareket'in Kürtçe konusunda farkındalık yaratma, bilinç ve hassasiyet arttırma, görünür olma ve demokratik araçlarla kitlesellik kazanma amacıyla birbirini tamamlayan bir bütünlük içerisindedir. Bu anlamda Hareket, Kurdi-Derleri de kapsayan bir üst platform hüviyetine sahiptir. Ancak süreç içerisinde yaşanan bazı sorunlar, Kurdi-Derlerin ön plana çıkmasıyla

sonuçlanmıştır. Öncelikle kurulan komisyonlarda gönüllülük esasına dayalı çalışmalardan istenen sonuçlar elde edilememiştir. Örneğin ders materyali hazırlama komisyonu üyeleri kendi aralarında amaçladıkları ürünleri hazırlama konusunda gerekli disiplin ve eşgüdümü sağlayamamış, istenilen verim alınamadığı için gönüllülerin motivasyonu düşmüştür. Hareket'in aktivistlerinden Derince bu sorunu şu sözlerle ortaya koymaktadır:

> "Gönüllülük esasına göre materyal komisyonu, müfredat komisyonu, örgütlenme komisyonu gibi komisyonlar ihdas edildi. Bu kişiler uzmanlık alanlarına göre komisyonlar oluşturup çalışmalara başladılar. Ben müfredat komisyonundaydım sonra bu işbirliği içinde bir görev paylaşımı kuruldu… Bir de koordinasyonu sağlayanlar arkadaşlar vardı… Ancak sonra bu komisyonlar çok iyi çalışamadı, dağıldı, dağılmasa ben de devam ederdim. Böyle olunca daha kurumsal bir yapının gerekliliğine karar verildi. Böylece Kurdi-derler kuruldu. Bu yapı orada devam etti…" (Derince, 11.07.2017 tarihli görüşme).

Bu nedenle Hareket'in yöneticileri arasında yasal bir zemine, hukuki bir statüye sahip olmayan Hareket'i dernekler vasıtasıyla kurumsallaştırma isteği ön plana çıkmıştır. Bu kapsamda, Hareket'in belli bir yerinin, merkezinin, adresinin olmamasının özellikle kitle ve üyeler nezdinde bir saygınlık sorununa yol açtığı, bunun dernekleşmek yoluyla aşılacağına yönelik bir kanının oluştuğu görülmektedir. Hareket'in kurucularından Kahir Bateyi, bu olguyu şu sözlerle ifade etmektedir:

> "TZP Kurdî kurulduktan bir süre sonra Kurdi-Der de açıldı. Kurdi-Der TZP Kurdî'nin biraz resmi ayağıydı. TZP Kurdî yasaklı değildi ama yasal da değildi. Kurdi-Der'in amacı Kürt dili, edebiyatı, folkloru vs. üzerinde bilimsel çalışmalar yapmaktı. Yani araştırma, inceleme vs. TZP Kurdî bunun bir üst şemsiyesi gibiydi. Fakat zamanla Kurdi-Der'ler biraz daha öne çıktı. Sanırım buna yol açan durum Kurdi-Der'in resmi bir statüsünün olması ve yerlerinin olmasıydı. Yerinizin-adresiniz belli olması çok önemlidir. TZP Kurdî komisyon ve meclisler üzerinden çalışmalarını yürüttüğü için birçok yerde kendine ait adresi yoktu. Çalışmalarını başka bir Kürt Kurumu içerisinde yürütüyordu. Bu ve benzeri durumlar doğal olarak Kurdi-Der'i daha ön plana çıkardı" (Bateyi, 15.08.17 tarihli görüşme).

Ayrıca dernekleşme kararında, Hareket'in gönüllülüğe dayalı, görece yatay, eşitlikçi örgütlenme biçiminin yönetilme konusunda sıkıntılara yol açacağını düşünen yaşlı kuşaktan kişilerin de etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Bu kişilerin,

kurumsallaşma baskısının arkasında böylesi bir yapının daha kolay idare edilebileceğini ve bu anlamda Hareket'in sıkı bir örgütlenme sayesinde daha etkin hareket edeceğini düşünmelerinin etkisi olduğu kadar alışılmış örgütlenme kültürünün veya pratiklerinin de etkisi düşünülebilir. Ayrıca bazı aktivistlere göre dil meselesi ile doğrudan ilişkili olmayan bazı kişiler, kurumsal bir yapı içerisinde kişisel hırslarını ve statü, makam, mevki arayışlarını daha kolay tatmin edebileceklerini de düşünmüş olabilirler (Ayaz, 12.07.17 tarihli görüşme). Sonuç olarak Hareket'in kurumsallaşma kararı, dernekleri ön plana çıkarma tercihi, Hareket'in gelişimi, başarısı ve geleceği açısından belirleyici olmuştur.

Kurumsallaşma tercihinin ön plana çıkmasıyla Hareket, bir anlamda Kurdi-Derlerin çatısı altına girmiş ve İstanbul Kürt Enstitüsü ile Diyarbakır Kürt Enstitüsü gibi kurumların ismi Hareket içerisinde, özellikle eylemlerde daha fazla vurgulanır hale gelmiştir. Bu durum, örgütlenme konusunda da farklılıklara sebep olmuştur (Tan, 2014: 210). Ayaz'a göre kurumsallaşma, en başta Hareket'in özerk yapısını ortadan kaldırmış ve giderek siyasi ve silahlı örgütün etkisi altına girmesi ile sonuçlanmıştır:

> "TZP, enstitü çatısının altına girip yönetsel özerkliğini yitirince, kendi tabanını da siyasetten hazır alma yoluna gitti böylece devşirme bir tabanla yola çıktılar ama bu taban sayıca kalabalık gözükse de nitelik açısından yetersiz olduğu için başarısız oldu, çünkü siyasetten devşirilen taban siyasetin buyruklarına göre hareket etti ve Hareket'e ihanet etti…" (Ayaz, 12.07.17 tarihli görüşme).

Dernekler, 2004'te Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak ticari şirket statüsünde açılan kursların bir yıl sonra kapatılması sürecinde ortaya çıkmıştır. Dil kursları aslında bir yapı değişikliğine giderek derneklere dönüşmüşlerdir. Bu derneklerin kurucuları ile Hareket'in kurucuları arasında yakın, organik bir bağdan söz etmek mümkündür. Bu anlamda derneklerin en başından Hareket'in örgütlenmesi içerisinde bir yere sahip olduğu, sadece zaman içerisinde, ağırlığının ve öneminin değiştiği, arttığı söylenebilir. Bu süreci Babaoğlu şöyle özetlemektedir:

> "TZP, dil konusunda oto-asimilasyon konusunda farkındalığı arttırarak başarıya ulaştı. Sonrasında burada elde edilen bilgi birikimi, kadro ve bilincin daha kapsamlı bir hale dönüştürülmesi kararı alındı ve Kurdi-derlerin kurulması

kararlaştırıldı. Kurdi-derler, TZP'nin içerisinde yer alan aktivistlerin toplanması ve meclislerin teşkili ile devam eden süreçte kuruldu. Meclislerde, farklı şehirlerden gelen temsilciler arasından gönüllü, istekli olan kişiler demokratik usullerle seçilerek görevlendirildi. Dernek statüsünde olan Kurdi-derlerde genellikle yıllık olağan kongreler gerçekleştiriliyor ve bu kongrelerde adaylar belirlenerek seçiliyordu. Bu kişiler doğal olarak dernek üyesiydiler. Genellikle dönüşümlü bir yapı ve eşbaşkanlık şeklinde bir yönetim oluşturuluyor, bu anlamda bir lider sultası oluşmasının önüne geçiliyordu… Görece rahat dönemlerde genellikle daha fazla insan aday olarak öne çıkıyor, böyle zamanlarda Çarşaf Liste uygulaması gerçekleşiyor, OHAL gibi sıkıntılı dönemlerde ise gönüllü aday sayısı az olunca bazı arkadaşlar mecburen sorumluluk alıyorlardı" (Babaoğlu, 12.07.2017 tarihli görüşme).

Kurdi-Derler, Dernekler Kanunu'na göre kurulmuş örgütler olarak, diğer derneklerin bağlı olduğu kurallara tabi olmuştur. Bu anlamda belli bir kurucu kadrosu, iki yılda bir toplanan genel kongresi ve bu kongrede seçilen veya yeniden seçilen hiyerarşik bir yönetimi bulunmaktadır. Üyelik üzerinden katılımın mümkün olduğu bu yapı içerisinde üyelerden belli bir miktarda düzenli aralıklarla aidat alınmaktadır. Dolayısıyla Hareket'in görece, ad-hoc, esnek, yatay örgütlenme biçimine kıyasla daha kurumsal, hiyerarşik ve katı bir örgütlenmesi vardır. Kurdi-Der yöneticisi Taş da bunu desteklemektedir:

"2004'te ticari bir statüde açıldı. Milli Eğitim'e bağlı olarak açıldı. MEB'den gelip denetliyorlardı. Ücret karşılığı verilen bir kurstu ve MEB onaylı sertifika veriliyordu. Bir yıl sonra anadilin parayla öğretilmeyeceğini düşünerek kapatma kararı aldık. Sonra derneğe dönüştürdük ve 2006 yılı itibariyle Kürdi-Der'e dönüştük… Kurucu üyeler geldi, altı ay içerisinde resmi onay geldikten sonra kongre yapılıyor ve yeni yönetim seçiliyor ve yönetim devrediliyor, sonrasında yılda, iki yılda bir kongre toplanıyor ve yönetim kadrosu değişiyordu. Tüm işlemler dernekler yasasına uygun yapıldı. Yönetime katılanlar genellikle benim gibi emekli öğretmenler oluyordu. Üyelik aidatı alınıyordu ama onda da sıkıntı yaşanıyordu, ayrıca bağış kabul ediliyordu ama genellikle kendini zar zor finanse ediyordu" (Taş, 12.07.2017 tarihli görüşme).

2016'da kapatılmadan önce toplam şube sayısı 36'ya ulaşan Kurdi-Derlerin, diğer derneklerden farklı olarak daha esnek bir örgütlenme modeline sahip olduğu görülmektedir. Her şube, merkeze kurumsal ve idari açıdan bağlı olsa da kurulması, açılması, hukuki süreç ve en önemlisi finansmanı tamamen şubedeki üyelerin çabalarıyla gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda kurumsal yapının sanıldığı kadar da katı bir hiyerarşiye sahip olmadığı söylenebilir.

> "Şubeler, merkezden açılabiliyordu. 36'ya kadar ulaştı şube sayımız. Çok fazla talep vardı. Tabi birçok şube bizim çalışma prensibimizi bilmiyordu. Biz bina tutalım, eşya alalım siz merkezden bunun ücretini ödeyin şeklinde. Ancak biz böyle çalışmıyoruz. Her şube kendi kaynaklarıyla kendini finanse etmek zorundaydı. Bunu başarabilenlere şube açmaları için gereken evrakları yolluyorduk… Kaymakam ve valilikten izinlerini aldıktan sonra faaliyetlerine başlayabiliyorlardı" (Taş, 12.07.2017 tarihli görüşme).

Hareket'in Enstitüleri, Kurd-Der ve tüm Kurdi-Derleri ileride, tek bir yasal çatı altında toplama amacı olduğu görülmektedir. Bu anlamda tüm kurumsal yapının bir tür dernekler federasyonu olarak örgütlenmesi gerektiği düşüncesinin Hareket'in kadroları tarafından amaçlandığı anlaşılmaktadır:

> "Bu dernek ve enstitülerle hukuken ve ismen farklı olsak da aynı şemsiye altındayız. İleride yasallaşırsa bir federasyon-konfederasyon kurma isteğimiz var. Çünkü bu örgütlerle fikirlerimiz, tüzüklerimiz, amaçlarımız hepsi aynıdır. Aramızda sadece bir tür işbölümü var. Bazıları öğretmen (eğitmen) bazısı sadece öğrenci yetiştirmekle meşgul, bu anlamda aramızda karşılık işbirliği ve yardımlaşma var denilebilir…" (Karaman, 19.07.2016 tarihli görüşme).

Ancak bu örgütlenme tercihlerinin, Hareket açısından beraberinde bazı tartışmaları ve sorunları getirdiğini ve bu örgütlenme sorunlarının Hareket'in potansiyeli, etki kapasitesi ve nihai anlamda kaderi açısından belirleyici bazı sonuçlara yol açtığı söylenebilir.

3.5.3. Örgütlenme Sorunları

Örgütlenme sürecinde karşılaşılan sorunların başında liderlik meselesi gelmektedir. Yani Hareket'i kimin yöneteceği, yönlendireceği meselesi, daha Hareket'in kuruluş aşamasında karşılaşılan tartışmalardan biridir. Koma Hawara Kurdi'nin kolektif ve daha az hiyerarşiye sahip, gönüllülük ilişkisi etrafında, toplantılar ve tartışmalar eşliğinde daha yatay bir örgütlenmeye sahip olduğunu, Sami Tan'ın yaşça ve tecrübe olarak diğerlerinden daha büyük olması ve bu nedenle daha saygıdeğer biri olarak öne çıkması dışında bir liderden yoksun olduğunu

söylemek mümkündür. Ancak gruptan Hareket'e geçişte bu durumun değiştiğini, Sami Tan, Alaattin Aktaş, Mevlüt Aykoç ve Sadık Varlı gibi yaşça büyük ve Enstitü gibi kurumsal kimliklere sahip kişilerin genç kuşağı karar alma mekanizmasının dışında tuttuğu ve belli tercihleri bu kişilere sormaksızın yaptığı görülmektedir:

> "Açıkçası TZP Kurdi, Sami Tan dışında kimsenin birbirini çok tanıdığı bir ekip değil, bu anlamda çok organik ilişkilerimiz yok, belli bir toplantı yerimiz yok, olmadı, Sami Tan tanıdığı bölgedeki kişilerle bu işi büyük ölçüde yürüttü ve örgütledi…" (Opengin, 15.06.17 tarihli görüşme).

Bu durum, Hareket'in örgütlenmesi esnasında da kurucu ekip ve onların oluşturduğu kurucu komisyonların oluşumunda da gözlenmekte, bu çekirdek kadronun süreçlere büyük ölçüde hâkim olduğu ve karar alma konusunda büyük ölçüde yetkili veya söz sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, bazı aktivistlere göre Hareket'in ortaya çıkış misyonu, kitlesel bir YTH olma amacı ve demokratikleşme söylemi açısından ciddi bir sorun ve tezat teşkil etmektedir. Çünkü Hareket, aslında temelde, kendilerine sorulmadan kursları kapatanlara, onların bu tavrına bir tepki olarak ortaya çıkmış, hem statükonun hem de Kürt Hareketi içerisindeki unsurların demokratikleşmesi için mücadeleyi amaçlamıştır. Buna karşılık süreçte belli kişiler, karar verici pozisyonu sahiplenmiş, birlikte yola çıktıkları kişileri, özellikle genç insanları bu süreçlerin dışında bırakmıştır. Bu nedenle Hareket, genç gönüllüleri, dışladığı için örgütlenme sürecinde bu kişilere yeterince yetki ve sorumluluk vermediği için, eylemlilik gücü kazanmak için hiyerarşik bir çatıya, gönüllüleri faal kılmak için hiyerarşinin yaptırım gücüne mecbur kalmıştır. Bunda farklı etkenlerin de rolü vurgulanmaktadır:

> "TZP Kurdi, çok merkezi bir yapılanma oluşturdu. Görüntüde demokratik, seçimle gelen insanlar var gözükse de bir ayağı siyasette olan ve dil meselesi ile uzaktan yakından alakası olmayan insanlar işleyişe, sürece sürekli müdahale ettiler. Bunların bir kısmı oportünist insanlardı ve sonra dil hareketinden ayrılıp gidip makam mevki sahibi oldular…" (Ayaz, 12.07.17 tarihli görüşme).

Öte yandan, bazı aktivistler ise Sami Tan ve diğerlerinin bu liderlik pozisyonunu üstlenmek zorunda kaldıklarını, çünkü dil konusunda yıllardır çalışan,

Enstitü yöneticiliği, başkanlığı yapmış, kurumsal tecrübesi olan ve dil çalışmaları yapan kişilerin dâhil olduğu ağı iyi bilen çok fazla insan olmadığını, bu nedenle bu kişilerden başkasının bu misyonu yürütemeyeceğini iddia etmektedir. Bu anlamda Sami Tan ve diğer kişilerin bu pozisyonu sahiplenmesinin doğal olduğunu, liderlik konusunda böylesi bir rekabetin zaten bulunmadığını, hatta tecrübeli ve itibarlı kişiler olarak bu öncülüğü yapmalarının bizzat onlardan beklenildiğini ifade etmektedir. Bunun da YTH'de görülen ad-hoc, gönüllülük ilişkisine dayalı, yatay örgütlenme açısından bir mahzur oluşturmadığı, her YTH'de kimsenin üstlenmek istemediği işleri üstlenen, sorumluluğu alan ve diğerlerinden daha çok emek ve çaba sarf eden bir çekirdek grubun var olduğu ve bunların harcadıkları emek ve zamanla doğru orantılı olarak karar süreçlerinde öne çıkmalarının normal olduğu söylenebilir.

> "Bu örgütlenme fikri, başta Sami Tan olmak üzere Mevlüt Aykoç, Alaattin Aktaş gibi isimlerden geldi. Sonuçta TZP Kurdi kurulduğunda yıllardır faaliyette olan bir Enstitü vardı Sami Tan da Enstitü'nün başkanıydı ve başta sözlük olmak üzere gramer kitabı, ders kitabı gibi birçok eser hazırlamışlardı. Bu anlamda bir tür otorite konumundaydılar. Ayrıca Sami Tan, ömrünü dile harcamış, aktif bir figür olarak herkesin saygısını kazanmıştı… Bu anlamda fikir geliştirme, proje geliştirme ve paylaşma anlamında belirleyiciydi. Yoksa karar alma anlamında bir belirleyiciliği yoktu" (Derince, 11.07.2017 tarihli görüşme).

Liderlik meselesi ile yakından ilişkili bir başka mesele ise Hareket'in kitle mi yoksa seçkin hareketi mi olduğu ile ilgilidir. Bazılarına göre Hareket'in tüm kitlesellik iddiasına karşılık Hareket'in kitle ile ilişkisi sınırlıdır. Çünkü Kürt halkında anadilde eğitime dair yaygın bir bilinçten ve buna bağlı yaygın, kitlesel bir talepten söz etmek mümkün değildir. Bunun bir kanıtı da Kürt partilerinin ve örgütlerinin Kürtçeyi neredeyse hiç kullanmaması ve Kürtçe ile ilgili bir hassasiyetinin bulunmamasıdır. Çünkü halkta böylesi bir talebin, hassasiyetin varlığının Kürt kurumlarına yansımaması olanaksızdır. Dolayısıyla Hareket, bir grup Kürt entelektüelinin çabalarıyla kurulan tipik bir seçkin hareketidir. Bu nedenle kitle ile bağı zayıftır ve yine bu nedenle gönüllülük ekseninde, yatay, demokratik, katılımcı yöntemler, pratikte işe yaramamaktadır. Bu sebeple öncü seçkin grubun kontrolü ele alması ve tüm karar alma süreçlerini kontrol etmesi, doğal ve zaruridir (İnal, 01.08.2016 tarihli görüşme).

Buna karşılık, karşı iddiayı dile getirenlere göre, Kürt halkında anadilde eğitim ile ilgili bir hassasiyetin ve buna bağlı toplumsal bir talebin olmadığı iddiası isabetli değildir. Tersine dil ve dile bağlı sorunlar, uzun yıllardır herkesin malumu olmakla birlikte çözüm, bu süre zarfında toplumsal bir hareket temelinde aranmamıştır. Şiddet içeren araçlarla bağımsızlık misyonu ekseninde bir mücadele stratejisinin hâkim olduğu bu dönem boyunca böylesi bir talebin dile getirilmesi ve bu talebe yönelik bir örgütlenmenin ihdas edilmesi doğal olarak mümkün olmamıştır. Anadilde eğitim gibi kültürel kimlik taleplerinin ortaya çıkması için bir ortak meşru toplumsal müzakere zeminine ve reformist, sistem içi bir mücadele imkânına ihtiyaç vardır. Bu da ancak 2000'li yılların başında oluşmuştur. Dolayısıyla bu sorunun varlığı ile bu sorunun çözümüne dönük toplumsal bir talebin ortaya konulması her zaman birbirine denk düşmemektedir. Bu nedenle böyle bir talebin olmadığı iddiası geçerli değildir (Bilgen, 06.09.2016 tarihli görüşme). Üstelik bu konuda yapılan çalışmalar bu talebin varlığını açıkça ortaya koymaktadır:

Yeğen ve diğerlerinin 2016'da yaptığı araştırmaya göre Kürtlerin yoğun yaşadığı Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesinde halkın % 78,5'i Anadilde Eğitimi, % 10,1'i Anadilde Öğretimi savunmaktadır. Etnik kökenini Kürt ve Zaza olarak belirten kişilerde bu oran % 95'e ulaşmaktadır (Yeğen & Tol & Çalışkan, 2016: 126).

Dahası TH, bir grup entelektüel öncülüğünde, seçkin bir grubun hâkimiyetinde ortaya çıkmakta, zaman içerisinde toplumsallaşmaktadır. Bu anlamda TZP Kurdi'nin entelektüel bir grup öncülüğünde ortaya çıkan bir seçkin hareketi olmasında sorun yoktur, "seçkin hareketi" ile "seçkinci hareket" birbirine karıştırılmamalıdır. TZP Kurdi'nin dille ilgili hassasiyeti olan, dille akademik, profesyonel manada meşgul olan ve böylesi bir sorunun toplumsal meşruluk zemininde nasıl kitlesel bir talebe ve harekete dönüştürülebileceği ile ilgili bir fikri, çözümü olan bir entelektüel grubu tarafından başlatılmış olması onun YTH hüviyetine halel getirmemektedir.

Örgütlenme ile ilgili tartışmalı bir başka konu, seçkin ve kitle hareketi tartışmasıyla bağlantılı olarak Hareket'in tabanının oluşturulması meselesidir. Bu mesele, Hareket'in kuruluşu esnasındaki her kesimden insanı içerisine katmayı amaçlayan, partiler ve ideolojiler üstü, sivil ve önceliği dil meselesi olan bir aktivist tabanı oluşturulması fikri ile parti, sendika ve diğer Kürt kurumlarının desteğini alarak, buradaki aktivist tabanı devşirerek örgütlenme fikri arasındaki tartışmanın bir uzantısı olarak görülebilir. Bu noktada ilk görüş, sivil, dil konusuyla ilgilenen ve olabildiğince politik, ideolojik her türlü bağlantıdan uzak bir tabanının Hareket'in örgütlenmesi ve başarısı açısından elzem olduğunu vurgularken, diğer görüş böylesi bir tabanı inşa etmenin uzun zaman alacağını, mevcut durumda acilen bir tepki ortaya konulması gerektiğini ve diğer kurumlardan bu bağlamda destek alınabileceği fikrini öne sürmüştür. Bu görüş, bir YTH'nin var olmasının kaynaklara erişim imkânı ile çok yakından bağlantılı olduğunu savunurken, diğer görüş bunun kısa vadede hızlı bir örgütlenme ile çözüm getirmesine karşılık uzun vadede Hareket'in potansiyelini sınırlandıracağını iddia etmişlerdir (Bkz. Hareket'in Kuruluşu).

Hareket'in lider kadrosu, tercihini, diğer kurumlardan maddi destek almak ve onların üyelerinden bir aktivist tabanı devşirmekten yana yapmış ve kısa vadede bunun faydaları görülmüş ve Hareket'in örgütlenmesi bir yıl gibi kısa bir sürede gerçekleştirilmiştir. Gerçekten de TH açısından bir yıl içerisinde merkezde ve taşrada örgütlenmenin tamamlanması ve geniş katılımlı toplantılar düzenleyerek eylemlilik sürecine geçilmesi bir başarı olarak okunabilir. Bu başarıda dil kursları, parti ve sendika çevresinde oluşan ilişkiler, tanışıklık hiç kuşkusuz önemli bir rol oynamıştır. Bu anlamda sivil, partiler üstü bir örgütlenme görüşünü savunanların, örgütlenme konusunda önerdiği stratejiye kıyasla daha hızlı mesafe kat edildiği söylenebilir. Bunun da bir an evvel kitlesel bir hareket inşa etmek ve mevcut durumda ortaya toplumsal bir talep koymak amacıyla uyumlu olduğuna şüphe yoktur. Ancak bir TH'nin başarısı hızlı bir şekilde, spesifik bir talep etrafında geniş toplumsal kesimleri örgütlemek ve tepki veya eylemlilik anlamında seferber etmek kadar bu örgütlenmeyi ve seferberliği çözüme ulaşmak adına uzun vadeli olarak sürdürebilmekle de ölçülmelidir. Bir TH'yi isyandan ayıran temel özelliklerden biridir bu. Bu anlamda sivil tabana dayalı örgütlenmeyi savunan aktivistler, farklı örgütlerin tabanından devşirilen aktivistler ile uzun vadeli bir mücadelenin mümkün olmayacağını ve böylelikle hızla büyüyen bir örgütlenmenin aynı hızla söneceğini

iddia ederek, bunun son tahlilde mücadelenin kazanımına yönelik bir fayda sağlamayacağını savunmuşlardır. Gerçekten de daha sonra Hareket'in Araçları başlığı altında incelenen eylemlilik sürecine bakıldığında eylemlerin büyük bir heyecanla ve geniş bir kitlesellikle başladığını ancak bu heyecan ve kitleselliğin uzun ömürlü veya kalıcı olamadığını görmek mümkündür (Tan, 2014: 211-212). Ayaz, bu sorunu şöyle ortaya koymaktadır:

> "TZP Kurdi'de… kuru kalabalık vardı, coşku vardı ama altı boş gibi geldi, çünkü dil ile ilgili profesyonel adam yoktu… Statları doldurdular, tıka basa, eylemler yaptılar ama bu partiden devşirilmiş kişilerdi, gerçek anlamda dille alakalı insanlar değillerdi. Dolayısıyla bir balon gibi şişti… Ben hep dedim gidelim sokağa, halka inelim, ebeveyn komisyonları kuralım, mahalle örgütlenmesi yapalım, halkı harekete geçirelim dedim. Hiçbirini yapmadılar. Öyle olunca Hareket, partinin tekelinde kaldı, siyasi angajmanı aşıp sivilleşemediler… Halkın içindeki enerjiyi çıkaramadıkları için siyasetin otur-kalk komutlarıyla sınırlı kaldılar ve siyasetin de dil konusunda esaslı bir derdi olmadığı için başarılı olunamadı…" (Ayaz, 12.07.17 tarihli görüşme).

Hareket'in aktivistlerinden Ronayi Önen de bu devşirilmiş aktivist tabanının yarattığı sorunlara şu sözlerle dikkat çekmektedir:

> "Kampanyalar başlıyordu, ama o ara Öcalan'ın saçları kesildiği haberi gelince Hareket'in gündemi geri planda kalıverdi bir anda, insanlar "Öcalan onurumuz" diyerek çekip gittiler… Parti kapatıldığında veya militan cenazeleri geldiğinde dil hareketi gölgede kaldı. Dolayısıyla [bazı] arkadaşların da öngördüğü ve uyardığı gibi bu kurumsal yapı, Hareket'in gündemini belirleyici hale geldi ve Hareket kendi gündemini oluşturamadı…" (Önen, 22.12.16 tarihli görüşme).

Opengin'e göre örgütsel problemin arkasında Hareket'in plansız ve vizyonsuz bir şekilde hareket etmesinin, bu nedenle uzun vadeli bir bakış, planlama olmaksızın hemen tepki gösterme, eyleme geçme sabırsızlığının payı büyüktür. Bu nedenle Hareket, başta hızlı bir kitlesellik kazanarak, dikkat çekse de uzun vadede mücadele takati, düşmüş ve hızlı örgütlenme, hızlı bir dağılma ile sonuçlanarak, son tahlilde tepkiselliği aşan bir tutum ortaya koyamamıştır (Opengin, 15.06.17 tarihli görüşme). Benzer bir sorun tespitini Ayaz da şu sözlerle ifade etmektedir:

> "Dilin önemini, toplumu, siyaseti dönüştürücü misyonunu idrak edemediler. Bu nedenle bir kalabalık toplayıp "anadilde eğitim istiyoruz" demekle işin biteceğini sandılar. Oysa dünyadaki Bask örneği, Gal örneği bize bu mücadelenin kapsamı konusunda bir fikir veriyor. Bunu bilmedikleri için kolay sandılar, hafife aldılar… Bu yüzden başarılı olamadılar. Burada bence Kürt seçkinleri 2006'da bir hata yaptılar ve dil hareketi onların belki yanlış öngörüleri, belki kişisel hırsları belki siyasi hesapları nedeniyle başarısızlığa mahkûm oldu… Oysa ciddi bir potansiyel vardı, yapacak bir sürü şey, birçok örnek ve bunu yapmaya hevesli bir avuç da olsa idealist genç aktivist vardı…" (Ayaz, 12.07.17 tarihli görüşme).

Hareket'in örgütlenme anlamında kendi tabanını inşa etmemesinin veya edememesinin bazı sebepleri olduğunu görmek mümkündür. Bu bağlamda Hareket'in hem yönetsel kadrosu hem örgütsel tabanı üzerinde ciddi bir dış baskının varlığından söz edilmektedir. Bazı aktivistlere göre hem Hareket'in kuruluşu yani Koma Hawara Kurdi'den TZP Kurdi'ye dönüşte hem de Hareket'in kurumsallaşma kararı alıp derneklerin ön plana çıkışı sürecinde üstü kapalı siyasi/örgütsel bazı baskıların varlığı ortaya çıkmıştır. Bu noktada PKK'nın 2005'te dil kurslarının ortak bir deklarasyon ile kapatılması kararının arkasında yer aldığı; ardından bu karara karşı çıkan Koma Hawara Kurdi grubunu başta önemsemediği ancak zamanla bu grup sivil toplum kuruluşları ile inisiyatif alarak görüşmeye başlaması ve destek alması ile birlikte bu grubu kontrol altına almak istediği iddia edilmektedir. Daha evvel bahsi geçen genç kuşağın dışlanması meselesinde de yaşlı kuşaktan ziyade "siyasi komiserler" denilen PKK'ya bağlı kişilerin Sami Tan ve diğerleri üzerinde baskı kurmasının rolünün büyük olduğu iddia edilmektedir.

> "Kurdi-derde çalışan, ders veren ve akademik çalışmalar yapan kişiler de bazı sorunlardan muzdaripti, örgütlenmeden, hocaların nereye tayin edileceğine hatta eylem olup olmayacağına ve eylemin nasıl olacağına kadar yukarıdan belirleniyor olmasından hoşnut değillerdi… Bu anlamda TZP Kurdi ve sonrasında Kurdi-derler büyük ölçüde tepeden belirleniyordu…" (Opengin, 15.06.17 tarihli görüşme).

Dolayısıyla göz önünde belli bir çekirdek kadronun varlığı ve bunların diğerlerini bilinçli veya bilinçsiz karar alma süreçlerinden dışlamasının pratikte pek bir önemi yoktur. Kararlar bu yönetici kadronun da üzerindeki PKK'ya bağlı kişiler tarafından alınmakta; bu kişiler sadece bu kararları icra etmektedir. Bu nedenle de Hareket'in örgütlenmesinde ve idaresinde katılımcı, demokratik ve görece az

hiyerarşik yapının fiilen bir anlamı yoktur. Hareket'in stratejileri, amaçları, eylemleri, büyük ölçüde PKK tarafından belirlenmektedir. Bu nedenle sivil, siyaset üstü bir toplumsal taban inşası kasıtlı olarak engellenmiş, istenmemiştir. Çünkü PKK, tıpkı Kürt partileri ve diğer Kürt örgütleri gibi (Bkz. Alınak, 1996) Hareket'i de kontrol etmek istemiştir. Bu yüzden Hareket'in toplumsal bir tabana sahip olması çıkarlarına ve isteklerine uygun düşmediği için reddedilmiştir (Tan, 2012b: 10-12).

Bu durum, Hareket'in dil konusunda siyasi angajmanı olmayan kişileri kendisine çekmesine ve toplumsallık kazanmasına büyük ölçüde engel olmuş, Hareket, bu nedenle Parti ve PKK üyeleri ile sınırlı biçimde örgütlenmiş ve eyleme geçebilmiştir. Bu bağlamda Kürtçe seçmeli ders öğretmenliği yapan, TRT Şeş'te çalışan veya Kürdoloji bölümlerinde görev alan kişiler, örgütün iradesi dışına çıktığı için açıkça dışlanmış ve hain ilan edilmiştir:

"Artuklu deneyimi, yüzyıllık bir sürecin sonucu olarak bir kazanım olarak, sembolik bir önemi haizdi. Bu anlamda Artuklu'ya gelen, burada çalışan insanlara karşı ciddi bir tepki oluştu. Dışlandık ve hor görüldük, üstelik süreç çok politize edildi. Belki dışarıdan bakıldığında bazı Kürt seçkinlerinin göremediği, görmek istemediği bu deneyim, aslında çok önemli. Çünkü burada yeni bir kuşak yetişiyor. Bu kuşak, mezun olduktan sonra liselerde derslere girecek ve Kürtçe öğretecek. Benim yatılı okulda Kürtçe konuştuğum için dayak yediğim, aşağılandığım koşullardan bugün devlet kaynaklarıyla ve eliyle Kürtçe öğretildiği bir konuma geldik. Bunun anlamını ancak bunu yaşamış görmüş insanların anlayabileceğini düşünüyorum. Bizi "devletin Kürtleri", "maaşlı memurlar", "davaya ihanet eden hainler" olarak nitelendirdiler. Ama [toplumla] bütünleşme meselesi ise devlete sırt dönülerek yapılamaz. TRT Şeş bu anlamda bugün içi boşaltılmış olsa da değerlidir. "Bilinmeyen, olmayan dil"den bugün devlet kanalında Kürtçenin yirmi dört saat konuşulması noktasına gelinmiş. Bu ciddi, sembolik bir kazanımdır. Eleştirmek başka, sırt dönmek başka bir şey… Bunlar sırtlarını dönmeyi tercih ederek aslında dil hareketini politize ediyorlar, Kürtleri de bölerek aslında süreci baltalamış oluyorlar farkında veya farkında olmadan" (Welat, 14.07.17 tarihli görüşme).

Bu dış müdahale ve dışlama, son tahlilde Hareket'in siyasi angajmanları aşamayarak yeterince toplumsallaşamamasına, bu anlamda örgütlülük açısından çoğulculaşamamasına yol açarak dil meselesi üzerinden tıpkı aktör ve söylem düzeyinde olduğu gibi örgütlenme düzeyinde de zihinsel ve eylemsel bariyerleri aşamaması ile sonuçlanmıştır (Tan, 2012b: 10-12). Tan, PKK'nın ve partinin Hareket

üzerinde bir baskısı olmadığını iddia etmesine karşılık Kürt kurumlarından hazır taban almanın Hareket açısından bir hata olduğunu şu sözlerle vurgulamaktadır:

> "Dil hareketi, baskın siyasi çizgiden özerkleşmeyi pek başaramadı. Başta vardı, giderek zaman içerisinde azaldı. Bunun sebebi de kitlenin siyasal çizgiden devşirilmesi ve zaman içerisinde aktivistlerin buradan gelerek, buradan getirdikleri kimliği ve gündemi Hareket'e dayatmaları oldu. Ancak bunun dışında doğrudan siyasi ve silahlı mücadele veren örgütlerden doğrudan bir baskı geldiğini söylemek mümkün değil… Tersine PKK ve HDP böyle bir hareketin gelişmesini istiyorlardı. Sorun bizim güçsüzlüğümüzden kaynaklandı. Sadece dil talebiyle hareket eden bin kişiye dayanmak bile bizi daha güçlü kılabilirdi." (Tan, 03.10.2016 tarihli görüşme).

Anadilde eğitim talebinin savunucularından AKP milletvekili, Galip Ensarioğlu ise bu iddianın tersine siyasal ve silahlı örgütün Hareket'in toplumsallaşmasının ve meşruluk kazanmasının önünde engel teşkil ederek ters bir etki yaptığını şu sözlerle ifade etmektedir:

> "siyasetin müdahale ettiği her şey ters teper, TRT Şeş çıktı, anadilde seçmeli ders verildi, bu muazzam bir reformdur, kazanımdır… Oysa PKK-HDP çizgisi ne dedi: "buralara giden haindir, izlemeyin, seçmeyin" denildi… Hangi mantıkla, hakla buna karşı çıkılıyor. Kimse Kürtçe seçmeli derslere yazılmasın denildiği için 20.000 kişi başvurdu, engel olmasaydılar 300.000 kişi yazılacaktı ve buna göre 100-200 değil 1000-2000 öğretmen istihdam edilecekti… Bu sorundan beslenenler bu sorunun çözülmesini istemiyorlar. PKK-HDP çizgisi ile MHP çizgisi aynı refleksleri üretiyorlar… Çünkü bu sorunlardan besleniyorlar…" (Ensarioğlu, 09.10.2017 tarihli görüşme).

Hareket'in aktivistlerine göre örgütlenme düzeyinde farklı örgütlerden hazır taban devşirilmesi sadece PKK'nın Kürt Hareketi üzerindeki hegemon, belirleyici konumunu yitirmek istememesi ile ilgili değildir. Bunun yanında başka faktörler de bu sorunun varlığında belirleyici olmuştur. Öncelikle uzun yıllar boyunca silahlı yöntemler ve şiddet araçları kullanmaya alışkın bir yapının demokratik mücadele araçlarına ve sivil toplum örgütlerine şüphe ile bakması ve onun üzerinde dışarıdan bir müdahalede bulunması anlaşılır olmalıdır. Çünkü uzun yıllar Türkiye'de Kürt meselesi ile şiddet iç içe olmuştur. Bu anlamda Kürtlerde böylesi sivil, demokratik

bir mücadele yürütme geleneği ve kültürü gelişmemiştir (Bruinessen, 2000: 6; Uzun, 2006: 110).

> "Kürtler açısından dil mücadelesi çok yeni, belli bir mücadele pratiği olsa da bu dil aktivizmi açısından henüz bir gelenek oluşturmayacak kadar yeni, özellikle diğer ülke örnekleriyle karşılaştırıldığında onlarınki gibi kurumsal (örgüt, parlamento v.s.) bir altyapı da yok… Bu anlamda dil aktivizmi çok yeni… Belki de dil hareketinin bu kadar yeni, el yordamıyla ilerleyen, dağınık ve plansız tavrı bu tarihsel gelişmelerle ilgili… Dahası Kürt kimliği çok uzun süre kan üzerinden inşa edilmiş bir kimlik ve bu kan eksenli yaklaşım rahatlıkla milliyetçiliğe kayıyor… Bu da rahatlıkla siyasi bir projeyle ilişkilendiriliyor… Böylece işin kültürel talepler kısmı biraz zayıf kalabiliyor…" (Opengin, 15.06.17 tarihli görüşme).

Dolayısıyla Hareket'in sivil ve özerk yönlerini baskılama ve denetleme çabası tarihsel bir refleksin ürünü olarak anlaşılmalıdır. Dahası Hareket'in böylesi bir baskı ve denetimi ortadan kaldıracak, nötralize edecek bir gücünün olmadığı da kaydedilmelidir. Çünkü bir Hareket'in sivil, özerk bir duruş sergileyebilmesi ve dış baskılara karşı pozisyonundan ödün vermemesi için kendi içsel mali ve beşeri kaynaklarına yaslanması gereklidir. Oysa TZP Kurdi örneğinde görüldüğü üzere böyle bir mali ve beşeri kaynak söz konusu değildir (Tan, 2014: 211-212).

> "Bu güçsüzlüğün arkasında eski zihniyetten kurtulamamanın verdiği etki de önemli rol oynuyor. Dil talebi, bir yönüyle çok liberal bir yaklaşım, bir yönüyle demokratik bir yaklaşım olması nedeniyle hak talebi, sorumluluk da getiriyor. Bir hak talep ediyorsanız bunun için çalışmanız, emek vermeniz, fedakârlık yapmanız gerekiyor. Bu noktada kitlemizde bir hazıra konma, başkaları çalışsın biz faydalanalım anlayışı var, süreci seyirci gibi izlemek gibi bir sorun var. O anlamda bir atalet, bir zaafiyet ve katılım noktasında, sorumluluk alma noktasında bir isteksizlik görülüyor. Örneğin meclis toplantısında yürütmede görevli arkadaşlar çok ağır eleştiriliyor, sonra kim seçilsin diye sorulduğunda yine aynı kişiler seçiliyor. O zaman yapılan sadece eleştirilmekle kalıyor. Oysaki bir adım öne çıkıp elini taşın altına koymak gerekiyor ama Türkiye'de bunu pek göremiyoruz… Türkiye'de siyaset çok baskın ve insanlar güç neredeyse onun yanında, yakınında durmaya çalışıyor" (Tan, 03.10.2016 tarihli görüşme).

Bu yokluğu da TZP Kurdi özelinde dil konusunda yetişmiş profesyonel dil aktivisti sayısının bir TH'yi yüklenecek ve yürütecek düzeyde olmamasına; bu desteği verecek sivil, demokratik kurumların Kürtlere ve anadilde eğitim meselesine

yönelik olumsuz algılarının yüksek olmasına ve daha genel düzeyde ise Türkiye'de YTH mücadelesinin yeni oluşuna, sivil toplumun güçsüzlüğüne ve örgütlenme ve mücadele pratiğinin kültürel olarak gelişmemiş olmasına bağlamak mümkündür. Aktivistlerden İlyas, genel durumu şu sözlerle özetlemektedir:

> "TZP bir süre sonra kendini kurslarla sınırlı hale getirdi, vizyonunu ve etki alanını sınırlandırdı ve hareket olmaktan vazgeçti. Bunda dış gelişmelerinin etkisi büyük tabi ama kendi dil aktivist tabanını oluşturmakta biraz zorlanması da buna yol açtı… Bunun dışında dil mücadelesi yeni bir pratik olduğu için hareket içerisinde dil talebinin mahiyetini kavrayamayan, sığ yaklaşıma sahip insanlar oldu. Bu kişiler, anadil gibi insani, partiler üstü bir talebi, siyasal bir tarafgirlik içerisinden yorumlamaya kalktılar. HDP'li olmayanlar gelmesin, başı örtülü olanın ne işi var bizimle gibi sığ, sekter yaklaşımlar oldu… Dahası Lazlar, Çerkezler vardı… Bu kesimlerle birlikte konferanslar yapıldı ancak kalıcı bir ilişki kurulamadı. Çerkezler devletin adamları, Lazlar aşırı Türk milliyetçisi gibi sığ yaklaşımlar dile getirildi ama Hareket için genellememek lazım. Hatta bir anadil platformu fikri ortaya çıktı ancak sonradan pratiğe geçirilemedi… Bizimkiler de çok istekli gözükmedi ama Lazlar da istemedi, hatta Çerkezler bile çok sıcak bakmadı yan yana gözükme meselesini üyelerine anlatamamak adına…" (İlyas, 16.10.2017 tarihli görüşme).

Sonuç olarak Hareket'in kuruluş itibariyle sivil, gönüllü ve demokratik bir yapıya sahip olduğunu, bu anlamda YTH'de görülen örgütlenme biçimine benzer bir yapıya sahip olduğunu ancak zaman içerisinde örgüt baskısı, kurumsallaşma ve hiyerarşinin hâkimiyeti ile bahsedilen sorunlar nedeniyle YTH pratiğine çok da uymayan bir örgütlenmeye dönüştüğünü ve bunun Hareket'in aktör, söylem, talep, örgütlenme ve eylem düzeyinde potansiyelini ve toplumsallaşmasını büyük ölçüde etkilediğini söylemek mümkündür.

3.6. Hareket'in Araçları

Bu başlık altında Hareket'in kullandığı araçlar, bir başka deyişle "eylem repertuarı" ele alınacaktır. Hareket'in ana aktörleri ve destek veren aktörler tarafından başvurulan araçlar, Bilgilendirmeye Yönelik Araçlar, Dikkat Çekmeye Yönelik Araçlar, Kamuoyu Oluşturmaya Yönelik Araçlar ve Alternatif Üretmeye Yönelik Araçlar alt başlıkları içerisinde incelenecektir. Bu başlık altında Hareket'in başvurduğu araçların, YTH bağlamında şiddet içermeyen, toplumsal ilgiyi ve

sempatiyi çekmeye yönelik sivil, çağın bilgi ve iletişim teknolojileri bağlamında imkânlarını da kullanan yenilikçi ve alternatif üreten araçlar olup olmadığı sorusuna cevap aranacaktır.

3.6.1. Bilgilendirmeye Yönelik Araçlar

Bir TH'nin başarı kazanması için öncelikle geniş kamusal destek kazanması bunun için de topluma kendisini iyi anlatması gerekmektedir. Bu nedenle Hareket, öncelikle hem kendi aktivist tabanını bilgilendirmek, bilinçlendirmek, ardından toplumsal tabanı olan Kürtleri bu konuda bilgilendirmek, bilinçlendirmek ve son olarak Türkiye toplumunu hem anadilin önemi hem de Hareket'in talepleri, söylemleri, amaçları konusunda bilgilendirmek ve nihayetinde konuyla ilgili hem halk hem devlet nezdinde farkındalık yaratmak için bazı araçlara yönelmiştir. Bu araçlar, belli günlerde ve olaylarda bildiri veya basın açıklaması yapmak, panel, konferans, sempozyum, çalıştay, atölye düzenlemek ve yüz yüze bilgilendirme yapmak veya eğitim vermek şeklinde sıralanabilir (Tan, 2012a: 126).

Anadil talebinin 2001 yılındaki dilekçe eylemleri ile gündeme gelmesinden bu yana anadil konulu panellerin, konferansların yapıldığı görülmektedir. Dilekçe eylemleri sonucunda öğrencilerin tutuklanması, eylemlerin ulusal basına yansıması ve üst düzey devlet yöneticilerinin konuya ilişkin açıklamaları ile kamuoyunun dikkati ilk defa anadilde eğitim meselesine çekilmiştir. Bu dönemde Başbakan, Genelkurmay Başkanı ve YÖK Başkanı gibi kişilerin bu eylemleri "terörist faaliyet" olarak nitelendirmesi ile anadilde eğitim talebini dillendiren kişilerde ne istediklerini topluma anlatmaları gerektiği düşüncesi oluşmuştur. Hareket'e destek veren kurumlardan Eğitim-Sen, bu konuda ilk toplantılara öncülük etmiş, bu toplantılar İstanbul Kürt Enstitüsü ve Çerkezler, Lazlar gibi diğer anadil grupları tarafından desteklenmiştir (Tan, 03.10.16 tarihli görüşme).

Bu kapsamda 24 Haziran 2002 tarihinde Makine Mühendisleri Odası'nın İstanbul Şubesi'nde yaklaşık 200 sanatçı, öğretim üyesi, sendikacı ve entelektüel tarafından imzalanan "Anadil Temel Bir İnsan Hakkıdır" başlıklı dilekçe bir basın

toplantısıyla kamuoyuna duyurulduktan sonra imzaya açılmış ve toplanan imzalar TBMM Dilekçe Komisyonuna gönderilmiştir. İmzalanan dilekçe metni bahsedilen çabanın bir örneği olarak görülebilir:

> "Son günlerde, Kürt dili ve kültürünün eğitim ve öğretim özgürlüğüne kavuşturulması istemi tutuklamalara varan inanılmaz boyutta baskılarla yanıtlanmış, hatta bu baskılar Kürt isimlerinin değiştirilmesi için dava açılması boyutlarına kadar varmıştır. Türkiye'de yaşayan Kürtlerin konuşmakta olduğu anadilleri Kürtçenin gelenek, görenek ve folkloruyla sürmekte olan kültürünün öğrenilmesi, öğretilmesi; sanat ve bilim açısından üretilip geliştirilmesi insan hak ve özgürlüklerinin gereğidir. Türkler gibi Kürtler de Anadolu uygarlığının bir unsurudur. Bu uygarlığın bir parçası olan Kürt dili ve kültürünün özgürlüğe kavuşması için; öğrenme ve öğretme hakkının tanınmasını, Kürtçe yazılı, sesli, görüntülü yayın yapılmasını, dilin ve kültürün bilimsel olarak gelişmesi açısından Kürt dil, tarih ve kültürünü inceleyecek herkes için üniversite kapsamında Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün kurulabilmesinin olanaklarının sağlanmasını istiyoruz. Biz aşağıda imzası bulunanlar, her türlü bilim, sanat, dil, edebiyat ve kültürün siyasal, toplumsal herhangi bir ayrıma gidilmeden öğretilip öğrenilmesinin uygarlığın gelişmesine katkısı açısından yararlı, ayrıca insan hak ve özgürlüklerinin engellenemeyecek bir ilkesi olduğuna inanarak; Kürt dili ve kültürüne konan ambargonun kaldırılmasını, Kürtlerin dil, kültür, bilim ve sanat özgürlüklerinin geri verilmesini diliyoruz" (Evrensel, 24.06.2002).

Bu toplantılar, 2006 yılında kursların kapatılması ile yeniden hız kazanmıştır. Hareket'in kuruluşu esnasında yapılan toplantılar, bir yandan nasıl bir hareket inşa edileceğine yönelik iç tartışmaları içerirken aynı zamanda Kürtlerin neden anadilde eğitim istediklerinin de anlatılması çabasını içermiştir. Hareket'in kurulduğunu ilan ettiği 20 Şubat 2006'dan hemen sonra 9 Mart 2006 tarihinde Batman'da bir panel düzenlemesi, böylesi bir çabanın ürünü olarak okunabilir (Özgür Gündem, 10.03.2006). Ancak 2001-2006 arasında gerçekleştirilen panel, konferans ve sempozyumlar genellikle anadilde eğitim talebinin ne ifade ettiği, neden böyle bir talepte bulunulduğunu ve bunun niçin "terörist bir faaliyet" olmayıp demokratik bir insan hakkı olduğunu açıklamakla sınırlı olduğu görülmektedir (Bkz. Nart, 2006: 31).

Hareket'in 2006'da kuruluşuyla birlikte bunun ötesine geçilmesi ve talebin meşruluğu, insaniliği vurgusunun yanı sıra talebin toplumsallığının da vurgulanması gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, Hareket, talebin toplumsal bir talep haline gelebilmesi için belli bir toplumsal kesim tarafından dillendirilmesi ve savunulması gerektiğini fark etmiştir. Bu nedenle öncelikle İstanbul Kürt Enstitüsü öncülüğündeki

kişiler, çekirdek bir kadro etrafında toplanmış ve 2005-2006 arasında kurslara katılmış kişilerden gönüllülerin de katılımı ile ilk aktivist tabanı oluşturulmuştur. Bu topluluk, Enstitü, kurs ve sendika çevresinde yakın ilişkilere sahip kişilerdir ve bu kişiler, dil kurslarında sadece dil eğitimi vermemiş, bunun yanında kültüre, folklora ve daha önemlisi anadil hassasiyetine veya bilincine yer vermişlerdir. Dolayısıyla Hareket'in dar aktivist tabanının ilk bilgilendirme ve bilinçlendirme çabaları, kurslar henüz faaliyette iken başlamış, kursların kapatılmasından sonra ise kurulan Koma Hawara Kurdi'nin toplantıları esnasında devam etmiştir. Bu toplantılar sırasında kitlesel bir dil hareketinin inşası kararının alınması ile TZP Kurdi'nin kurulması kararlaştırılmış ve TZP Kurdi'nin kitleye dayanan toplumsal bir hareket haline gelebilmesi için halk kitleleriyle ilişki kurması gerektiği vurgulanmıştır. Örgütlenme sürecinde bu ilişkinin kurulması için Bilinçlendirme Komisyonu adlı bir komisyon ihdas edilmiş ve bu kapsamda yapılan konferanslarda bu konuda neler yapılabileceği aktivistler nezdinde tartışılmıştır (Bateyi, 15.08.17 tarihli görüşme).

Hareket'in bir yandan iller ve bölgeler düzeyinde örgütlenmesi devam ederken diğer yandan da aktivistler, özellikle Kürtlerin yoğun yaşadığı bölgelerde ve illerde mahalleleri dolaşmış, evleri ziyaret etmiş ve hem ebeveynleri hem de çocukları anadilin önemi konusunda bilgilendirme çalışması gerçekleştirmiştir. Ebeveynlere evde çocukları ile anadillerinde konuşmalarının önemi anlatılırken, çocukların da kendi anadillerinden utanmamaları gerektiği anlatılmıştır (Özgür Gündem, 26.05.2006). Bu ziyaretler, parti ve belediyeler tarafından da desteklenmiş, bu sayede çok daha fazla insana ulaşılması amaçlanmıştır. Ayrıca her mahallede dille ilgili bir mahalle örgütlenmesi kurulmak istenmiş, bu örgütlenmenin Kürtçenin önemi konusunda mahalledekileri bilgilendirmesi ve dil kullanımı konusunda hassasiyeti vurgulaması amaçlanmışsa da pratikte bu hayata geçmemiştir. Ancak her şeye rağmen bu çalışmaların, Hareket'in kendi aktivist tabanını ve toplumsal tabanını genişletmesinde, popülerliğini arttırmasında ve anadilde eğitim talebinin bilinirliğinin ve desteğinin artmasında doğrudan olumlu bir etkisinin olduğu iddia edilmektedir (İlyas, 16.10.17 tarihli görüşme).

Hareket, örgütlenmesini büyük ölçüde tamamladığı ve eylemliliğe geçtiği 2008 yılı itibariyle bilgilendirmeye dönük araçları daha fazla seferber etmeye

başlamıştır. Gerçekleştirilen toplantıların, konferansların, sempozyumların ve çalıştayların sayısı artarken niteliği de değişmektedir. Önceleri daha çok kendi içerisinde gerçekleştirilen bu toplantılara diğer anadil gruplarının katılımı da sağlanmış (Nart, 2011: 17-18) ve dahası ulusal düzeyin ötesine geçilerek özellikle İspanya'nın Bask ve Katalan bölgesinden katılımcıların davet edilmesi ile uluslararası toplantılar yapılmaya başlanmıştır. Toplantıların da içeriği bu minvalde değişmiş, önceleri talebin meşruluğu, insaniliği veya haklılığı gibi daha temel meseleler ön plana çıkarken bu toplantılarda bunun ötesine geçilerek bu talebin nasıl hayata geçirilebileceği, somut çözüm önerileri, dünyadaki ve Türkiye'deki diğer deneyimler ve modeller gibi daha karmaşık ve teknik meseleler de tartışılmaya başlanmıştır (Uçarlar, 2009: 228).

Bu kapsamda 25 Temmuz 2009'da gerçekleştirilen Kürt Çalıştayı'nda Kürtlerin dışında farklı görüşlere mensup kişilerin katılımı dikkat çekmiş, birçok konu uzmanlar tarafından tartışılmış ve sorunun çözümüne ilişkin somut talepler ve çözüm önerileri ortaya konulmuştur (Yeni Şafak, 26.07.2009). Yine 23-25 Ağustos 2010 tarihleri arasında 76 delegenin katılımıyla Diyarbakır'da "4. Kürtçe Eğitim ve Dil Konferansı, geniş kapsamlı ve katılımlı olarak gerçekleştirilmiş ve burada Kürtçenin varlığı, tarihi, geleceği kadar anadilde Kürtçe eğitimin önündeki engeller tartışılmış ve neler yapılabileceğine dair konular konuşulmuştur. Özellikle konusunda uzman akademisyenlerin, gazetecilerin yanı sıra bu toplantılara diğer anadil grupları davet edilmiş, mecliste temsil edilen/edilmeyen siyasi partilerin üyelerinin katılımı sağlanmıştır (http://www.sosyalistforum.net/politik-gundem/42822-kurtlerin-yeni-boykotu-anadil-icin-olacak.html). Amaç, sadece kendi aktivist tabanı veya toplumsal tabanını bilinçlendirmenin ötesine geçerek farklı toplumsal kesimleri bilgilendirmek ve hatta siyasal iktidarı ve muhalefeti de konuyla ilgili aydınlatmak haline gelmiştir (Nart, 2009: 8).

2008'den itibaren Dikkat Çekmeye Yönelik eylem araçlarının da devreye girmesiyle kamuoyunun ilgisi çekilmiş, yükselen tepkiler, Hareket'e farklı kesimlerin desteğini de beraberinde getirmiştir. 2009 ve 2010 yılındaki okul boykotu gibi ses getiren eylemlerle birlikte farklı gruplar da anadilde eğitim talebi konusunda toplumu bilgilendirme amacına yönelik toplantılar organize etmeye başlamışlar,

yapılan eylemlere yönelik destek açıklamaları yapmışlar ve çeşitli platformlar teşkil ederek ittifak oluşturmak istemişlerdir. Özgür-Der, Mazlum-Der gibi 66 dernekten oluşan "Kardeşlik için Adalet Platformu'nun" 19 Eylül 2010'da düzenlediği "Kürt "Sorunu ve Anadil Çalıştayı" bu kapsamda değerlendirilebilecek etkinliklerden biridir (http://www.kiapbulten.com/tr/anadil-calistayi).

3.6.2. Dikkat Çekmeye Yönelik Araçlar

Hareket, tabanın ve kamuoyunun konuyla ilgili bilgilendirilmesinin yeterli olmayacağını, çeşitli araçlarla dikkatlerinin de çekilmesi gerektiğini fark etmiştir. Bu nedenle bilgilendirme ve bilinçlendirmeye yönelik faaliyetlerin yanı sıra dikkat çekmeye yönelik faaliyetlerde de bulunulmuştur. Bu konuda Hareket'in başvurduğu araçlara bakıldığında kitlesel kutlamalar, yürüyüşler, mitingler ve okul boykotu gibi sivil itaatsizlik eylemleri ile karşılaşılmaktadır. Bu araçların, pasif biçimde küçük bir topluluğun bilgilendirmeye dayalı araçlara kıyasla bilgilendirilen/bilinçlendirilen kitleleri toplumsal alana çekerek, örgütlü ve eylemli hale getirmeyi amaçlayan araçlar olarak daha etkili olduğu söylenebilir.

Hareket, öncelikli olarak Kürt basınında yer almak, anadilin önemini anlatmak için düzenli biçimde bilgi notları, röportajlar ve basın açıklamaları hazırlamıştır. Daha sonrasında gerçekleştirilen toplantıların ulusal basının ilgisini çekmesi için çalışmalar yapılmış, özellikle eylemliliğe geçişle birlikte bu kısmen başarılmıştır. Etkiyi güçlendirmek için Hareket, dil açısından önemli olaylarda veya durumlarda açıklama yapmayı önemsemiş ayrıca 21 Şubat Dünya Anadil Günü ve 15 Mayıs Kürt Dil Bayramı gibi günlerde her sene düzenli olarak birçok eylemin yanı sıra basın açıklamaları ve bildiriler vasıtasıyla basında görünür olmayı başarmıştır (Bkz. Birgün 21.02.2010). Amaç bilgilendirme/bilinçlendirme çabaları ile elde edilen/ edilmek istenen ilginin yanı sıra bu araçlarla hem kendi tabanını seferber ederek eylem gücüne kavuşmak hem de farklı toplumsal kesimlerden olumlu/olumsuz tepki (reaksiyon) almaktır. Bu da Hareket'in görünürlüğü kadar etki kapasitesini belirlemektedir (Tan, 2012a: 125).

Bengal dilinin özgürleşmesi için Bangladeş polisi ile çatışan ve hayatını kaybeden öğrencilerin anısına UNESCO tarafından 1999 yılından itibaren uluslararası uzlaşıyı, kültürel çeşitliliği ve çok dilliliği teşvik etmek için kabul edilen 21 Şubat Dünya Anadil Günü'nde (Evrensel, 25.02.2011) Hareket, her yıl, diğer anadil grupları ve parti ve sendikaların yanı sıra çeşitli sivil toplum örgütleri ile birlikte basın açıklamalarında bulunmuştur (Bkz. Evrensel, 22.02.2007; Birgün, 22.02.2008). Genellikle bu açıklamalarda dünyada ve Türkiye'de geleceği tehlikede olan dillere dikkat çekilmiş ve bu dillerin yok olmaması ve korunması için gereken adımların atılması ile ilgili talepler ortaya konulmuştur. Basın açıklamalarına genellikle toplu olarak imzalanmış dilekçelerin resmi makamlara sunulması, barışçıl gösteriler, kısa tiyatro temsilleri eşlik etmiştir (Bkz. Nart, 2011: 17-18).

15 Mayıs Kürt Dil Bayramı ise bizzat Hareket tarafından icat edilmiş ve Celadet Ali Bedirhan'ın kurduğu Hawar gazetesinin yayına başladığı 15 Mayıs 1932 tarihi, 2006'dan sonra "Kürt Dili Bayramı" olarak ilan edilmiş ve çeşitli etkinliklerle kutlanmaya başlamıştır (Bkz. Evrensel, 16.05.2010). Kürt Dil Bayramı, yine toplu eylemler, gösteriler için bir vesile olarak görülmüş ve bilgilendirme, dikkat çekme çalışmaları, kutlamalarla iç içe geçmiştir (Fırat, 2015: 197).

Bu etkinliklerin yanı sıra Hareket, ilk defa 2008'de kitlesel eylemlilik kararı almış ve 140 kişinin katıldığı bir konferansın ardından "Edi bes e em perwerdehiya bir Kurdi dixwazin [Artık Yeter Kürtçe eğitim istiyoruz] isimli bir kampanya başlatılarak eylemliliğe geçiş yapılmıştır (Birgün, 11.06.2008). Bu kampanyalar arasında "Vatandaş Kürtçe Konuş, Çok Konuş!" sloganı, özellikle ilgi çekicidir. Hem Tek Parti Döneminde hem de 12 Eylül 1980 Darbesi'nden sonra Kürtçenin yasaklanmasına esprili bir üslupla atıfta bulunulan sloganlar eşliğinde gerçekleştirilen kampanyada özel alanda ve kamusal alanda dilin kullanımının arttırılması, kullanmayanlar üzerinde sosyal ve duygusal baskı kurulması ve özellikle Kürt kurumlarında Kürtçe konuşulması için afişler, posterler, bildiriler hazırlanması ve bunların kendilerine her fırsatta hatırlatılması amaçlanmıştır (Bkz. Evrensel, 13.10.2008). Ayrıca düzenli aralıklarla açılan stantlarla hem bilgilendirme hem

gönüllü aktivist edinme hem de toplanan imzalarla hazırlanan; anadilde eğitim talep eden dilekçelerle ve her yıl İstanbul Kürt Enstitüsü tarafından verilen Kürtçe Dil Ödülleri ile toplumsal talebi ve heyecanı diri tutmak amaçlanmıştır (Seyvan, 18.07.17 tarihli görüşme). Hareket'in kurucularından Sami Tan'a göre bu kampanyalar ile önce oto-asimilasyon kıskacındaki Kürtlerin sonra tüm Türkiye'nin dikkatini çekmek ve Kürt olup Kürtçeyi kullanmayan başta Kürt partileri olmak üzere tüm Kürt kurumları üzerinde dil konusunda bir hassasiyet oluşturmak amaçlanmıştır (Tan, 03.10.16 tarihli görüşme). Bu kampanyalara Hareket'e destek veren diğer aktörler de bizzat imza, dilekçe toplayarak veya kendi tabanlarını katılıma, katkı vermeye davet ederek destek olmuştur (Bkz. Birgün, 24.01.2011; 25.02.2011).

2008'de yürütülen geniş çaplı kampanyaların yanı sıra doğrudan toplumsal eyleme geçiş de söz konusudur. 2006'dan itibaren yerel düzeyde, farklı şehirlerde mitingler, yürüyüşler, oturma eylemleri, imza ve toplu dilekçe kampanyaları gerçekleştirilmiştir. Ancak 2008'deki kampanya ile bu Türkiye genelinde aynı anda birden fazla ilde ve ilçede, önceden hazırlıklı olarak eşgüdüm içerisinde toplu eylemler gerçekleştirilmiştir. Evrensel Gazetesi, 2008'deki kampanyanın ayrıntılarını şöyle vermektedir:

> "10 Eylül 1 Ekim tarihleri arasında kitlesel yürüyüş, basın açıklaması ve mitinglerin yanı sıra kitlesel bir şekilde sokaklarda her hafta Çarşamba günleri Kürtçe eğitim yapılacak. 10 Eylül-1 Ekim tarihleri arasında gerçekleşecek olan Kürtçe eğitimin programı ise şöyle: İlk hafta Yüksekova, Şemdinli, Hakkâri, Van, Doğubayazıt, Kars, Iğdır, Muş, Bulanık, Varto, Bitlis ve Tatvan da, 2 inci hafta Kızıltepe, Nusaybin, Mazıdağı, Derik, Cizre, Silopi, Şırnak, İdil, Kurtalan, Siirt, Adana, Mersin, Adıyaman ve Gaziantep, 3 üncü hafta Batman, Kozluk, Beşiri, Gercüş, Diyarbakır, Bismil, Silvan, Ergani ve Lice, 4 üncü hafta ise Şanlıurfa, Suruç, Viranşehir, Ceylanpınar, Hilvan, Siverek, Halfeti, Tunceli, Bingöl ve Karakoçan da yapılacak. İlk büyük eylem ise Diyarbakır da 7 Eylül günü Dicle Fırat Kültür ve Sanat Merkezinin (DFSKM) öncülüğünde İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne ana dilde eğitim isteyen çocuklar ve aileleri ile birlikte yürüyüş yapılması olacak. 7 Eylül günü başlayacak olan yürüyüşün İstasyon Caddesi üzerinde bulunan Milli Eğitim Müdürlüğü önünde sona erecek. Anadilde eğitim için yapılacak olan eylem ve etkinlikler ise şöyle: 7 Eylül, Diyarbakır da İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne yürüyüş 8 Eylül, Doğubayazıt, Yüksekova, Bulanık, Nusaybin, Kurtalan, Silopi, ilçelerinde yürüyüş 10 Eylül, Batman'da miting 14 Eylül, Bismil Varto, Viranşehir'de kitlesel yürüyüş, İzmir de basın açıklaması 21 Eylül, Kızıltepe, Silvan, Suruç ve Cizre de kitlesel yürüyüş 22 Eylül, Van, Siirt,

> Ağrı, Nusaybin ve Adana da yürüyüş 25 Eylül, Diyarbakır, Mersin, Tatvan, Malazgirt, Iğdır ve Kars ta kitlesel yürüyüşler gerçekleştirilecek" (Evrensel, 05.09.2008).

2008 yılındaki kampanya çerçevesinde öğrenciler anadilde eğitim talebi için, Şırnak, Mardin, Batman, Hatay, Muş, İstanbul ve Van'da eylem yapmış, Van'da bulunan dönemin Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik'i protesto etmişlerdir. DTP'li eski yöneticilerin de katılımıyla kitlesel protesto yürüyüşleri gerçekleştirilmiş, Hareket'e destek veren öğrenciler yeni eğitim yılının ilk gününde okula gitmeyip bir günlük boykota katılmışlardır (Evrensel, 09.09.2008). Leyla Zana, DTP Eşbaşkanı Ahmet Türk ve Emine Ayna, DTP milletvekilleri Selahattin Demirtaş, Ayla Akat Ata, Gültan Kışanak, Fatma Kurtulan, Pervin Buldan, Bengi Yıldız, Aysel Tuğluk, Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanı Osman Baydemir, DEP eski Milletvekili Selim Sadak, İstanbul Kürt Enstitüsü Başkanı Sami Tan, Türkiye Barış Meclisi'nden Seydi Fırat, DTP'li belediye başkanları, öğretim görevlileri, Kürt yazar ve gazetecilerin de aralarında bulunduğu kişiler yürüyüşe katılmış ve daha sonra toplanan kalabalığa hitap etmişlerdir (Birgün, 23.09.2008). Daha sonra bu kişiler hakkında katıldıkları mitingler nedeniyle dava açıldığı basına yansımıştır (Evrensel, 13.01.2009).

2008'deki kampanyanın etkisi ve başarısı nedeniyle 2009'da benzer bir kampanyanın devam ettirilmesi kararı alınmış ve Hareket'in bir anlamda etki kapasitesi ve örgütsel devamlılığı test edilmek istenmiştir. 2009 yılında "Divê zimanê kurdî bibe zimanê perwerdehiyê yê fermî" [Kürtçe resmi eğitim dili olmalı] kampanyasıyla iki aylık bir süre zarfında çok sayıda miting, yürüyüş, basın açıklaması, anadilde eğitim hakkını talep eden dilekçelerin ilgili makamlara sunulması, sokakta Kürtçe dersi verilmesi gibi etkinliklerin (Evrensel, 25.09.2009) yanı sıra 2006'dan bu yana her yıl bir günlük okul boykotu eylemi ilkokuldan üniversitelere değin derslerin iki günlüğüne boykot edilmesi çağrısına dönüşmüştür. Böylece Hareket, basın açıklaması, miting, yürüyüş gibi ETH tarafından da kullanılan araçların yanına YTH tarafından sıklıkla başvurulan ve Chicano örneğinde gördüğümüz bir sivil itaatsizlik eylemini yani okul boykotunu eklemiştir. Bu mitingler esnasında kısa süreli olarak güvenlik güçleri ile zaman zaman çatışmaya girilmişse de olaylar büyümemiştir (Yeni Şafak, 01.02.2009).

Boykot, büyük ölçüde ilgi çekmiş ve iki günlük sürede ulusal basında kendine yer bularak kamuoyunun dikkatini anadilde eğitim ve Hareket'e yönlendirmiştir. Hareket, bunu fark ederek sonraki yıl, bu boykotu tekrarlama kararı almış, bu kez boykot, iki günden bir haftaya çıkarılmıştır. Hareket'in 2006-2011 arası dönemdeki en çok ilgi çeken, en çok tepki çeken ve tanınırlığını sağlayarak gündeme taşınmasına imkân tanıyan eylem, şüphesiz 2010 Okul Boykotu olmuştur (İnal, 2012b: 89). Hareket, 2006'dan bu yana her eğitim-öğretim yılı başında 2009'a kadar bir günlük 2009'da iki günlük boykot çağrısında bulunmuş ancak istenilen katılım sağlanamamıştır. Bu nedenle 2010 boykotunun başarısında BDP desteğinin rolü büyüktür (Birgün, 16.09.2010). Özellikle parti merkezlerinden yapılan çağrılar, boykotun kitlesellik kazanmasında ve eylemlere katılan kitlenin büyüklüğünde etkili olmuştur. Ayrıca partili belediyelerin ulaşım, haberleşme, yer ve yiyecek içecek temini gibi konularda boykotu desteklemesi de boykotun etkili olmasında önemlidir. Bu kitlesellik de doğrudan ulusal basının ilgisini ve üst düzey devlet yöneticilerinin tepkisini çekmesine neden olmuştur (Fırat, 2015: 200).

Boykot kapsamında ilköğretimden üniversiteye kadar öğrencilerin bir hafta okula gitmeyerek, okulları boykot etmesi; aileler ve öğrencilerin anadilde eğitim hakkını talep ettikleri dilekçelerini ilgili kurumlara göndermesi istenmiştir. Boykot kapsamında yer alan etkinlikler şunlardır:

> "TZP-Kurdi'nin, 20 ile 25 Eylül arası Anadilde eğitim istiyoruz sloganıyla başlatacağı okulları boykot kampanyasına İstanbul'da birçok kitle örgütünün katılımıyla başlanacak. İstanbul Kürt Enstitüsünün de bulunduğu çok sayıda kitle örgütü destek verecek ve yürütücülüğünü üstlenecek. Kampanya bugün İHD İstanbul Şubesinde TZP-Kurdi'nin basın toplantısı ile başlayacak. Yarın ise 44 kitle örgütü ve siyasi partinin bir araya gelmesiyle oluşturulan Barış İçin Demokratik Çözüm Platformu ve Barış Anneleri İnisiyatifi, okulları boykot kampanyasına destek için ortak bir açıklama yapacak. 19 Eylülde de destek olan kurumlar TZP-Kurdi ile birlikte Galatasaray Meydanı'nda bir araya gelerek Taksim e yürüyecek. Ardından ilçelere yayılacak olan kampanya kapsamında 23 Eylülde Bağcılar, Sultanbeyli ve Sultangazi ilçelerinde eş zamanlı kitlesel basın açıklamaları gerçekleştirilecek. Kampanyanın finali de Demokratik Yurtsever Gençlik (DYG) tarafından İstanbul Üniversitesi Beyazıt Kampusu ana kapısı önünde basın açıklaması yaparak, temsili Kürtçe ders verecek" (Evrensel,17.09.2010).

Boykot, Eğitim-Sen, KESK, Hak-Par, İHD gibi sivil toplum kuruluşları ile BDP tarafından açıkça desteklenmiştir. Boykota katılan öğrencilerin 2008'de de olduğu şekilde (Evrensel, 22.09.2008) BDP il ve ilçe binaları önünde toplanmaları, gösterilere BDP'nin belediye başkanlarının katılması ve gösteriler esnasında BDP ve PKK ve Abdullah Öcalan lehine sloganlar atılması basına yansımıştır (Evrensel, 17.09.2010). Sami Tan'ın sözleri boykotun kitleselliğinde ve etkisinde partinin etkisini doğrulamaktadır:

> "2010'da okul boykotları başladı. BDP'nin referandumu boykot çağrısının ardından bu boykot çağrısı etkili oldu. BDP'nin de ciddi destek vermesi ile kamuoyunun ve Milli Eğitim Bakanı ve Genelkurmay Başkanı'nın tepkisi çekilmiş oldu… BDP'nin desteği, kitlenin hareketinde etkili oldu. Yoksa BDP'nin desteği olmaksızın bu kadar çok ses getiremezdi. Bu süreç sonunda BDP'nin kitlesine dayanma eğilimi ortaya çıktı. Biz istiyorduk ki BDP üzerinde bir dil hassasiyeti, denetim uygulayalım ancak baktık ki BDP giderek bizim üzerimizde denetim uygulamaya başlamış…" (Tan, 03.10.16 tarihli görüşme).

Boykot kararına Hareket'e destek veren aktörler de iştirak etmiştir (Evrensel, 19.09.2010). Özgür-Der de sitesinden yayınladığı bir bildiriyle destek verdiğini belirtmiştir:

> "Anadilde eğitim talebini gündemleştirmek için okulların bir hafta süreyle boykot edilmesi çağrısı Türkiye'de eğitim alanında süregelen çarpıklıkları ve adaletsizlikleri bir kere daha ortaya koydu. BDP'nin çağrısıyla okulların açıldığı bugünden başlamak üzere 5 gün süreyle gerçekleşmesi talep edilen okul boykotunun Kürt illerinde etkili olması bekleniyor. Tüm bu arka plan tartışmalarından bağımsız olarak, eğitimde ve hayatın tüm alanlarında anadilin kullanılması talebinin temel bir hak olduğu gerçeğinden hareketle biz bu talebi destekliyoruz. Bu talebin dikkate alınması için gündemleştirilen okul boykotu çağrısının ise mantıklı ve işlevsel bir eylem olduğuna inanıyoruz. Okulu kutsayan ve devletin adeta hayatın dışına çıkartıp, hiç kimselere dokundurtmadığı bir alan muamelesi yapma anlayışını ise saçma ve tehlikeli buluyoruz. Öğrenciler devletin istediği gibi biçimlendireceği nesneler değil, belli bir inanca, kültüre, sosyal çevreye ait varlıklardır, öncelikle de kendi ailelerinin üyeleridirler. Dolayısıyla "çocukların siyasal tartışmalara alet edilmemesi", "eğitimlerinin aksamaması" vb. tezlerin temel bir hak talebinin püskürtülmesine gerekçe kılınmasını yanlış buluyoruz. Kaldı ki, boykot çağrısına tepki olarak, başta Milli Eğitim Bakanı olmak üzere, son günlerde eğitimin öneminden ve okula devam etmenin gerekliliğinden sıkça söz eden yetkililere tutumlarında pek de tutarlı

> olmadıklarını hatırlatıyoruz. Bu ülkede yaşayan milyonlarca kızımıza başörtüsü yasağı dolayısıyla fiilen okul kapılarını kapatan ya da çelişkiler içinde ezik, hırpalanmış, aşağılanmış bir ruh haliyle derse devam etmeyi dayatan bir devletin eğitim hakkının engellenmemesi gerektiğinden söz etmesi doğrusu hiç inandırıcı gelmiyor. Devlet okul boykotunu bir hakkın ihlali olarak algılıyorsa, önce sırf inançlarından ötürü "bazı öğrencileri boykot etme" tavrını terk etmelidir. İnancıyla, kültürüyle herkesin özgürce yaşayabildiği bir ortamı fiilen imkânsız kılan resmi ideolojik dayatmalarından vazgeçmelidir" (http://www.timeturk.com/tr/2010/09/21/anadilde-egitim-hakki-taninmali.html).

Bu kapsamda 19 Eylül'de başlatılan boykot özellikle Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde ses getirmiştir. Boykot, bu kez sadece bölgedeki okullarla sınırlandırılmamış ülke çapına yayılmak istenmiştir. Boykota İstanbul Üniversitesi, Boğaziçi, Marmara, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Selçuk Üniversitesi'nin ciddi katılım sağladığı belirtilmiştir (Evrensel, 20.09.2010; 25.09.2010) Boykota sadece Kürt öğrencilerin değil liberal ve sol görüşlü öğrencilerin de destek verdiği iddia edilmektedir. Boykota katılan bir öğrencinin söyledikleri de bu doğrultudadır:

> "Ben Kürt değilim, anne tarafım Selanik, baba tarafım Bulgaristan göçmeni, bir melezim ama Kürt öğrencilerin en temel hak olan anadil hakkı için okul boykotunu destekliyorum. Anadilde eğitimi sadece Kürtler için değil Türkiye'de yaşayan tüm halklar için istenmelidir. Belki şu anda bu yasağı kırmak için Kürtler öncülük ediyor. Ama bu ülkede yaşayan tüm halkların buna destek vermesi lazım. Asimilasyona tabi tutulan bütün halkların bu hakkı elde etmesi için, ben insanım diyen herkesin kendi dilinde eğitim yapması için boykot denmeli…"(http://anadildeegitimistiyoruz.blogspot.com.tr/2010/09/kurtce-icin-universitelerde-boykot.html).

Boykota ulusal basın da ilgi göstermiştir. Üstelik bu kez boykota devlet ve hükümet nezdinde de karşılık gelmiştir. Örneğin Diyarbakır Valisi vatandaşlara "çocuklarınıza sahip çıkın, bir gün dahi eğitimden uzak kalması çocukların geleceğini karartır" derken Van'da zırhlı polis panzerleri bazı mahalleleri dolaşarak "çocuklarınızı okula gönderin" çağrısı yapmıştır. Boykot kararına bir tepki de dönemin Milli Eğitim Bakanı Nimet Çubukçu'dan gelmiş, Çubukçu, "Bilinmelidir ki; eğitim anayasal bir haktır ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre de velayet hakkının kötüye kullanılması bir çocuk istismarıdır. Çocuklarını okula

göndermeyenler kendi ebeveynleri bile olsa bu girişime asla müsaade edilmeyecektir" demiştir (Radikal, 16.09.2010). Buna karşılık Çubukçu'nun BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne atıfta bulunmasına BDP Grup Başkanvekili Bengi Yıldız "Ama sanırım sayın bakan bu sözleşmeyi okumamış. Çünkü bu sözleşmede Türkiye'nin çekince koyduğu maddeyi de görmek lazım. Türkiye, sözleşmenin anadilde eğitim ile ilgili maddesine şerh koyarak imza attı. Bu bir halka yapılan zulümdür" diyerek karşılık vermiştir. BDP Eş başkanlarından Selahattin Demirtaş ise "Ben de kendi çocuğumu okula göndermeyeceğim 5 gün. Çünkü çocuğumun anadilde eğitim almasını istiyorum" diyerek boykot kararına destek verdiğini açıklamıştı (Yeni Şafak, 21.09.2010). Boykot uygulaması, Genelkurmay Başkanı'nın da ilgisini çekmiş Genelkurmay Başkanı, "anadilde eğitim taleplerinin ulus devlet ve üniter devlet yapısını bozmakta olduğunu ve ulus devletin korunması noktasında taraf olduğunu" söyleyerek bu talepleri gayrimeşru ve ülkenin üniter yapısına ve bölünmez bütünlüğüne karşı olarak nitelemiştir (Birgün, 19.09.2010). Ancak yerel çatışmalar ve olaylar dışında büyük çaplı bir şiddet olayı veya gözaltı gerçekleşmemiş, eylemler büyük ölçüde barışçıl bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Okul boykotuna katılım önemli ölçüde olmuştur. Birgün gazetesinin haberine göre Hakkâri'de boykota katılım % 95 olarak gerçekleşirken Bitlis'te % 50 olmuştur. Van'da bir lisede 3.000 öğrenciden sadece 30'u derse girmiştir. Milli Eğitim Bakanı okula gelmeyen öğrencilerin isim ve adreslerinin kaydedileceğini söylerken Hareket'se boykota katılan öğrencilere bir hafta boyunca Kürtçe dersi verileceğini ilan etmiştir (Birgün, 21.09.2010). Ayrıca boykota destek mahiyetinde bazı Türk yazarlar, şiirlerini, romanlarını, hikâyelerini çeviri masraflarını kendileri üstlenerek Kürtçeye çevirerek ve Kürtçe olarak basıp yayınlatacaklarını ifade etmişlerdir (Birgün, 26.10.2010).

3.6.3. Kamuoyu Oluşturmaya Yönelik Araçlar

Hareket, miting, yürüyüş, boykot gibi etkisi yüksek ama kısa ömürlü eylem araçlarının anadilde eğitim talebini hayata geçirmek için yeterli olmayacağını, bunu kamuoyu oluşturmaya yönelik araçlarla desteklenmesi gerektiğini düşünmüştür. Yani bilgilendirmeye yönelik araçlarla çekilen toplumsal ilgi, dikkat çekici araçlarla çekilen toplumsal tepki yeterli değildir. Farkındalık ve tepkinin ardından toplumsal

algı yeniden, Hareket'in çıkarları ve talepleri doğrultusunda inşa edilmelidir. Bunun için ise uzun erimli araçlara ihtiyaç vardır. Bu kapsamda Hareket, kamuoyunu yeniden oluşturmak için basın-yayın araçlarına ve çağın bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmak için web sitesi ve sosyal medya gibi araçlara başvurmuştur.

Kamuoyunu oluşturmaya yönelik araçların başında gazete yayını gelmektedir. Hareket'in düzenli olarak Kürt gazetelerinde kendine yer bulduğu, aktivistlerin köşe yazıları yazarak önceleri daha çok dile yönelik sonraları Hareket'e yönelik bilgi ve yorum paylaşımında bulunduğu, bu gazetelerin ayrıca dille ilgili sorunlar, çözümler konusunda haber dizileri hazırladıkları ayrıca Hareket'in bilgilendirici ve dikkat çekici eylemlerine de geniş yer verdiği görülmektedir (Bkz. Özgür Gündem, 20.02.2006). Azadiya Welat, Kürtçe, Özgür Gündem Türkçe olarak Hareket'in en çok kendisine yer bulduğu gazeteler olarak görülebilir (Erbay, 2012a: 365). Bu gazeteler ile Hareket arasında yakın bir ilişki olduğu söylenebilir. Hareket'in başta kurucularından Sami Tan olmak üzere birçok üyesinin bu gazetelerde çeşitli pozisyonlarda çalışmış olması bunun göstergesidir.

Bunun dışında Hareket'in Evrensel, Birgün gibi sol eğilimli gazetelerde de kendine yer bulduğu ayrıca eylemliliğe geçişle birlikte Radikal gibi liberal gazetelerin de sayfalarında Hareket'e yer verdiği söylenebilir. Özellikle 2009 ve 2010'daki okul boykotunun yarattığı etkiyle başta Zaman ve Yeni Şafak gibi siyasal iktidara yakın duran gazetelerin de Hareket'in eylemlerini sayfalarına taşıdıkları görülmektedir. Evrensel ve Birgün gibi gazetelerin Hareket'in söylem ve eylemlerini destekler bir tutum sergilerken, Radikal gazetesinin genellikle olumlu veya olumsuz bir tutumdan kaçındığı; Zaman ve Yeni Şafak gibi gazetelerin ise Hareket'e karşı negatif bir tutum sergiledikleri ifade edilebilir (Bkz. Yeni Şafak, 17.04.2009).

Gazeteler dışında Hareket'in özellikle genç aktivistlerinin üniversite çevresinde dergiler ve fanzinler çıkardıkları ve buralarda Kürtçe, Kürt dilinin tarihi, Kürt kültürü, edebiyatı üzerine yazılar yazdıkları görülmektedir. Bu dergi ve fanzinlerin doğrudan Hareket ile bir bağını kurmak kolay değilse de Hareket'in aktivistleri tarafından ve Hareket'in amaçlarına ve söylemlerine uygun üretilen

yayınlar olması sebebiyle bu kapsamda değerlendirilebilir (Önen, 22.12.16 tarihli görüşme). Bu dergiler ve fanzinler maddi külfetleri, yasaklamalar, cezalar ve güvenlik güçlerinin el koyması veya toplatması gibi uygulamalar nedeniyle devamlılıktan uzak ve kısa ömürlüdür. Ayrıca bu dergiler ve fanzinler çok sayıda insana ulaşamadığı için etki alanı da sınırlı ürünler olarak görülebilir. Üstelik bu yayınlarda basına yansıdığı kadarıyla amatörlüğün de sebep olduğu konu, ürün ve estetik açıdan çeşitliliğin az olduğu ve bariz hataların bulunduğu iddia edilmektedir (Özgür Gündem, 18.09.2005). Yine de Hareket'in Kürtçenin kullanımını arttırmak, itibarını yükseltmek ve genç kuşakların Kürtçe üretim yapması hedefleriyle uyumlu olması ve Hareket'e sınırlı da olsa sayfalarında yer vermesi nedeniyle Hareket açısından kamuoyu oluşturmaya yönelik araçlardan biri olarak sıralanabilir.

Gazete, dergi ve fanzinlerin yanı sıra kamuoyu oluşturmaya yönelik araçlardan biri de internet siteleri, web sayfaları ve sosyal medya grupları olmaktadır. Hareket'in hem daha hızlı örgütlenmek, hem daha çok insana ulaşmak hem de devletin uyguladığı sansür ve diğer iletişim engellerinden kurtulmak için teknolojiyi kendi amaçları doğrultusunda kullanmaya gayret ettiği söylenebilir (Erbay, 2012a: 366). YTH örneğinde görüldüğü üzere artan iletişim teknolojilerinin iletişim, ittifak kurma, örgütlenme ve taleplerini dile getirme bağlamındaki önemi Hareket tarafından fark edilmiştir. Hareket'in de özellikle interneti etkin bir şekilde kullandığını söylemek mümkündür. Hareketin belkemiğini oluşturan Kürtlerin kendilerine ait sitelerinin yanında sol görüşe sahip (www.sosyalistforum.net gibi) siteler ile İslamcı internet sitelerinin (www.haksozhaber.net, www.mazlumder.org.tr gibi) Hareket'in taleplerine, duyurularına, eylemlerine büyük ölçüde yer verdiğini söylemek mümkündür.

Hareket, kuruluşunu ilan ettikten sonra bir web sitesi oluşturmuştur (Özgür Gündem, 03.03.2006). TZP Kurdi'nin internet üzerinden faaliyet gösteren Kürtçe sitesi (www.tzpkurdi.com) Hareket'in en önemli sitesi konumundadır. Fakat siteye mahkeme kararıyla Türkiye'den erişim engellenmiştir. Bu site üzerinden Hareket'in faaliyetlerine, yürüttüğü kampanyalara, çeşitli duyurulara yer verilmiş, ayrıca siteye Kürt tarihi, dili ve kültürü üzerine çeşitli bilgiler eklenmiştir. Bunun dışında sitede Kürtçe öğrenmeye yardımcı olacak bazı yazılı ve görsel materyallere erişim imkânı

da sağlanmıştır (Özgür Gündem, 04.03.2006) Hareket'in 2011'de bitmesi ile site de kapatılmıştır.

Bu içeriğe benzer bir başka site ise (www.anadildeegitim.com) adlı sitedir. Bu sitede de Kürtçe eğitim videolarının yanı sıra Mehmet Uzun gibi Kürt edebiyatının önde gelen isimlerinin kitapları, Kürtçe isimler katalogu ve Kürtçe-Türkçe dijital sözlük gibi uygulamalar bulunmaktadır. Ayrıca anadilde eğitim hakkı ile ilgili, kitap, makale, röportaj, basın açıklaması ve duyuruların yer aldığı bir başka site ise (www.anadildeegitimistiyoruz.blogspot.com) dur. Hareket, bu konuda özellikle İsveç'teki Kürtlerden de destek almaktadır. Yapılan konferanslara katılmanın, basılı ve görsel malzeme sunmanın ve eylemlere destek vermenin yanı sıra internet üzerinden hazırlanan web sitesi ve içeriklerle Hareket'e destek verilmektedir. Bunların en önemlisi Kürtçe ilk e-okul "Dıbistana Kurdi" isimli, internet üzerinden eğitim veren okuldur. Bu internet sitesinin hedefi Kürtçe dersleri herkes için ulaşılabilir kılmak ve öğretmenler ile öğrenciler ve ebeveynler arasında doğrudan bir iletişim kanalı kurmaktır. Eşanlı derslerle öğretmen-öğrenci etkileşimi yüksek olan bu proje, İsveç devleti tarafından da başarılı bulunup, pilot proje kapsamına dâhil edilerek resmi destek almayı başarmıştır. Scalbert-Yücel'e göre, okul sayesinde Kürt dili ve eğitimi, Türkiye'deki yasaklamaları aşmış ve Kürtçe öğrenimini özellikle Türkiye'deki Kürtler için ulaşılabilir kılmıştır (Scalbert-Yücel, 212: 562). Ayrıca İstanbul Kürt Enstitüsü'nün sitesi, Kurd-der ve Kurdi-derlerin siteleri de benzer şekilde Hareket'in kamuoyu oluşturmaya yönelik faaliyetlerinin kendine yer bulduğu mecralardır.

Hareket, ayrıca *facebook* ve *twitter* üzerinden de hesaplar açmış, buradan eylem çağrılarında bulunmuştur. Bu gruplar halen bulunmakta olup aktif olarak kullanılmamaktadır. Benzer şekilde Kurdi-derlerin de örgütlendiği ve kendi aralarında bilgi alışverişi yaptıkları sosyal medya hesapları ve üye aktivistlerin kendi aralarında oluşturdukları sosyal medya grupları bulunmaktadır. Bu gruplarda aktivistlerin yazdıkları şiirlere, yazılara yer verilmekte, Kürtçe konser ve tiyatro etkinlikleri paylaşılmakta ayrıca Kürtçenin sanal âlemde kullanımı konusunda üyeler birbirilerini uyarmakta ve dil bilinci konusunda hassasiyet -tenkide varan ölçüde- telkin etmektedirler. Bu grupların ayrıca facebook başta olmak üzere diğer sosyal

medya platformlarında –son olarak whatsapp'da- Kürtçe dil seçeneğinin ve klavyenin sunulması için toplu olarak talepte bulundukları iddia edilmektedir (Önen, 22.12.2016 tarihli görüşme).

Bu gruplar bugün Hareket'in mevcut durumuna koşut olarak büyük ölçüde kapatılmış veya atıl duruma gelmiş gibi gözükmektedir. Ancak yine de aktivistlerin halen sosyal medyayı Kürtçenin kullanımı ile ilgili konularda kullanmaya devam ettiği fark edilmektedir. İstanbul Kürt Enstitüsü'nden Zana Farqini, bunu şu sözlerle ortaya koymaktadır:

> "Kürtçe siteler aracılığıyla aramızdaki sınırlar kalkmakta, Kürtçe yayınlarda bir artış olmakta ve insanlar birbirini takip etme noktasında daha fazla imkânlara sahip olabilmekte. Eskiden birbirimize ulaşmakta sıkıntı çekerdik; oysa şimdi elektronik postayla istediklerimizle hemen ilişkiye geçebiliyor, görüş alışverişinde bulunabiliyor hatta yardım bile alabiliyoruz. Ben şimdi bile bu siteleri takip ediyor, sözcük derliyor ve yazarlarından anlamlarını bilmediğim sözcükler hakkında yardım talep ediyorum." (Farqini, 2012: 169).

Radyo, televizyon ve gazete gibi imkânlardan sonra internetin sunduğu imkânlar sayesinde Kürtçe, Kürtçe konuşma hassasiyeti ve kimlik bilinci gibi meseleler kendini daha fazla ifade edebileceği mecralar bulmaya başlamıştır. Bu da Kürtçenin standart, ortak ve kullanılan canlı bir dil olarak gelişmesi ve yeni kelimeler ve deyimlerle gündelik pratiğin bir parçası olmasında önemli rol oynamış (Bruinessen, 2000: 16), aynı zamanda Hareket'in de kamuoyu oluşturmasında işlevsel olmuştur.

3.6.4. Alternatif Üretmeye Yönelik Araçlar

Hareket, kısa vadede eylemliliği ile ilgi çekmesine karşılık mevcut toplumsal koşullarda gerçek anlamda bir değişim, dönüşüm yaratabilmek adına ilgi, tepki ve kamuoyu oluşturmanın yeterli olmadığını, anadilde eğitim meselesinin çözümüne dönük kendi alternatiflerini ortaya koyması ve bunları pratiğe geçirmesi gerektiğini düşünmüştür. Bu düşünce 2006 yılında kursların kapatılması kararında da etkili

olmuştur. Çünkü AB uyum yasaları çerçevesinde açılan kursların içeriği, çerçevesi büyük ölçüde tek taraflı olarak kamu otoritesi tarafından belirlenmiş ve Hareket'e göre bu belirlemeler, kursların amacını ve işlevini büyük ölçüde sınırlandırmıştır. Dahası özel kurslar ve sonrasında açılan Kürdoloji bölümleri veya 2012'de getirilen seçmeli ders uygulaması ile iç ve dış siyasette anadilde eğitim talebinin altı oyulmaya çalışılmış ve bu talebin meşruluğu ortadan kaldırılmak istenmiştir (Önen, 22.12.2016 tarihli görüşme). Bu nedenle 2006'da kurulan Hareket'in en başından beri kendi alternatifini oluşturma, hayata geçirme ve yaşatma isteği bulunmaktadır. Çünkü bu sayede tek taraflı belirlemelerin, sınırlamaların aşılabileceği, bilinçlendirilen ve eylemlerle seferber edilen kitlenin sivil inisiyatif alarak anadilde eğitime yönelik bir çözüm ortaya koyabileceği ve bunu pratiğe geçirerek çözümün olanaklılığına dair hem toplumsal hem siyasal algıyı dönüştürebileceği düşünülmüştür. Hareket'in aktivistlerinden Cengiz, bu kararı şöyle ifade etmektedir:

> "Bir şey yapacaksak bunu devletten beklemek yerine biz yapmalıyız, çünkü biz yapmazsak bunun içeriğini biz belirleyemeyeceğimiz için bizim amaçlarımıza hizmet etmeyecek… İlk açılan dil kurslarında bunu gördük, içeriği, şekil şartları ile sürekli baskı yapılan kursları bizzat işlevsizleştirerek sonra "bu kurslara Kürtler ilgi göstermedi" denilerek talep önemsizleştirilmek istendi. Bunun üzerine bir şey yapacaksak bunu biz yapalım dedik ve Kurdi-Derler ile bu başladı… Gönüllülük çerçevesinde, genç ve tecrübesiz ama idealist insanlarla bir mesafe kaydettik…" (Cengiz, 18.7.17 tarihli görüşme).

Benzerine Bask deneyiminde de rastlanılan kendi kurslarını, okullarını ve nihayetinde eğitim modelini hayata geçirme projesi Hareket'in özellikle 2010'daki okul boykotundan sonra ana gündemini oluşturmuştur. Bu kapsamda Hareket'in 2006'dan itibaren kademeli olarak öncelikle kurslar, ardından kreş ve ilköğretim seviyesinde okullar açma girişiminde bulunduğu sonrasında bu okullarda belli bir eğitim modeli denediği ve bir sonraki adım olan anadilde eğitim sistemine geçiş için gereken hazırlıkları kendi beşeri ve maddi kaynakları ile yapmaya çalıştığı görülmektedir.

Bu kapsamda öncelikle ve ilk aşama olarak Kürtçenin yok olmaması için ve dil hassasiyetine sahip yeni kuşakların yetişmesi için Kürtçenin öğretilmesi önemsenmiştir. Kurs faaliyeti, her zaman Hareket'in önemsediği bir konu

olagelmiştir. Kurs faaliyetleri, Bask deneyiminde Franco döneminin baskı ortamına rağmen gizlice evlerde ve kiliselerde verilen dil kurslarına benzer biçimde 1990'lardan beri çeşitli sivil toplum kuruluşlarının bünyesinde, İstanbul Kürt Enstitüsü'nde *de facto* olarak verilmiştir. Ancak 2005'te açılan kurslar ile kurs faaliyeti resmilik kazanmış ve belli idari ve kanuni sınırlamalara tabi hale getirilmiştir. 2006'da özel kursların kapatılması kararından sonra kurulan Kurdi-Derler, öncelikli olarak kurs işlevine yoğunlaşmıştır. Hareket'in örgütlenme süreci devam ederken alınan kurumsallaşma kararı ile Kurdi-Derlerin konumu ve itibarı yükselişe geçmiş ve nihayetinde Hareket'in ivmesini yitirdiği 2011 yılıyla birlikte Kurdi-derler tamamen inisiyatifi ele almış ve Hareket, büyük ölçüde kendini dil çalışmaları ve kurslarla sınırlı hale getirmiştir (Tan, 03.10.16 tarihli görüşme).

Hareket'in bünyesindeki kurslarda sadece dil eğitimi verilmemiş, dil bilgisinin yanı sıra Kürt kültürü, tarihi, edebiyatı ve folkloru ile ilgili bilgiler de verilmiş, dilin kullanımı konusunda hassasiyet ve bununla ilintili olarak bir kimlik bilinci aşılanmak istenmiştir. Bu nedenle buraları sadece dil öğrenilen/öğretilen yerler olarak görmek yanlıştır. Kurs faaliyeti, anadilini bilmeyen, az bilen veya anlayan fakat konuşamayan kişilere sadece dil öğretmekle sınırlı olmayıp bunun yanında dil konusunda ileride anadilde eğitim hakkı tanındığı takdirde öğretmenlik yapabilecek kişileri yetiştirmeyi de amaçlamıştır (Ocek, 18.07.17 tarihli görüşme). Bu noktada Hareket'e göre kurs deneyimi, anadilde eğitim talebinin hayata geçirilmesi sürecinde devletin üzerine düşenleri yapmaması nedeniyle Kürtlerin gereken beşeri ve teknik altyapıyı hazırlamaya yönelik bir çabadır. Aynı zamanda Kürtlerin sadece "anadilde eğitim talep ediyoruz" demenin ötesine geçmesi gerektiğini fark edip kendi alternatifini inşa etme iradesi göstermesinin bir sonucu olarak görülmelidir (Babaoğlu, 12.07.17 tarihli görüşme). Derince de bu kararı, şu sözlerle desteklemektedir:

> "Kürtçe eğitim istiyoruz ama bu nasıl olmalı? 2009 -2010 gibi bu konular konuşuldu. Ondan önce sadece biz bunu talep edelim ve toplumsal olarak bunu yayalım ve devlete bunu kabul ettirelim seviyesinden ibaretti. Ancak bu dönemden sonra devletin bir şey yapmasını oturup beklemeyelim, biz de elimizi taşın altına koyalım, bir şeyler yapalım denilmeye başlandı" (Derince, 11.07.17 tarihli görüşme)

Özellikle 2010 okul boykotu ile tecrübe edilen kendi tabanını inşa edememe sorunu nedeniyle kurslar, dil konusunda Hareket'i devam ettirecek, deyim yerindeyse yaşlı kuşaktan bayrağı devralıp mücadeleyi sürdürecek yeni aktivist kuşağını yetiştirmeyi amaçlayan bir faaliyet olarak da görülmeye başlanmıştır. Bu anlamda kurslar, Hareket'in aktivist tabanını yetiştireceği yerler olarak görülmüştür. Aynı zamanda Kürtçenin yaşaması ve yaşatılması için gereken akademik araştırmaları ve dilbilim çalışmalarını yürütecek kurumsal altyapı yetersiz olduğu veya Hareket'in söylemiyle –Kürdoloji bölümleri ve Yaşayan Diller Enstitüsü örneklerinde görüldüğü üzere- devlet güdümünde olduğu için bu boşluğu dolduracak entelektüelleri yetiştirmeyi hedeflemiştir. Hareket'in Talepleri başlığı altında dile getirilen taleplerden biri olarak bu kursların ve Enstitülerin ileride geliştirilerek, yasal bir statü kazanması ve kurumsallaşarak Türk Dil Kurumu benzeri bir kurumsal yapıya dönüşmesi de amaçlar arasındadır (Babaoğlu, 12.07.17 tarihli görüşme).

Bu noktada diğer araçlarda olduğu gibi kurslarda da bir finansman sorunu ortaya çıkmaktadır. Yapılan konferanslar, paneller, sempozyumlar gibi kurslarda da eğitim materyalinin hazırlanması, basımı, dağıtımı ve eğitmen yetiştirilmesi gibi konularda devletin herhangi bir yardımı söz konusu değildir. Bu nedenle Hareket, sadece talep etmenin ve kamu otoritelerinin bu talepleri için gerekli kurumları finanse etmesini istemenin ötesine geçilmesi gerektiğini, kendi kendini finanse edebilen bir sistem oluşturulması gerektiğini ifade etmektedir. Bu özellikle Hareket'in sivil inisiyatifinin sınırlandırılmaması, Hareket'in eylemliliğinin kısıtlanmaması ve özerkliğinin yitirilmemesi adına önemsenen bir husustur. Bu nedenle Hareket'in YTH'de sıklıkla görülen biçimde uluslararası sivil toplumla işbirliği geliştirme yoluna gittiği, bu minvalde ulus-üstü örgütlerden manevi destek ve finansal kaynak arayışına girdiği görülmektedir (Bkz. Evrensel, 25.12.2010). Özellikle Hareket'in Kurdi-Derlerin kurumsal çatısı altına girmesinde dernek statüsünde olan bu çatı altında AB projelerinden faydalanma isteğinin de payı büyüktür. AB projeleri bir yandan gerekli altyapı çalışmalarının finansmanı ve yönlendirilmesi, disiplini açısından önemli olurken öte yandan AB aracılığı ile uluslararası sivil toplum ile ilişki kurulmasını ve yardımlaşmayı mümkün kılarak alternatif modeller üzerinde çalışılmasını, uzman alışverişini, bilgi alışverişini

mümkün kılması açısından önemsenmektedir (Karaman, 19.07.16 tarihli görüşme). Kurdi-Der Eski Genel Sekreteri Halil İbrahim Taş da bu kapsamda yapılanları şöyle özetlemektedir:

> "Katalanlarla ortak bir proje yapıldı. Kürtçe öğretmeni yetiştirme projesi idi adı, bir yıl sürdü. Katalanlarla 6 ay-bir yıllık kurs çerçevesinde 150 öğretmen yetiştirildi… Belçika Kürt Enstitüsü ile ortak bir proje yapıldı. Onlar projenin koordinatörlüğünü üstlendi. Heyetler gelip gitti. Yüz yüze görüşmeler, bilgi alışverişleri yapıldı, tecrübe paylaşımı yapıldı, bu açıdan faydalı oldu… "Hakkımı Biliyorum" adı altında bir farkındalık projesi yürütüldü ve Dil konusunda uluslararası hukuk anlamında hakların öğrenilmesi, kullanılması ile ilgiliydi bu proje… Kurdi-derler artık oturmuş bir dernek yapısına sahip olmuştu. Dünyanın birçok yerinde tanınıyordu, Hollanda'dan, İtalya'dan kurslarımızı görmek için geliyorlardı…" (Taş, 12.07.17 tarihli görüşme).

Hareket, kursları, kurs faaliyetini önemsemekle birlikte bunun son tahlilde yeterli olmayacağını öngörmüştür. Ancak zaman içerisinde bilgilendirmeye, dikkat çekmeye ve kamuoyu oluşturmaya yönelik araçların etkisiyle toplumun ve devletin anadilde eğitim talebine bakışının olumlu yönde dönüşeceğini ve anadilde eğitime dayalı yeni bir eğitim modelinin siyasi, hukuki ve idari altyapısının oluşturulacağını tahmin etmiştir. Ancak süreç 2011'den sonra olumsuz bir havaya bürününce ve devlet nezdinde bu konuyla alakalı herhangi bir adım atılmayınca Hareket, kendi alternatif eğitim kurumlarını açma kararı almış ve zaman içerisinde konjonktürün değişmesi ile bu okulların resmi bir statü kazanacağını ummuştur (Babaoğlu, 12.07.17 tarihli görüşme).

Bu alternatif araçlardan ilki, daha evvel bölgedeki belediyeler tarafından "oyun odaları" adıyla açılan okul öncesi eğitim kurumlarının 2014 yılında *Zarokistan* adıyla Kürtçe kreşlere dönüştürülmesi olmuştur. Diyarbakır'da beş farklı semtte toplam 246 öğrencinin eğitim aldığı bu kreşlerde 3-5 yaş arasındaki çocuklara Kürtçe eğitim verilmeye başlanmıştır. Önceleri belediye çalışanlarının çocuklarına yönelik ücretsiz kreş imkânı olarak açılan bu yerler, 2014'te halka açılmış ve okul öncesi çağdaki çocuklara anadillerinde eğitim verilmesi için yeniden düzenlenmiştir (Milliyet, 22.10.2017). Kreşler, belediyeye ait olmakla birlikte bu talebin ve dönüşümün arkasında Kurdi-Derlerin ve dil aktivistlerinin olduğu, bu noktada

belediyeye böyle bir uygulama gerçekleştirilmesi konusunda talepte bulunulduğu, ayrıca buradaki eğitim modelinden, eğitmenlerin sağlanmasına, ders materyallerinden, sınıfların tasarımına kadar dil aktivistlerinin çabalarının ürünü olduğu anlaşılmaktadır (Babaoğlu, 12.07.17 tarihli görüşme).

15 Eylül'de eğitime başlayan ve toplam 8 uzman eğitmenin yer aldığı kreşlerde çocuklara eğitim dönemi boyunca, okuma-yazmaya hazırlık ve okul öncesinde Kürtçe dil etkinliği kapsamında şarkı, bilmece ve tekerlemeler öğretilmiştir. Çocuklara Kürtçenin yanında İngilizce de öğretilmiş, Türkçe başlı başına bir ders olmamakla birlikte gerektiğinde eğitmen tarafından kullanılmış ayrıca etkinlikler ve oyunlar esnasında Türkçenin kullanımı sınırlandırılmamış veya yasaklanmamıştır. Ekoloji, tarih, müzik ve İngilizce derslerinin yanı sıra haftada bir gün beden eğitimi dersinin verildiği kreşlerde ayrıca çocuklara, oyun hamuru, kâğıt çalışmaları, kesme, boyama ve yapıştırma gibi etkinlikler yaptırılmıştır. Kreşlerdeki müfredat, İsviçre ve Kanada'da okul öncesi eğitim kurumları ve Türkiye'deki özel okul öncesi eğitim kurumları müfredatı dikkate alınarak hazırlanmış, bu kapsamda belediye kreşlerin altyapısını geliştirmek; sayısını ve kapasitesini arttırmak için 6 milyon liradan fazla harcama yaparak 40 kadar çocuk gelişimi uzmanı istihdam etmiştir (Özgür Politika, 10.12.2016). Hareket'in aktivistlerinden ve kreş deneyiminde rol alan kişilerden Derince'ye göre kreş deneyimi birçok açıdan önemli olmuştur:

> "Zarokistan önemli bir pratik oldu. Çok dilli bir eğitim modeli vardı bu okullarda, Kırmanci ve Zazaki dillerinde dersler işlendi ama Türkçenin de ders olarak verilmemekle birlikte eğitim sürecinden dışlanmadığı bir modeldi. Türkçe çünkü gündelik dil, her zaman ve her yerde var. Amacımız Türkçeyi yok etmek, dışlamak ondan kurtulmak değil, Kürtçeyi korumak, güçlendirmek bize yapılanı –dil yasağı- biz Türkçeye yapmıyoruz, yapmak istemiyoruz… Türkçeyi hiçbir zaman tehdit olarak görmedik. Kaldı ki başta Türkçeyi tamamen dışarıda bırakma önerileri geldi ancak bunun pratikte zorluğu da görüldü. Birçok öğretmenin, öğrencinin gündelik hayatı içinde Türkçe önemli bir yere sahip. Çok dilli bir kreş, eğitim ortamının pratikte faydaları görüldü. Çocuklar açısından çok olumlu sonuçları oldu bence. Bir kere kendilerine güvenleri arttı, daha çok konuşuyorlardı, diller arasında bir hiyerarşi yoktu o okullarda. Ancak kreşlerden sonra bazı çocukları takip ettik. İlkokula başladıklarında biraz şaşkınlaştılar. Çünkü her şey Türkçeydi ve diğer dilleri dışlayan bir anlayış vardı. Oysa çocuklar kreşte çok dilli olmaya alışmışlardı…" (Derince, 11.07.17 tarihli görüşme).

2016'da bölge belediyelerine OHAL kapsamında kayyım atanmasının ardından kreşlerdeki çalışanlar uzaklaştırılmış ardından kreşlerin eğitim dili Kürtçeden Türkçeye dönüştürülmüştür (Evrensel, 15.02.2017).

Hareket'in Alternatif Üretmeye Yönelik hayata geçirmek istediği bir diğer araç ilkokul seviyesinde Kürtçe eğitim veren gayrı resmi okullar açmak olmuştur. Bu okullar, Kurdi-Der üyeleri tarafından Eğitim-Sen ve BDP'li belediyelerin desteği ile üç farklı yerde açılmıştır. 15 Eylül 2014'te yani eğitim ve öğretim döneminin başlangıcında Diyarbakır'ın Bağlar İlçesinde Dibistana Seretayî a Ferzad Kemangar [Ferzad Kemanger İlkokulu], Şırnak'ın Cizre İlçesinde Dibistana Seretayî a Berîvan [Berivan İlkokulu] ve Hakkâri'nin Yüksekova İlçesinde Dibistana Seretayî ya Dayika Uveyş [Üveyş Ana İlköğretim Okulu] adıyla üç okul açılmıştır. Basında "Özgür Okullar" olarak adlandırılan bu okullarda ilkokul çağındaki çocuklara Kürtçe anadilde eğitim verilmesi planlanmıştır (Sürmeli, 2015:117). Bu okullar, anadilde eğitim talebinin hayata geçirilmemesi nedeniyle Kürtlerin kendi alternatifini inşa etme yoluna gittikleri iddiasıyla açılmıştır. Eğitim-Sen Genel Sekreteri Sakine Esen Yılmaz'ın ve Diyarbakır Şubesi Başkanı Yıldırım Arslan'ın sözleri de bu doğrultudadır:

> "Bugün üç okul açıldı. Eğer devlet anadilde eğitim taleplerine yanıt vermezse Kürt halkı da kendi okullarını yapacak. Sendikamıza ve Kurdi-Der'e okulların kapatılması için baskı yapılıyor. Devlet bu hakkı tanımalı ve yasal düzenlemeleri gerçekleştirmelidir. Yoksa kendi okullarını yapacaktır." (http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/kayit-disi-kurtce-egitimde-ders-zili).

> "10 yıldır her eğitim öğretim yılının başlangıcında kırmızı kartımızı zaten gösteriyorduk. Artık beklemek yerine kendimiz inşa ediyoruz. Diyarbakır, Cizre ve Yüksekova'da pilot okullarımız bu eğitim öğretim döneminde başlıyor." (http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/kayit-disi-kurtce-egitim-basliyor).

Hareket, 2011 itibariyle eylemliliğini sonlandırıp kurslarla sınırlı bir faaliyete kaymış olmakla birlikte Kurdi-Derler, Özgür Okullar deneyiminde başat bir rol oynamış, Hareket'in aktivistleri de bu okulların kurulmasında ve sürdürülmesinde

önemli görevler üstlenmiş gözükmektedir. Kurdi-der başkanı Sabahattin Gültekin de oynadıkları rolü şu sözlerle ifade etmektedir:

> "Kitaplarımızı hazırladık, baskı aşamasında. Okulumuzdaki sınıflarda elektronik tahtalar olacak. Normal eğitim görecekler. 5 sınıf ve branş öğretmenlerimiz var. Öğretmenlerimizi siyasi nedenlerle görevlerinden uzaklaştırılan ve emekli olmuş öğretmenler arasından seçtik. Kurdi-Der'de bizim yetiştirdiğimiz öğretmenler de görev alacaklar. Kürtler kendi dilleri ve kimlikleri konusunda artık belli bir bilinç düzeyini yakaladı. Devlet ise bu konuda [ders] almadı. Dil ilköğrenimle başlar. Biz de bunun için yola çıktık. Resmi dili kaldırmıyoruz. Sadece Kürt halkının da dilini öğrenmesi için mücadele veriyoruz." (http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/kayit-disi-kurtce-egitim-basliyor).

Özgür Okullar, 6-11 yaş arasındaki çocuklara anadilde eğitim vermeyi amaçlayan ve daha evvel "eğitim destek evi" veya "etüt merkezi" olarak açılmış yerlerin (Bkz. Evrensel, 25.12.2010) ilkokullara dönüştürülmesi fikriyle ortaya çıkmıştır. 15 Eylül 2014 tarihinde açılan okullar, herhangi bir yasal izin alınmaksızın de facto olarak açılmış, ardından resmi makamlar tarafından başlatılan inceleme ve soruşturma neticesinde dönemin olumlu konjonktürünün de etkisiyle bu okullar MEB tarafından özel okul statüsünde kabul edilerek (Birgün, 15.09.2014; 16.09.2014) OHAL kapsamında 9 Ekim 2016'da kapatılana değin faaliyet göstermiştir. Aktivistlerden Cengiz'e göre bu okullar ne tam anlamıyla legal ne de illegal idi:

> "Aslında tamamen illegal bir yapı değildi, yerel yönetimlerin desteği vardı ve devletin, Milli Eğitim Bakanlığı'nın bilgisi vardı, hatta İl Milli Eğitim Müdürü gelip inceledi ve bahçeyi, sınıf düzenini beğendi "bizde böyle okul yok" dedi. Bize bazı şartlar koştular ama dedikleri şartları yerine getirseydik zaten diğer okullardan bir farkı olmayacaktı. O nedenle o dönemin koşullarında "ne siz bize dokunun ne de biz size dokunalım" denildi. Hak olduğunu kabul ediyorlardı, yasal bir altyapısı olmadığı için teftiş, denetim vs. de yapamıyorlardı. O nedenle sessizce kabul ettiler…" (Cengiz, 18.07.17 tarihli görüşme).

Umut edilen bu okulların pratikte Kürtçe anadilde eğitim yapılabileceğine dair toplumsal algıyı dönüştürmesi ve siyasal iktidarı bu konuda adım atmaya zorlamasıdır. Bu arada Kürtlerin de bu deneyimden gereken dersleri çıkarması ve pratikte ortaya çıkan sorunlara çözüm bulması amaçlanmıştır. Özgür Okullar deneyiminde Hareket, sadece kurs benzeri bir yapı içerisinde Kürtçe öğretmenin ötesine geçmeyi amaçlamış, kısa süreli de olsa alternatif bir müfredat ve eğitim

modeli denemesi gerçekleştirmiştir. Hareket'in aktivistlerinden ve bu okullarda çalışan eğitmenlerden biri olan Cengiz, burada uygulanan modele dair şunları ifade etmektedir:

> "Norveç, Finlandiya ve Kanada gibi ülkelerdeki yenilikçi eğitim modellerinden ilham alındı. Bu okullarda alfabenin öğretilmesi, hayat bilgisi, matematik vs. dersler vardı, dersler tamamen Kürtçe idi, Türkçe konuşan çocuklara müdahale edilmiyordu tabi, Türkçe de sınıfta, bahçede resmen olmasa da kullanılıyordu. Devam etseydi ilk üç yıl sadece Kürtçe, sonrasında Türkçe ve İngilizcenin de öğretilmesi öngörülüyordu. Çocuklar daha fazla uyusun diye normal ilkokullardan bir saat daha geç başlıyordu dersler, 10-12.30 arası sabah eğitimi, öğlen bir buçuk saat yemek arası vardı sonra akşam dörde kadar eğitim tam gün sürüyordu. Van'da iki yıl, Diyarbakır'da üç yıl sürdü bu deneyim, elbette birçok sorunla karşılaşıldı ancak ilerleme de kaydedildi, devam edilseydi, çok daha net sonuçlar alacaktık…" (Cengiz, 18.07.17 tarihli görüşme).

YTH, genellikle belirlediği amaçlara ulaşmak için sadece var olan duruma karşı çıkmakla, onu eleştirmekle kalmamakta, yerine getirilmesini istediği talepleri elde etmek için alternatif bir model de sunmaktadır. Bunun yanı sıra toplumun dikkatini çekmek ve görünürlük kazanmak için farklı araçlar, eylem modelleri geliştirmektedir. Bu araçlar, büyük ölçüde şiddet içermeyen, sivil ve yaratıcı özellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda Hareket'in bildiri, sempozyum, panel, konferans, çalıştay gibi bilgilendirmeye yönelik araçlara başvurduğu; yürüyüş, miting, oturma eylemi, imza kampanyası ve okul boykotu gibi dikkat çekmeye yönelik araçlara başvurduğu görülmektedir. Bu araçların dışında Hareket'in basın-yayın ve internetin imkânlarını kullanarak kamuoyu oluşturmaya yönelik araçlarla; kurs, kreş ve ilkokul gibi kendi alternatifini yaratmaya yönelik araçlara başvurduğu görülmektedir. Hareket, bu araçları seferber ederken ve farklı aktörlerle işbirliği yaparken ETH ve YTH'nin geliştirdiği eylem repertuarını bir arada kullanmaktadır. Bu bağlamda kısa vadede belli bir kitleyi bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyeti ile seferber edip belli bir eylemlilik kapasitesine ulaşmayı başarmış olsa da bu kapasite 2008-2011 arasında büyük ölçüde zirveye ulaştıktan sonra hızla düşüşe geçmiştir ve Hareket, bu nedenle anadilde eğitim talebini hayata geçiremeden sönümlenmeye başlamıştır. Burada Hareket'in parti ve sendika gibi örgütlerden hazır taban devşirmesi ve kendi aktivist tabanını inşa edememesinin etkisi büyüktür. Sonuç olarak Hareket'in YTH'nin başvurduğu araçları büyük ölçüde kullandığı, kısa sürede

konu hakkında kendi tabanını bilgilendirip, dil hassasiyetini oluşturup yaydığı söylenebilir. Bununla birlikte eylemleri ile toplumun ve devletin dikkatini çekmesine karşılık kamuoyu oluşturmak ve alternatif ortaya koymak gibi daha kalıcı ve uzun vadeli eylemlilik biçimlerinde yeterince başarılı olamadığı ve anadilde eğitim konusunda kalıcı bir statü elde edememesi nedeniyle son tahlilde kurs faaliyetine indirgenen sınırlı bir eylem repertuarına bağlı hale geldiği ifade edilebilir.

SONUÇ

Bu çalışmada YTH kuramları açısından Kürtçe anadilde eğitim talepleri ele alınmıştır. Bu talepleri dile getiren ve 2006-2011 arasında faal olan Hareket'in YTH bağlamında bir dil ve kimlik hareketi olarak incelenip incelenemeyeceği sorusuna yanıt aranmıştır.

Bu kapsamda birinci bölümde YTH kavramı ele alınmış, bu bağlamda YTH'nin ortaya çıkışı, bunun sebepleri ve ayırıcı unsurları incelenmiştir. YTH, SSCB sonrasında dönemde ortaya çıkan ve kapitalist üretim biçimindeki değişimle ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Ulus ve sınıf kavramının, emeği merkeze alan ve proletaryaya dayanan, köklü ekonomik, toplumsal ve siyasal dönüşümleri hedefleyen ve doğrudan siyasal iktidarı ele geçirmeyi amaçlayan Eski Toplumsal Hareketler'in (ETH) yerini alan yeni bir toplumsal hareket biçimi olma iddiası aktörler, söylemler, talepler, araçlar ve örgütlenme biçimleri üzerinden karşılaştırmalı şekilde incelenmiştir.

ETH ile YTH arasında esaslı bir kopuş olduğundan ziyade bir devamlılık ilişkisi olduğu düşünülmüştür. YTH, bilimsel-teknolojik, ekonomi-politik ve toplumsal-kültürel dönüşümlerin sonucunda ve 1968 Paris Olayları ile tarih sahnesine çıkmış ve ETH'lerden bazı noktalarda farklılaşmıştır: Bunlar, YTH'lerin artık ekoloji, feminizm ve bölgesel özerklik isteyen hareketler örneğinde olduğu gibi, ETH'lerin sahip olduğu bütüncül bir dünya görüşü ve ideale sahip olmamaları; sınıfsal-ekonomik talep eksenli mücadeleden ziyade kültürel-kimlik talepleri eksenli mücadeleye ağırlık vermeleri; adalet ya da insan hakları gibi değerlere referans vermeleri ve ulaşım-iletişim teknolojilerinin sunduğu imkanlar nedeniyle aktör, örgütlenme ve mücadele araçları açısından daha fazla çeşitliliğe kavuşmuş olmalarıdır. Ancak bunların dışında YTH ve ETH arasında aktörler, söylemler, talepler, örgütlenme ve mücadele araçları açısından farklılıklar oluşmakla birlikte bunların esaslı bir "kopuş" şeklinde değil, değişerek ve çeşitlenerek, bir tür "devamlılık" ilişkisi oluşturduğu iddia edilmiştir.

İkinci bölümde Dünya'daki farklı ülkelerde anadilde eğitim taleplerinin nasıl ortaya çıktığı, geliştiği ve ne gibi sonuçlara ulaştığı incelenmiştir. İrlanda, Bask, Breton, Quebec ve Chicano örnekleri ele alınmıştır. Ele alınan örneklerden İrlanda ve Bask örnekleri şiddet içeren ve siyasi bağımsızlık talebiyle ortaya çıkan iki örnek olarak karşımıza çıkarken Bretonlar siyasal ve kültürel özerklik talep eden bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm örnekler, şiddet içeren yöntemlere başvurmadığı gibi siyasal bağımsızlık da talep etmemektedir. Bu kapsamda siyasal bağımsızlık talebine karşılık şiddet içermeyen barışçıl bir örnek olarak Quebec ele alınmış; Chicano örneği ise kültürel kimliklere özgürlük talep eden sistem içi bir örnek olarak görülmüştür.

İncelenen örneklere bakıldığında bu örneklerin, belli bir coğrafi bölgede modernleşme, kapitalizmin gelişimi, merkezileşme ve ulus-inşası sürecinde sınırlanmış ve doğal gelişimi sekteye uğramış diller oldukları ve buna tepki olarak farklı tarihsel dönemlerde farklı söylemler üretmekle birlikte belli bir etnik bakiyeyi ve kimlik meselesini dile getiren hareketler olduğu iddia edilmiştir. Ancak buna karşılık bu örnekler, içinde bulundukları farklı coğrafi, ekonomik, kültürel ve siyasi koşullar nedeniyle farklılaşmış ve farklı yöntemler, mücadele stratejileri üretmiş, bu kapsamda sistemin açıklığı, sivil toplumun güçlülüğü, siyasi kültürün tavrına göre farklı sonuçlar elde etmişlerdir.

Üçüncü bölümde ilk bölümde oluşturulan kuramsal yapının ve ikinci bölümde oluşturulan tarihsel arka planın kurduğu zemine dayalı olarak tez çalışmasına konu olan Hareket incelenmiştir. Bu minvalde 2000'lerde ortaya çıkan anadilde eğitim taleplerini dillendiren ve sivil toplum nezdinde belli bir görünürlüğe sahip olarak ulusal ve uluslararası medyanın dikkatini çeken Hareket'in bu anlamda YTH olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği sorusuna yanıt aranmıştır. Bu bağlamda öncelikle anadilde eğitim taleplerinin tarihsel gelişimi ele alınmıştır.

Dil taleplerinin ortaya çıkışı, Osmanlı modernleşmesi ile birlikte olmuştur. 19. Yüzyıla değin bölgede özerk biçimde yaşayan Kürtlerin yaşam biçimi, II. Mahmut döneminde başlayan merkezileşme ve modernleşme politikası ile birlikte değişmiştir. Osmanlı Devleti, 1892'de İstanbul'da Aşiret Mektebi'ni kurarak önde gelen Kürt aşiret beylerinin çocuklarını Türkçe ve Fransızca eğitime tabi tutmuş,

Harbiye ve Mülkiyeye göndererek devlete bağlama amacı gütmüştür. Bu okullarda yetişen Kürt entelektüel kuşağı, Kürt dilini ve kültürünü koruma konusunda ilk adımları atmıştır. 1908 Meşrutiyet Devrimi'ni destekleyen entelektüeller, 1912'den sonra İttihat ve Terakki'nin Türkleştirme politikası uygulaması nedeniyle dillerini ve kimliklerini kaybetme endişesi ile bağımsızlık vizyonuna yönelmişler ancak Kürtlerin bağımsızlığı I. Dünya Savaşı'nın koşullarında mümkün olmamış, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ise özellikle 1924 Anayasası'nın ihdası ile başlayan yeni dönemde Türklük esaslı bir yapılanmaya gidilmiştir. 1960'lara kadar dil ve kimlik konusunda sessiz bir dönem yaşayan Kürtler, bu dönemde, giderek "Türkiyelileşmiş" ve ulusal eğitim politikası nedeniyle "orta sınıflaşarak" yeni bir entelektüel kuşak ortaya çıkarmıştır. 1961 Anayasası'nın da etkisiyle artan ifade ve örgütlenme özgürlüğü ortamında yayın faaliyetleri artmış ve anadilde eğitim talepleri sol-sosyalist bir söylem içerisinde "doğu sorunu" kavramı çerçevesinde ortaya konulmuştur. Ancak önemli bir kazanım elde edilemediği gibi 1970-1980 arası artan şiddet olayları ile birlikte söylemler de sertleşmiş ve silahlı faaliyetlerin öne çıkmasıyla anadilde eğitim ile ilgili talepler önemsiz görülmüş ve gözardı edilmiştir.

1990'larla birlikte SSCB'nin çöküşü ve birinci bölümde tartışılan diğer gelişmelerin de etkisiyle kimlik talepleri yeniden kamusal alana taşınmış ve liberal demokrasi, sivil toplum, çoğulculuk, çokkültürlülük gibi kavramların daha fazla tartışılmaya başlanmıştır. Bu süreçte Türkiye'de de küreselleşme ve AB üyeliği perspektifiyle birlikte siyasette bir "demokratikleşme" süreci başlamıştır. Bir yandan "terörle mücadele" ve güvenlik politikaları devam ederken köyler boşaltılıp, zorunlu göçlerle Kürtlerin ve Kürtçenin yaşam alanı dönüşürken öte yandan Kürt partileri siyasal alanda yer almaya başlamış ve dinsel, cinsel ve etnik kimlikler kamusal alanda daha fazla görünürlük kazanmış ve görünürlük kazandıkça tartışılmaya da başlanmıştır. 2000'lerin başında Türk siyasetindeki bu yeni durum, "AB üyeliği", "demokratikleşme" ve "kültürel açılım" gibi kavramlar ve iddialar çerçevesinde diğer gelişmelerle birlikte kimlik siyasetine de alan açılmasına imkân tanımıştır. Anadilde eğitim talepleri de böylesi bir siyasal ve toplumsal koşulların sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Taleplerin tarihsel gelişiminin ardından ele alınan Hareket'in kuruluş süreci incelenmiştir. AB uyum yasaları çerçevesinde ve yeni iktidar olan AKP hükümetinin Türk siyasetinde kendine yer açmak ve orduya karşı AB ve uluslararası sivil toplumun desteğini almak amacıyla attığı adımlar sonucunda 2004 yılında ilk Kürtçe kurslar faaliyete geçmiştir. Açılan fakat kurs sahipleri tarafından anadilde eğitimin yerini tutmadığı ve yeterli talep oluşmadığı gerekçesiyle 2005'te kapatılan kursların kapatılma kararına tepki olarak İstanbul Kürt Enstitüsü bünyesindeki Kürtçe eğitmenlik kursu eğitmeni ve kursiyeri olan bir grup, Koma Hawara Kurdi'yi [Kürt Çığlığı Grubu] kurmuştur. Bu grup, Kürt diline yönelik çalışmaların yürütülmesi ve halkın dilin kullanımı ve korunması konusunda bilinçlendirilmesi için bir dil hareketi oluşturulması gerektiği iddiasını gündeme getirmiştir.

Grup, 2005'te İstanbul'da kursların kapatılmasının ardından bir araya gelerek çeşitli toplantılar ve tartışmalar gerçekleştirmiş ve bu süreç sonunda kurumsal bir çatı altında toplumsal bir hareket inşa etmeye karar vermişlerdir. İstanbul Kürt Enstitüsü, Diyarbakır Kürt Enstitüsü, Ankara Kurd-der, Kurdi-Derler öncülüğündeki Hareket, 2005 yılında örgütlenme sürecine başlamış ve 20 Şubat 2006'da kurulduğunu ilan etmiştir. Enstitü ve kurslar sayesinde gelişen ağ, çekirdek kadroyu oluşturmuş, bu ekip, Türkiye'nin farklı bölgelerinde komisyonlar ve meclisler vasıtasıyla örgütlenme ağını genişletmiş ve çeşitli imza kampanyaları ile ismini duyurmaya başlamıştır. Bunların yanında Eğitim-Sen gibi sendikaların, diğer Kürt partilerinin ve Laz ve Çerkezler gibi diğer anadil gruplarının da kısmen desteğini alan Hareket, bu aktörlerle ortak eylemler gerçekleştirmiştir. Hareket, aktivistlerinin ifade ettiği üzere "örgütlenme sürecinde yakın ilişki içerisinde olduğu diğer kuruluşlardan ve Kürt siyasal partilerinden önemli ölçüde destek almış ve zaman ve maddi kaynak yetersizliği gibi sebeplerle kendi tabanını oluşturmak yerine bu örgütlerden hazır taban devşirme yoluna" gitmiştir.

2008 yılında örgütlenmesini büyük ölçüde tamamlayan Hareket, eylemlilik aşamasına geçmiş, panel, konferans, sempozyum, çalıştay gibi anadilde eğitim konusunda toplumu bilgilendirici eylemlerin yanı sıra 2008, 2009 ve 2010'da kitlesel kampanyalara, mitinglere, yürüyüşlere ve okul boykotlarına öncülük etmiştir. Yazılı ve görsel medyanın yanı sıra internet ve sosyal medya araçlarını da önemseyen

Hareket, kitleleri seferber ederek Türkiye kamuoyunu ve devleti anadilde eğitim konusunda adım atmaya çağırmıştır.

2011'e gelindiğinde siyasal ortam değişmiştir. 2008'de kapatma davasını ve ardından muhtıra girişimlerini atlatan hükümetin kendine duyduğu güven artmış ve AB üyeliğine duyulan istek ve bu konudaki demokratikleşme sürecine verilen destek azalmıştır. "Demokratik açılım" sürecinde yaşanan sorunlar ve bu konuda verilen toplumsal desteğin değişmesi nedeniyle siyasal koşullar ve anadilde eğitim meselesine bakış farklılaşmıştır. Ayrıca 2010'da Arap Baharı ile başlayan süreç sonunda Suriye'de Kürtlerce "Rojava" olarak isimlendirilen bölgede Kürtlerin *de facto* bir hâkimiyet elde etmesiyle birlikte Hareket'in aktivist kadrosunun büyük bölümü bu bölgede yürütülen eğitim faaliyetlerine destek için yurtdışına çıkmıştır. AKP'nin "demokratik açılım" projesinden vazgeçmesi ve milliyetçi söyleme dönüş yapıp milliyetçi kesimlerle siyasi ittifaka gitmesiyle Hareket, kısa vadede anadilde eğitim talebinin hayata geçirilemeyeceğini düşünmeye başlamıştır. Bu gelişmelerin etkisiyle eylemliliğini büyük ölçüde yitiren Hareket, kendini kurs faaliyeti ile sınırlandırmıştır. 2014 yılında ise dil aktivistlerinin çabaları ile anadilde eğitim veren gayrı resmi kreşler ve ilkokul düzeyinde okullar açılmıştır. Ancak 2016 yılında başarısız bir darbe girişiminin ardından ilan edilen OHAL kapsamında Hareket'e bağlı tüm kurslar ve kuruluşlar kapatılarak Hareket'in örgütlenmesinin ortadan kaldırılması ile Hareket'in legal varlığı sona ermiştir.

Hareket'in geldiği nokta itibariyle bir muhasebesi yapılabilir. Bu muhasebe Hareket'in anadilde eğitim konusunda kazanımlarını ve kazanamadıklarını göstermesi açısından bir YTH olarak başarı seviyesini de belirlemiştir. Doğal olarak Kürtçe ile ilgili mesele ve sorunların Hareket ile başlamadığının ve bu konuda gösterilen çabaların sadece Hareket'le sınırlı olmadığının; dolayısıyla Kürtçe ile alakalı tüm kazanımların da Hareket'e mal edilmemesi gerektiğinin altını çizmek gereklidir. Ancak Hareket'in de bu konudaki kazanımlardaki rolü de küçümsenmemelidir. Bu kapsamda Kürtçe kullanımının önündeki engellerin ve yasakların büyük ölçüde kaldırıldığı görülmektedir. Kürtçenin kamusal ve özel alanda kullanımı önündeki engeller büyük ölçüde kaldırılmıştır.

2003 yılına kadar Türkçe olmayan isimlerin konulması yasaktır. AB'ye uyum amacıyla çıkarılan yasaların uygulamalarını takip eden Reformları İzleme Grubu, ailelerin çocuklarına Türkçe dışında Kürtçe ve diğer dillerde isim koymalarını yasaklayan uygulamaya son verilmesi amacıyla tüm valiliklere genelge göndermiştir. 2003 itibariyle bu yasak kaldırılmıştır.

2001 Anayasa değişikliğiyle "kanunla yasaklanmış dil" ibaresi anayasadan çıkarılmıştır. 4 Temmuz 2004 itibariyle TRT, bazı azınlık lehçelerinde radyo ve televizyon yayınına başlamıştır. Ocak 2009 tarihinde, sadece Kürtçe yayın yapan bir devlet kanalı yayına başlamıştır.

2008 yılından itibaren üniversitelerde Kürtçe öğretilmesinin önü açılmıştır. Muş Alparslan Üniversitesi'nde 4 yıllık "Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü kurulması 23 Aralık 2010 tarihinde YÖK tarafından onaylanırken, yine aynı tarihte Bingöl Üniversitesi'nde Zazaca Enstitüsü açılmıştır. 2009'da Mardin Artuklu'da Kürt, Arap ve Süryani Dili ve Edebiyatı yüksek lisans programlarından oluşan "Yaşayan Diller Enstitüsü" kurulmuş ayrıca Edebiyat Fakültesi bünyesinde Kürt Dili Edebiyatı Bölümü açılmıştır. Bingöl ve Muş Alparslan Üniversitelerinde Kürt Dili Edebiyatı lisans ve yüksek lisans programları açılmış, Tunceli Üniversitesi'nde Edebiyat Fakültesi bünyesinde Doğu Dilleri Edebiyatı bölümü, Diyarbakır Dicle Üniversitesi'nde Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Kürt Dili ve Kültürü anabilim dalı kurulmuştur.

2009'da yapılan tüzük değişikliği ile hükümlülerin kendisi veya görüşeceği kişi Türkçe bilmiyorsa diğer dilde görüşebilmesi mümkün hale getirilmiştir. Mahkemelerde masrafı kişi tarafından karşılanmak üzere Devlet tarafından Kürtçe tercüman hizmeti sunulmaya başlanmış veya kişinin kendi tercümanını getirmesi mümkün hale gelmiştir. Ayrıca bazı valiliklerin çağrı merkezlerinde Kürtçe bilen eleman istihdam edilmeye başlanmıştır. Hareket'in aktörlerinden İstanbul Kürt Enstitüsü, aktivistleri aracılığıyla bu konuda ücretsiz, tercümanlık ve çeviri hizmeti sunmuştur.

Hareket, dilin günlük hayatta kullanımını, görünürlüğünü ve gelişimini de önemsemiştir. Bu kapsamda başta Kürt örgütleri olmak üzere dilin kullanımı konusunda hassasiyet geliştirmeleri için baskı ve telkinde bulunulmuştur. Bu kapsamda Diyarbakır Sur Belediyesi 2007'de çok dilli belediyecilik uygulaması başlatmış, belediye hizmetlerinin resmi dil Türkçenin yanı sıra bölgesel dillerde de sunulması kararlaştırılmıştır. Belediyede istihdam edilecek personele Türkçenin yanında en az bir yerel dil (Kürtçe, Süryanice, Zazaca) bilme şartı getirilmiş, özel sektöre çok dilli hizmet sunulması konusunda teşvik ve telkinde bulunulmuştur. Bölgedeki hastanelerde, sağlık ocaklarında Kürtçe bilgilendirme afişleri asılırken, birçok dükkân iki dilde tabela, menü hazırlamıştır.

Hareket'in kazanımlarından biri de Kürtçenin günlük hayatta kullanımı kadar bu dilde bilimsel, edebi, kültürel üretimin de teşvik edilmesi olmuştur. Kürtçe yazılı eser üretimi son yıllarda artmış ve çeşitlenmiştir.

2004'te Kürtçe yayın yapılmasının önü hukuken açılmıştır. Getirilen bazı yayın kısıtlamaları 2008'de kaldırılmış, 2 Ocak 2009 tarihinde TRT Şeş yayın hayatına başlamıştır. Ekim 2009'da RTÜK tarafından 24 saat yayın imkânı tanınmıştır. Ayrıca, TRT XEBER ve TRT Kurdi isimli Kürtçe haber siteleri internet üzerinden yayına başlamıştır.

Mayıs 2011'de Hareket öncülüğünde Diyarbakır Kitap Fuarı düzenlenmiş ve fuara Kürtçe kitap basan yayınevleri gelmiş, fuar boyunca Kürtçe paneller, tiyatro gösterileri ve sinema filmleri gösterimi yapılmıştır. Ayrıca Kültür Bakanlığı Mem-u Zin gibi Kürt dili ve edebiyatı eserlerinin yayınına başlamıştır. Devlet Tiyatrolarında Kürtçe tiyatro eserler sahnelenmeye başlamış Kültür Bakanlığı içinde Kürtçe diyaloglar bulunan bir filmi maddi olarak desteklemiştir.

Tüm bu kazanımlara rağmen Hareket, asıl talebine karşılık bulamamıştır. İlk olarak 2005'te özel kurslar açılmış daha sonra 2012'de orta öğrenim kurumlarında

seçmeli Kürtçe dersi uygulaması getirilmiştir. Son olarak 2014'te özel okul statüsünde Kürtçe eğitim verecek kolejlerin kurulmasına müsaade edilmesine karşılık kamu okullarında parasız anadilde eğitim imkânı hayata geçirilmemiştir.

Anadilde eğitim talebinin neden hayata geçirilemediği sorusuna anlamlı bir yanıt vermek için Hareket'in dil talepleri içeren bir toplumsal hareket olarak başarılarının ve başarısızlıklarının tespit edilmesi gereklidir. Öncelikle başarılardan bahsetmek gerekirse anadilde eğitim konusuna dikkat çekme, konu hakkında toplumu bilgilendirme, sorunun çözümü konularında Hareket'in çalışmaları, toplumsal farkındalığı arttırmıştır.

Kürtçenin varlığını resmen tanıması, Kürtçe ile ilgili devlet kanalında 24 saat yayın yapmaya başlaması, kamu okullarında, farklı düzeylerde Kürtçe öğretilmesi; mahkemelerde "bilinmeyen dil" konumundan Kürtçe tercüman temin edilmesi noktasına gelmesi, kısmen de olsa Hareket'in başarı hanesine eklenebilir. Hareket'in bu anlamda farkındalığın yanı sıra Kürtçenin tanınması ve kabulü konusunda aşama kaydedilmesinde katkı sahibi olduğu söylenebilir.

Hareket'in hanesine başarı olarak kaydedilebilecek bir başka gelişme, yasaklı, kullanılmayan, konuşmaktan kaçınılan, hatta utanılan, barbarın, cahilin, fakirin, köylünün dili olarak görülen Kürtçenin kullanımını teşvik ve telkin ederek, Kürtçenin itibarını yükseltmesi olabilir. Hareket'in geliştirdiği ve topluma yaymaya çalıştığı hassasiyet sayesinde bu konuda olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Hem İstanbul Kürt Enstitüsü'nün yayınları, Kürdoloji Enstitüleri, Kürt Dili ve Edebiyatı bölümleri ile Kürtçe akademik bir çalışma alanı haline gelmiş, bilimsel olarak incelenen, bu dilde üretim yapılan ve kurumsal bir dil haline gelmiştir. Ayrıca Hareket'in de tenkit ve teşvikiyle bölgeye gelen siyasetçiler, halka hitap ederken Kürtçeyi daha fazla kullanmaya başlamıştır. Kürtçe, tabelalarda, ilan panolarında, afişlerde, sokak isimlerinde ve menülerde kendine daha fazla yer bulmaya başlamış, özel sektörde faaliyet gösteren firmalar Kürtçe bilen elemanlar istihdam etmeye başlamış; adliye, hastane ve belediye gibi ortak mekânlarda Kürtçe daha fazla kullanılır hale gelmiştir.

Bu olgular, Hareket'in başarı hanesine yazılabilecekken Hareket'in başarısızlık hanesine yazılacak birkaç olgudan da söz etmek gereklidir. Başarılar, Hareket'in kazanımlarının arkasındaki etkenler olarak görülebilecekken başarısızlıklar, Hareket'in temel talebi olan anadilde eğitim talebinin elde edilememesinin arkasındaki etkenler olarak da görülebilir.

İlk olarak Hareket'in aktör düzeyinde bir sorun göze çarpmaktadır. Hareket'in farklı kesimlerle ve diğer anadil grupları ile gevşek de olsa bir dayanışma ilişkisi geliştirdiği ve bu minvalde farklı siyasal tutum ve mücadele geçmişine sahip aktörlerin de desteğini aldığı görülmektedir. Bu, YTH bağlamında sözü edilen sınıf temelini aşan çoğulcu aktörler olgusuna denk düşmekle birlikte Türkiye'de Hareket özelinde bakıldığında bunların çoğunlukla temenni ve sözlü destek ya da sempati duymanın ötesine geçmediği görülmektedir. Sahadan edinilen gözlemler ışığında "Hareket'in diğer aktörlerle kurduğu ittifak ilişkilerinin zayıf olduğu ve bu zayıflıkta politik görüşlerin, tarihsel husumetlerin veya kişisel tercihlerin önemli rol oynadığı" söylenebilir. Bu anlamda Hareket'in aktör düzeyinde güçlü bir ittifak oluşturma noktasında başarısız olduğu ifade edilebilir.

İkincisi Hareket, söylem düzeyinde anadilde eğitim meselesini bilimsel-pedagojik düzlemde yeterince güçlü savunamamıştır. Oysa anadilde eğitim sorununun, kitleselleşmesi ve kamuoyunun sempatisinin ve desteğinin kazanılması bu talebin insaniliği kadar bilimsel-pedagojik bir mesele olduğu inancının kabul görmesi ile yakından ilişkilidir. Hareket'in bu minvalde, söylemsel düzeyde bu yönünü yeterince ön plana çıkaramadığı, bu nedenle meselenin daha çok siyasi, idari bir mesele olarak görüldüğü ve "bölünme, parçalanma" problemine veya "idari, siyasi özerklik" bağlamında bir tartışmaya indirgendiği söylenebilir. Oysa anadilde eğitim meselesinin, doğrudan idari, siyasi özerklikle ilişkisinden söz etmek mümkün değildir. Ancak mesele bu sınırlı zeminde sert politik ayrımlar üzerinden bir tartışmaya indirgenmiş ve Hareket, söylemsel düzeyde başarısız olmuştur.

Üçüncüsü Hareket, kısa sürede örgütlenmiş ve eylemliliğe geçmiş olmasına karşılık kendi dil aktivisti kadrosunu ve kendi tabanını inşa edememiştir. Bu sorun, aktivistlerin de tespit ettiği üzere "Hareket'in başka örgütlerden hazır taban devşirmesi nedeniyle bu tabanın Hareket'in gündemine ve çağrısına kulak vermek yerine devşirildiği örgütün gündemine ve çağrısına kulak vermesiyle" sonuçlanmıştır. Dolayısıyla Hareket, kendi gündemini ve eylem programını inşa edememiş, diğer gelişmelerden ve gündemlerden büyük ölçüde etkilenmiş, istediği uzun süreli etkiyi elde edememiştir. Bu nedenle örgütlenme düzeyinden başarısız olmuştur.

Bu başarısızlıkların arkasındaki faktörlere bakıldığında Hareket'in aktivistleri ile yapılan görüşmelerden elde edilen açıklama ve gözlemler şu şekilde özetlenebilir: ilk olarak uzun süre boyunca dil meselesinin öncelikli olarak görülmemesi nedeniyle bu konuyla ilgilenen yetişmiş insan sayısının azlığı göze çarpmaktadır. İkinci olarak Hareket'in aktivistlerinin getirdiği bir özeleştiri olarak "Kürtlerin legal düzlemde şiddet içermeyen meşru araçlarla bir toplumsal hareket inşa etme ve yürütme pratiği zayıftır" iddiası dikkate alınmalıdır. Bu nedenle aktivistler, "kısa sürede sonuç alınamayacağı görüldüğünde kişilerin motivasyonu hızlı bir şekilde kırılmış ve taban dağılma eğilimine girmiştir" iddiası gündeme gelmektedir. Üçüncü olarak "Hareket'in çıkış itibariyle denetimciliğe, belirleyiciliğe, tepeden inmeci tavırlara tepki olarak ortaya çıkmalarına karşın zaman içerisinde potansiyelinin fark edilmesi nedeniyle Hareket, kontrol edilmek istenmiştir" savı ortaya atılmıştır. Özellikle Hareket'in kuruluşu esnasında bir hizbin siyaset-üstü, tarafsız bir hareket söylemi, tepki çekmiş ve grubun harekete dönüşmesi esnasında baskılar yoğunlaşmış ve yine kurumsal bir çatı altına girme tercihinde etkili olmuş gibi gözükmektedir.

Aktivistlerin yaptığı özeleştiriye göre Hareket'in hızlı biçimde örgütlenmesinin arkasında siyasi parti örgütlenmesinin açık desteğinin rolü önemliyken, Hareket'in kısa zaman içerisinde kendi aktivist kadrosunu ve toplumsal tabanını inşa edemeyişi partiden taban devşirmek suretiyle daha fazla bu örgütlerin kontrolüne girmesi ile sonuçlanmıştır. Bu etkenlerin Hareket'in başarısızlığı açısından ciddi sonuçları olmuştur:

Öncelikle Hareket, bir toplumsal hareket olarak şiddet ve siyaset ile arasına yeterince mesafe koyamamıştır. Bu nedenle bir toplumsal hareketin sahip olması gereken şiddeti ilke olarak reddetme ve siyasetten özerk bir hüviyete sahip olma yönünden sorunlu hale gelmiştir. Bu da Hareket'in sivillik ve özerklik konusunda çelişkili davranmasına yol açarak farklı aktörlerle ittifakını sınırlandırmış ve aktör düzeyinde geniş bir cephenin oluşmasının önüne geçmiştir. Sınırlı aktör yapısı, söylemsel düzeyde anadilde eğitim talebine karşı çıkanların, bu talebi siyasi-idari bir talep olarak kodlamasına ve "bölünme-parçalanma" temaları ile dar bir tartışma zeminine hapsetmesine imkân tanıyarak Hareket'in söylemsel gücünü büyük ölçüde sınırlandırmıştır. Bu da Hareket'in tabanına farklı ideolojilere, dünya görüşlerine sahip olan veya herhangi bir örgüte yakınlık hissetmeyen kişilerin ve kitlelerin katılmasına engel olmuş, bu da talebin toplumsallığına darbe vurduğu gibi Hareket'in örgütlenmesinde geniş kitlelere açılmasına mani olarak Hareket'in örgütlenme ve toplumsallaşma düzeyinin sınırlı kalmasına yol açmıştır.

Bu konuda yapılan görüşmelerden elde edilen izlenimlerden şu sonuçlar çıkarılabilir: İlk olarak Kürtçe eğitim talebinin altı doldurulmamıştır. Bu konuda yeteri kadar düşünülmeden, hazırlık yapılmadan, bu talebin hayata geçirilmesi konusunda bir altyapı oluşturulmadan ortaya çıkılmıştır. "Anadilde eğitim istiyoruz" demekle bu talebin hayata kolayca geçirilebileceği sanılmıştır. Bu nedenle meselenin ciddiyeti yeterince ve zamanında kavranamamıştır.

İkincisi Hareket'teki sivil inisiyatif çok çabuk biçimde kurumsal çatı altına girip hiyerarşik bir yapıya bürünmüştür. Bunda Kürt meselesine hâkim olan aktörlerin tek bir merkezden yönetme reflekslerinin güçlü olması kadar devlet politikasının da Kürt meselesindeki aktörlerin çoğulculaşması ve sivilleşmesi konusundaki negatif tavrının etkili olduğu anlaşılmıştır. Deyim yerindeyse Hareket, Kürt ve Türk siyasetine hâkim olan anlayış arasında sıkışmış ve sivilleşemeden ezilmiştir.

Üçüncüsü aktivistlerden bazılarının da iddia ettiği üzere Kürt halkının Kürtçe ile alakalı taleplerinin yeterince güçlü olmadığı bu nedenle bu talepleri hayata geçirme konusunda esaslı bir kamuoyu desteğinin inşa edilemediğidir. Bunda aktivistlere göre Kürt siyasetinin aktörlerinin Türkçe okuyup yazma, konuşma ve düşünme alışkanlıkları nedeniyle bunu, birincil bir sorun alanı olarak görmemeleri etkili olmuştur. Bu sebeple dil talepleri bir anlamda "geçici bir heves" olarak kalmıştır.

Dördüncüsü devletin meseleye yaklaşımı, açıklamaları, reformların yapılış biçimi ve zamanlaması genellikle yetersiz ve geç kalınmış olarak algılandığı için mevcut açılımlar da inandırıcı bulunmamıştır. Bu anlamda dil aktivistleri ve Hareket'in tabanı nezdinde devlet "anadilde eğitim konusunda samimi bulunmamış" Bu da Hareket'in moral ve motivasyonunu olumsuz anlamda etkilemiş gibi gözükmektedir.

Sonuç olarak tüm bu kazanımlarla ve kazanılamayanlarla; başarılar ve başarısızlıklarla birlikte gelinen noktaya bakıldığında yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler ve izlenimler ışığında Hareket'in büyük ölçüde tıkandığını söylemek mümkündür. Ancak bu tıkanmaya rağmen anadilde eğitim talebinin ve bu talebin hayata geçmesi ile ilgili çalışmaların sona erdiğini söylemek mümkün değildir. Birçok kurum, kurs resmi olarak kapatılmış olsa da kültürel ve dilsel çalışmaların, farklı yerlerde veya farklı isimler adı altında devam ettiğini söylemek mümkündür. Bu anlamda Hareket'in başladığı ama konjonktürel değişimler nedeniyle tamamlanmadığını söylemek mümkündür. Çünkü kısmen Hareket sayesinde anadilde eğitim konusunda belli bir bilgi ve tecrübe birikiminin oluştuğu, bu konuyla ilgilenen kuruluşların ve insanların sayısının arttığı ve çeşitlendiği anlaşılmaktadır. Dahası TZP Kurdi deneyimi, acemilik ve hatalarla birlikte dil konusunda çıkarılacak bir ders ve yapılan yanlışlar konusunda bir özeleştiri vesilesi olması anlamında önemli bir tecrübe olmuştur. Dolayısıyla bahsedilen konularda anlamlı bir muhasebe yapıldığı, doğrular ve yanlışlar iyi analiz edildiği takdirde ve siyasi ve toplumsal konjonktür anadilde eğitim talepleri açısından olumlu yönde değiştiğinde Hareket'in canlanıp yeniden toplumsal alana dönüş yapması sürpriz olmayacaktır.

Tezin Sınırlılıkları ve Konu ile İlgili Çalışma Önerileri

Her çalışma gibi bu çalışmanın da bazı sınırlılıkları ve eksiklikleri bulunmaktadır. Bu sınırlılık ve eksikliklerin bazıları araştırmacının öznel niteliklerinden, bazıları tezin oluşturulduğu zaman diliminden, bazıları da araştırma nesnesinden kaynaklanmıştır. Öncelikle araştırmacı Kürtçe bilmediği için bu çalışmadaki tüm kaynaklar, bilgi ve belgeler Türkçe ve İngilizce dilleri ile sınırlıdır. Bu nedenle Kürtçe bilgi ve belgeler, tezin kapsamı dışında kalmıştır. Her ne kadar bu tez, bir dilbilim çalışması olmayıp siyaset sosyolojisi çalışması olsa da Kürtçe bilme eksikliği özellikle gazete arşivi taraması esnasında ve bazı kişilerin mülakatı Kürtçe olarak yapmak şartı koştuğu zamanlarda hissedilmiştir. Dolayısıyla Kürtçe bilgi ve belgelere ulaşacak araştırmacıların sağlayacağı ek bilgilere ihtiyaç vardır.

İkinci olarak bu tez konusu 2011 yılında belirlenmiştir. O dönem, konjonktür, özellikle saha araştırmasına başlanılan 2016'dan çok farklıdır. Görüşmelerin 15 Temmuz 2016 sonrasına denk gelmesi ve OHAL ilanı ile birlikte birçok kuruluşun kapatılması, Hareket'e mensup bazı kişilerin uzaklaştırılması, yurtdışına çıkması veya tutuklanması sebebiyle görüşme yapılması planlanan bazı kişilere ulaşılması mümkün olmamıştır. Bununla ilişkili olarak konjonktürün değişmesi ile birlikte söylemler, önemli görülen meseleler ve üslup da önemli ölçüde değişmiştir. Ayrıca bazı gazetelerin kapatılmasının yanı sıra başta Özgür Gündem olmak bazı gazetelere erişim kütüphaneler dâhil olmak üzere sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla Hareket'e dair objektif bilgi edinilmesi sürecinde zorluklar yaşanmıştır. Daha sonra yapılacak çalışmalarda, bu tez kapsamında görüşülmesi mümkün olmayan kişilere ve ulaşılamayan kaynaklara müracaat sonucunda elde edilecek bilgi ve yorum eksiklikleri telafi edilebilir.

Üçüncüsü araştırmaya konu olan Hareket ve onun mensupları ile ilgilidir. Konjonktürün olumsuz yönde değişmesi ve OHAL sürecinde yaşananlarla yakından bağlantılı olarak bazı kişiler, görüşmekten veya bilgi paylaşımından kaçınmış hatta görüşülen bazı kişiler, ses kaydı alınmasına müsaade etmemiş veya gerçek isminin

kullanılmasını istememiştir. Özellikle Hareket'in toplantı, örgütlenme vs. ilgili yazılı dokümanlarına ulaşılması mümkün olmamıştır. Buna gerekçe olarak güvenlik güçlerinin el koyması, mahkemelerin toplatma kararı verilmesi, "suç delili teşkil etmesin" diye bizzat bazı kişiler tarafından saklanması veya imha edilmesi ve genel olarak Hareket'in üyelerinin kayıt tutma, arşiv oluşturma ve bunu koruma gibi alışkanlıklarının pek bulunmaması gibi sebepler öne sürülmüştür.

Tüm bu sınırlılık ve eksiklikler dâhilinde çalışma, henüz yeni ve belki tamamlanmamış Hareket'in 2006-2011 arası gibi kısa bir dönemle sınırlı genel bir resmini çıkarmayı amaçlamıştır. Elbette her çalışma gibi, meselenin belli yönlerine odaklanmış, bazı yönlerini göz ardı etmek zorunda kalmıştır. Bu göz ardı edilen yönlerin de daha sonraki çalışmalarla telafi edilmesi mümkündür. Bu kapsamda, tez, Hareket'in yurtiçindeki varlığına odaklanmış, yurtdışı bağlantıları, etkileşimi göz ardı edilmiştir. Başta İsveç, Fransa ve Belçika olmak üzere Avrupa'daki Kürt diasporasının rolü ve etkileşimi ile 2011'den sonra Suriye'nin Kürtlerce "Rojava" olarak isimlendirilen bölgesindeki gelişmelerin Hareket'e etkisi ve Hareket'in aktivistlerinin burada yaptıklarını ele alan çalışmalar, bu boşluğun doldurulması açısından önemli olacaktır. Ayrıca tez kapsamında belli başlı bazı ülke örnekleri ele alınmışsa da bunlar oldukça sınırlıdır ve konuyla ilgili çerçevede araçsal olarak ele alınmıştır. Çünkü böylesi bir karşılaştırmalı çalışma başlı başına bir tez oluşturacak genişliktedir ve tezin odak noktasının dışında kalmaktadır. Ancak Hareket'in diğer ülkelerdeki dil hareketleri ile ortak ve farklı yönlerini ayrıca varsa Hareket ile olan etkileşimleri ve bilgi, deneyim alışverişlerini de içeren çalışmalar, Hareket'in ayrıntılarının belirginleşmesi açısından önemli bir boşluğu doldurabilir.

KAYNAKÇA

A. Belgeler

(1963). **49'lar Davası Gerekçeli Karar**, Genel Kurmay Başkanlığı Askeri Mahkemesi- Ankara Sayı: 964/27, 30 Nisan 1963.

(1991). **Kürdistan Gazetesi (1898-1902),** Cilt 1, Ed. M. Emin Bozarslan, Uppsala: Deng Yayınevi.

(t.y.). **DDKO Yayın Bülteni-3,** İstanbul: Haşmet Matbaası.

B. İkincil Kaynaklar

ADDISON, Michael (2002). **Violent Politics: Strategies of Internal Conflict**, Oxford: Palgrave Macmillian.

ADORNO, Theodor W., HORKHEIMER, Max (2010). **Aydınlanmanın Diyalektiği**, Çev. Nihat Ülner, Elif Öztarhan Karadoğan, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

AKPINAR, Alişan (2012). "Lisan-ı Osmani'den Türkçeye", **İnatçı Bir Bahar: Kürtçe ve Kürtçe Edebiyat**, Der. Vecdi Erbay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, ss. 82-85.

AKSOYLU, Kamil (2013). "Farklılıklarımızla Var Olmak İstiyoruz", **Yeni Anayasa ve Anadilde Eğitim Ulusal Sempozyumu**, Ankara, 18 Mayıs 2013, ss. 51-58.

ALINAK, Mahmut (1996). **HEP, DEP ve Devlet**, İstanbul: Kaynak Yayınları.

ALIŞ, Ahmet (2012). " Kürt Etnobölgesel Hareketinin Doğuşu, Kitleselleşme Süreci ve Türkiye İşçi Partisi: 1959-1974", **Türkiye Siyasetinde Kürtler**, Der. Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, Nesrin Uçarlar, İstanbul, İletişim Yayınları, ss. 57-91.

ANDERSON, Perry; WOOD, Ellen Meiksins (1999). **Modernizm, Post-Modernizm ya da Kapitalizm**, Çev. Ali Türker Erdağı, Çağla Ünal, İstanbul: Bilim Yayınları.

ANTER, Musa (2013). **Hatıralarım I-II**, 3. Bsm., Diyarbakır: Aram Yayınevi.

ANTER, Musa (2014a) "Kürtçe Sözlük", **Barış Dünyası**, Ağustos 1962, Sayı: 5, **Kürdistan Sosyalist Solu Kitabı: 60'lardan 2000'lere Seçme Metinler**, Der. Emir Ali Türkmen, Abdürrahim Özmen, Ankara: Dipnot Yayınları, ss. 87-89.

ANTER, Musa (2014b). "Barış Dünyası", Mayıs 1962, Sayı: 2, **Kürdistan Sosyalist Solu Kitabı: 60'lardan 2000'lere Seçme Metinler**, Der. Emir Ali Türkmen, Abdürrahim Özmen, Ankara: Dipnot Yayınları, ss. 77-84.

ARANDA, Robert G. (1971). "The Mexican American Syndrome", **American Journal of Public Health**, Vol: 61, No: 1, January 1971, pp. 104-109.

ARFA, Hasan (1991). "Kürtlerin Kısa Bir Tarihi", **Kürtler Üzerine Tarih ve Folklor Yazıları**, Çev. AIB, EÇ, NA, Ankara: Öz-Ge Yayınları, ss. 28-38.

ASLAN, Edip (2013). "Süryanicenin Dünü Bugünü", **Yeni Anayasa ve Anadilde Eğitim Ulusal Sempozyumu,** Ankara, 18 Mayıs 2013, ss. 19-23.

ASTER, Ernest von (2004). **Fransız İhtilali'nin Siyasi ve Sosyal Fikirleri**, Çev. Şennur Şenel, Ankara: Phoenix Yayınları.

AYDINOĞLU, Ergun (2007). **Türkiye Solu 1960-1980**, İstanbul: Versus Yayınları.

AYDINOĞLU, Ergun (2014). **Fis Köyünden Kobane'ye Kürt Özgürlük Hareketi**, İstanbul: Versus Yayınevi.

BAKER, Colin (1993). **Foundations of Bilingual Education and Bilingualism**, Philadelphia: Multilingual Matters LTd. Publishing.

BAL, Cumhur (2013). "Çerkesler ve Çerkesce Anadilde Eğitim", **Yeni Anayasa ve Anadilde Eğitim Ulusal Sempozyumu**, Ankara, 18 Mayıs 2013, ss. 3-10.

BALIBAR, Etienné; WALLERSTEIN, Immanuel (2007). **Irk, Ulus, sınıf: Belirsiz Kimlikler**, Çev. Nazlı Ökten, 4. Bsm., İstanbul: Metis Yayınları.

BARKER, Valery; GILES, Howard vd. (2001). "The English Only Movement: A Communication Analysis of Changing Perceptions of Language Vitality", **Journal of Communications**, January 2001, pp. 3-37.

BAUMAN, Zygmunt (1998). **Sosyolojik Düşünmek**, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

BAUMAN, Zygmunt (2000). **Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları**, Çev. İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

BAUMAN, Zygmunt (2007). **Modernite ve Holocaust**, Çev. Süha Sertabiboğlu, İstanbul: Versus Yayınları.

BAYAT, Asef (2015). **İslam'ı Demokratikleştirmek: Toplumsal Hareketler ve Post-İslamcı Dönüş,** Çev. Özgür Gökmen, İstanbul: İletişim Yayınları.

BAYRAM, Esma (2017). **The Nubihar Circle's Perspective On Turkey's Kurdish Question**, Danışman: Prof Dr. Mesut Yeğen, İstanbul Şehir Üniversitesi, (Basılmamış Master Tezi), İstanbul.

BELAND, Daniel; LECOURS, Andre (2005a). "The Politics of Territorial Solidarity: Nationalism and Social Policy Reform in Canada, the United Kingdom and Belgium", **Comparative Political Studies**, Vol. 38, No. 16, August 2005, pp. 676-703.

BELAND, Daniel; LECOURS, Andre (2005b). "Nationalism and Social Policy in Canada and Quebec", **The Territorial Politics of Welfare**, ed. Nicola McEven, Louis Moreno, London: Routledge, pp. 184-200.

BELAND, Daniel; LECOURS, Andre (2006). "Sub-State Nationalism and the Welfare State: Quebec and Canadian Federalism", **Nations and Nationalism**, Vol. 12, No. 1, pp.77-96.

BELL, Daniel (1973). **The Coming Post-Industrial Society**, New York: Basic Books.

BENAVENT, Salvador; CANDELA, Marc (2010). "Valencia Ülkesinde Katalanca Öğrenmek", **Uluslararası Katılımlı Anadilde Eğitim Sempozyumu II**, 30-31 Mayıs 2009, Ankara: Eğitim Sen Yayınları, ss. 214-223.

BENDER, Cemşit (2000). **Kürt Tarihi ve Uygarlığı**, 6. Bsm., İstanbul: Kaynak Yayınları.

BENHABİB, Şeyla (1999). **Modernizm, Evrensellik ve Birey**, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

BENSON, Carol (2012). "Çokdilli Eğitimin En verimli Şekilde Uygulanabilmesi için Somut Öneriler", **Tekdilliliği yeniden Düşünmek ve Çokdilliliğin Geleceği, Önce Anadili Broşür 5**, İstanbul: DİSA Yayınları.

BERCE, Yves-Marie (2003). **Modern Avrupa'da Ayaklanmalar ve Devrimler**, Çev. Muna Cedden, Ankara: İmge Yayınları.

BEŞİKÇİ, İsmail (1990). **Devletlerarası Sömürge Kürdistan,** Paris: Kürt Enstitüsü Yayınları.

BEŞİKÇİ, İsmail (1991). **Kürt Aydını Üzerine Düşünceler**, 2. Bsm., Ankara: Yurt Yayınları.

BEŞİKÇİ, İsmail (2014) "Doğu Mitinglerinin Analizi", **Kürdistan Sosyalist Solu Kitabı: 60'lardan 2000'lere Seçme Metinler**, Der. Emir Ali Türkmen, Abdürrahim Özmen, Ankara: Dipnot Yayınları, ss. 99-155.

BHATNAGAR, J. (1983). "Multicultural Education in a Psychological Perspective", **Multicultural and Multilingual Education in Immigrant Countries**, Ed. Torsten Husen & Susan Opper, Oxford: Pergamon Press, ss. 59-77.

BLUM, Alain (2002). "Resistance to Identity: Categorization in France", **Census and Identity: The Politics, Race, Ethnicity and Language in National Census**, Ed. David Ketzer, Dominique Arel, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 178-223.

BOOKCHIN, Murray (2012). **Devrimci Halk Hareketleri Tarihi: Köylü İsyanlarından Fransız Devrimine,** Çev. Sezgin Ata, Ankara: Dipnot Yayınları.

BOSI, Lorenzo (2012). "Explaining the Pathways to Armed Activism in the Provisional Irish Army, 1969-1972", **Social Science History**, Vol. 36, No. 3, Fall 2012, pp. 342-390.

BOZARSLAN, Hamit (2003)"Kürt Milliyetçiliği ve Kürt Hareketi 1898-2000", **Türkiye'de Siyasal Düşünce Akımları: Milliyetçilik**, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 840-870.

BOZARSLAN, Hamit (2012). **Ortadoğu'nun Siyasal Sosyolojisi: Arap İsyanlarından Önce ve Sonra**, Çev. Melike Işık Durmaz, İstanbul: İletişim Yayınları.

BOZARSLAN, Hamit (2014). "Türkiye'de Kürt Sol Hareketi", **Kürdistan Sosyalist Solu Kitabı: 60'lardan 2000'lere Seçme Metinler**, Der. Emir Ali Türkmen, Abdürrahim Özmen, Ankara: Dipnot Yayınları, ss. 9-69.

BÖREKÇİ, Ayşe Ülkü (2011). " Türkiye'deki 1960 ve 1968 Öğrenci Hareketlerinin Türk Romanına Yansımaları Üzerine Bir İnceleme", **Toplumsal Hareketler**, Ed. Gülcan Işık, Ankara: Nobel Yayınları, ss. 255-295.

BRIZIC, Katharina (2010). "Dillerin Ölümünün Eğitime Etkisi: Göçte Dil ve Okul Başarısı", 30-31 Mayıs 2009 **Uluslararası Katılımlı Anadili Sempozyumu II**, Ankara: Eğitim Sen Yayınları, ss. 129-139.

BRUBAKER, Roger (1995) "Aftermaths of Empire and Unmixing of Peoples", **Ethnic and Racial Studies,** Vol: 18, No: 2, April 1995, ss. 189-218.

BRUINESSEN, Martin van (2000). "Transnational Aspects of Kurdish Question", **Working Paper, Robert Schuman Centre for Advanced Studies**, European Union Institute, Florence, pp. 1-37.

BRUINESSEN, Martin van (2000). **Kurdish Etnonationalism versus Nation-Building States**, İstanbul: ISIS Press.

BUECHLER, Steven (2000). **Social Movements in Advanced Capitalism**, Oxford: Oxford University Press.

BYRNE, Sean; CARTER, Neal (1996). "Social Cubism: Six Social Forces of Ethnoterritorial Politics in Northern Ireland and Quebec," **Peace and Conflict Studies**: Vol. 3: No. 2, pp. 1-24.

CAHOONE, Lawrence (2001). **Modernliğin Çıkmazı**, Çev. Ahmet Demirhan, Erol Çatalbaş, İstanbul: İnsan Yayınları.

CAMERON-REID, Euan (2010). "İki Dilli Eğitim: Kanada", **Uluslararası Katılımlı Anadilde Eğitim Sempozyumu I**, 28-29 Haziran 2003, Ankara: Eğitim Sen Yayınları, ss. 90-92.

CARNIE, Andrew (1995). "Modern Irish: A Case Study in Language Revival Failure", **MIT Working Papers in Linguistics**, Papers on Endangered Languages, pp. 1-17.

CASTELLS, Manuel (2002). **The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business and Society,** 2. Bsm., Oxford: Oxford University Press.

CASTELLS, Manuel (2013). **İsyan ve Umut Ağları: İnternet Çağında Toplumsal Hareketler**, Çev. Ebru Kılıç, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

CELİL, Celile (2007). **Kürt Halk Tarihinden 13 İlginç Yaprak**, Çev. Hasan Kaya, İstanbul: Evrensel Yayınları.

CEYHAN, Müge Ayan; KOÇBAŞ, Dilara (2009). **Çiftdillilik ve Eğitim**, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.

CHAVEZ, Linda (1996). "One Nation, One Common Language", **The Failure of Bilingual Education**, Ed. Jorge Amselle, Washington D.C.: Center For Equal Opportunity Press, pp.7-12.

CLARK, John; THEMUDO, Nuno (2003). " The Age of Protest: Internet-Based "Dot Causes" and the "Anti-Globalization" Movement", **Globalizing Civic Engagement: Civil Society and Transnational Action**, Ed. John Clark, London: Earthscan Publications, ss. 109-126.

CLEMENS, Elisabeth S. (1996). "Organizational Form as a Frame: Collective Identity and Political Strategy in the American Labor Movement 1880-1920", **Comparative Perspectives on Social Movements**, Ed. Doug McAdam, John D. McCarthy, Mayer N. Zald, Cambridge: Cambridge University Press, s. 205-226.

COHEN, Jean (1999). "Strateji ya da Kimlik: Yeni Teorik Paradigmalar ve Sosyal Hareketler", **Yeni Sosyal Hareketler**, Haz. Kenan Çayır, İstanbul: Kaknüs Yayınları, s.109-129.

COLE, Alistair (2006). "Decentralization in France: Central Steering, Capacity Building and Identity Construction", **French Politics**, No. 4, London: Palgrave Macmillian Press, pp. 31-57.

CONVERSI, Daniele (1990). "Language or Race? : The Choice of Core Values in the Development of Catalan and Basque Nationalisms", **Ethnic and Racial Studies**, Vol. 13, No. 1, January 1990, pp. 50-71.

CONVERSI, Daniele (1993). "Domino Effect or Internal Developments? The Influences of International Events and Political Ideologies on Catalan and Basque Nationalism", **West European Politics**, Vol. 16 No. 3, July 1993, pp. 245-270.

COŞKUN, Vahap; DERİNCE, M. Şerif; UÇARLAR, Nesrin (2010). **Dil Yarası: Türkiye'de Eğitimde Anadilinin Kullanılmaması Sorunu ve Kürt Öğrencilerin Deneyimleri**, İstanbul: DİSA Yayınları.

CUMMINS Jim (2012). " Çiftdilli çocukların Anadili: Anadili, Eğitim için neden önemli?", **Tekdilliliği yeniden Düşünmek ve Çokdilliliğin Geleceği- Önce Anadili Broşür 5,** İstanbul: DİSA Yayınları.

CUMMINS, JIM (2013). "Dilsel Azınlık Öğrencilerinin Eğitim Başarısının Altında Yatan Temel Psikodilsel ve Sosyolojik Esaslar", **Çokdilli Eğitim Yoluyla Toplumsal Adalet**, Ed. Tove Skutnabb-Kangas v.d., Hz.. Fatma Gök, M. Şerif Derince, Çev. Burcu Yalçınkaya vd., Ankara: Eğitim Sen Yayınları, ss. 59-78.

ÇELİK, Zafer (2013). "Anadilde Eğitim: Dünya'da Yaygın Uygulama Modelleri", **Seta Perspektif,** Sayı: 21, Ekim 2013.

ÇETİNKAYA, Doğan Y. (2014). "2008 Sonrası İsyanlar Üzerine", **Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim**, Der. Y. Doğan Çetinkaya, 2. Bsm., İstanbul: İletişim Yayınları, s. 9-18.

ÇİĞDEM, Ahmet (2012). **Bir İmkan olarak Modernite**, 4. Bsm., İstanbul: İletişim Yayınları.

ÇOLAK, Ezgi Bakçay (2014). "Gezi Parkı Eylemleri Özelinde Toplumsal Muhalefet ve Estetik Politik Eylem", **Sokağın Belleği: 1 Mayıs 1977'den Gezi Direnişi'ne Toplumsal Hareketler ve Kent Mekânı**, Der. Derya Fırat, Ankara: Dipnot Yayınları, ss. 333-370

DANIELS, Robert V. (2003). "Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da Anti-Komünist Devrimler 1989-1991", **Batı'da Devrimler ve Devrimci Gelenek 1560-1991**, Der. David Parker, Çev. Kemal İnal, Ankara: Dost Yayınları, ss. 250-276.

DARDER, Antonia (2010). "Dil, Pedagoji ve İktidar: Dilsel Soykırıma Karşı Çıkma", **Uluslararası Katılımlı Anadilde Eğitim Sempozyumu II**, 30-31 Mayıs 2009, Ankara: Eğitim Sen Yayınları, ss. 34-50.

DELLA PORTA, Donatella (2003). "Social Movements and Democracy at the turn of Milleninium: The Italian Case", **Social Movements and Democracy**, Ed. Pedro Ibarra, New York: Palgrave Macmillian, s. 105-135.

DELLA PORTA, Donatella; DIANI, Mario (1999). **Social Movements: An Introduction**, Oxford: Blackwell Publishers.

DERİNCE, Mehmet (2010). **The Role of First Language (Kurdish) Development in acquisition of a Second (Turkish) and a Third Language (English),** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

DERİNCE, Mehmet Şerif (2011). **Önce Anadili- Broşür 1**, İstanbul: DİSA Yayınları.

DERİNCE, Mehmet Şerif (2012a). "Anadili Temelli Çok Dilli ve Çok Diyalektli Dinamik Eğitim: Kürt Öğrencilerin Eğitiminde Kullanılabilecek Modeller*",* **Önce Anadili Analiz Raporları I,** İstanbul: DİSA Yayınları.

DERİNCE, Mehmet Şerif (2012b). "Dil Planlaması ve Eğitimde Çokdillilik", **Ülkelerin Dil Planlaması ve Politikaları: Eğitimde Çokdillilik, Önce Anadili-Broşür 4,** İstanbul: DİSA Yayınları.

DERİNCE, Mehmet Şerif (2012c). "Anadilinin Eğitimde Kullanılmasının Yönetim Biçimi ile İlişkisi nedir?", **Çokdilliliğe Siyaset Penceresinden Bakmak, Önce Anadili-Broşür 6**, İstanbul: DİSA Yayınları.

DERİNCE, Mehmet Şerif (2012d). "Anadili Temelli Çok Dilli Eğitim: Nasıl?", **Eğitim Bilim Toplum Dergisi,** C. 10, S. 37, (Kış) ss. 143-151.

DIANI, Dani (2003). "Direct Democracy and Leadership in Social Movement Networks", **Social Movements and Democracy**, Ed. Pedro Ibarra, New York: Palgrave Macmillian, s. 47-59.

DICKENS, Peter (2004). **Society and Nature**, Cambridge: Polity Press.

DRUCKER, Peter (1994). **Kapitalist Ötesi Toplum**, Çev. Belkıs Çorakçı, İstanbul: İnkılâp Yayınları.

DRUCKER, Peter (1996). **Yeni Gerçekler**, Çev. Birtane Karanakçı, 5. Bsm., Ankara: İş Bankası Yayınları.

DRUCKER, Peter (2013). **Büyük Değişimler Çağında Yönetim**, Çev. Zülfü Dicleli, 2. Bsm., İstanbul: Optimist Yayınları.

DRUCKER, Peter (2014). **21. Yüzyıl için Yönetim Tartışmaları**, Çev. İrfan Bahçıvangil, Gülenay Gorbon, 4. Bsm., İstanbul: Epsilon Yayınları.

EAGLETON, Terry (1999). **Postmodernizmin Yanılsamaları**, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

ERBAY, Vecdi (2012a). "Çağdaş Kürt Edebiyatı Üzerine Kişisel Düşünceler", **İnatçı Bir Bahar: Kürtçe ve Kürtçe Edebiyat**, Der. Vecdi Erbay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, ss. 355-367.

ERBAY, Vecdi (2012b). "Önsöz Niyetine", **İnatçı Bir Bahar: Kürtçe ve Kürtçe Edebiyat,** Der. Vecdi Erbay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, ss. 11-16.

EROL, Devrim Deniz (2008). "Bir Sivil İtaatsizlik Örneği: Bergama Olayları ve Türkiye Basınındaki Sunumu", **Türkiye'de Sivil İtaatsizlik, Toplumsal Hareketler ve Basın**, Der. Erdal Dağtaş, Ankara: Ütopya Yayınları, ss. 197-238.

ERSAL, Aytekin (2015). "Kürtçe Anadilde Eğitim Talebi ve İnsan Hakları", **Karadeniz Araştırmaları Dergis***i*, Sayı. 44, Kış, ss. 143-166.

ERSANLI, Büşra; BAYHAN, Halil (2012). " Demokratik Özerklik: Statü Talebi ve Demokratikleşme Arzusu", **Türkiye Siyasetinde Kürtler**, Der. Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, Nesrin Uçarlar, İstanbul, İletişim Yayınları, ss. 203- 250.

ESCOBAR, Edward J. (1993). "The Dialectics of Repression: The Los Angeles Police Department and The Chicano Movement in 1968-1971", **The Journal of American History**, Vol. 79, No. 4 March 1993, pp. 1483-1514.

ESEN Erol; BORDE, Theda (2013). **Türkiye ve Almanya Toplum Sağlık ve Eğitimde Araştırma, Öğretim ve İşbirliği**, Cilt. 2, Ankara: Siyasal Kitapevi.

FARQİNİ, Zana (2012). "Yasak Dilde Sözlük Hazırlamanın Güçlükleri", **İnatçı Bir Bahar: Kürtçe ve Kürtçe Edebiyat**, Der. Vecdi Erbay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, ss.155-169.

FENWICK, Rudy (1981). "Social Change and Ethnic Nationalism: An Historical Analysis of Seperatist Movement in Quebec", **Comparative Studies in Society and History**, Vol.23 No. 2, April 1981, pp. 196-216.

FIRAT, Derya; EMİROĞLU, Tuba (2014). "Gezi Kuşağı mı dediniz? Tarihsel Olay ve Toplumsal Kuşaklar*",* **Sokağın Belleği: 1 Mayıs 1977'den Gezi Direnişi'ne Toplumsal Hareketler ve Kent Mekânı**, Der. Derya Fırat, Ankara: Dipnot Yayınları, ss. 371-401.

FIRAT, Nuri (2015). **Politikanın Kürtçesi**, İstanbul: Everest Yayınları.

FOLEY, Douglas; VALENZUELA, Angela (2005). "Critical Ethnography: The Politics of Collaboration", Ed. Norman K. Denzin and Yvonna S. Lincoln, **Handbook of Qualitative Research.** Thousand Oaks, CA: Sage Publications, pp. 217-234.

FORAN, John (2014). "Devrim ve Küreselleşme: Chipas'tan Seattle ve Ötesine", Çev. Galip Doğduaslan, **Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim**, Der. Y. Doğan Çetinkaya, 2. Bsm., İstanbul: İletişim Yayınları, s. 95-121.

GARCIA, Alma M. (1989). "The Development of Chicana Feminist Discourse 1970-1980", **Gender and Society**, Vol. 3, No. 2, June 1989, pp. 217-238.

GERBAUDO, Paolo (2014). **Twitler ve Sokaklar: Sosyal Medya ve Günümüz Eylemciliği**, Çev. Osman Akınhay, İstanbul: Agora Yayınları.

GEVERİ, Fikret Yaşar (2012). "Anadilde Savunma Hakkı", **Anadilinde Savunma Hakkı**, Ed. İsmail Sihhat Kaya, Bahar Tosun, Ankara: Sarı Grafik Tasarım, ss. 50-54.

GOLDSTONE, Jack (2003). "Introduction", **Revolutions: Theoretical, Comparative and Historical Studies,** Ed. Jack Goldstone, 3. Bsm., Belmont: Wadwords &Thomson, ss. 1-20.

GORZ, André (2001). **Yaşadığımız Sefalet**, Çev. Nilgün Tutal, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

GÖK, Fatma (2012). "Eğitim Hakkı Bağlamında Anadilinde Eğitim", **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, C. 10, S. 37, Kış, ss. 10-20.

GRINBERG, Jaime; SAAVEDRA, Elizabeth (2000). "The Constitution of Bilingual/ ESL Education as a Disciplinary Practice: Genaalogical Explorations", **Review of Educational Research,** Vol: 70 No: 4, Winter 2000, pp. 419-441.

GUIBERNAU, Montserrat (2006). "National Identity, Devolution and Secession in Canada, Britain and Spain", **Nations and Nationalism**, Vol. 12, No. 1, pp. 51-76.

GÜLTEKİN, Mehmet Bedri (2012). **Kürtçe Eğitim Sorunu**, İstanbul: Kaynak Yayınları.

GÜNEŞ, Cengiz (2013). **Türkiye'de Kürt Ulusal Hareketi**, Çev. Efla-Barış Yıldırım, Ankara: Dipnot Yayınları.

GÜRER, Çetin (2015). "Aktörün Perspektifinden Demokratik Özerkliğe Bakmak: Kürt Siyasal Hareketinin Demokratik Özerklik Yaklaşımı", **Mülkiye Dergisi**, 39 (1), ss.57-91.

GÜRSES, Emin (1998). **Milliyetçi Hareketler ve Uluslararası Sistem**, İstanbul: Bağlam Yayınları.

HABSBAWM, Eric (2010). **Sıradışı İsyanlar: Direniş, İsyan ve Caz**, Çev. Işıtan Gündüz, İstanbul: Yordam Yayınları.

HALMAI, Gabor; LACZO, Ferenc (2014). "Macaristan'da Toplumsal Hareketler: Bir Taslak", Çev. Galip Doğduaslan, **Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve**

Deneyim, Der. Y. Doğan Çetinkaya, 2. Bsm., İstanbul: İletişim Yayınları, s. 259-292.

HANEY-LOPEZ, Ian (2001). "Protest, Repression and Race: Legal Violence and the Chicano Movement", **University of Pennsylvania Law Review**, Vol. 150, pp. 205-244.

HARDT, Michael; NEGRI, Antonio (2001). **İmparatorluk,** Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

HARVEY, David (1999). **Postmodernliğin Durumu**, Çev. Sungur Savran, 2. Bsm., İstanbul: Metis Yayınları.

HELLER, Agnes; FEHER, Ference (1993). **Postmodern Politik Durum**, Çev. Şükrü Argın, Osman Akınhay, Ankara: Öteki Yayınları.

HOLLINGER, Robert (2005). **Postmodernizm ve Sosyal Bilimler**, Çev. Ahmet Cevizci, İstanbul: Paradigma Yayınları.

HOLMES, Helen Kelly; MORIARTY, Mairead; PIETIKAINEN, Sari (2009). "Convergence and Divergence in Basque, Irish and Sami Media Language Policing", **Language Policy**, Vol. 8 No. 1, pp. 227-242.

HORNSBY, Michael (2005). "Neo-Breton and Questions of Autenticity", **Estudios de Sociolinguistica,** 6(2), 2005, pp. 191-218.

HORNSBY, Michael (2010). "From the Periphery to the Centre: Recent Debates on the Place of Breton (and other regional languages) in the French Republic", Ed. Millar, Robert McColl **Marginal Dialects: Scotland, Ireland and Beyond. Aberdeen: Forum for Research on the Languages of Scotland and Ireland**, 171-197.

HUNTINGTON, Samuel (2003). "Revolution and Political Order", **Revolutions: Theoretical, Comparative and Historical Studies,** Ed. Jack Goldstone, 3. Bsm., Belmont: Wadwords &Thomson, s. 37-45.

HURTADO, Aida; GURIN, Patricia (1987). "Ethnic Identity and Bilingual Attitudes", **Hispanic Journal of Behavioural Sciences**, Vol: 9 No: 1, 1987, pp. 1-18.

INGLEHART, Ronald F.; WOODWARD, Margaret (1967). "Language Conflicts and Political Community", **Comparative Studies in Society and History**, Vol: 10, No: 1, October 1967, ss. 27-45.

ISSI, Murat (2013). "Kürt Basını ve Kürdistan Gazetesi", **e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi**, IX, Nisan 2013, ss. 127-147.

İMZASIZ (2009). "DDKO Dava Dosyası" **Toplum ve Kuram Dergisi**, Sayı: 2 Güz 2009, ss. 239-246.

İNAL, Kemal (2012a). "Kürt Sorununun Önemli Bir Boyutu olarak Dil" **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, C. 10, S. 37, Kış, ss. 76-112.

İNAL, Kemal (2012b). **Dil ve Politika: Dilin Kökeni, Etnik Boyutu ve Kimlikle İlişkisi**, Ankara: Ütopya Yayınları.

JASPER, James M. (2002). **Ahlaki Protesto Sanatı: Toplumsal Hareketlerde Kültür, Biyografi ve Yaratıcılık**, Çev. Senem Öner, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

JESSOP, Bob (2006). **Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme ekseninde Kapitalist Devlet**, Çev. Alev Özkazanç, Betül Yarar, İstanbul: İletişim Yayınları.

JESSOP, Bob (2009). **State Power**, Cambridge: Polity Press.

JORDAN, Tim (2002). **Eylemci**, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Kitap Yayınları.

JOSEPH, John E. (2004). **Language and Identity: National, Ethnic, Religous**, New York: Palgrave Macmillian.

KALAYCI, Hüseyin (2010). **Ulus-Devletin Baş ağrısı Ayrılıkçılık: Kanada Quebec Örneği**, Ankara: Liberte Yayınları.

KALIBER, Alper; TOCCI, Nathalie (2010). "Civil Society and the Transformation of Turkey's Kurdish Question", **Security Dialogue**, Sayı. 41 (2), ss. 191-215.

KALOUCHE, Fouad; MIELANTS, Eric (2008) "Dünya Sisteminin ve Sistem Karşıtı Hareketlerin Dönüşümü 1968-2005", **Toplumsal Hareketler 1750-2005**, Ed. William G. Martin, Çev. Deniz Keskin, İstanbul: Versus Yayınları, ss. 219-280.

KANGAS-SKUTNABB, Tove (2013). "Küresel Adalet için Çokdilli Eğitim: Meseleler, Yaklaşımlar, Olanaklar", **Çokdilli Eğitim Yoluyla Toplumsal Adalet**, Ed. Tove Skutnabb-Kangas v.d., Hz.. Fatma Gök, M. Şerif Derince, Çev. Burcu Yalçınkaya vd., Ankara: Eğitim Sen Yayınları, ss. 79-113.

KAYA, İlhan; AYDIN, Hasan (2013). **Türkiye'de Anadilde Eğitim Sorunu: Zorluklar, Deneyimler ve İki Dilli Eğitim Modeli Önerileri**, Uluslararası Kültürel Araştırmalar Merkezi Raporu, Şubat 2013, İstanbul: UKAM Yayınları.

KAYA, Nurcan (2009). **Unutmak mı Asimilasyon mu? Türkiye'nin Eğitim Sisteminde Azınlıklar,** Minority Rights Group International Raporu, Birleşik Krallık.

KAYA, Yeliz (2015). "The Opinions of Primary School, Turkish Language and Social Science Teachers Regarding Education in Mother Tongue (Kurdish)", **Journal of Ethnic and Cultural Studies**, Vol. 2 No. 2, pp. 33-46.

KIRMIZITOPRAK, Sait (2014). "Türkiye'de Kürt Millet Hareketleri", **Kürdistan Sosyalist Solu Kitabı: 60'lardan 2000'lere Seçme Metinler**, Der. Emir Ali Türkmen, Abdürrahim Özmen, Ankara: Dipnot Yayınları, ss. 159-187.

KISACIK, Raşit (2010a) **Rızgari ve Ala Rızgari**, İstanbul: Ozan Yayınları.

KISACIK, Raşit (2010b) **Kawa, Denge Kawa, Red Kawa, PSŞK**, İstanbul: Ozan Yayınları.

KİRİŞÇİ, Kemal; WINROW, Gareth M. (2011). **Kürt Sorunu, Kökeni, Gelişimi**, Çev. Ahmet Fethi, 6. Bsm., İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

KONGAR, Emre, KÜÇÜKKKAYA, Aykut (2013). **Türkiye'yi Sarsan Otuz Gün: Gezi Direnişi,** 25. Bsm., İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

KUBİLAY, Çağla (2004). "Türkiye'de Anadillere yönelik düzenlemeler ve Kamusal Alan: Anadil ve Resmi dil eşitlemesinin Kırılması", **İletişim Araştırmaları Dergisi**, 2004, 2(2), s.55-86.

KUMAR, Krishan (1999). **Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları,** Çev. Mehmet Küçük, Ankara: Dost Yayınları.

KUTLAY, Naci (2012). **Kürt Kimliğinin Oluşum Süreci**, Ankara: Dipnot Yayınları.

KUTLAY, Naci (2014a)"49'lar Dosyası", **Kürdistan Sosyalist Solu Kitabı: 60'lardan 2000'lere Seçme Metinler,** Der. Emir Ali Türkmen, Abdürrahim Özmen, Ankara: Dipnot Yayınları, ss. 72-75.

KUTLAY, Naci (2014b). **Osmanlı'dan Günümüze Kürtler**, Ankara: Dipnot Yayınları.

LA CALLE, Luis de; MILEY, Thomas Jeffrey (2008). "Is There More Assimilation in Catalonia than in Basque Country? Analysing the Dynamics of Assimilation in National Context", **European Journal of Political Research**, No. 47, pp. 710-736.

LE COADIC, Ronan (2000). "The Breton Language: From Taboo to Recognition", Richard F.E. Sutclie, Gearoid O Neill. **6th Annual Conference of the North American Association for Celtic Language Teachers**, Limerick, Ireland. University of Limerick, pp.23-27.

MALMİSANİJ (2002). **Kürt Talebe-Hevi Cemiyeti: İlk Legal Kürt Öğrenci Derneği**, İstanbul: Avesta Yayınları.

MARCUS, Aliza (2009). **Kan ve İnanç**, Çev. Ayten Alkan, İstanbul: İletişim Yayınları.

MARCUSE, Herbert (1998). **Karşıdevrim ve İsyan**, Çev. Gürol Koca, Volkan Ersoy, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

MAR-MOLINERO, Clare (2000). **The Politics of Language in Spanish- Speaking World: From Colonisation to Globalisation**, London: Routledge.

MARTIN, William G. (2008a). "Dünya Hareket Dalgaları ve Dünya Dönüşümü",**Toplumsal Hareketler 1750-2005**, Ed. William G. Martin, Çev. Deniz Keskin, İstanbul: Versus Yayınları, s. 283-303.

MARTIN, William G. (2008b). "Sistem Karşıtı Hareket Anlayışı",**Toplumsal Hareketler 1750-2005,** Ed. William G. Martin, Çev. Deniz Keskin, İstanbul: Versus Yayınları, ss. 5-19.

MEADWELL, Hudson (1993). "The Politics of Nationalism in Quebec", **World Politics**, Vol. 45, No. 2, January 1993, pp. 203-241.

MELUCCİ, Alberto (1999). "Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması", **Yeni Sosyal Hareketler**, Haz. Kenan Çayır, İstanbul: Kaknüs Yayınları, s.81-107.

MENDEL, Kerstine (2004). "Regional Languages in France: The Case of Breton", **LSO Working Papers in Linguistics-No. 4**, University of Wisconsin-Madison, pp. 65-75.

MILLER, Henry; MILLER, Kate (1996). "Language Policy and Identity: The Case of Catalonia", **International Studies in Sociology of Education**, Vol. 6, No. 1, pp. 113-128.

MOAL, Stefan (2000). "Waiting for TV-Breizh ", Richard F.E. Sutclie, Gearoid O Neill. **6th Annual Conference of the North American Association for Celtic Language Teachers,** 2000, Limerick, Ireland. University of Limerick, pp. 83-88.

MORAN, Rachel F. (1987). "Bilingual Education as a Status Conflict", **California Law Review,** Vol: 75, Issue: 1, January 1987, pp. 321-362.

MORENO, Luis; ARRIBA, Ana; SERRANO, Araceli (1997). "Multiple Identities in Decentralized Spain: The Case of Catalonia", **Regional and Federal Studies**, November 1997, pp. 2-25.

MOSER, Ryan (2002). "Bilingual Abolitionist: Shadow of the Fascism- Propaganda of the Third Reich and the English Only Movement", **Making a Difference in the Lives of Bilingual and Bicultural Children,** Ed. Lordes Diaz Soto, New York: Peter Lang Publishing, ss. 13-24.

MUNCK, Ronaldo (2002) **Emeğin Yeni Dünyası**, Çev. Mahmut Tekçe, İstanbul: Kitap Yayınevi.

MURO, Diego (2003). " Campaign for a "Robin Hood Tax" for Foreign Exchange Markets", **Globalizing Civic Engagement: Civil Society and Transnational Action**, Ed. John Clark, London: Earthscan Publications, ss. 150-163.

NAGEL, Klaus Jürgen (2002). "Transcending the National/ Ascending the National: How Stateless Nations Like Scotland, Wales and Catalonia React to European Integration", **National Europe Center Papers**, No. 40, Australian National University, 23 July 2002, pp. 1-33.

NIETO, Sonia (2004). "The Black, White and US: The Meaning of Brown v. Board of Education for Latinos", **Multicultural Perspectives**, 6 (4), pp. 22-25.

NOLAN, John Shaun (2011). Reassessing Gallo as a regional language in France: language emancipation vs. monolingual language ideology, **International Journal of Sociology of Language**, No. 209, June 2011, pp. 91-112.

NUNEZ, Jean Paul (2010). "Fransa Deneyimi", **Uluslararası Katılımlı Anadilde Eğitim Sempozyumu-I,** 28-29 Haziran 2003, Ankara: Eğitim Sen Yayınları, ss. 41-46.

OFFE, Klaus (1999). "Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması", **Yeni Sosyal Hareketler**, Haz. Kenan Çayır, İstanbul: Kaknüs Yayınları, s. 53-79.

OLSON, Mancur (1965). **The Logic of Collective Action**, Cambridge: Harvard University Press.

ÖCALAN, Abdullah (1993). **Kürdistan Devriminin Yolu (Manifesto),** 5. Bsm., Köln: Serxwebun Yayınları.

ÖKSÜZ, İskender (2016). **Millet ve Milliyetçilik**, Ankara: Panama Yayınları.

ÖZBEY, Hasan Basri (2014). **Kendi Ağzından Abdullah Öcalan**, İstanbul: Kaynak Yayınları.

ÖZCAN, Ahmet (2013). **İmparatorluk Çökerken Yeni bir Ulus Tahayyülü: Kürt Milliyetçiliğinin Yayın Organı Jin (1918-1919),** 2. Bsm., Ankara: Lotus Yayınları.

ÖZÇAĞATAY, Levent (1998). **Kuzey İrlanda ve IRA: Silahlı Mücadeleden Siyasal Çözüme**, İstanbul: Papirüs Yayınları.

ÖZEL, Çeto (2012). **Kürtçe Dil ve Eğitim Hakları**, İstanbul: Kürdistan Yayınları.

ÖZFİDAN, Burhan; BURLBAW, Lynn (2016). "Perception of Bilingual Education Model in Spain: How to Implement Bilingual Education Model in Turkey", **Journal of Ethnic and Cultural Studies**, Vol: 3 No: 1, ss. 49-58.

PAREKH, Bhikhu (2002). **Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek**, Çev. Bilge Tanrıseven, Ankara: Phonenix Yayınları.

PAYLAN, Garo (2013). "Cumhuriyet Döneminde Azınlık Okulları Pratikleri", **Yeni Anayasa ve Anadilde Eğitim Ulusal Sempozyumu**, Ankara, 18 Mayıs 2013, ss. 36-42.

PAYNE, Stanley (1971). "Catalan and Basque Nationalism", **Journal of Contemporary History**, Vol. 6 No. 1, pp. 15-51.

RAMSAUR, Ernest Edmondson (2011). **Jön Türkler: 1908 İhtilali'nin Doğuşu**, 2. Bsm., Çev. Muhsin Önal Mengüşoğlu, İstanbul: Pınar Yayınları.

ROCHER, François (2002). "The Evolving Parameters of Quebec Nationalism", **International Journal on Multicultural Societies**, Vol. 4 No. 1, pp. 1-22.

ROSENAU, Pauline Marie (1998). **Post-Modernizm ve Toplum Bilimleri**, Çev. Tuncay Birkan, Ankara: Ark Yayınları.

ROSHWALD, Aviel (2001). **Ethnic Nationalism and the Fall of Empires**, London: Routledge.

ROTH, Toby (1996). "Bilingual Education and the Role of Government in Preserving Our Common Language", **The Failure of Bilingual Education**, Ed. Jorge Amselle, Washington D.C.:Center For Equal Opportunity Press pp. 13-16.

RUCHT, Dieter (2003). "Social Movements Challenging: Neo-liberal Globalization", **Social Movements and Democracy,** Ed. Pedro Ibarra, New York: Palgrave Macmillian., ss.211-228.

SANZ, Cristina (2000). "Bilingual Education Enhanced the Third Language Acquisition: Evidence From Catalonia", **Applied Pscholinguistics**, Vol. 21, No. 1, pp. 23-44.

SARAÇOĞLU, Cenk (2009). "İzmirli Orta Sınıfta Kürt Algısı: Mekân, Sınıf ve Kentsel Yaşam", **Praksis Dergisi**, Sayı. 21 (3), ss.17-46.

SARKAR, Mella; ALLEN, Dawn (2007). "Hybrid Identities in Quebec Hip Hop: Language, Territory and Ethnicity in the Mix", **Journal of Language Identity and Education**, Vol. 6, No. 2, June 2007, pp. 117-130.

SCHÖNLEITNER, Günther (2003). " World Social Forum: Making Another World Possible?", **Globalizing Civic Engagement: Civil Society and Transnational Action**, Ed. John Clark, London: Earthscan Publications, ss. 127-149.

SELJAK, David (1996). "Why the Quiet Revolution was Quiet: The Catholic Church's Reaction to the Secularization of Nationalism in Quebec after 1960", **CCHA Historical Studies**, 62, pp. 109-124.

SENNETT, Richard (1996). **Kamusal İnsanın Çöküşü**, Çev. Serpil Durak, Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

SERDAR, Ziyaüddin (2001). **Postmodernizm ve Öteki**, Çev. Gökçe Kaçmaz, İstanbul: Söylem Yayınları.

SHAPIRO, Daniel M.; STELCNER, Morton (1997). "Language and Earnings in Quebec: Trends over in Twenty Years, 1970-1990", **Canadian Public Policy**, Vol. 23, No. 2, pp. 115-140.

SKOCPOL, Theda (2004). **Devletler ve Toplumsal Devrimler**, Çev. S. Erdem Türközü, Ankara: İmge Yayınları.

SKUTNABB-KANGAS, Tove (2008). "Kurds in Turkey and (Iraqi) Kurdistan: A Comparison of Kurdish Educational Language Policy in Two Situations of Occupation", **International Journal of Genocide Studies and Prevention**, Vol. 3, Issue. 1, Article. 5, pp. 43-73.

SLEETER, Christine; GRANT, Carl (1987). "An Analysis of Multicultural Education in United States", **Harvard Educational Review**, Vol: 57, No: 4, November 1987, pp. 421-444.

SMITHS, Jeroen; HOŞGÖR, Ayşe Gündüz (2003). "Linguistic Capital: Language as a Socio-Economic Resource among the Kurdish and Arabic Women in Turkey", **Ethnic and Racial Studies,** Vol. 26 No: 5, September 2003, pp. 829-853.

SOLORZANO, Daniel G.; YOSSO, Tara J. (2000). "Toward a Critical Race Theory of Chicana and Chicano Education", **Charting New Terrains of Chicano/Latino Education**, Ed. Carlos Tejeda vd., New Jersey: Hampton Press, pp. 35-65.

SOLORZANO, Daniel; DELGADO-BERNAL, Dolores (2001). "Examining Transformal Resistance Through a Critical Race and Latcrit Theory Framework: Chicana and Chicano Students in Urban Context", **Urban Education**, Vol: 36, No: 3, May 2001, pp. 308-342.

SÖNMEZ, İrfan (2014). **Anadille Eğitim, Milliyetçilik ve AB Hukuku**, İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.

SÜRMELİ, Hazal (2015). **Anadilinde Eğitim Hakkı**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

TAN, Sami (2012a). "Kürt Halkının Özgürlük Mücadelesi ve Kürt Dili", **İnatçı Bir Bahar: Kürtçe ve Kürtçe Edebiyat**, Der. Vecdi Erbay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, ss. 121-129.

TAN, Sami (2012b) "Türkiye'de Kürtçe Öğretmenliği", **Dilsel ve Kültürel Farklılıklar Açısından Öğretmen Yetiştirme, Önce Anadili-Broşür 3**, İstanbul: DİSA Yayınları, İstanbul.

TAN, Sami (2014). "Kürt Dilini Koruma ve İlerletme Hareketi", **Anadilinde Eğitim: Modeller, Kısıtlar ve İmkânlar Uluslararası Sempozyumu**, Diyarbakır, 12-13 Nisan 2014, ss. 205-212.

TAN, Sami; ÖNEN Ronayi v.d. (2010). **Kürt Dili ve Edebiyatı Ders Kitabı**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

TARROW, Sidney (1996). "States and Opportunities: The Political Structuring of Social Movements", **Comparative Perspectives on Social Movements**, Ed. Doug McAdam, John D. McCarthy, Mayer N. Zald, Cambridge: Cambridge University Press, s. 41-61.

TAYLOR, Shelley K. (2013). "Kanada'da Çokdilliliğe Karşı Kast Sistemi Yaklaşımı: Fransızca Çokdillileştirme Programında Dilsel ve Kültürel Azınlık Çocukları", **Çokdilli Eğitim Yoluyla Toplumsal Adalet,** Çev. Burcu Yalçınkaya, Ed. Tove Skutnabb-Kangas vd., Haz. Fatma Gök, M. Şerif Derince, Ankara: Eğitim Sen Yayınları, ss. 249-275.

TEKİN, Gülçiçek Günel (2012). "Dilsel Jenosid ve Türkiye'nin Dilkırım Politikaları", **İnatçı Bir Bahar: Kürtçe ve Kürtçe Edebiyat**, Der. Vecdi Erbay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, ss. 95-120

TERRANOVA, Tiziana (2004). **Network Culture: Politics for Information Age**, New York: Pluto Press.

TILLY, Charles (2014). "Toplumsal Hareketler 21. Yüzyıla Giriyor", Çev. Emre Ergüven, **Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim**, Der. Y. Doğan Çetinkaya, 2. Bsm., İstanbul: İletişim Yayınları, s.153-197.

TIMM, Lenora A. (2000). "Language Ideologies in Britanny: with Implications for Breton Language, Maintenance and Pedagogy ", Richard F.E. Sutclie, Gearoid O Neill. **6th Annual Conference of the North American Association for Celtic Language Teachers**, 2000, Limerick, Ireland. University of Limerick, pp. 147-153.

TIMM, Lenora A. (2001). "Transforming Bretons: A Case Study in Multiply Conflicting Language Ideologies", **Texas Linguistic Forum**, 44(2), April 20-22 2001, pp. 447-461.

TOFFLER, Alvin (1970). **The Future Shock**, 3. Bsm., New York: Bantam Books.

TOTTI, Xavier F. (1987). "The Making of a Latino Ethnic Identity", **Conflicts and Constituencies**, Fall 1987, pp. 537-542.

TOURAINE, Alain (1997). **Demokrasi Nedir?,** Çev. Olcay Kunal, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

TOURAINE, Alain (2002). **Modernliğin Eleştirisi**, Çev. Hülya Tufan, 4. Bsm., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

TOWNSHEND, Charles (2002). "The Historiography: Telling the Irish Revolution", **The Irish Revolution 1913-1923**, Ed. Joost Augusteijn, New York: Palgrave Macmillian, pp. 1-16.

TUNAYA, Tarık Zafer (1986). **Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt II: Mütareke Dönemi**, 2. Bsm., İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

TUNAYA, Tarık Zafer (1988). **Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt I: II. Meşrutiyet Dönemi**, 2. Bsm., İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

TÜRKDOĞAN, Orhan (2013). **Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi**, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

UÇARLAR, Nesrin (2009). **Between Majority Power and Minority Resistance: Kurdish Linguistic Rights in Turkey**, Lund-Sweden: Media-Tryck Lund University Press.

UÇARLAR, Nesrin (2012). "Kürtçenin Direnişi ve Siyasalın Geri Dönüşü", **Türkiye Siyasetinde Kürtler,** Der. Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, Nesrin Uçarlar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, ss.265-291.

UÇARLAR, Nesrin; DERİNCE, Şerif (2012). "Türkiye'de Anadili Sorunu: Kürt Öğrencilerin Deneyimleri", **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, Cilt: 10 Sayı: 37, Kış 2012, s. 21-51.

URLA, Jacqueline (1993). "Ethnic Protest and Social Planning", **Anthropology Department Research Reports Series,** University of Massachusetts-Amherst, No. 28, pp. 109-119.

URRIETA, Louis (2004). "The Chicana/o Activism and Education", **The High School Journal**, April-May 2004, pp. 1-9.

UZUN, Mehmet (2010). **Bir Dil Yaratmak**, 4. Bsm., İstanbul: İthaki Yayınları.

VALENCIA, Richard R. (1991) "The Plight of Chicano Students: An Overview of Schooling Conditions and Outcomes", **Chicano School Failure and Success: Research and Policy Agendas for the 1990's**, Ed. Richard R. Valencia, London: Falmer Press, pp. 1-26.

WALLACE, Loh (1975). "Nationalist Attitudes in Quebec and Belgium", **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 19, No. 2, June 1975, pp. 217-249.

WATSON, Iarfhlaith (1996). "The Irish Language and Television: National Identity, Preservation, Restoration and Minority Rights", **The British Journal of Sociology**, 47, pp. 255-274.

WATSON, Iarfhlaith (2002). "Irish-language Broadcasting: History, Ideology and Identity", **Media Culture and Society**, Vol.27, No. 6, pp. 739-757.

WEST, David (1998). **Kıta Avrupası Felsefesine Giriş**, çev. Ahmet Cevizci, İstanbul: Paradigma Yayınları.

WHITE, Paul J. (2012). **İlkel İsyancılar mı? Devrimci Modernleştiriciler mi? Türkiye'de Kürt Ulusal Hareketi**, İstanbul: Vate Yayınları.

WHITE, Robert W. (1989). "From Peaceful Protest to Guerilla War: Micromobilization of Provisional Irish Republican Army", **American Journal of Sociology**, Vol. 94, No. 6, May 1989, pp. 1277-1302.

WOOD, Ellen Meiksins (2011). **Sınıftan Kaçış**, Çev. Şükrü Alpagut, 3. Bsm., İstanbul: Yordam Yayınları.

YAĞCIOĞLU, Sedat (2010). "Yeni Çocukluğun Kurucuları Kürt Çocukların Siyaseti ve Siyaset Alanı olarak Toplumsal Gösteriler", **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, Cilt. 8 Sayı. 31 Yaz, ss. 88-114.

YEĞEN, Mesut (2011). **Son Kürt İsyanı**, İstanbul: İletişim Yayınları.

YEĞEN, Mesut (2012). **İngiliz Belgelerinde Kürdistan (1918-1958),** Ankara: Dipnot Yayınları.

YEĞEN, Mesut; TOL, Uğraş Ulaş; ÇALIŞKAN, Mehmet Ali (2016). **Kürtler Ne İstiyor? Kürdistan'da Etnik Kimlik, Dindarlık, Sınıf ve Seçimler**, İstanbul: İletişim Yayınları.

YILDIRIM, Yavuz (2013). **Sosyal Forum'dan Öfkeliler'e**, İstanbul: İletişim Yayınları.

YILDIZ, Kerim; DÜZGÖREN, Koray (2002). **Bir Dilin İnkârı: Türkiye'de Kürtçe Dili Hakkı**, Kürt İnsan Hakları Projesi (KHRP) Raporu, Londra.

YOUNG, Iris (2015). "Sosyal Hareketler ve Farklılık Yaklaşımları", Çev. Berna Köseoğlu **Felsefe-logos Dergisi: Sosyal Hareketler**, Sayı: 56-1, İstanbul, s.69-104.

YÜCEL, Clémence Scalbert (2012). "İsveç'te Kürt Diyasporası: Bir Dilbilimsel bilginin Korunması, Üretilmesi ve Yayılması", **İnatçı Bir Bahar: Kürtçe ve Kürtçe Edebiyat**, Der. Vecdi Erbay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, ss. 551-576.

YÜKSEKER, Deniz (2012). "Kürtlerin Yerinden Edilmesi ve Sosyal Dışlanma: 1990'lardaki Zorla Göçün Sonuçları", **Küreselleşme Çağında Göç**, Der. S. Gülfer Ihlamur-Öner, N. Aslı Şirin-Öner, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 233-262.

ZALD, Mayer N.; MCCARTHY, John D. (2003). "Social Movement Organizations", **The Social Movement Reader**, Ed. Jeff Goodwin, James M. Jasper, Oxford: Blackwell Publishing, s. 169-186.

ZANA, Mehdi (1991). **Bekle Diyarbakır**, İstanbul: Doz Yayınları.

ZENTELLA, Anna Celia (1997). "The Hispanofobia of Official English Movement in the US", **International Journal of Sociology**, 127 (1997), pp. 71-86.

ZUBAK, Marko (2014). "Yugoslavya'da 1968 ve 1971 Öğrenci Hareketleri: Komünist Gençleştirmenin İki Hatası", Çev. Galip Doğduaslan, **Toplumsal**

Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim, Der. Y. Doğan Çetinkaya, 2. Bsm., İstanbul: İletişim Yayınları, s. 397-423.

ZUBIETA, Amaia (2010). "Bask Ülkesi: Bir Dilin Yeniden Hayat Bulması", **Uluslararası Katılımlı Anadilde Eğitim Sempozyumu II,** 30-31 Mayıs 2009, Ankara: Eğitim Sen Yayınları, ss. 236-242.

C. Gazete Yazıları

ANTER, Musa (1963). "Uyanalım Ya!", **Dicle-Fırat**, Sayı: 4, 6 Ocak 1963, (1997). Dicle-Fırat 1-8 (1962-1963), Pesgotin, Stockholm APEC Yayınları, ss. 7.

BABANZADE, İsmail Hakkı (1908) "Kürtler ve Kürdistan", Sayı: 1, ss. 7-8,(1998). **Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi (1908-1909),** Ed. M. Emin Bozarslan, Uppsala: Deng Yayınevi, ss. 67-69.

BABANZADE, İsmail Hakkı (1908). "Kürdçeye Dair", **Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi (1908-1909)**, 19 Aralık 1908, Sayı: 3, ss. 2.

BABANZADE, İsmail Hakkı (1913). "Kürdlük ve Müslümanlık", **Roji Kurd**, 19 Temmuz 1913, Sayı 2, ss. 5-6.

BOZARSLAN, Sıddık; AYDIN, Mustafa (1977). "Kürt ve Türk Halkları Kardeşçe ve Demokrat Bir Toplumu Birlikte Kuracaklardır", **Roja Welat**, Sayı: 2, 30 Ekim 1977, ss. 12-13.

ERZİNCANLI, Hamdi Süleyman (1909). "Kürdistan'da Maarifin Tarz-ı Tensik ve İhyası", **Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi**, 23 Ocak 1909, Sayı 8, ss. 2-3.

İMZASIZ (1963). "Sevmek İçin Bilmek Lazım", **Deng**, Sayı: 2, 15 Mayıs 1963, (1998) Deng (1-2), Stockholm: APEC Yayınları, ss. 3.

İMZASIZ (1963)."Çıkarken", **Deng**, 15 Nisan 1963, Sayı: 1,(1998) Deng (1-2), Stockholm: APEC Yayınları, ss.1.

İMZASIZ (1973). "Sen Faşist Savcı İyi Dinle! Dünyada Kürt Vardır", **DDKO Savunması**, No: 4, Uppsala: Bahoz Yayınları.

İMZASIZ (1976). "Devrimcilikle Goşizmi Ayıralım", **Özgürlük Yolu**, Sayı: 11, Nisan 1976, ss. 3-17.

İMZASIZ (1977). "Kürtçe Yayın Yapmak Hakkımızdır ve Bu Hakkı Kullanacağız", **Roja Welat**, Sayı: 2, 30 Ekim 1977, ss. 2.

İMZASIZ (1978). "Kürdistan Tarihi ve Sömürgecilik", **Tekoşin**, Sayı: 3, 1978, ss. 3-11.

İMZASIZ (1978). "Örgütlenme Sorunu Üzerine", **Tekoşin**, Sayı: 1, 1978, ss. 15-17.

İMZASIZ (1979). "Pale'nin Siyasi Programı", **Pale**, Sayı: 4, Kış, 1979, ss. 46.

İMZASIZ (2000). "PKK Programı" **Serxwebun**, Sayı: 220, Nisan 2000, ss. 14-18.

İMZASIZ (2000). "Yeni Yüzyıla ve Bin yıla Girerken", **Serxwebun**, Sayı: 217, Ocak 2000, ss. 5-9.

İMZASIZ (2003). "Demokratik Haklar Bildirgesi", **Serxwebun**, Sayı: 263, Kasım 2003, ss. 12.

İMZASIZ (2013). "AKP Kredisini Tüketti", **Serxwebun**, Sayı: 380, Ağustos 2013, ss. 3-9.

KALELİ, Nazife (1978). "Sömürge Ülkelerde Eğitim", **Özgürlük Yolu**, Sayı: 33-34, Şubat-Mart 1978, ss. 8-21.

KARAHAN, Edip (1962). "Neden Çıkıyoruz", **Dicle-Fırat**, Sayı: 1, 1 Ekim 1962, (1997). Dicle-Fırat 1-8 (1962-1963), Pesgotin, Stockholm APEC Yayınları, ss. 4.

M. M., (1918). "Edebiyat-ı Kürdiyeden Bazı Numuneler", ***Jin,*** 14 Kasım 1918, Sayı 2; (1985) **JİN Dergisi (1918-1919),** Cilt 1, Ed. M. Emin Bozarslan, Uppsala: Deng Yayınları ss. 236.

MAZIDAĞLI, Hamit (1963). "Bazı Noktalar", **Dicle-Fırat**, Sayı: 8, 14 Mayıs 1963, (1997). Dicle-Fırat 1-8 (1962-1963), Pesgotin, Stockholm APEC Yayınları, ss. 1.

MAZIDAĞLI, Hamit (1963). "Hani Vaizler Kürtçe Veriliyordu?", **Dicle-Fırat**, Sayı: 7, 4 Nisan 1963, (1997). Dicle-Fırat 1-8 (1962-1963), Pesgotin, Stockholm APEC Yayınları, ss. 1.

MEVLANAZADE, Rıfat (1913). "Sayın Hetawi Kurd gazetesi kurucularına" **Hetawi Kurd**, İstanbul, no: 2 (4 Muharrem 1332/21 Teşrinisani 1329 (1913), ss. 2-3.

ÖCALAN, Abdullah (2002). "Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa: Devlet ve Demokrasi II", **Serxwebun**, Sayı: 244, Nisan 2002, ss. 28-32.

ZOZAN, E. (1976). "Eğitim Üzerine", **Özgürlük Yolu**, Sayı: 8, Ocak 1976, ss. 39-54.

D. Gazete Haberleri

Birgün, "Açılım Çerkezleri, Lazları, Gürcüleri de Kapsamalı", 30.09. 2009.

Birgün, "Anadil için 1 Milyon İmza", 25.02. 2011.

Birgün, "Anadilde Eğitim İçin Miting", 11.06. 2008.

Birgün, "Anadilde Eğitime Soruşturma Darbesi", 15.09. 2014.

Birgün, "Anadilde Eğitime Vurulan mühür İşe Yaramadı", 16.09. 2014.

Birgün, "Beş İlde Anadil Yürüyüşü", 23.09. 2008.

Birgün, "Bu Kez Okullara Boykot", 16.09. 2010.

Birgün, "Dersimiz Boykot", 21.09. 2010.

Birgün, "Dünya Anadil Günü'nde Yasaklı Kürtçeye de Dikkat Çekildi", 22.02. 2008.

Birgün, "Hak-Par da İki Dile Aktif Destek Verdi", 24.01. 2011.

Birgün, "Hüda-Par: Hükümet Kürt Meselesinde Gereken Adımı Atmadı", 06.09. 2017.

Birgün, "Kitaplar Kürtçe Yayınlanıyor", 26.10. 2010.

Birgün, "Kürt Aileleri Anadil İçin Okul Boykotunda Kararlı", 19.09. 2010.

Birgün, "Kürtçe Okulların Eğitim Modelini Muazzez Filiz Anlattı: Anadilde Sınavsız Okul", 02.02. 2015.

Birgün, "Kürtçenin Kamusal Alanda Önü Açılmalıdır", 06.01. 2011.

Birgün, "ÖDP: Toplumun Demokratikleşmesi Sürece Daha Çok Katkı Sağlar", 08.08. 2009.

Birgün, "Sosyalistlerin Kürt Açılımı Konusunda Yaptıkları Ortak Açıklamanın Tam Metni", 30.10. 2009.

Birgün, "Türkiye Anadil Günü'nü Yasak ve Baskılarla Karşılıyor", 21.02. 2010.

Evrensel, "Anadilde Eğitim Görmek Çok Güzel", 25.12. 2010.

Evrensel, "Anadilde Eğitim Haktır", 20.09. 2010.

Evrensel, "Anadilde Eğitim için İmza Kampanyası", 25.12. 2010.

Evrensel, "Anadilde Eğitim", 25.02. 2011.

Evrensel, "Anadilde Eğitim için Mücadele", 22.09. 2010.

Evrensel, "Anadilde Eğitim Mitingine Dava", 13.01. 2009.

Evrensel, "Anadilde Eğitim Talebi Sokaklara Taşınacak", 05.09. 2008.

Evrensel, "Anadilde Eğitim Talebi", 16.05. 2010.

Evrensel, "Anadilde Eğitim Talebi", 19.09. 2010.

Evrensel, "Anadilde Eğitim Ülkeyi Bölmez", 17.09. 2010.

Evrensel, "Aydınlardan Anadil Çağrısı", 24.06. 2002.

Evrensel, "Cizre ve Suruç'ta Öğrenciler Anadilde Eğitim İstediler", 22.09. 2008.

Evrensel, "Eğitim-Sen Anadilde Eğitimi Tartıştı", 13.10. 2008.

Evrensel, "Erdoğan: Anadilde Eğitim Beklemeyin!", 25.09. 2010.

Evrensel, "Kürt Kurumları Anadilde Eğitim İstedi", 22.02. 2007.

Evrensel, "Okullar Anadilde Eğitim Talebiyle Başladı", 25.09. 2009.

Evrensel, "Yeni Eğitim Yılında Kürtçe Anadilde Eğitim Talebi", 09.09. 2008.

Evrensel, "Zarokistan Türkçe Kreşe Dönüştürüldü", 15.02. 2017.

Milliyet, "Diyarbakır'da Kürtçe İsimli Kreş Açıldı", 22.10. 2014.

Nart, "21 Şubat Uluslararası Anadil Günü Kutlandı", Sayı: 53, Ocak-Şubat 2007, ss. 23.

Nart, "Kafkas Dernekleri Federasyonu IV. Olağan Kongresi Ankara'da Yapıldı", Sayı: 70, Kasım-Aralık 2009, ss. 7-13.

Nart, "Uluslararası Anadil Konferansı Ankara'da Yapıldı", Sayı: 50, Temmuz-Ağustos 2006, ss. 31.

Nart. "21 Şubat Dünya Anadil Günü Etkinliği İstanbul'da Gerçekleşti", Sayı: 77, Ocak-Şubat 2011, ss. 17-18.

Özgür Gündem "Anadolu Çok kimlikli Yapısını Kaybetti mi?", 06.01 2005.

Özgür Gündem "Birleştirici Kültürel Kimlik: Anayasal Vatandaşlık", 12.09. 2005.

Özgür Gündem, "AB Sürecinde Çokkültürlü Bir Eğitim Sistemi Üzerine", 23.01. 2005.

Özgür Gündem, "Anadil Parayla Öğrenilmez", 21.05. 2005.

Özgür Gündem, "Asimilasyona Karşı Kürt Dil Hareketi", 04.04.2006.

Özgür Gündem, "Avrupa'da Anadil Kampanyası", 29.07. 2005.

Özgür Gündem, "Bask ve Kürt Halkının Geleceği Avrupa Birliği'nde", 04.07. 2005.

Özgür Gündem, "Batman'da Anadil Paneli", 10.03. 2006.

Özgür Gündem, "Birleştirici Kültürel Kimlik: Anayasal Vatandaşlık", 12.09. 2005.

Özgür Gündem, "Bu Ülkeye Söz verdik Çalışacağız!", 16.01. 2005.

Özgür Gündem, "Cem Törenleri Kürtçe de Yapılsın", 09.05. 2006.

Özgür Gündem, "Çocuklarla Kürtçe Konuşun", 26.05. 2006.

Özgür Gündem, "Çok dillilik Zenginliktir", 28.07. 2005.

Özgür Gündem, "Dil ve Eğitim Hareketi", 20.02. 2006.

Özgür Gündem, "Dil Zenginliktir", 22.02. 2006.

Özgür Gündem, "Dilleri Yok Etmeyelim", 21.02. 2006.

Özgür Gündem, "Diyarbakır'da Dil Kampanyası", 25.05. 2005.

Özgür Gündem, "DTH Üzerine Görüş ve Öneriler", 15.01. 2005.

Özgür Gündem, "ETA ile Barışa Doğru", 15.05. 2005.

Özgür Gündem, "Halk Anadilini İstiyor", 24.07. 2005.

Özgür Gündem, "İnternette Kürtçe Dil Eğitimi", 04.03. 2006.

Özgür Gündem, "Kürtçe Eğitim ve Dili Hareketi İnternette", 03.03. 2006.

Özgür Gündem, "Kürtçe Günlük Dil Haline Gelmeli", 31.06. 2005.

Özgür Gündem, "Kürtçe Kurs Adrese Takıldı", 07.05. 2005.

Özgür Gündem, "Kürtçe Kurslar Kapatıldı, Talep Anadilde Eğitim", 02.08. 2005.

Özgür Gündem, "Kürtçe Ortada Kaldı", 15.12. 2005.

Özgür Gündem, "Kürtçe Yayına İlgisizlik", 18.09. 2005.

Özgür Gündem, "Kürtçeyi Biz Unutturuyoruz", 13.07. 2005.

Özgür Gündem, "Mahkeme Kürtlere Danıştı", 12.02. 2006.

Özgür Gündem, "Nasıl Bir Dil Hareketi?", 10.02. 2006.

Özgür Gündem, "Silahlara Veda", 09.07. 2005.

Özgür Gündem, "Sinn Fein'den Özeleştiri", 06.03. 2005.

Özgür Gündem, "Türkiye Partisi İstiyoruz!", 10.01. 2005.

Özgür Gündem,"Dil ve Eğitim Hareketi", 20.02. 2006.

Özgür Politika, "Tek Dil Darbesi", 10.12. 2016.

Radikal, "Milli Eğitim Bakanı Çubukçu: Eğitim Anayasal bir Hak. Engellemek Çocuk İstismarıdır", 16.09. 2010.

Yeni Şafak, "Bu Suçu Severek ve İsteyerek İşliyoruz", 17.04. 2009.

Yeni Şafak, "Cizre'de Olaylı Gösteri", 01.02. 2009.

Yeni Şafak, "Çözüme Mahalli İdareler Reformu'ndan Başlanabilir", 03.06. 2009.

Yeni Şafak, "İşte Kürt Aydınlarının Çalıştayından Çıkan Sonuç", 26.07. 2009.

Yeni Şafak, "Yol Haritasının Anahtarı Yeni Anayasa Olmalı", 16.08. 2009.

E. Görüşmeler

AKINCILAR, Murad (2017). Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü (DİSA) Eski Direktörü ve Adalet Programı Koordinatörü ile yapılan 13.07.2017 tarihli görüşme. (Diyarbakır)

AYAZ, Necat (2017). Koma Hawara Kurdi üyesi ile yapılan 12.07.2017 tarihli görüşme. (Diyarbakır)

AYDOĞANOĞLU, Erkan (2016). Eğitim-Sen Eğitim Uzmanı ile yapılan 31.08.2016 tarihli görüşme. (Ankara)

BABAOĞLU, İrfan (2017). Diyarbakır Kürt Enstitüsü Başkanı ile yapılan 12.07.2017 tarihli görüşme. (Diyarbakır)

BAL, Cumhur (2016). Kafkas Dernekleri Federasyonu Genel Sekreteri ile yapılan 22.08.2016 tarihli görüşme. (Ankara)

BATEYİ, Kahir (2017). TZP Kurdi Kurucusu, Sözcüsü ve Van Kurdi-Der Yöneticisi ile 15.08.2017 tarihli görüşme. (Van)

BEŞLİ, Memedali Barış (2016). Laz Kültür Derneği Genel Başkanı ile yapılan 06.10.2016 tarihli görüşme. (İstanbul)

BİLGEN, Ayhan (2016). Halkların Demokratik Partisi (HDP) Kars Milletvekili ile yapılan 06.09. 2016 tarihli görüşme. (Ankara)

CENGİZ (2017). Kurdi-der ile Ferzad Kemanger Okulu Eğitmeni ve 2001'de Dilekçe Eylemlerinde yer alan aktivist ile yapılan 18.07.2017 tarihli görüşme. (Van)

COŞKUN, Vahap (2017). Akil Adamlar Komitesi üyesi ve Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim üyesi ile yapılan 11.07.2017 tarihli görüşme. (Diyarbakır)

DERİNCE, Şerif (2017). Koma Hawara Kurdi ve TZP Kurdi üyesi ile yapılan 11.07.2017 görüşme. (Diyarbakır)

ENSARİOĞLU, Mehmet Galip (2017). Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Diyarbakır Milletvekili ile yapılan 09.10.2017 tarihli görüşme. (Ankara)

FIRAT, Mesut (2016). Eğitim-Sen Genel Merkez Yürütme Kurulu Üyesi ile yapılan 31.08.2016 tarihli görüşme. (Ankara)

GEWEZ, Mem (2016). İstanbul Kürt Enstitüsü Üyesi ve Kürtçe Kursiyeri ile yapılan 03.10. 2016 tarihli görüşme. (İstanbul)

İLYAS (2017). Ankara Kürt Demokrasi Kültür ve Dayanışma Derneği (Kurd-Der) Üyesi ile yapılan 16.10.2017 tarihli görüşme. (Ankara)

İNAL, Kemal (2016). Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Üyesi ile yapılan 01.08.2016 tarihli görüşme. (Ankara)

KAPLAN, Filiz (2016). Kafkas Dernekleri Federasyonu Genel Koordinatörü ve Nart Dergisi Editörü ile yapılan 22.08.2016 tarihli görüşme. (Ankara)

KARAKOÇ, Refik (2016). Hak ve Özgürlükler Partisi (Hak-Par) Genel Başkanı ile yapılan 26.09.2016 tarihli görüşme. (Ankara)

KARAMAN, Mustafa (2016). Ankara Kürt Demokrasi Kültür ve Dayanışma Derneği (Kurd-Der) Genel Başkanı ile yapılan 19.07.2016 tarihli görüşme. (Ankara)

OCEK, Nezir (2017). Kurdi-Der üyesi, Kürtçe Eğitmeni ile yapılan 18.07.2017 tarihli görüşme. (Van)

OPENGİN, Ergin (2017). Koma Hawara Kurdi üyesi ile yapılan 15.06.2017 tarihli görüşme. (İstanbul)

ORHAN (2017). Kurdi-der Kursiyeri ile yapılan 10.07.2017 tarihli görüşme. (Diyarbakır)

ÖNEN, Ronayi (2016). Koma Hawara Kurdi ve TZP Kurdi üyesi ile yapılan 22.12.2016 tarihli görüşme. (İstanbul)

SEYVAN (2017). Van Kurdi-Der Yönetim Kurulu Üyesi ve Kürtçe Eğitmeni ile yapılan 18.07.2017 tarihli görüşme. (Van)

TAN, Sami (2016). İstanbul Kürt Enstitüsü Başkanı ve Koma Hawara Kurdi ve TZP Kurdi kurucusu ile yapılan 03.10.2016 tarihli görüşme. (İstanbul)

TAŞ, Halil İbrahim (2017). Kurdi-der Eski Genel Sekreteri ve Ehmede Hani Dil Akademisi Eş Başkanı ile yapılan 12.07.2017 tarihli görüşme. (Diyarbakır)

TURANLI, Ömer (2016). Ankara Kürt Demokrasi Kültür ve Dayanışma Derneği (Kurd-Der) Üyesi ve Kürtçe Eğitmeni ile yapılan 19.07.2016 tarihli görüşme. (Ankara)

VAHİT (2017). Kurdi-der Kursiyeri ve 2001'de Dilekçe Eylemlerinde yer alan aktivist ile yapılan 10.07.2017 tarihli görüşme. (Diyarbakır)

WELAT (2017). Mardin Artuklu Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Kürdoloji Bölümü Üyesi ile yapılan 14.07.2017 tarihli görüşme. (Mardin)

YAVUZ, Mehmet (2017). Hür Dava Partisi (Hüda-Par) Genel Başkan Yardımcısı ve Parti Sözcüsü ile yapılan 20.10.2017 tarihli görüşme. (Ankara).

F. Elektronik Kaynaklar

(2016). Language Report on Breton, http://www.npld.eu/about-us/breton/, Erişim Tarihi: 12.08.2017.

"Al Jazeera Türkçe, "Kayıtdışı Kürtçe Eğitim Başlıyor", http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/kayit-disi-kurtce-egitim-basliyor, Erişim Tarihi: 19.12.2017.

"Al Jazeera Türkçe, "Kayıtdışı Kürtçe Eğitimde Ders Zili", http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/kayit-disi-kurtce-egitimde-ders-zili, Erişim Tarihi: 19.12.2017.

"Anadilde Eğitim Çalıştayı Yapıldı", http://www.kiapbulten.com/tr/anadil-calistayi, Erişim Tarihi: 19.12. 2011.

"Kürtçe için Üniversitelerde Boykot", http://anadildeegitimistiyoruz.blogspot.com.tr/2010/09/kurtce-icin-universitelerde-boykot.html, Erişim Tarihi: 23. 12. 2017.

"Kürtlerin Yeni Boykotu Anadil için Olacak", http://www.sosyalistforum.net/politik-gundem/42822-kurtlerin-yeni-boykotu-anadil-icin-olacak.html, Erişim Tarihi: 20.12. 2011.

AKIN, Doğan (2011). "Cem Boyner'den Kürtler, Aleviler ve İnsan Hakları için Cesur Çıkış", http://t24.com.tr/cem-boynerden-kurtler-aleviler-ve-insan-haklari-icin-cesur-cikis/haber/134430.aspx, Erişim Tarihi: 29.10.2016.

AKYOL, Taha (2013). "Anadilde Eğitim", Hürriyet, 26 Eylül 2013, http://www.hurriyet.com.tr/anadilde-egitim-24798454, Erişim Tarihi: 10.08.2016.

BALTER, Michael (2015). "Unusual 'relic language' comes from small group of farmers isolated for thousands of years", http://www.sciencemag.org/news/2015/09/unusual-relic-language-comes-small-group-farmers-isolated-thousands-years, Erişim Tarihi: 12.08.2017.

BOTHEN, Ariel (2014). An Analysis of Basque Independence Movement and the Political Position of the Basque Country Within the Spanish State, Basılmamış Master Tezi, University of Maine USA, http://digitalcommons.library.umaine.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1151&context=honors, Erişim Tarihi: 15.08.2017.

BOYNER, Cem (2010). "Devlet Anadilde Eğitim İmkânı Sağlamak Zorunda", ANF News Agency, 01.10.2010, Erişim Tarihi: 29.10.2016.

CASTANEDA, Oscar Rosales (2006). "The Chicano Movement in Washington State 1967-2006", http://depts.washington.edu/civilr/Chicanomovement_part1.htm, Erişim Tarihi: 17.04.2017.

CEMAL, Hasan (2013). "Kürtçe Sorunu, Anadilde Eğitim Sorunu Çözülmeden Kürt Sorunu Çözülmez", 10 Ekim 2013, http://t24.com.tr/yazarlar/hasan-cemal/kurtce-sorunu-anadilde-egitim-sorunu-cozulmeden-kurt-sorunu-cozulmez,7600, Erişim Tarihi: 10. 08. 2016.

COŞKUN, Vahap (2017). "DİSA Meclis Uzlaşma Komisyonu Sunumu", http://disa.org.tr/calismalarimiz&q=3&k=25&e=47&ln=tr_TR&b=1&sq=1&b=4&sq=1, Erişim Tarihi: 24.10. 2016.

GÜZEL, Hasan Celal (2012). "Yeni Anayasa ve Anadilde Eğitim", Sabah, 21 Temmuz 2012, http://www.sabah.com.tr/yazarlar/guzel/2012/07/21/yeni-anayasa-ve-anadilde-egitim, Erişim Tarihi: 10.08.2016.

GÜZEL, Hasan Celal (2013). "Anadilde Eğitimin Demokratikleşme ile İlgisi Yoktur", Sabah, 22 Eylül 2013, http://www.sabah.com.tr/yazarlar/guzel/2013/09/22/ana-dilde-egitimin-demokratiklesmeyle-ilgisi-yoktur, Erişim Tarihi: 10.08.2016.

http://diyarbakiryenigun.com/ozan-kilincin-tutuklanmasina-tepki-dil-kultur-calismalari-suc-degil/, Erişim Tarihi: 29.10.2016.

http://egitimsen.org.tr/hakkimizda/tuzugumuz/, Erişim Tarihi: 29.10.2016.

http://hudapar.org/Detay/Haber/1056/destekledigimiz-bagimsiz-milletvekili-adaylari-aciklandi.aspx, Erişim Tarihi: 29.10.2016.

http://hudapar.org/Detay/Sayfalar/205/parti-programi.aspx, Erişim Tarihi: 29.10.2016.

http://kurdder.org/index.php/tr/kurd-der/hakkimizda, Erişim Tarihi: 29.10.2016.

http://www.enstituyakurdi-stenbol.com/2013/03/hos-geldiniz-istanbul-kurt-enstitusunun.html, Erişim Tarihi: 29.10.2016.

http://www.hakpar.org.tr/root/images/tuzuk.pdf, Erişim Tarihi: 29.10.2016.

http://www.hakpar.org.tr/root/index.php?option=com_content&view=article&id=1199&Itemid=91&lang=tr, Erişim Tarihi: 19.10.2016.

http://www.hyd.org.tr/tr/calismalar/toplumsal-catismalarda-sivil-yaklasim/25-baris-surecinde-ogretmenlerin-desteklenmesi/143-toplumsal-barisin-insasinda-ogretmenlerin-rolu-kurt-meselesi-okula-nasil-yansiyor, Erişim Tarihi: 29.10.2016.

http://www.hyd.org.tr/tr/hyd-nin-hikayesi/kurucu-uyeler, Erişim Tarihi: 29.10.2016.

http://www.mezopotamya.info/mkm-hakkinda/, Erişim Tarihi: 29.10.2016.

http://www.milliyet.com.tr/2004/02/18/guncel/gun09.html, 18.02.2004, Erişim Tarihi: 28.09.2016.

http://www.mucadelebirligi.com/emek/anadilde-egitim-hakki-bizim-de-talebimizdir.html, 29 Ocak 2011, Erişim Tarihi: 29.10.2016.

HÜR, Ayşe (2012). "Lozan, Şark Islahat Planı ve Kürtçe", 21.10.2012, http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse-hur/lozan-sark-islahat-plani-ve-kurtce-1104843/, Erişim Tarihi: 24.08. 2016.

İMZASIZ (2015). "HDP: Anadillerin Geliştirilmesi Anayasal Güvence Altına Alınmalı", http://www.imctv.com.tr/hdp-anadillerin-gelistirilmesi-anayasal-guvence-altina-alinmali/, 20 Şubat 2015, Erişim Tarihi: 24.09.2016.

İMZASIZ (2016). "Milli İrade Bildirisi "Anadilde Eğitim Olursa Ne Olur", http://www.milliiradebildirisi.org/anadilde-egitim-olursa-ne-olur/, Erişim tarihi 10.06.2016

İMZASIZ (t.y.). Kısa İstanbul Kürt Enstitüsü Tarihi, http://enstituyakurdi.org/dokuman/shorthistory.pdf, Erişim Tarihi: 23.08.2016.

KAYA, Rıdvan (2010). "Anadilde Eğitim Hakkı Tanınmalı", 21 Eylül 2010, http://www.timeturk.com/tr/2010/09/21/anadilde-egitim-hakki-taninmali.html, Erişim Tarihi: 11.09.2016.

KIZILOK, Utku (2013). "AKP ve Anadilde Eğitim", http://marksist.net/utku-kizilok/akp-ve-anadilde-egitim.htm, 13Kasım 2013, No: 104, Erişim Tarihi: 10.08.2016.

KROGSTAD, Jens-Manuel (2016). "5 Facts About Latinos and Education", http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/07/28/5-facts-about-latinos-and-education/, Erişim Tarihi: 12.08.2017.

KROGSTAD, Jens-Manuel; LOPEZ, Mark-Hugo (2015). "Hispanic Population Reaches Record, But Growth Has Cooled", http://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/06/25/u-s-hispanic-population-growth-surge-cools/, Erişim Tarihi: 12.08.2017.

LE NEVEZ, Adam (2006). Language Diversity and Language Identity in Britanny: A Critical Analysis of Changing Practice of Breton, (Basılmamış Doktora Tezi) University of Technology Sydney, https://opus.lib.uts.edu.au/bitstream/2100/312/2/02WholeThesis.pdf, Erişim Tarihi: 11.04.2017.

LINEHAN, Hugh (2017). "Census 2016 says we are older, less religious and speak less Irish", Irish Times, https://www.irishtimes.com/news/social-affairs/census-2016-says-we-are-older-less-religious-and-speak-less-irish-1.3038927, Erişim Tarihi: 12.08.2017.

ÖZÇER, Akın "Kimlik Çatışmaları ve İspanya Deneyimi", Ekopolitik Panel, 13 Aralık 2011, http://toplumsalbilinc.org/forum/index.php?topic=16953.0, Erişim Tarihi: 27.04.17.

SCOTT, Marion (2017). "Census 2016: English is making gains in Quebec", http://montrealgazette.com/news/local-news/census-2016-bilingualism-hits-all-time-high-in-quebec-across-canada, Erişim Tarihi: 12.08.2017.

YAVUZ, Mehmet (2016). "Çözüm, Urfa'nın Ucuzluk Pazarında", https://dogruhaber.com.tr/yazar/mehmet-yavuz/5763-cozum-urfanin-ucuzluk-pazarinda/, Erişim Tarihi: 22.04.2016.

YAVUZ, Mehmet (2017). "Bir Baston Hikâyesi ve Devletin Beka Sorunu", http://hurseda.net/printAuthor.php?id=46848, Erişim Tarihi: 24.11.2017.

ÖZGEÇMİŞ

Süleyman Sıdal, 1985 yılında Diyarbakır'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini İzmir'de tamamladıktan sonra, 2007 yılında İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun oldu. 2008 yılında dil öğrenimi için ABD'de; 2010 yılında Almanya'da Tübingen Eberhard Karls Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak bulundu. 2010 yılında "Muhafazakâr Demokrasi ve Adalet ve Kalkınma Partisi" isimli yüksek lisans tezi ile İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Bölümü'nden master derecesini aldıktan sonra 2011 yılında Galatasaray Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü'nde doktora öğrenimine başladı. 2014 yılından bu yana Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.

Bazı Yayınları

- SIDAL, Süleyman; ÖZKAN, Yunus Emre (2008). "Kentin Dönüşümü ve Yoksulluk", **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, Cilt: 6 Sayı: 24, Güz 2008, ss. 22-49. (ISSN: 1303-9202).

- SIDAL, Süleyman (2015). "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Polonya Sinemasında Milliyetçi Muhafazakâr bir Yönetmen: Andrzej Wajda", **İnsan ve İnsan Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 4 Bahar 2015, ss. 45-68. (ISSN: 2148-7537).

- SIDAL, Süleyman (2016). "Kendine Özgü Kooperatif Bir Model olarak İsrail Kibutzları", **Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi**, Cilt: 51, Sayı: 1 2016, ss. 90-102. (ISSN: 2148-1237).

- SIDAL, Süleyman (2016). "Siyaset Bilimi ve Kavramlar: Yanlış Anlaşılan ve/veya Kullanılan Bazı Kavramlar", **Düşünen Siyaset Dergisi**, Sayı: 31/2 Aralık 2016, ss. 83-96. (ISSN: 1302-1419).

TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite	: T.C. GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
Enstitü	: SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Hazırlayanın Adı Soyadı	: SÜLEYMAN SIDAL
Tez Başlığı	: YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE KÜRTÇE ANADİLDE EĞİTİM TALEPLERİ: TZP KURDİ ÖRNEĞİ (2006-2011)
Savunma Tarihi	: 15 / 02 / 2019
Danışmanı	: DOÇ. DR. HAKAN YÜCEL

JÜRİ ÜYELERİ

Unvanı, Adı Soyadı	İmza
PROF. DR. YEŞEREN ELİÇİN	
PROF. DR. MESUT YEĞEN	
PROF. DR. HATİCE BİRSEN HEKİMOĞLU	
PROF. DR. TEVFİK ERDEM	
DOÇ. DR. HAKAN YÜCEL (DANIŞMAN)	

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. M. Yaman ÖZTEK